

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**Valdes locekļa atbildība par kapitālsabiedrībai
nodarītajiem zaudējumiem**

Tiesību zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante
Evija Novicāne
en14007

Promocijas darba vadītājs:
Prof., Dr.iur. Jānis Kārklīšs

Promocijas darba konsultants:
Doc., Dr.iur. Erlens Kalniņš

Rīga 2020

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	6
1. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS	15
1.1. Valdes locekļa atbildības regulējums un atbildības iezīmes	15
1.2. Ģenerālklausulu izmantošana valdes locekļa atbildības regulējumā	19
1.3. Valdes locekļa atbildības institūta mērķis	22
1.4. Speciālās tiesību normas.....	23
2. JĒDZIENA “KRIETNS UN RŪPĪGS SAIMNIEKS” NOZĪME VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS REGULĒJUMĀ	26
2.1. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” iekļaušana Komerclikuma 169. pantā	26
2.2. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” iedarība Komerclikuma 169. pantā	27
2.3. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” funkcionālā nozīme Komerclikuma 169. pantā 29	
2.4. Jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskais tvērums	31
3. VALDES LOCEKĻA AMATA PIENĀKUMI	37
3.1. Vispārīgs apraksts.....	37
3.2. Sabiedrības labākās intereses kā valdes locekļa amata pienākumu mēraukla.....	40
3.3. Vai nepieciešams detalizētāks valdes locekļa amata pienākumu regulējums?.....	42
4. RŪPĪBAS PIENĀKUMS	45
4.1. Vispārīgs apraksts.....	45
4.2. Pienācīgas rūpības standarts	48
4.3. Legalitātes pienākums	49
4.3.1. Legalitātes pienākuma tiesiskais pamatojums.....	49
4.3.2. Legalitātes pienākuma saturiskais tvērums	51
4.3.3. Atbildība neskaidra tiesiskā regulējuma gadījumā.....	52
4.3.4. Paļaušanās uz speciālista padomu	55
4.3.5. Nodarīto zaudējumu noteikšanas problemātika.....	58
4.3.5.1. Ekonomiski izdevīgs pārkāpums	58
4.3.5.2. Nodarīto zaudējumu izlīdzinājums ar gūtajiem labumiem	61
4.3.5.3. Grūtības noteikt paredzamo (hipotētisko) mantas stāvokli.....	63
4.3.6. Legalitātes pienākuma piemērošanas robežas	64
4.4. Lietpratīga uzņēmuma vadība	68
4.4.1. Plānošana un attīstība	69
4.4.2. Darba organizēšana	69
4.4.3. Finansiālās stabilitātes nodrošināšana	70
4.4.4. Risku vadība	71
4.5. Biznesa lēmumu pieņemšana un biznesa risks	72

4.5.1. <i>Business judgment rule</i> doktrīna un tās ģenēze.....	73
4.5.2. Starptautiskajā praksē atzītie biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji un Latvijas tiesu prakse	75
4.5.2.1. Biznesa lēmums	78
4.5.2.2. Pietiekama un pienācīgi novērtēta informācija.....	79
4.5.2.3. Saprātīgs pamats pieņemumam par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm.....	83
4.5.2.4. Interesu konflikta neesamība	85
4.5.2.5. Labas ticības principa ievērošana	87
4.5.3. Vai Komerclikumā jāievieš speciāls regulējums attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu?	88
4.6. Pārraudzības pienākums	92
4.6.1. Horizontālā pārraudzība	93
4.6.2. Vertikālā pārraudzība	94
4.7. Valdes locekļa pienākumi sabiedrības finansiālo grūtību situācijā.....	96
5. LOJALITĀTES PIENĀKUMS	100
5.1. Vispārīgs apraksts.....	100
5.2. Aizsargājamo interešu problemātika	103
5.2.1. Aizsargājamo interešu teorijas	103
5.2.2. Dalībnieku kopuma interešu problemātika.....	107
5.2.3. Kreditoru interešu apsvērumu problemātika	107
5.3. Paškontrahēšanās un darījumi ar saistītajām personām.....	110
5.4. Sabiedrības darījuma iespēju doktrīna un nekonkurēšanas pienākums.....	111
5.5. Konfidencialitātes pienākums.....	115
5.6. Neattaisnojamo labumu saņemšana vai piešķiršana trešajām personām.....	116
5.7. Lojalitātes pienākums Latvijas tiesu praksē	118
6. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS PRIEKŠNOTEIKUMI	122
6.1. Vispārīgs apraksts.....	122
6.2. Krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša rīcība	126
6.2.1. Vispārīgs apraksts.....	126
6.2.2. Tiesu praksē atzītie pārkāpuma gadījumi	126
6.2.3. Valdes locekļa vaina.....	131
6.3. Zaudējumi.....	135
6.3.1. Vispārīgs apraksts.....	135
6.3.2. Nodarīto zaudējumu aprēķina metodika (starpības teorija).....	136
6.3.3. Jēdzienu „priekšā stāvošs zaudējums” un „jau cēlies zaudējums” nošķiršana.....	139
6.3.4. Zaudējumi no tiesiska darījuma	142

6.3.5. Zaudējumi no sankcijām, kas sabiedrībai piemērotas par normatīvo aktu pārkāpumiem	143
6.3.6. Zaudējumu tiesiskā sastāva elementi un tiesu praksē atzītie piemēri.....	144
6.3.7. Atlīdzināmo zaudējumu ierobežojumi sabiedrības maksātnespējas gadījumā	146
6.3.8. Nodarīto zaudējumu pierādīšanas problemātika	147
6.4. Cēloniskais sakars.....	150
6.5. Solidāra atbildība	153
7. PRASĪBAS CELŠANA	158
7.1. Atbildības subjekts	158
7.1.1. Valdes loceklis	158
7.1.2. Faktiskais vadītājs	159
7.1.3. Fiktīvi iecelts valdes loceklis.....	161
7.2. Prasības celšanas kārtība	162
7.2.1. Dalībnieku sapulces lēmums	162
7.2.1.1. Dalībnieku sapulces lēmuma <i>ratio legis</i>	162
7.2.1.2. Lēmuma saturs un pieņemšanas kārtība	163
7.2.1.3. Dalībnieku sapulces vs. padomes kompetence	164
7.2.1.4. Paradigmas maiņa – kompetences piešķiršana ar publisku varu apveltītam orgānam.....	166
7.2.2. Prasības celšana pēc dalībnieku mazākuma pieprasījuma.....	170
7.2.3. Prasības celšanas termiņš	174
7.3. Apgrieztais pierādīšanas pienākums.....	177
7.4. Civilprasības un kriminālprocesa savstarpējā korelācija.....	181
7.5. Prasības noilgums	182
7.5.1. Noilguma termiņš	182
7.5.2. Speciālais noilguma termiņš.....	183
7.5.3. Noilguma termiņa tecējuma sākums	184
7.5.4. Noilguma termiņa reformēšana	188
8. VALDES LOCEKĻA ATBRĪVOŠANA NO ATBILDĪBAS	189
8.1. Vispārīgs apraksts.....	189
8.2. Rīcība saskaņā ar likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu	189
8.2.1. Likumīgs dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums	190
8.2.2. Rīcība dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros	193
8.2.3. Labas ticības principa pārkāpuma neesamība	195
8.2.4. Kreditoru un dalībnieku mazākuma tiesības	197
8.3. Attiešanās no prasības pret valdes loekli un izlīgums	198
8.3.1. Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums.....	199

8.3.2. Faktiski veikta konkrēta valdes locekļa rīcība	200
8.3.3. Zaudējumi.....	201
8.3.4. Dalībnieku mazākuma un kreditoru tiesības	202
8.4. Valdes locekļa atbildība sabiedrības maksātspējas gadījumā.....	203
8.5. Kompetenču sadale.....	207
8.6. Atbildības “mīkstināšana” ar vienošanos	209
9. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS INSTITŪTA EMPĪRISKA ANALĪZE.....	213
9.1. Uzņēmēju anketēšanas rezultāti un to analīze	213
9.1.1. Korporatīvās pārvaldības prakse	213
9.1.2. Valdes locekļa atbildības riski un to vadība.....	214
9.1.3. Valdes locekļa atbildības institūta novērtējums no uzņēmēju skatupunkta	216
9.1.4. Uzņēmēju priekšlikumi	216
9.2. Tiesu prakses kvantitatīvā analīze	217
9.2.1. Tiesvedības rezultāts (prasības apmierināšanas/noraidīšanas koeficients) un tā sasaiste ar prasības summu.....	217
9.2.2. Prasītājs	218
9.2.3. Prasības pamats	218
9.2.4. Prasības noraidīšanas pamats	219
9.2.5. Citi kritēriji.....	220
KOPSAVILKUMS	221
Anotācija.....	230
Abstract.....	231
Annotation	232
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS	233
PIELIKUMI.....	247

IEVADS

Valdes locekļa civiltiesiskās atbildības (civiltiesiskā atbildība turpmāk – “atbildība”) institūts ir viens no centrālajiem labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanas instrumentiem, kura efektīva darbība pozitīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi, samazina komercdarbības kontroles izmaksas un paaugstina kapitāla vērtību¹, kas savukārt veicina tiesisko drošību, investīciju piesaisti un ekonomisko aktivitāti. Tādējādi ir vitāli nepieciešams, lai valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse nodrošinātu šī tiesību institūta efektivitāti. Minētie apsvērumi ir bijuši par pamatu promocijas darba temata izvēlei.

Komercdarbībai raksturīgā mainība, neprognozējamība un daudzšķautņainība rada nemitīgus izaicinājumus, ar kuriem nākas saskarties kā tiesību politikas veidotājiem, tā arī tiesību normu piemērotājiem, lai varētu nonākt pie saprātīga līdzsvara starp komerciālās rīcības brīvību un valdes locekļa atbildības pienākumu, nodrošinot optimālu iesaistīto pušu pamatoto interešu aizsardzību. Valdes locekļa atbildības institūta vēsturiskā attīstība un nemitīgā transformācija liecina, ka robežšķirtne starp pārlietu toleranci (kas var novest pie nolaidīgas valdes locekļa amata pienākumu izpildes) un pārlietu prasīgumu (kas var novest pie ekonomiskās stagnācijas un nevēlēšanās ieņemt valdes locekļa amatu) ir ļoti trausla un ne vienmēr skaidri saskatāma, jo to ietekmē ne vien konkrētā gadījuma īpašie apstākļi (piemēram, sabiedrības finansiālā situācija, iecerētās darbības iespējamie riski, alternatīvas rīcības iespējamība u.c.), bet arī globālie ekonomiskie notikumi, inovācijas, biznesa vides un sociālo apstākļu savstarpēja mijiedarbība un mainība.

Starptautiskajā praksē valdes locekļa atbildības institūts īpašu uzmanību izpelnījās pēc enerģētikas krīzes 20. gadsimta septiņdesmitajos gados, vairākās valstīs (tostarp, Amerikas Savienotajās Valstīs, kuras korporatīvo tiesību zinātnieku un tiesu prakses atziņām ir ļoti būtiska ietekme uz valdes locekļa atbildības institūta attīstību arīdzan Eiropas valstīs²) rosinot tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses izmaiņas, un būtiski transformējot izpratni par valdes locekļa pienākumiem un atbildību.

Proti, kopš korporatīvo tiesību pirmsākumiem līdz pat 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem dominēja tā dēvētā subjektīvā pieeja, atbilstoši kurai valdes locekļa atbildības pienākums tika pakārtots viņa kompetencei, zināšanām un pieredzei, kas savukārt neizbēgami noveda pie ļoti

¹ Kraakman R., Armour J., Davies P., Enriques L., Hansmann H., Hertig G., Hopt K., Kanda H., Pargendler M., Ringe W.G., Rock E. *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Third Edition. Oxford University Press: 2017, p. 29.

² European Model Company Act, First Edition, 2017, p. 221. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [aplūkots 20.02.2020.].

zema korporatīvās pārvaldības standarta.³ Tādējādi subjektīvo pieeju pamazām nomainīja objektīvā pieeja (atsevišķās valstīs pat objektīvi - subjektīvā pieeja)⁴, ieviešot paaugstinātas rūpības kritēriju, kas lielā mērā tiek saistīts ar saprātīgi sagaidāmas un kompetentas rīcības elementiem. Turklāt 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs būtiski samazinājās kapitālsabiedrības (turpmāk - "sabiedrības") dalībnieku interešu teorijas ietekme, kas vairāk kā gadsimtu korporatīvo pārvaldību saistīja ar dalībnieku interesēm un pēc iespējas lielāku peļņas gūšanu.⁵

Ar jaunu sparū valdes locekļa atbildības institūta nozīmība aktualizējās globālās finanšu krīzes (2008. - 2010. gads) iespaidā, piesaistot ne vien nacionālo valstu likumdevēju un tiesību piemērotāju, bet arī dažādu starptautisko institūciju un apvienību, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (angļu val. - *The Organisation for Economic Cooperation and Development*, turpmāk - OECD) uzmanību. Piemēram, globālā finanšu krīze veicināja tā dēvētās kreditoru interešu teorijas attīstību, kā arī nostiprināja sabiedrības labāko interešu konceptu, saistot to ar ekonomisko efektivitāti, ilgtspējīgu izaugsmi un finanšu stabilitāti, un uzsverot risku vadības būtisko nozīmi valdes locekļa amata pienākumu izpildē.⁶

Mūsdienās aizvien izteiktāka kļūst tendence valdes locekļa atbildības jautājumus regulēt detalizētāk, mēģinot definēt pienācīgas rūpības un lojalitātes prasību, kā arī uzskaitīt valdes locekļa amata pienākumus. Proti, pēdējās desmitgadēs daudzu valstu (piemēram, Čehijas, Grieķijas, Horvātijas, Portugāles, Rumānijas, Spānijas, Vācijas⁷) komercietiskais regulējums ir ticis papildināts ar detalizētāku valdes locekļa atbildības tiesisko regulējumu, piemēram, ieviešot speciālu regulējumu attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu vai tiešas tiesību normas, kas paredz valdes locekļa atbildību par savlaicīgu maksātnešpējas procesa pieteikuma neiesniegšanu.

Turklāt arī Eiropas Savienības institūcijas nav snaudušas un to darbs ir rezultējies ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātnešpēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132 (Direktīva par pārstrukturēšanu un maksātnešpēju),⁸ kurā

³ Sk.: Nettle G. The Changing Position and Duties of Company Directors. *Melbourne University Law Review*, 2018, Vol. 41, pp.1404-1406.

⁴ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 92-94. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf. p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

⁵ Sealy L.S. Directors` Wider Responsibilities – Problems Conceptual, Practical and Procedural. *Monash University Law Review*, 1987, Vol. 13, p. 165.

⁶ Sk., piemēram: G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, p. 3, pp. 45-54.

Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 06.03.2018.].

⁷ Ponta A., Catană R.N. The Business Judgment Rule and its Reception in European Countries. *The Macrotheme Review*, 2015, Vol. 4 (7), p. 136.

⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātnešpēju un parādsaistību dzēšanu

iekļauta prasība pārvaldes institūciju amatpersonām noteikt konkrētus pienākumus iespējamās maksātnespējas gadījumā (ņemot vērā kreditoru, akcionāru (dalībnieku) un citu ieinteresēto personu intereses, veikt saprātīgus pasākumus, lai izvairītos no maksātnespējas, izvairīties no tīšas vai rupji neuzmanīgas rīcības, kas apdraud uzņēmuma pastāvētspēju).

Latvija šīm tendencēm pagaidām nav sekojusi, lai gan jāatzīst, ka valdes locekļa atbildības tiesiskajam regulējumam netrūkst kritiķu. Tādējādi, ņemot vērā komerciesību (doktrīnas) novitātes, ietekmīgu starptautisko organizāciju (OECD, Pasaules Bankas u.c.) ieteikumus, kā arī Eiropas Savienības tiesību harmonizācijas iniciatīvas, nepieciešams novērtēt, vai Komerclikuma⁹ normas par valdes locekļa atbildību atbilst mūsdienu komercdarbības vides prasībām un vajadzībām, vai tomēr būtu nepieciešami likuma grozījumi.

Turklāt nepieciešams novērtēt arī to, kā valdes locekļa atbildības institūts tiek piemērots Latvijas tiesu praksē, ņemot vērā to, ka vairākos starptautiskos pētījumos konstatēti dažādi problemātiski aspekti valdes locekļa atbildības institūta praktiskā piemērošanā. Kā piemērus var minēt privātās iniciatīvas trūkumu prasības celšanai pret valdes locekli, interešu konfliktus, zaudējumu noteikšanas un pierādīšanas problemātiku, negodprātīgu rīcību, kas vērsta uz izvairīšanos no atbildības, tiesvedības procesa neprognozējamību vai tiesu prakses nevienveidīgumu u.c.¹⁰

Latvijā pēdējo gadu laikā ievērojami pieaudzis tiesā izskatīto lietu skaits prasībā pret valdes locekli, un tā rezultātā ir ielikti fundamentāli pamati Komerclikuma 169. panta saturiskā tvēruma atklāšanai un valdes locekļa atbildības institūta praktiskai piemērošanai. Tomēr jāteic, ka vēl aizvien ir samērā daudz neizspiestu jautājumu, kas skar Komerclikuma 169. panta piemērošanu. Piemēram, Latvijas tiesu praksē nav pietiekami vērtēti tādi jautājumi kā valdes locekļa atbildība par neveiksmīgu biznesa lēmumu vai valdes locekļa atbrīvošana no atbildības, lai gan tie ir īpaši aktuāli kā akcionāriem (dalībniekiem) un investoriem, tā arī valdes locekļiem. Arī tādi būtiski tiesību jautājumi kā valdes locekļa vaina, cēloniskais sakars, prasības noilgums, solidāra atbildība, valdes locekļa atbildība kompetenču sadalīšanas un deleģēšanas gadījumā tiesu praksē pagaidām ir tikai daļēji vērtēti. Tādējādi ir saskatāma objektīva nepieciešamība pēc tiesu prakses tālākattīstības.

saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132 (Direktīva par pārstrukturēšanu un maksātnespēju). Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023> [aplūkots 20.02.2020.].

⁹ Komerclikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr. 158/160 (2069/2071).

¹⁰ Sk., piemēram: Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. XVI-XVIII. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.]; Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016, pp. 62-65. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 28.02.2018.].

Tiesu prakses tālākattīstību ierobežojošs faktors ir tas, ka Latvijā trūkst izvērstu akadēmiska rakstura pētījumu valdes locekļa atbildības jautājumos, turklāt līdz šim tiesu prakse prasībās pret valdes locekļiem nav tikusi sistēmiski analizēta, izmantojot kvantitatīvās un kvalitatīvās pētījuma metodes. Tādējādi secināms, ka Latvijā pastāv salīdzinoši augsts tiesiskās nenoteiktības līmenis jautājumā par valdes locekļa atbildības piemērošanu, kas savukārt negatīvi ietekmē valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti.

Nevar neatzīmēt arī to, ka par daudziem valdes locekļa atbildības elementiem nav vienprātības pat tiesību doktrīnā. Kā piemēru var minēt dažādās teorijas attiecībā uz komercdarbībā aizsargājamām interesēm, rūpības pienākuma un lojalitātes pienākumu nošķirumu, valdes locekļa pienākumu nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu un atbildības apmēru par sabiedrībai piemērotajām soda sankcijām u.c.

Ņemot vērā minēto, darbam ir zinātniskā novitāte, kas izpaužas kā teorētiskā, tā arī praktiskā nozīmībā. Darba teorētiskā nozīme izpaužas valdes locekļa atbildības elementu un priekšnoteikumu analizē un diskutablu aspektu polemikā, komerciesību (doktrīnas) novitāšu apzināšanā, dažādu valstu tiesiskā regulējuma un piemērošanas prakses salīdzinājumā, sniedzot teorētiskas atziņas par valdes locekļa atbildības sistēmā ietilpstošu jēdzienu interpretāciju, tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējām un tiesu prakses tālākattīstību.

Darba praktiskā nozīme izpaužas valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problēmjautājumu identificēšanā, piedāvājot risinājumus un tiesiskā regulējuma grozījumu priekšlikumus, kas ir vērsti uz valdes locekļa atbildības institūta efektivizāciju. Turklāt darbā ir apkopota un sistemātiski analizēta tiesu prakse valdes locekļa atbildības jautājumos, kas būtiski atvieglo valdes locekļa atbildības institūta praktisko piemērošanu.

Darba mērķis ir veikt oriģinālu zinātnisku pētījumu par valdes locekļa atbildības institūtu, identificēt valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problēmjautājumus, un sniegt atziņas par vēlamajiem Komerclikuma grozījumiem un tiesu prakses tālākattīstību.

Darba uzdevumi ir šādi:

- 1) identificēt un iztirzāt valdes locekļa atbildības īpatnības un priekšnoteikumus, sniedzot patstāvīgus secinājumus par diskutablajiem aspektiem (tas ir, jautājumiem, attiecībā uz kuriem komerciesību doktrīnā nav vienotas nostājas),
- 2) apzināt komerciesību (doktrīnas) novitātes valdes locekļa atbildības jautājumos,
- 3) analītiski salīdzināt Latvijas valdes locekļa atbildības tiesisko regulējumu ar citu valstu tiesisko regulējumu, starptautisko organizāciju ieteikumiem un komerciesību attīstības tendencēm, sniedzot savu vērtējumu par Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstību mūsdienu komercdarbības vides prasībām un vajadzībām,

- 4) noskaidrot uzņēmēju (valdes locekļu, vadītāju) korporatīvās pārvaldības paradumus un viedokli par valdes locekļa atbildības tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi,
- 5) apzināt valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma trūkumus un pilnveidošanas iespējas,
- 6) iztirzāt Latvijas tiesu praksi, izskatot prasības pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu piedziņu,
- 7) identificēt un analizēt valdes locekļa atbildības institūta piemērošanas prakses problemātiskos aspektus (pretrunas, neatbilstību mūsdienu komerciesību doktrīnas atziņām u.tml.),
- 8) sniegt pamatotus priekšlikumus valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma pilnveidošanai un tiesu prakses tālākattīstībai.

Darbs sastāv no deviņām nodaļām (ar trīspakāpju apakšnodaļām), un tās ir strukturētas tā, lai loģiskā un organiskā secībā izklāstītu darbā pētāmos jautājumus un sasniegtu darba mērķi, iztirzājot valdes locekļa atbildības institūta būtību, būtiskos elementus un atbildības priekšnoteikumus, identificējot valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problēmjautājumus, polemizējot par diskutablajiem jautājumiem un sagatavojot priekšlikumus vēlamajiem Komerclikuma grozījumiem un tiesu prakses tālākattīstībai.

Pirmajā nodaļā ir sniegts valdes locekļa atbildības vispārīgs raksturojums, identificējot valdes locekļa atbildības īpatnības un būtiskos elementus, kā arī iztirzājot valdes locekļa atbildības institūta mērķi un būtību.

Otrajā nodaļā ir iztirzāta jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” nozīme valdes locekļa atbildības regulējumā, aprakstot šī jēdziena iekļaušanu Komerclikuma 169. pantā un funkcionālo nozīmi valdes locekļa atbildības sistēmā. Ņemot vērā kritiku, kas nereti tiek veltīta jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojumam Komerclikuma 169. pantā, otrajā nodaļā ir iztirzāta arī arīdzan šī jēdziena iederība valdes locekļa atbildības regulējumā, kā arī analizēts tā saturiskais tvērums, ar tiesību normu interpretācijas metožu palīdzību veicot tā interpretāciju un satura atklāšanu.

Trešajā nodaļā sniegts valdes locekļa amata pienākumu vispārīgs apraksts, identificējot, ka to vienojošais faktors ir sabiedrības labāko interešu koncepts un iztirzājot jēdziena “sabiedrības labākās intereses” saturisko tvērumu. Šajā nodaļā valdes locekļa amata pienākumu regulējums ir analizēts arīdzan salīdzinošā aspektā, sniedzot viedokli par to, vai ir nepieciešams detalizētāks valdes locekļa amata pienākumu regulējums.

Ceturtajā nodaļā ir detalizēti iztirzāts viens no valdes locekļa atbildības institūta centrālajiem elementiem – rūpības pienākums, atklājot tā saturisko tvērumu, kā arī tiesu prakses un komerciesību doktrīnas atziņu analīzes un polemikas rezultātā sniedzot teorētiskas atziņas par rūpības pienākuma interpretāciju. Šajā nodaļā ir iztirzāta arī starptautiskajā praksē pazīstamā doktrīna attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu – tā dēvētais *business judgment rule*, apzinot un

analizējot starptautiskajā praksē atzītos biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus, kuru ievērošana nodrošina valdes loceklim atbildības imunitāti neveiksmīga biznesa lēmuma gadījumā. Ceturtajā nodaļā ir iztirzāts arīdzan jautājums, vai Komerclikumā būtu nepieciešams iekļaut speciālu tiesisko regulējumu attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu.

Piektajā nodaļā ir iztirzāts lojalitātes pienākums, kurš tiesību attīstības rezultātā ir piedzīvojis būtiskas transformācijas, būtiski mainot izpratni par šī pienākuma saturisko tvērumu un nozīmi valdes locekļa atbildības sistēmā. Šajā nodaļā ir apzināta komercdarbībā aizsargājamo interešu problemātika, sniedzot aizsargājamo interešu teoriju analīzi un polemikas rezultātā nonākot pie secinājuma, kādām interesēm korporatīvajā pārvaldībā būtu piešķirama prioritārā nozīme. Piektajā nodaļā ir detalizēti analizēti arīdzan no lojalitātes pienākumu izrietošie apakšpienākumi, un novērtēta Latvijas tiesu prakse jautājumā par lojalitātes pienākumu.

Sestajā nodaļā ir detalizēti iztirzāti valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi, bet septītajā nodaļā – jautājumi, kas ir attiecināmi uz prasības celšanu (tostarp, prasības celšanas kārtība, apgrieztais pierādīšanas pienākums un prasības noilgums). Abās nodaļās ir apzināta un novērtēta tiesu prakse un komerciesību (doktrīnas) novitātes, identificēti tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problemātiskie aspekti (pretrunas, neatbilstību mūsdienu komerciesību doktrīnas atziņām u.c.), sniegti patstāvīgi secinājumi par diskutablajiem aspektiem un izteikti priekšlikumi valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma pilnveidošanai un tiesu prakses tālākattīstībai.

Astotajā nodaļā ir iztirzāti instrumenti valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības, primāri analizējot likumā tieši regulētos instrumentus (rīcība saskaņā ar likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, atteikšanās no prasības pret valdes locekli un izlīgums), to būtību un problemātiskos aspektus, tostarp ietekmi uz valdes locekļa atbildību sabiedrības maksātnespējas gadījumā. Astotajā nodaļā ir pievērsta īpaša uzmanība kompetenču sadales jautājumam un ietekmei uz valdes locekļa atbildību, kā arī jautājumam par to, vai valdes locekļa atbildību var “mīkstināt” ar privātu vienošanos.

Devītajā nodaļā ir atspoguļota valdes locekļa atbildības institūta empīriskā analīze, aprakstot uzņēmēju (valdes locekļu, vadītāju) anketēšanas un tiesu prakses kvantitatīvā novērtējuma rezultātus un secinājumus, kas izdarīti šīs analīzes rezultātā. Pielikumā Nr.1. ir pievienota anketēšanas rezultātu izdruka, bet pielikumā Nr.2 ir shematiski atspoguļoti tiesu prakses kvantitatīvās analīzes rezultāti.

Darbā valdes locekļa atbildības institūts ir iztirzāts tikai no “centrālā” tiesiskā regulējuma skatupunkta (tas ir, Komerclikuma 169., 171.-173. pantu griezumā). Ņemot vērā to, ka

Komerclikuma 170. pants līdz šim nav ticis piemērots nevienā tiesu lietā¹¹, un līdz ar to šī tiesību norma faktiski ir “nedzīva”, darbā nav veikta tā analīze un novērtējums. Darbā nav iztirzātas arī speciālās tiesību normas, kas regulē valdes locekļa atbildību (piemēram, Maksātspējas likuma 72.¹ pants), valdes locekļa atbildība koncernā, kā arī jautājumi, kas skar valdes locekļa atbildības apdrošināšanu.

Izstrādājot darbu, ir izmantotas šādas pētījuma metodes: 1) analītiskā metode, 2) salīdzinošā metode, 3) empīriskā metode, 4) vēsturiskā metode, 5) induktīvā metode un 6) deduktīvā metode.

Izmantojot analītisko metodi, darbā ir detalizēti un sistēmiski pētīts valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse, kā arī tiesību literatūrā paustie viedokļi. Analīzes rezultātā ir noskaidrota valdes locekļa atbildības institūta būtība un raksturojošās iezīmes, iztirzātas jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturu veidojošās komponentes un loma valdes locekļa atbildības sistēmā, formulēti un analizēti valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi, iztirzāts tiesiskais regulējums par prasības celšanas kārtību un valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības. Balstoties uz analīzi, darbā ir identificēti valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un piemērošanas prakses problemātiskie aspekti, izvirzīti priekšlikumi tiesiskā regulējuma uzlabošanai un tiesu prakses tālākattīstībai.

Analītiskā metode ir izmantota kopsakarā ar salīdzinošo metodi, novērtējot valdes locekļa atbildības tiesisko regulējumu un piemērošanas praksi starptautiskās prakses un komerciesību (doktrīnas) novitāšu šķērsgriezumā. Latvijas tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse pamatā ir analizēta, salīdzinot to ar Vācijas (ņemot vērā to, ka Vācijas komerciesiskais regulējums ir izmantots par paraugu Latvijas tiesiskajam regulējumam par valdes locekļa atbildību) un Amerikas Savienoto Valstu (ņemot vērā to, ka Amerikas Savienoto Valstu korporatīvo tiesību zinātnieku un tiesu prakses atziņām ir ļoti būtiska ietekme uz valdes locekļa atbildības institūta attīstību Eiropas valstīs) tiesisko regulējumu un praksi, tomēr būtiska loma ir bijusi arī citu valstu pieredzes un starptautisko organizāciju ieteikumu analīzei.

Jo īpaši būtiska loma salīdzinošajai metodei ir bijusi, lai novērtētu Latvijas tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses efektivitāti un atbilstību mūsdienu komercdarbības vides prasībām un vajadzībām, atklātu jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturisko tvērumu, analizētu valdes locekļa amata pienākumus un atbildības priekšnoteikumus, iztirzātu starptautiskajā praksē atzītos biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijus, kā arī novērtētu Komerclikuma 172. panta regulējumu.

Pilnvērtīgākai analīzei darbā ir izmantota empīriskā metode, kvantitatīvi un kvalitatīvi novērtējot Latvijas tiesu praksi valdes locekļa atbildības jautājumos, kā arī veicot uzņēmēju

¹¹ Secinājums izdarīts, vadoties no publiski pieejamiem tiesu nolēmumiem.

anketēšanu. Promocijas darba ietvaros veiktā empīriskā analīze ir ļāvusi labāk identificēt valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problemātiskos aspektus.

Ņemot vērā to, ka valdes locekļa atbildības centrālais jēdziens – “krietns un rūpīgs saimnieks” ir ļoti sens, un tā saknes sniedzas līdz pat romiešu tiesību „*bonus pater familias*” un „*diligens pater familias*”, darbā ir izmantota arī vēsturiskā metode. Pamatā šī pētniecības metode ir izmantota, lai iztulkotu jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks”, tomēr, tā kā valdes locekļa atbildības institūts ir saistīts arīdžan ar dažādiem vispārējo civiltiesību jautājumiem, vēsturiskā metode ir izmantota arīdžan citu tiesību jēdzienu iztulkošanai (piemēram, lai nošķirtu jēdzienus “jau cēlies zaudējums” un “priekšā stāvošs zaudējums”). Turklāt vēsturiskā metode ir izmantota, lai izpētītu valdes locekļa atbildības institūta transformāciju, jo īpaši doktrinālas pārmaiņas šī tiesību institūta attīstībā.

Darba secinājumi un priekšlikumi ir izstrādāti, pamatā izmantojot induktīvo metodi, tas ir, uz atsevišķu valdes locekļa atbildības sistēmas jēdzienu un elementu analīzes pamata ir formulēti vispārīgi secinājumi un konceptuāli priekšlikumi, kas ir vērsti uz valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un piemērošanas prakses efektivizāciju. Tomēr arī deduktīvajai metodei ir bijusi samērā būtiska loma dara izstrādē, jo īpaši, analizējot valdes locekļa atbildības priekšnoteikumus un atklājot jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks”, “lojalitāte”, “laba ticība”, “sabiedrības labākās intereses” un “zaudējumi” saturisko tvērumu un elementus.

Darba izstrādē izmantoti vairāk kā 150 Latvijas un ārvalstu tiesību literatūras avoti, visi publiski pieejamie kasācijas instances tiesu nolēmumi lietās, kas taisīti, izskatot prasību pret valdes locekli (tiesu prakses empīriskai analīzei pēc nepieciešamības analizēti arī apelācijas instances tiesas nolēmumi), kā arī vairāki nepubliskoti tiesu spriedumi.

Izmantotā tiesību literatūra lielākoties ir angļu valodā vai vācu valodā, un to veido dažādas akadēmiska rakstura publikācijas, likumu komentāru grāmatas vai autoritatīvu korporatīvo tiesību zinātnieku grāmatas. Piemēram, darba izstrādē izmantoti autoritatīvu korporatīvo tiesību zinātnieku (Eisenberg M.A., Gerner-Beuerle C., Hayne K., Keay A., Rosenberg D., Sealy L.S., Schuster E.F., Velasco J.A. u.c.) akadēmiska rakstura publikācijas, kā arī vairāki apjomīgi pētījumi tiesību jautājumos (izdevniecības Walter de Gruyter 2018. gadā izdotās grāmatas - “Directors’ & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law” (Deakin S., Koziol H., Riss O.) un “Digest of European Tort Law. Volume 3: Essential Cases on Misconduct” (Winiger B., Karner E., Oliphant K.), izdevniecības Oxford University Press 2013. gadā izdotā grāmata “European Tort Law. Second Edition” (Van Dam C.)). Darba izstrādē izmantoti arīdžan autoritatīvie Minhenes komentāri Akciju sabiedrību likumam un Sabiedrību ar ierobežotu atbildību likumam (Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter

Haftung) un autoritatīvu vācu tiesību zinātnieku (Baumbach A., Hölters W., Hueck A., Hüffer U., Koch J., Palandt O.) vadībā izstrādātās Vācijas tiesību aktu komentāru grāmatas.

Promocijas darba izstrādē izmantoti arī Latvijas tiesību zinātnieku (piemēram, K.Baloža, V.Bukovska, K.Čakstes, E.Kalniņa, J.Kārkliņa, L.Rasnača, A.Strupiša, K.Torgāna, V.Mantrova u.c.) darbi, kuros paustajām atziņām ir būtiska loma valdes locekļa atbildības institūta praktiskā piemērošanā.

1. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

1.1. Valdes locekļa atbildības regulējums un atbildības iezīmes

Valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem primāri regulē Komerclikuma 169. pants. Atbilstoši Komerclikuma 169. panta pirmajai daļai valdes loceklim savi pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Minētā tiesību norma ir valdes locekļa atbildības stūrakmens, jo definē standartu, kura ievērošana no valdes locekļa tiek sagaidīta. Attiecīgi, ja valdes loceklis šo standartu nav ievērojis, viņam var tikt piemērota atbildība, kuras piemērošanas īpatnības detalizētāk regulē Komerclikuma 169. panta otrā un trešā daļa.

Proti, Komerclikuma 169. panta otrā daļa noteic, ka valdes locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, ko tie nodarījuši sabiedrībai. Tādējādi Komerclikuma 169. panta otrā daļa, pirmkārt, noteic valdes locekļu solidāras atbildības principu. Otrkārt, tā paredz tā dēvēto valdes locekļa iekšējo atbildību, respektīvi, atbildību tikai un vienīgi par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem (tādējādi Komerclikuma 169. panta otro daļu nevar piemērot kā tiesisko pamatu atbildībai par trešajām personām nodarītajiem zaudējumiem; šādā gadījumā valdes locekļa atbildības pamats ir Civillikuma tiesiskais regulējums¹²). Un, treškārt, Komerclikuma 169. panta otrā daļa norāda, ka valdes loceklim jāatbild tikai par tādiem zaudējumiem, ko viņš ir nodarījis (respektīvi, uz cēlonisko sakaru kā valdes locekļa atbildības priekšnoteikumu).

Komerclikuma 169. panta trešā daļa savukārt paredz, ka valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Līdz ar to šī tiesību norma atkārtoti nostiprina panta pirmajā daļā noteikto, ka valdes loceklim atbildība ir piemērojama par krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstošu amata pienākumu pildīšanu. Turklāt tā noteic būtisku atkāpi no vispārējā pierādīšanas pienākuma, jo paredz valdes loceklim pienākumu pierādīt to, ka viņš ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.

Jāatzīmē, ka ar 2017. gada 15. jūnija likumu „Grozījumi „Komerclikumā””¹³, kas stājās spēkā 2017. gada 13. jūlijā, Komerclikuma 169. pants tika papildināts ar piekto daļu, kura paredz, ka prasījumi pret valdes locekli noilgst piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas. Pirms minētajiem grozījumiem jautājums par noilgumu prasības celšanai pret valdes locekli bija viens no

¹² Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 341, 143. lpp.; arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712), 8.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹³ Grozījumi Komerclikumā: Latvijas Republikas likums. Pieņemts 15.06.2017. [29.05.2019.].

diskusijas priekšmetiem.¹⁴ Tomēr, vērtējot Komerclikuma 169. panta izstrādes gaitu, secināms, ka pirms 2017. gada 15. jūnija grozījumiem prasījumiem pret valdes locekli bija piemērojams vispārējais noilguma termiņš.¹⁵ Pie šāda secinājuma ir nonācis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments, taisot 2017. gada 30. novembra spriedumu lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810).¹⁶

Lai gan Komerclikuma 169. pants ir centrālā tiesību norma, kas regulē valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, valdes locekļa “iekšējās” atbildības institūts nevar tikt aplūkots, vadoties tikai no Komerclikuma 169. panta noteikumiem. Tā, pirmkārt, kapitālsabiedrība ir ar speciālajām normām modificēta civiltiesiskā sabiedrība¹⁷, turklāt Civillikuma¹⁸ 2241. panta piezīmē ir noteikts: “šās nodaļas noteikumi piemērojami visāda veida sabiedrībām, izņemot gadījumus, kad sabiedrībām likumā paredzētas citādas normas”. Arī Komerclikuma 3. panta otrā daļa noteic, ka komercdarbībai Civillikuma noteikumi piemērojami tiktāl, ciktāl šajā likumā vai citos komercdarbību regulējošos likumos nav noteikts citādi. Tādējādi, ciktāl Komerclikumā nav paredzēts speciāls regulējums, Civillikuma noteikumi par sabiedrības līgumu ir attiecināmi arī uz valdes locekļa atbildības jautājumiem.

Uz valdes locekli ir attiecināms arī pilnvarojuma institūta tiesiskais regulējums, ciktāl Komerclikumā nav paredzēts speciāls regulējums. Proti, no vienas puses, atbilstoši Civillikuma 1410. pantam juridisku personu vada un attiecībās ar trešajām personām pārstāv to likumiskie pārstāvji.¹⁹ Tādējādi valdes loceklis ir sabiedrības likumiskais pārstāvis. No otras puses, sabiedrības līguma regulējumā, un tieši – Civillikuma 2254. pantā noteikts, ka sabiedrības lietveža tiesības un pienākumi ir apspriežami pēc pilnvarojuma līguma noteikumiem. Arī tiesību literatūrā un tiesu praksē atzīts, ka starp sabiedrību un valdes locekli pastāv pilnvarojumam līdzīgas tiesiskās attiecības.²⁰ Tādējādi uz valdes locekli ir attiecināmi arī uz pilnvarnieka pienākumi, iztulkojot tos kopsakarā ar Komerclikuma tiesību normām. Piemēram, Latvijas tiesu praksē, atsaucoties uz pilnvarojuma institūtu, atzīts valdes locekļa pienākums dot norēķinu, beidzoties amata pilnvarām.²¹

¹⁴ Sk., piemēram: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerccarījumi. Atbildība. Komerccstrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 229-230. lpp.

¹⁵ Plašāk minētais jautājums aplūkots promocijas darba 7.4.1. punktā.

¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.2.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁷ Strupiņš A. Privātautonomijas princips un tā robežas statūtos. Grām.: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 270. lpp.

¹⁸ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, Nr. 41.

¹⁹ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 93. lpp.

²⁰ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerccarījumi. Atbildība. Komerccstrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 191. lpp.

²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 11. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912), 6.4. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), 9.4. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

Pilnvarojuma institūta tiesiskais regulējums (Civillikuma 2301. un 2304. pants) ir izmantojams arī, lai atklātu lojalitātes pienākuma saturisko tvērumu.²²

Piemēram, atbilstoši Civillikuma 2301. pantam pilnvarniekam jārīkojas nevis vienīgi pēc savas iegribas, bet tā, kā attiecīgā gadījumā, domājams rīkotos pats pilnvarotājs, lai lietu visizdevīgāk nobeigtu. Tādējādi Civillikuma 2301. pantā, pirmkārt, ir nodibināta saprātīgas rīcības prasība²³, un, otrkārt, normatīvi noteikts pilnvarnieka pienākums rīkoties pilnvardevēja interesēs, cenšoties sasniegt pēc iespējas labāku ekonomisko rezultātu. Savukārt Civillikuma 2304. pantā ir nostiprināts aizliegums pilnvarniekam gūt peļņu uz pilnvardevēja rēķina. Valdes locekļa atbildības kontekstā šī tiesību norma var tikt piemērota gadījumos, ja valdes loceklis ir paškontrahējies, izmantojis sabiedrības darījuma iespējas vai sabiedrības mantu personīga labuma gūšanai. Tādējādi Civillikuma 2301. un 2304. panta noteikumi lieti noder, lai atklātu jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturu valdes locekļa atbildības kontekstā.

Amata pienākumu izpildē valdes locekli saista ne vien sabiedrības līgumu un pilnvarojuma institūtu regulējošās tiesību normas, bet arī citas vispārējo civiltiesību normas, ciktāl Komerclikumā nav noteikts citādi (Komerclikuma 3. panta otrā daļa). Piemēram, valdes loceklim amata pienākumi jāpilda labā ticībā, kā to paredz Civillikuma 1. pants. Tas nozīmē, ka valdes loceklis nedrīkst amata pilnvaras izmantot neattaisnojamā veidā vai neattaisnojamu mērķu sasniegšanai.²⁴ Piemēram, par labai ticībai neatbilstošu valdes locekļa rīcību varētu būt pamats runāt gadījumos, kad valdes loceklis sniedzis maldinošu informāciju vai noklusējis informāciju, kura ir būtiska padomei vai dalībnieku (akcionāru) sapulcei²⁵, apzināti nav pildījis amata pienākumus²⁶, izmantojis amata pilnvaras pretēji komercdarbības būtībai²⁷ vai rīkojies netaisnprātīgi, nerēķinoties ar sabiedrības pamatotajām interesēm.

Vispārējo civiltiesību noteikumiem ir būtiska nozīme arī, jaunajam jautājumam par zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanu, jo Komerclikuma 169. pants minēto jautājumu neregulē. Attiecīgi prasībā pret valdes locekli zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanai piemērojams Civillikuma vispārējais regulējums,²⁸ atbilstoši kuram par atlīdzināmu zaudējumu ir uzskatāms katrs mantiski

²² Līdzīgi: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 343.4, 145. lpp.

²³ Sk. arī: Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийских (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т. II. Рига: Г.Гемпель и Ко, 1914, с. 1930.

²⁴ Sal.: Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 141. lpp.

²⁵ Ponta A. Good Faith in Corporate Law – an independent Fiduciary Duty or an Element of the Duty of Loyalty? Juridical Tribune, 2016, Vol. 6, No. 2, pp. 125-127.

²⁶ Ibid., pp. 129-131.

²⁷ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auf. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/76.

²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC – 7/2016 (C39072411), 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

novērtējams pametums, kas var izpausties kā cietušā tagadējās mantas samazinājums vai sagaidāmās peļņas atrāvums (Civillikuma 1770. un 1772. pants).

Attiecīgi secināms, ka valdes locekļa atbildībai par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem ir raksturīgas vairākas iezīmes:

- 1) sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu pamatā regulē Komerclikuma 169. pants, savukārt valdes locekļa atbildību par trešajām personām (kreditoriem, dalībniekiem, akcionāriem) nodarītajiem zaudējumiem regulē vispārējās civiltiesības (deliktu tiesības);
- 2) valdes locekļi par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem atbild solidāri, un tas ir likumsakarīgi, ņemot vērā to, ka atbilstoši Komerclikuma 222. un 302. pantam valdes locekļi vada sabiedrību tikai kopīgi;
- 3) atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem ir piemērojama, ja valdes loceklis amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks; pamatā tas nozīmē to, ka valdes locekļa atbildība ir novērtējama nevis neatļautas vai prettiesiskas rīcības, bet gan pienācīgas rūpības vai lojalitātes šķērsgrīzumā. Attiecīgi valdes loceklim var iestāties pienākums atlīdzināt sabiedrībai nodarītos zaudējumus pat tad, ja viņa rīcība formāli nav vērtējama kā prettiesiska, taču neatbilst krietna un rūpīga saimnieka standartam, piemēram, ir pretēja saprātīgai komerciālās apgrozības praksei;²⁹
- 4) prasībā par sabiedrībai nodarīto zaudējumu piedziņu no valdes locekļa ir piemērojams tā dēvētais apgrieztais pierādīšanas pienākums, kas tiesu praksē nereti tiek dēvēts par valdes locekļa vainas prezumpciju;³⁰
- 5) Latvijas tiesu praksē kā viena no valdes locekļa atbildības būtiskām iezīmēm tiek minēta arī vainas forma, tas ir, valdes locekļa pienākums atbildēt pat par vieglu neuzmanību.³¹

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

³⁰ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

Jāteic gan, ka šādam īpašam uzsvaram uz vainas formu nav pamata, jo viegla neuzmanība kā atbildības kritērijs ir Latvijas tiesībām raksturīga iezīme gan pilnvarojuma attiecību, gan arī delikttiesiska aizskāruma gadījumā (Civillikuma 2295. pants, 1649. panta pirmā daļa). Tādējādi valdes locekļa atbildības kontekstā nav pamata izcelt viegļu neuzmanību kā īpašu atbildības kritēriju;

- 6) lai gan valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pamatā regulē Komerclikuma 169. pants, būtiska loma ir arī vispārējo civiltiesību regulējumam, jo īpaši jautājumā par zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanu un zaudējumu novērtēšanu, kā arī, iztulkojot jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks”.

1.2. Ģenerālklausulu izmantošana valdes locekļa atbildības regulējumā

Komercedarbība ir tik daudzveidīga un plaša, ka ir faktiski neiespējami izsmeļoši uzskatīt visus valdes locekļa amata pienākumus. Turklāt komercedarbībai ir īpaši raksturīgs cikliskums, mainīgums un neparedzamība, un tādēļ dažādi biznesa riski ir neatņemama valdes locekļa amata pienākumu pildīšanas ikdienas sastāvdaļa. Arī iesaistīto personu – vairākuma un mazākuma dalībnieku (akcionāru), kreditoru, darbinieku un vispārējās sabiedrības intereses nereti ir samērā atšķirīgas, ja ne diametrāli pretējas. Minēto apsvērumu dēļ zelta vidusceļš valdes locekļa atbildības regulējumā ir ģenerālklausulu jeb atvērta tipa juridisku jēdzienu izmantošana, tādējādi, no vienas puses, nodrošinot valdes loceklim zināmu komerciālās rīcības brīvību amata pienākumu izpildē un, no otras puses - iespēju novērtēt valdes locekļa rīcību, ņemot vērā katra konkrētā dzīves gadījuma individuālos apstākļus. Starptautiskajā praksē šim nolūkam parasti tiek izmantoti tādi atvērti juridiski jēdzieni kā “pienācīga rūpība”, “lojalitāte pret sabiedrību”, “laba ticība” u.c.

³¹ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.10.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0178-14 (C37107111), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

Jāatzīmē, ka romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs ir raksturīgi valdes locekļa atbildību regulēt, pamatā izmantojot pienācīgas rūpības standartu, kā arī atsevišķas speciālās tiesību normas (piemēram, regulējumu par darījumiem ar saistītajām personām, konfidencialitātes nodrošināšanu, nekonkurēšanu, pienākumiem finansiālu grūtību gadījumā u.c.).³² Turklāt jēdzienam “pienācīga rūpība” tiek piešķirta fundamentāla nozīme un plašs saturiskais tvērums, nereti tajā “ietilpinot” arī valdes locekļa pienākumu būt lojālam pret sabiedrību, ar samērā kazuistisku un sadrumstalotu izpratni par šī pienākuma saturisko tvērumu un izpausmēm valdes locekļa ikdienas darbā.

Kopumā secināms, ka romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs netiek piešķirta īpaša vērība tam, lai nošķirtu valdes locekļa pienākumu ievērot pienācīgu rūpību no pienākuma būt lojālam pret sabiedrību un rīkoties labā ticībā. Minētais aspekts domājams ir skaidrojams ar to, ka daudzās romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs valdes locekļa lojalitātes pienākums pret sabiedrību, kā arī pienākums rīkoties labā ticībā netiek regulēts ar speciālām komercietiesību normām, bet gan atzīts tiesu praksē, atsaucoties uz vispārējo civiltiesību regulējumu (pamatā pilnvarojuma tiesisko attiecību regulējumu) vai vispārējiem tiesību principiem.³³

Citāda pieeja ir novērojama anglo-sakšu tiesību loka valstīs, jo tur valdes locekļa atbildība tiek saistīta ar tā dēvēto fiduciāro pienākumu pārkāpumu. Lai arī viedokļi par fiduciāro pienākumu skaitu un izpratne par to saturu anglo-sakšu tiesību loka valstīs atšķiras, pamatā runa ir par lojalitātes pienākumu (*duty of loyalty*), rūpības pienākumu (*duty of care*) un pienākumu rīkoties labā ticībā (*good faith*). Arvien pieaugoša loma tiek piešķirta arī tā dēvētajam atklātības pienākumam (*duty of disclosure*).³⁴ Turklāt atšķirībā no romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīm anglo-sakšu tiesību loka valstīs centrālā loma tiek piešķirta lojalitātes pienākumam, savukārt rūpības pienākumam ir salīdzinoši mazāks praktiskās nozīmes tvērums. Respektīvi, ja romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs no pienācīgas rūpības pienākuma tiek atvasināti dažādi apakšpienākumi (piemēram, pienākums ievērot likumu, kompetenti un lietpratīgi īstenot sabiedrības vadību, rīkoties ekonomiski pamatoti u.c.), anglo-sakšu tiesību loka valstīs ar rūpības pienākumu parasti saprot valdes locekļa pienākumu iegūt pietiekamu informāciju un pieņemt informētus lēmumus.³⁵ Šāda pieeja gan nereti tiek arī kritizēta, norādot, ka mūsdienās valdes locekļa rūpības pienākums faktiski vairs neeksistē, jo centrālā loma tiek piešķirta valdes locekļa informētībai nevis

³² Sk.: Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 30-42. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

³³ Sk.: Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. European Business Organization Law Review 15, 2014, pp. 206-207.

³⁴ Black B. S. The Principal Fiduciary Duties of Boards of Directors. Presentation at Third Asian Roundtable on Corporate Governance Singapore, 4 April 2001, p. 8 Pieejams: <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/1872746.pdf> [aplūkots 09.04.2018.].

³⁵ Ibid, pp.6-8.

tam, vai valdes loceklis ir rīkojies tā, kā attiecīgajos apstākļos hipotētiski rīkotos saprātīga persona.³⁶

Anglo-sakšu tiesību loka valstīs būtiska loma tradicionāli ir tikusi piešķirta arī valdes locekļa pienākumam rīkoties labā ticībā. Piemēram, Amerikas Tiesību institūta izstrādāto Korporatīvās pārvaldības principu 4.01. punkts paredz, ka uzņēmuma direktoram ir pienākums savas funkcijas pildīt labā ticībā, un tādā veidā, kas, saprātīgi raugoties, atbilst sabiedrības labākajām interesēm, kā arī ievērojot rūpību, kādu līdzīgos apstākļos saprātīgi būtu pamats sagaidīt no apzinīgas personas, kas ieņem līdzvērtīgu amatu.³⁷ Vienlaikus jānorāda, ka, lai arī vairākās tiesu lietās Amerikas Savienoto Valstu tiesas pienākumam rīkoties labā ticībā ir piešķirušas teju izšķirošo lomu valdes locekļa atbildības kontekstā, jaunākajā tiesu praksē un tiesību zinātnieku publikācijās labas ticības pārkāpums kā valdes locekļa atbildības kritērijs ir visnotaļ daudz kritizēts kā biznesa vidē grūti saprotams un pārlietu plaši interpretējams. Tādējādi Amerikas Savienotajās Valstīs novērojama zināma juridiskās pieejas maiņa, atzīstot pienākumu rīkoties labā ticībā par vienu no lojalitātes pienākuma izpausmēm.³⁸ Savukārt, piemēram, Apvienotajā Karalistē valdes locekļa pienākums rīkoties labā ticībā vēl aizvien tiek atzīts par vienu no centrālajiem valdes locekļa pienākumiem, kas 2006. gadā tika pat kodificēts, iekļaujot to Sabiedrību likuma 172. panta pirmajā daļā.³⁹

Kopumā jāteic, ka, lai arī romāņu-ģermāņu tiesību loka un anglo-sakšu tiesību loka valstīs ir atšķirīga metodoloģiskā un dogmatiskā pieeja jautājumā par valdes locekļa atbildību, visās valstīs centrālā loma šī tiesību institūta piemērošanā ir tiesu praksei un tiesību zinātnei.⁴⁰ Proti, piemērojot praksē valdes locekļa atbildībai raksturīgos atvērta tipa juridiskos jēdzienus un tiesību principus, tie tiek papildīti ar noteiktu saturu un konkretizēti atbilstoši katra konkrētā dzīves gadījuma individuālajiem apstākļiem, vienlaikus nodrošinot to, ka valdes locekļa atbildības institūts transformējas līdztekus nemitīgā mainībā esošajai biznesa pasaulei.

Kā rāda pieredze, visbūtiskāk valdošo domu par valdes locekļa atbildībai raksturīgo atvērta tipa juridisko jēdzienu un principu saturu ietekmē jaunu tehnoloģiju un biznesa virzienu attīstība,

³⁶ Sk.: Lubben S. J., Darnell A. J. Delaware's Duty of Care. Delaware Journal of Corporate Law, Vol.31, 2006, pp. 589-630.

³⁷ The American Law Institute, Principles of Corporate Governance, section 4.01 (a): "A director or officer has a duty to the corporation to perform the director's or officer's functions in good faith, in a manner that he or she reasonably believes to be in the best interests of the corporation, and with the care that an ordinarily prudent person would reasonably be expected to exercise in a like position and under similar circumstances." Citēts no: Eisenberg M.A. An Overview of the Principles of Corporate Governance. The Business Lawyer, Vol.48, August 1993, pp. 1280-1281.

³⁸ Sk.: Mozal N. D. Why the Delaware Courts Express Two, and Only Two, Fiduciary Duties: A Response to How Many Fiduciary Duties are there in Corporate Law. Southern California Law Review Postscript, Vol 87: PS 156, 2014, pp. 156-167.

³⁹ Companies Act 2006 [Apvienotās Karalistes Sabiedrību likums]. Pieejams:

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/172> [aplūkots 11.04.2018.].

⁴⁰ Līdzīgi: Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 44-45. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

ievērojami korporatīvie skandāli, kā arī lokāla vai globāla līmeņa ekonomiskās lejupslīdes un finanšu krīzes. Turklāt valdošā doma nereti piedzīvo cikliskas izmaiņas un spirālveida attīstību. Piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs pēdējo divu gadsimtu laikā vairākkārt ir mainījusies valdošā nostāja jautājumā par to, vai valdes loceklim atbildība iestājas tikai rupjas neuzmanības un tīša pārkāpuma rezultātā, vai arī par jebkuru (arī vieglu) neuzmanību.⁴¹ Eiropā valdošā doma ir bijusi konservatīvāka, tas ir, nav tik strauji mainījusies, atkarībā no biznesa vides un ekonomisko rādītāju izmaiņām. Tomēr, kā izskatās, nesen piedzīvotā globālā finanšu krīze un arī salīdzinoši lēnā Eiropas valstu ekonomiskā izaugsme (atsevišķās valstīs arī - recesija) nenoliedzami atstās nospiedumus izpratnē par valdes locekļa atbildības saturu un kritērijiem. Piemēram, Eiropas valstu pēdējo gadu tiesu prakses piemēru analīze liecina, ka arvien pieaug no valdes locekļa sagaidāmās rūpības standarts. Piemēram, aizvien izteiktāka kļūst tendence sagaidīt to, ka valdes loceklis sekmēs korporatīvās kultūras attīstību un augstu ētikas standartu ievērošanu.⁴²

Ņemot vērā jaunākās tendences, sagaidāms, ka aizvien vairāk valdošo izpratni par valdes locekļa atbildības saturu un kritērijiem ietekmēs tā dēvētā sociāli atbildīgas korporatīvās pārvaldības doktrīna. Par to nepārprotami liecina arī jaunie OECD Korporatīvās pārvaldības principi, kuros uzsvērts, ka valdes loceklim ne vien jā rūpējas par adekvātu kapitāla atdevi, bet arī jānodrošina likuma prasību izpilde, kā arī jāpievērš pienācīga uzmanība citu iesaistīto personu (darbinieku, kreditoru, klientu, piegādātāju) pamatoto interešu, vides un sociālo standartu ievērošanai.⁴³ Turklāt OECD Korporatīvās pārvaldības principos tiek īpaši uzsvērts, ka valdei jānodrošina arī augstu ētikas standartu ievērošana, jo tas atbilst sabiedrības ilgtermiņa interesēm, tas ir, nodrošina sabiedrībai labu reputāciju un uzticamību, un tā rezultātā arī ilgtspējīgu attīstību.⁴⁴

1.3. Valdes locekļa atbildības institūta mērķis

Valdes locekļa atbildības institūts, izvirzot valdes loceklim prasību amata pienākumus pildīt kā krietnam un rūpīgam saimniekam, nodrošina sabiedrības mantas aizsardzību. Tomēr, aizsargājot sabiedrības mantu, tiek aizsargātas arī objektīvi ieinteresēto personu (jo īpaši, sabiedrības dalībnieku/akcionāru un kreditoru) pamatotās intereses. Proti, īstenojot labu korporatīvo pārvaldību,

⁴¹ Lubben S. J., Darnell A. J. Delaware's Duty of Care. Delaware Journal of Corporate Law, Vol.31, 2006, pp. 594-628.

⁴² Sk.: European Confederation of Directors' Associations (ecoDa), AIG: Guide to Directors' Duties and Liabilities. September 2015, pp. 27-28. Pieejams: <http://www.cobcoe.eu/files/ecoda-directors-duties-final-wiyHwu.pdf> [aplūkots 12.04.2018.].

⁴³ G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter VI, p. 45. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 12.04.2018.].

⁴⁴ Ibid, chapter VI (C), pp. 46-47.

valdes loceklis nodrošina adekvātu kapitāla atdevi sabiedrības dalībniekiem (akcionāriem), kā arī darbojas kā zināms garants tam, ka sabiedrība spēs izpildīt savas saistības.

Līdz ar to valdes locekļa atbildības institūts ir sabiedrības mantas aizsardzības instruments,⁴⁵ ar kura palīdzību tiek aizsargātas sabiedrības dalībnieku (akcionāru) intereses uz adekvātu kapitāla atdevi un līdzsvarots nošķirtās atbildības princips (Komerclikuma 137. pants), aizsargājot kreditoru intereses saņemot prasījuma apmierinājumu no sabiedrības mantas. Pamatā šī aizsardzība tiek panākta, izvirzot prasību pēc pienācīgas rūpības, lojalitātes un labas ticības, preventīvi novēršot nolaidīgu vai negodprātīgu valdes locekļa rīcību. Tomēr, ja sabiedrībai tiek pasludināts maksātnespējas process, priekšplānā izvirzās valdes locekļa atbildības kompensējošā funkcija. Respektīvi, zaudējumu piedziņa no valdes locekļa ir viens no instrumentiem, kā sabiedrības maksātnespējas gadījumā atgūt līdzekļus kreditoru prasījumu segšanai.⁴⁶

1.4. Speciālās tiesību normas

Lai gan valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pamatā regulē Komerclikuma 169. pants, vairākās tiesību normās ir noteikts arī speciāls regulējums. Piemēram, specifisks valdes locekļa atbildības regulējums ir paredzēts likuma “Par nodokļiem un nodevām”⁴⁷ 60.-62. pantā.

Atbilstoši minētajam tiesiskajam regulējumam, Valsts ieņēmumu dienestam ir tiesības administratīvā procesa kārtībā pieņemt lēmumu par juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu budžetam no valdes locekļa, kurš attiecīgo amatu ieņēmis laikā, kad attiecīgie nokavētie nodokļu maksājumi ir izveidojušies, ja pastāv likuma “Par nodokļiem un nodevām” 60. panta pirmajā daļā noteiktie kritēriji. Tādējādi secināms, ka, lai gan lēmums tiek pieņemts administratīvā procesa kārtībā, pēc būtības valdes loceklim tiek piemērota atbildība par sabiedrības saistībām, kas ir civiltiesiskajai atbildībai raksturīga iezīme.

Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka valdes locekļa atbildība par sabiedrības saistībām nav Latvijas tiesībām raksturīga iezīme. Proti, Latvijā līdzīgi kā vairumā kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu valdes locekļa civiltiesiskā atbildība ir saistīta ar valdes locekļa pienākumu atlīdzināt sabiedrībai nodarītos zaudējumus, nevis atbildēt par sabiedrības saistībām. Citāds regulējums ir

⁴⁵ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 40.

⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910), 6.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁷ Likums “Par nodokļiem un nodevām”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 18. februāris, Nr. 26.

noteikts vien dažās valstīs. Kā piemēru var minēt Poliju, kuras Komerccabiedrību kodeksa⁴⁸ 299. panta pirmā daļa noteic, ka sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes locekļi solidāri atbild par sabiedrības saistībām, kuras nav bijis iespējams izpildīt, vēršot piedziņu uz sabiedrības mantu. Latvijā, izņemot likuma “Par nodokļiem un nodevām” 60. - 62. pantu, šāda atbildība valdes locekļiem nav noteikta, un tādēļ atbilstoši Latvijas tiesībām, ja valdes loceklis ir pieļāvis pārkāpumu, viņa civiltiesiskā atbildība ir pakārtota sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēram, nevis sabiedrības saistībām.

Speciāls valdes locekļa atbildības regulējums ir paredzēts arī vairākās citās tiesību normās, piemēram, Komerclikuma 240. panta piektajā daļā, 243. panta otrajā daļā, 352. pantā, Maksātnespējas likuma⁴⁹ 72.¹ pantā, Koncernu likuma⁵⁰ 27., 28., 33. un 34. pantā, Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma⁵¹ 51. pantā. Tomēr, neraugoties uz šīm speciālajām tiesību normām, Komerclikuma 169. pants kā centrālā tiesību norma, kas regulē valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, saglabā savu nozīmīgumu un ir piemērojams tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma (Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma⁵² 9. panta sestās daļas 2. punkts).

Tādējādi ir būtiski ņemt vērā, ka speciālā tiesību norma automātiski neatceļ Komerclikuma 169. panta piemērošanu. Gluži pretēji Komerclikuma 169. pants paliek piemērojams, taču tikai tādā apjomā, kādā to neizslēdz speciālā tiesību norma.⁵³ Citiem vārdiem, speciālā tiesību norma, izmantojot sistēmiskās iztulkošanas metodi, ir piemērojama kopsakarā ar Komerclikuma 169. pantu, tādējādi nodrošinot tās piemērošanu atbilstoši valdes locekļa atbildības sistēmai.⁵⁴

Piemēram, Maksātnespējas likuma 72.¹ panta sākotnējā redakcijā (līdzīgi kā Komerclikuma 169. panta trešajā daļā) bija iekļauta atruna, ka valdes loceklim nav jāatbild par nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš pierāda, ka ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.⁵⁵ Taču, apspriežot jauno tiesību normu projektu dažādās Maksātnespējas likuma grozījumu darba grupās, tika nolemts, ka jaunajam regulējumam nevajadzētu atkārtot to, ko jau noteic Komerclikums. Tādējādi no Maksātnespējas likuma 72.¹ panta projekta tika izņemta atruna, kas jau ir noteikta Komerclikuma

⁴⁸ Kodeks Spolek Handlowych [Polijas Komerccabiedrību kodekss]. Angļu val. pieejams: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-commercial-companies-code.pdf> [aplūkots 08.06.2019.].

⁴⁹ Maksātnespējas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 6. augusts, Nr. 124.

⁵⁰ Koncernu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 13. aprīlis, Nr. 131/132.

⁵¹ Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31. oktobris, Nr. 216.

⁵² Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20. jūnijs, Nr. 96.

⁵³ Sal.: Strupiņš A. Kapitālsabiedrības dalībnieku savstarpējo attiecību tiesiskais pamats. Jurista Vārds, 2009, Nr. 14/15 (557/558).

⁵⁴ Sal.: Meļķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Grām.: Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 223. lpp.

⁵⁵ Maksātnespējas likuma 72.¹ panta piektā daļa otrā lasījuma redakcijā. No: Likumprojekts „Grozījumi Maksātnespējas likumā” (Nr.367/Lp11) trešajam lasījumam. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/1D46C8C9C0BCDD41C2257D0400204FF4?OpenDocument> [aplūkots 10.06.2019.].

169. panta trešajā daļā. Attiecīgi šobrīd, izlasot Maksātnespējas likuma 72.¹ pantu atrauti no Komerclikuma 169. panta, var rasties šaubas par to, vai atbilstoši minētajam tiesiskajam regulējumam atbildība ir paredzēta par vainojamu pārkāpumu vai tomēr šī tiesību norma paredz atbildību neatkarīgi no vainas. Proti, Maksātnespējas likuma 72.¹ pirmās daļas vārdiskā nozīme šķietami liecina par absolūto atbildību jeb atbildības pienākumu neatkarīgi no valdes locekļa vainas. Tomēr, iztulkojot Maksātnespējas likuma 72.¹ pantu kopsakarā ar Komerclikuma 169. pantu, secināms, ka valdes loceklim nevar piemērot Maksātnespējas likuma 72.¹ pantā paredzēto atbildību, ja viņš pierāda, ka nav vainojams par pieļauto pārkāpumu.

2. JĒDZIENA “KRIETNS UN RŪPĪGS SAIMNIEKS” NOZĪME VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS REGULĒJUMĀ

2.1. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” iekļaušana Komerclikuma 169. pantā

Jēdziens „krietns un rūpīgs saimnieks” Komerclikuma 169. pantā tika iekļauts tikai ar 2002. gada 14. februāra grozījumiem.⁵⁶ Saeimā iesniegtajā Komerclikuma projektā bija noteikts, ka valdes loceklim pienākumi jāpilda labticīgi un jāatbild par nodarītajiem zaudējumiem tikai tad, ja valdes loceklis rīkojies ļaunprātīgi vai nolaidīgi.⁵⁷ Pēc Juridiskās komisijas ieteikuma 3. lasījumā likumprojektā vārds “labticīgi” tika aizstāts ar vārdiem “ar krietna un kārtīga sabiedrības vadītāja rūpību”.⁵⁸ Tādējādi 2000. gada 13. aprīlī Saeimā pieņemtā Komerclikuma 169. pants noteica, ka valdes loceklim savi pienākumi jāpilda ar krietna un kārtīga sabiedrības vadītāja rūpību, bet ļaunprātīgas vai nolaidīgas rīcības gadījumā jāatbild par nodarītajiem zaudējumiem.

Komerclikuma 169. pantā sākotnēji lietotais jēdziens „krietna un kārtīga sabiedrības vadītāja rūpība” bija aizgūvums no Vācijas komerciesībām, konkrēti - Likuma par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību (vācu val. - Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG))⁵⁹ 43. paragrāfa un Akciju sabiedrību likuma (vācu val.- Aktiengesetz (AktG))⁶⁰ 93. paragrāfa. Minētajās Vācijas tiesību normās tiek lietoti jēdzieni „Sorgfalt eines ordentlichen Geschäftsmannes” (GmbH § 43) un „Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters” (AktG § 93), kas latviski ir tulkojami kā „kārtīga darījumu cilvēka rūpība” (GmbH § 43) un „kārtīga un apzinīga vadītāja rūpība” (AktG § 93).

Tomēr ar 2012. gada 14. februāra grozījumiem Komerclikumā likumdevējs atteicās no jēdziena „krietna un kārtīga sabiedrības vadītāja rūpība” lietojuma Komerclikuma 169. pantā, tā vietā priekšroku dodot jēdzienam „krietns un rūpīgs saimnieks”. Pēc šiem grozījumiem Komerclikuma 169. panta pirmā daļa noteic, ka valdes loceklim pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Savukārt minētā panta trešā daļa noteic, ka valdes loceklim jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš nepierāda, ka ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.

⁵⁶ Grozījumi Komerclikumā: LR likums. Pieņemts 14.02.2002. Latvijas Vēstnesis, 2002. 1. marts, Nr. 34.

⁵⁷ Komerclikuma projekts, 175. panta otrā daļa. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima7/reg.likprj> [aplūkots 21.11.2014.].

⁵⁸ Komerclikuma projekts trešajam lasījumam. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima7/reg.likprj> [aplūkots 21.11.2014.].

⁵⁹ Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) [Vācijas likums par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību]. Pieejams: [http://www.jusline.de/GmbH-Gesetz_\(GmbHG\)_Langversion.html](http://www.jusline.de/GmbH-Gesetz_(GmbHG)_Langversion.html) [aplūkots 25.11.2014.].

⁶⁰ Aktiengesetz (AktG) [Vācijas akciju sabiedrību likums]. Pieejams: [http://www.jusline.de/Aktiengesetz_\(AktG\).html](http://www.jusline.de/Aktiengesetz_(AktG).html) [aplūkots 25.11.2014.].

Jāatzīmē, ka jēdziens „krietns un rūpīgs saimnieks” Latvijas tiesiskajā regulējumā ir ierasts un pazīstams, jo ir lietots vairākās Civillikuma tiesību normās (piemēram, 1646., 2250. pantā), kā arī bija iekļauts Baltijas vietējo likumu kopojumā⁶¹ (turpmāk – Baltijas Civillikums), piemēram, 3298. pantā. Turklāt krietna un rūpīga saimnieka kritērija koncepts ir ārkārtīgi sens; tas Latvijas tiesībās tika pārņemts no romiešu tiesībām, konkrēti no romiešu tiesību „*bonus pater familias*”⁶² un „*diligens pater familias*”⁶³.

Tādējādi ir apsveicami, ka ar 2002. gada 14. februāra grozījumiem Komerclikumā likumdevējs priekšroku deva jēdzienam „krietns un rūpīgs saimnieks”, nevis semantiski visnotaļ neveiksmīgajam un Latvijas tiesībās neiederīgajam aizguvumam no Vācijas komerciesībām. Jāteic gan, ka vācu tiesībām raksturīgais jēdziens „kārtīga un apzinīga vadītāja rūpība” vēl aizvien ir saglabāts Koncernu likumā.⁶⁴ Piemēram, atbilstoši Koncernu likuma 27. panta pirmajai daļai vadošā uzņēmuma likumiskie pārstāvjiem, dodot norādījumus atkarīgās sabiedrības izpildinstitūcijai, ir pienākums rīkoties ar kārtīga un apzinīga vadītāja rūpību; jo īpaši valdošā uzņēmuma likumiskie pārstāvji nevar dot tādus norādījumus, kuru izpilde var izraisīt atkarīgās sabiedrības maksātnespēju, darbības apturēšanu administratīvā kārtā vai likvidāciju tiesas ceļā. Kontekstā ar valdes locekļa atbildību jēdziens „kārtīga un apzinīga vadītāja rūpība” ir lietots arī Koncernu likuma 28., 33. un 34. pantā.

Nemot vērā 2012. gada 14. februāra grozījumus Komerclikumā, ar kuriem Komerclikuma 169. pantā jēdziens „krietna un kārtīga sabiedrības vadītāja rūpība” tika aizstāts ar jēdzienu „krietns un rūpīgs saimnieks”, atbilstošas izmaiņas būtu vēlams veikt arī Koncernu likuma 27., 28., 33. un 34. pantā, tādējādi nodrošinot terminoloģijas vienotību valdes locekļa atbildības regulējuma sistēmā.

2.2. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” iederība Komerclikuma 169. pantā

Latvijas tiesību literatūrā ir pausta kritika par jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” lietošanu Komerclikuma 169. pantā, norādot, ka piemērotāks jēdziens varētu būt „krietna komersanta rūpība”. Piemēram, ir pausts viedoklis, ka atbilstoši Vācijas tiesiskajam regulējumam

⁶¹ Civillikumi. Vietējo likumu kopojuma III daļa. Tulkojums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem, kas izsludināti līdz 1935. gada 1. janvārim ar dažiem paskaidrojumiem. Sastādījuši Dr. iur. A. Būmanis, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs; H. Ēlerss, Kodifikācijas nodaļas vadītājs; J. Lauva, Kodifikācijas nodaļas sekretārs. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. neoficiāls izdevums, 1935.

⁶² Kārklīņš J. Nejaušs notikums, vainojamība un civiltiesiskā atbildība. Grām.: Rakstu krājums no Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 5. starptautiskās zinātniskās konferences „Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi.” Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 506. lpp.

⁶³ Sal.: Pletter A. Verschulden als Grundlage der Haftung. Ein historischer Vergleich. Norderstadt: GRIN Verlag, 2013, S. 9 ff.

⁶⁴ Koncernu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 13. aprīlis, Nr. 131/132.

valdes loceklim „savā darbībā kā krietnam komersantam ir jāievēro pienācīgas rūpes”, tādēļ arī Latvijā būtu pareizāk par valdes locekļa rūpības mērauklu noteikt krietna komersanta rūpību.⁶⁵

Iebilstot pret minēto kritiku, jāteic, ka tās pamatā ir neprecīzs Vācijas komerciesību jēdzienu tulkojums. Vācijas komerciesībās attiecībā uz valdes locekļa rūpības standartu tiek lietoti jēdzieni „*Sorgfalt eines ordentlichen Geschäftsmannes*” (GmbH § 43) un „*Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters*” (AktG § 93), taču nav pareizi tos latviešu valodā tulkot kā „krietna komersanta rūpība”. Proti, vācu valodas vārdi „*Geschäftsmann*” un „*Geschäftsleiter*” latviešu valodā tulkojami nevis kā „komersants” (komersants vācu valodā ir „*Kaufmann*”⁶⁶), bet gan kā „darījumu cilvēks” un „vadītājs”. Tādēļ Vācijas komerciesībās valdes locekļa atbildības pamatā ir jēdzieni „kārtīga darījumu cilvēka rūpība” (GmbH § 43) un „kārtīga un apzinīga vadītāja rūpība” (AktG § 93). Turklāt Vācijas tiesību doktrīnā atzīts, ka šiem jēdzieniem ir identisks saturs,⁶⁷ un sagaidāmās rūpības standarts praksē tiek saistīts ar vispārējās civiltiesībās noteikto pienācīgas rūpības prasību un pienākumu atbildēt par vieglu neuzmanību.⁶⁸

Jāatzīmē, ka krietna komersanta rūpība pēc būtības nevar būt mēraukla valdes locekļa rūpībai. Valdes loceklis nav komersants, bet gan fiziska persona, kas veic komersanta (sabiedrības ar ierobežotu atbildību vai akciju sabiedrības) vadības un pārstāvības funkciju.⁶⁹ Savukārt krietna komersanta rūpība ir attiecināma uz komersantiem kā patstāvīgiem tiesību subjektiem (sk., piemēram, Komerclikuma 47., 393., 402.p., 416. pantu u.c.). Tādējādi, pielīdzinot valdes locekļa rūpības standartu mērauklai, kas jāievēro komersantiem, bez ievēribas tiktu atstāts šo tiesību subjektu atšķirīgais tiesiskais statuss un loma komerciesiskajās attiecībās.

Jāsecina, ka, lai gan jēdziens „krietns un rūpīgs saimnieks” var šķist neiederīgs komerciesiskajā aprītē, tomēr tas ir piemērotāks par jēdzienu „krietna komersanta rūpība”. Turklāt šis jēdziens Latvijas tiesībās tiek lietots arī sabiedrības līguma tiesiskajā regulējumā. Proti, atbilstoši Civillikuma 2250. panta pirmajai daļai katram biedram, izpildot uzliktos pienākumus, jādarbojas sabiedrības lietās ar tādu rūpību un čaklību, kādu var sagaidīt no krietna un rūpīga saimnieka. Un tā kā kapitālsabiedrība nav nekas cits kā ar speciālajām normām modificēta civiltiesiskā sabiedrība⁷⁰, jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojums Komerclikuma 169. pantā ir zināmā mērā pat likumsakarīgs.

⁶⁵ Bērziņš J. Komerksabiedrības amatpersonu civiltiesiskās atbildības aspekti. Jurista Vārds, 2009, Nr. 19 (572).

⁶⁶ § 1 Handelsgesetzbuch (HGB) [Vācijas Federatīvās Republikas Komerclikums]. Pieejams: [http://www.jusline.de/Handelsgesetzbuch_\(HGB\).html](http://www.jusline.de/Handelsgesetzbuch_(HGB).html) [aplūkots 25.11.2014.].

⁶⁷ Sk., piemēram: Zöllner W., Noack U. In: Baumbach A., Hueck A. GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck oHG, 2013, § 43, Rn. 7.

⁶⁸ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 49.

⁶⁹ Sk. plašāk: Lielkalne B. Valdes locekļu nodarbinātības problemātiskie aspekti. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 5. lpp.

⁷⁰ Strupiņš A. Privātautonomijas princips un tā robežas statūtos. Grām: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 270. lpp.

Turklāt jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” lietojums Komerclikuma 169. pantā ir parocīgs arī no tāda aspekta, ka atbilstoši vispārējām civiltiesībām vieglas neuzmanības robežšķirtne ir krietna un rūpīga saimnieka standarta neievērošana (Civillikuma 1646. pants). Un tā kā valdes loceklim kā svešas mantas pārvaldītājam⁷¹ jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pat tad, ja pārkāpums pieļauts aiz vieglas neuzmanības (sk. arī Civillikuma 2295. pantu), jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” lietojums Komerclikuma 169. pantā izslēdz jebkādas diskusijas jautājumā par valdes locekļa vainas pakāpi kā atbildības robežšķirtni.

Jāatzīmē arī tas, ka pretēji sākotnēji paustajām bažām⁷² tiesas, piemērojot Komerclikuma 169. pantu, jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks” iztulko kā paaugstinātas rūpības prasību. Proti, lai gan pirmajos gados pēc Komerclikuma spēkā stāšanās tiesas visnotaļ piesardzīgi piemēroja Komerclikuma 169. pantu, tostarp nereti valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem nereti kļūdaini saistīja ar vispārējās civiltiesībās noteiktajiem atbildības priekšnoteikumiem, laika ritējumā pamazām ir izveidojusies stabila judikatūra valdes locekļa atbildības jautājumos, cita starpā uzsverot arī to, ka valdes loceklim ir jārīkojas ar vislielāko rūpību⁷³, nevis rūpību “vispār”, kāda no tiesību subjekta ir sagaidāma atbilstoši Civillikuma 1646. pantam.

Tādējādi, lai gan līgumu un deliktu tiesību harmonizācija ir vērsta uz saprātīgas personas (rīcības) koncepta ieviešanu⁷⁴, pagaidām Latvijas vispārējās civiltiesībās tiek lietots jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks”, tostarp sabiedrības līguma, pilnvarojuma tiesisko attiecību un vainas pakāpju regulējumā. Attiecīgi secināms, ka jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojums Komerclikuma 169. pantā nodrošina labu “sazobi” ar vispārējām civiltiesībām, un tādēļ pirms vispārējo civiltiesību reformēšanas nav atbalstāma tā aizstāšana ar citu jēdzienu.

2.3. Jēdziena „krietns un rūpīgs saimnieks” funkcionālā nozīme Komerclikuma 169. pantā

⁷¹ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁷² Bērziņš J. Komercsabiedrības amatpersonu civiltiesiskās atbildības aspekti. Jurista Vārds, 2009, Nr. 19 (572).

⁷³ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁷⁴ Kārklīņš J. Vispārējie noteikumi un novitātes deliktu tiesisko attiecību regulējumā. Grām.: Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 287. lpp.

Komerclikuma 169. panta ietvaros jēdzienam „krietns un rūpīgs saimnieks” ir divējāda, savstarpēji pakārtota funkcionāla nozīme. Tā, pirmkārt, ņemot vērā to, ka Komerclikumā nav detalizēti uzskaitīti valdes locekļa pienākumi, secināms, ka Komerclikuma 169. panta pirmā daļa noteic to, kas valdes loceklim jā dara. Respektīvi, Komerclikuma 169. panta pirmā daļa noteic, ka valdes loceklim jā dara tas, ko viņa vietā darītu krietns un rūpīgs saimnieks. Tādējādi minētajā tiesību normā jēdziens „krietns un rūpīgs saimnieks” vispirms ir lietots kā valdes locekļa pienākumu avots⁷⁵; izmantojot šo jēdzienu, var konstatēt, vai valdes loceklis ir izpildījis savus amata pienākumus, tas ir, nav pieļāvi pārkāpumu.⁷⁶

Otrkārt, Komerclikuma 169. panta pirmā daļa noteic arī pienācīgas rūpības standartu, paredzot, ka valdes loceklim jāievēro tāda rūpība, ar kādu savus pienākumus pilda krietns un rūpīgs saimnieks. Tādējādi ar šī jēdziena palīdzību var konstatēt, vai valdes loceklis, pildot pienākumus, ir ievērojis no viņa saprātīgi sagaidāmo rūpību, attiecīgi kalpojot arīdzan par valdes locekļa vainas robežšķirtni.⁷⁷

Ņemot vērā minēto, secināms, ka Komerclikuma 169. pantā jēdziens „krietns un rūpīgs saimnieks” ir lietots vienlaikus kā valdes locekļa amata pienākumu avots un sagaidāmās rūpības mēraukla. Tomēr jāatzīst, ka no valdes locekļa sagaidāmās rūpības prasības ir savstarpēji cieši saistītas ar pienākumiem, kas valdes loceklim jāpilda, vadot sabiedrību (pienākums ievērot likumu, būt lojālam pret sabiedrību, rīkoties sabiedrības interesēs u.c.). Tādējādi ir samērā grūti noteikt robežšķirtni tam, vai runa ir par amata pienākumu neizpildes konstatējumu vai valdes locekļa rūpības (vainojamības) vērtējumu. Piemēram, atbilstoši tiesību literatūras un arī tiesu prakses atziņām viens no centrālajiem valdes locekļa amata pienākumiem ir nodrošināt uz sabiedrību attiecināmo likuma prasību izpildi un sabiedrības darbības tiesiskumu. Vienlaikus, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2019. gada 24. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710) atzīts, ka likuma prasību neievērošana ir kvalificējama kā rupja neuzmanība.⁷⁸

Jāteic gan, ka šādas robežšķirtnes noteikšanai parasti nav praktiskas nozīmes, ņemot vērā to, ka valdes locekļa rūpība ir novērtējama pēc objektīviem kritērijiem. Attiecīgi tikai izņēmuma gadījumos ir iespējama situācija, ka valdes loceklis nav izpildījis kādu no saviem amata pienākumiem, tomēr ir bijis pietiekami rūpīgs (nav vainojams par sabiedrībai nodarītajiem

⁷⁵ Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012, § 43, Rn. 10.; atšķirīgs viedoklis: Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck. GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 43, Rn. 8.

⁷⁶ Sk. plašāk: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 341-343, 143.-146. lpp.

⁷⁷ Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 255.

⁷⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.6. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

zaudējumiem).⁷⁹ Piemēram, Vācijas tiesību doktrīnā ir atzīts, ka šāds izņēmuma gadījums varētu būt tad, ja valdes loceklis pieļāvis atvainojumu maldību vai pamatoti paļāvis uz speciālista atzinumu⁸⁰ (sk. plašāk promocijas darba 4.3.3. un 4.3.4. punktu).

2.4. Jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskais tvērums

Tā kā Komerclikuma 169. pantā lietotais jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir ģenerālklausula, tā satura atklāšana ir nodota tiesību zinātnes un tiesu prakses rokās. Jāteic, ka šī jēdziena saturs Latvijas tiesību literatūrā un tiesu praksē pagaidām nav pietiekami konkretizēts, jo lielākoties jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” tiek saistīts ar valdes locekļa pienākumu atbildēt pat par vieglu neuzmanību. Ņemot vērā Civillikuma 1646. panta regulējumu, šāda atziņa ir pareiza, tomēr neatklāj jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturisko tvērumu valdes locekļa atbildības kontekstā.

No vienas puses, kā to savulaik pamatoti norādīja profesors Edgars Meļķis, ģenerālklausulas lietojums tiesiskajā regulējumā dod tiesību piemērotājam ievērojami lielāku rīcības brīvību. No otras puses, ģenerālklausulas konkretizēšana ir sarežģīts un atbildīgs uzdevums, jo tiesību piemērotājam, analizējot gadījuma faktiskos apstākļus, jāiegūst argumentēta pārliecība par gadījuma atbilstību dotās ģenerālklausulas jēgai – *ratio legis*.⁸¹ Taču *ratio legis* noskaidrošana ir sarežģīts process, kas ir veicams, izmantojot visas tiesību teorijā atzītās interpretācijas metodes.⁸² Attiecīgi, lai varētu piemērot Komerclikuma 169. pantu, nepieciešams ar interpretācijas metožu (gramatiskās, sistēmiskās, teleoloģiskās un vēsturiskās interpretācijas metodes) palīdzību atklāt ģenerālklausulas “krietns un rūpīgs saimnieks” saturu veidojošās komponentes, tādējādi nonākot pie secinājuma par tās *ratio legis*.

Atšķirībā no citām ģenerālklausulām jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskais tvērums lielā mērā saskan ar tā gramatisko nozīmi. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca skaidro, ka krietns ir tāds, kam piemīt pozitīvas morālās īpašības, kas labi, apzinīgi veic savu darbu, izpilda savu pienākumu; godīgs. Savukārt rūpīgs ir tāds, kas gādā par kādu, ir kārtīgs, precīzs, ar apzinīgu attieksmi pret darbu, pienākumiem.⁸³ Tādējādi no vārdu “krietns” un “rūpīgs” semantiskās nozīmes izriet, ka raksturīgākās krietna un rūpīga saimnieka iezīmes ir lietpratība, apzinīgums (atbildīgums), gādīgums un godīgums. Tādējādi jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” gramatiskā nozīme aptver

⁷⁹ Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter. Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 248.

⁸⁰ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 255.

⁸¹ Meļķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 133.-134. lpp.

⁸² Turpat, 124. lpp.

⁸³ Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejama: <http://www.tezaurs.lv/llvv/> [aplūkots 03.02.2017.].

ne tikai pienācīgas rūpības aspektus, bet arī lojalitātes (uzticības) un labas ticības (godprātības) aspektus.

Iztulkojot jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks” ar vēsturiskās metodes palīdzību, jāņem vērā, ka krietna un rūpīga saimnieka kritērija koncepts Latvijas tiesībās tika pārņemts no romiešu tiesībām, konkrēti no romiešu tiesību *bonus pater familias*⁸⁴ un *diligens pater familias*.⁸⁵ Romiešu tiesībās ar “*bonus pater familias*” saprata vidusmēra godīgu, apdomīgu un centīgu vīru (ģimenes tēvu), kura uzvedības modelis saskatījās pilsoņu attiecībās kalpo par paraugu tam, kā jārīkojas krietnam vīram. Tādēļ tika uzskatīts, ka šāda rīcība var tikt pieprasīta no ikviena cita, bet rīcība pretēji tam, kā būtu rīkojies *bonus pater familias*, varēja kalpot par pamatu personas vainas un atbildības noteikšanai.⁸⁶ Līdzīga nozīme romiešu tiesībās bija arī jēdzienam *diligens pater familias*, ar kuru saprata rūpīgu ģimenes galvu, un uzskatīja, ka veids, kā rīkojas *diligens pater familias*, kalpo par piesardzības un apdomības paraugu.⁸⁷ Tādējādi jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” vēsturiskā izcelsme liecina par tā plašo saturisko tvērumu, apvienojot rūpības, lojalitātes un labas ticības aspektus.

Izmantojot teleoloģisko metodi jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” satura atklāšanai, protams, jāvadās no valdes locekļa atbildības institūta mērķa, kas, kā iepriekš norādīts, ir sabiedrības mantas aizsardzības instruments,⁸⁸ ar kura palīdzību tiek aizsargātas sabiedrības dalībnieku (akcionāru) intereses saglabāt ieguldījumus un gūt adekvātu kapitāla atdevi, un sabiedrības kreditoru intereses saņemt prasījuma apmierinājumu no sabiedrības mantas. Līdz ar to, raugoties no teleoloģiskā aspekta, valdes loceklim izvirzītā prasība rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam ir cieši saistīta ar labas pārvaldības konceptu. No šāda aspekta raugoties, runa faktiski ir par ekonomiski pamatotas un saprātīgai komerciālajai praksei atbilstošais rīcības pieprasījumu.

Tādējādi ar gramatiskās, vēsturiskās un teleoloģiskās interpretācijas metodes palīdzību nonākam pie secinājuma, ka Komerclikuma 169. panta kontekstā jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” *ratio legis* ir labas korporatīvās pārvaldības īstenošana, un šī jēdziena jēgai atbilstošu valdes locekļa rīcību pamatā raksturo šādas komponentes:

- 1) *saprātīga rīcība* – krietna un rūpīga saimnieka gādība ir cieši saistīta ar saprātīgas rīcības kritēriju,⁸⁹ kas lielā mērā saistāma ar valdes locekļa pienākumu rīkoties

⁸⁴ Kārklīņš J. Nejaušs notikums, vairojamība un civiltiesiskā atbildība. Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 5. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 506. lpp.

⁸⁵ Sal.: Pletter A. Verschulden als Grundlage der Haftung. Ein historischer Vergleich. Norderstadt: GRIN Verlag, 2013, S.9 ff.

⁸⁶ Berger A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Vol. 43, Part 2. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991, p.377.

⁸⁷ Ibid, p. 437.

⁸⁸ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 40.

⁸⁹ Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т.ІІ. Рига: Г.Гемлель и Ко, 1914, с. 1930.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu

sabiedrības labākajās interesēs. Piemēram, valdes loceklim, pildot amata pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam, ir rūpīgi jāapsver sekas, ko sabiedrībai var radīt iecerētā rīcība un jāatturas no rīcības, kas nav ekonomiski mērķtiecīga vai neatbilst saprātīgai komerciālās apgrozības praksei.⁹⁰

- 2) *kompetence* – otra būtiska krietna un rūpīga saimnieka gādības komponente ir kompetenta (profesionāla) valdes locekļa rīcība.⁹¹ Šādā aspektā runa faktiski ir par valdes locekļa pienākumu īstenot lietpratīgu sabiedrības vadību, tostarp nodrošināt efektīvu komercdarbības īstenošanu, rūpēties par sabiedrības attīstību un finansiālo stabilitāti, ieviest pienācīgas kontroles sistēmas un risku vadību;⁹²
- 3) *informētība* – valdes locekļa atbildības kontekstā ļoti būtiska pienācīgas rūpības komponente ir valdes locekļa pietiekama informētība kā par sabiedrības iekšējām lietām, tā par tirgus norisēm un tendencēm. Atbilstoši komerctiesību doktrīnas atziņām valdes loceklim jo īpaši jābūt informētam par sabiedrības finansiālo stāvokli (likviditāti, rentabilitāti un maksātspēju), lai varētu nodrošināt efektīvu komercdarbības īstenošanu, bet finansiālo grūtību gadījumā - sabiedrības aktīvu saglabāšanu.⁹³ Būtiska nozīme

departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1 punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁹¹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 48.

⁹² Sk. arī: G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter VI, pp. 45-50. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 29.05.2019.].

⁹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910), 6.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

informētībai ir, pieņemot biznesa lēmumus⁹⁴ (sk. plašāk promocijas darba 4.5.2.2. punktu);

- 4) *apzinīgums* – pildot amata pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam, valdes loceklim jārikojas atbildīgi, tas ir, jāizmanto visi tiesiskie līdzekļi, kas sabiedrībai pieejami, lai vairotu sabiedrības labklājību, kā arī savlaicīgi jāveic pasākumi draudošu zaudējumu novēršanai vai samazināšanai.⁹⁵ Apzinīga amata pienākumu izpilde lielā mērā ir saistīta ar sabiedrībā notiekošo procesu pienācīgu uzraudzīšanu un situācijai atbilstošu valdes locekļa reakciju, rūpējoties par sabiedrības labāko interešu nodrošināšanu. Piemēram, apzinīgi pildot amata pienākumus, valdes loceklim jāpārrauga sabiedrības noslēgto darījumu izpilde⁹⁶ un arī sabiedrības darbības rādītāji;
- 5) *lojalitāte* – jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskais tvērums neapšaubāmi aptver arī dzian lojalitātes prasību. Respektīvi, valdes loceklim ir jābūt lojālam pret sabiedrību, tas ir, amata pienākumi jāpilda labā ticībā un pēc labākās sirdsapziņas jārikojas sabiedrības labā, nenostādot sevi situācijās, kurās viņa personīgās intereses neatbilst sabiedrības interesēm.⁹⁷ Tādējādi runa ir ne vien par valdes locekļa pienākumu “fokusēties” uz sabiedrības ieguvumiem, bet arī - pienākumu atturēties no negodprātīgas amata pilnvaru izmantošanas, piemēram, neizmantojot amata pilnvaras pretēji komercdarbības būtībai vai personīgā labuma gūšanas nolūkā.⁹⁸

Minētais komponentu uzskaitījums nenoliedzami nav uzskatāms nedz par izsmeļošu, nedz arī par statistisku jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskā tvēruma izklāstu, jo ģenerālklausulas nav nedz iespējams, nedz arī vēlams definēt ar pietiekami noteiktu pazīmju izsmeļošu uzskaitījumu.⁹⁹ Tādējādi jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ik reiz pirms tā piemērošanas ir jākonkretizē, ņemot vērā konkrētās lietas faktiskos apstākļus.

Istenojot konkretizāciju, var izmantot tā dēvēto gadījumu salīdzināšanas un tipizēšanas metodi, tas ir, salīdzināt izšķiramo gadījumu ar citiem līdzīgiem gadījumiem, kas jau izšķirti tiesu praksē, nepieciešamības gadījumā (tas ir, ņemot vērā izšķiramā gadījuma īpatnības) veicot arī

⁹⁴ Sk. plašāk: Kļaviņa Z., Novicāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Vai Komerclikumā jāievieš business judgment rule? Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737), 7.-8. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁹⁵ Sal.: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 9/144.

⁹⁶ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁹⁷ Līdzīgi: Langford R.T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. Cambridge Law Journal, 2016, Vol. 75 (3), p. 512; Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM 2016/1, S. 42. Pieejams: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270564> [aplūkots 29.05.2019.].

⁹⁸ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auf. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/76.

⁹⁹ Sk. plašāk: Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Privāttiesību teorija un prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 376.-377. lpp.

papildu tiesiskos vērtējumus. Tomēr vienlaikus būtiski ņemt vērā, ka citiem tiesu praksē izspriestiem gadījumiem ir tikai piemēra nozīme, kas var kalpot par vadlīniju turpmāko dzīves gadījumu izšķiršanai, bet tie nedrīkst tikt uzverti kā aksioma konkrētā gadījuma izšķiršanai.¹⁰⁰ Proti, atbilstoši Civilprocesa likuma 189. panta trešajai daļai tiesas spriedumam ir jābūt likumīgam un pamatotam. Tādējādi, kā to pamatoti norādījis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2017. gada 30. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), likums noteic tiesai pienākumu noskaidrot lietā būtiskos apstākļus, izvēlēties konkrētā strīda atrisināšanai piemērojamo materiālo tiesību normu un loģiskā secībā izdarīt gala slēdzienu, sniedzot izvērstu un nepārprotamu juridisko argumentāciju.¹⁰¹ Tas nozīmē, ka tiesai, izspriežot prasību pret valdes locekli, jāveic jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” konkretizēšana, ņemot vērā konkrētā dzīves gadījuma faktiskos apstākļus, un jāsniedz spriedumā atbilstoša un pietiekama motivācija.¹⁰²

Līdzšinējā tiesu praksē ir atzīti šādi kritēriji, lai novērtētu valdes locekļa rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka mērauklai:

- 1) valdes locekļa rīcības atbilstība sabiedrības interesēm;¹⁰³
- 2) ekonomiski pamatota vai saprātīgas komerciālās apgrozības praksei atbilstoša rīcība;¹⁰⁴
- 3) apzinīga rīcība;¹⁰⁵
- 4) saprātīga un uzticama rīcība;¹⁰⁶

¹⁰⁰ Sal.: Gauch P., Schmid J. Kommentar zum Schweizerischen Zivigesetzbuch. I. Band. Einleitung – Personenrecht. 3. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1998, Art. 2, Rn. 16.

¹⁰¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁰² Sal.: Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 85. lpp.

¹⁰³ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC46/2019 (C04394710), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.1.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

¹⁰⁴ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

¹⁰⁵ Latvijas tiesu praksē atzīta kontekstā ar valdes locekļa pienākumu veikt saprātīgi iespējamās darbības zaudējumu samazināšanai, piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁰⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

- 5) saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības peļņas maksimizēšanu un sabiedrības mantas saglabāšanu;¹⁰⁷
- 6) informētība;¹⁰⁸
- 7) sabiedrībai kā patstāvīgam tiesību subjektam un tās dalībniekiem lojāla rīcība.¹⁰⁹

Tādējādi secināms, ka tiesu praksē netiek pietiekami uzsvērta prasība pēc valdes locekļa kompetences un lietpratīgas vadības īstenošanas, kā arī godprātīgas amata pienākumu pildīšanas, kam neapšaubāmi ir ļoti būtiska loma labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanā. Turklāt Latvijas tiesu praksē jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” pamatā tiek saistīts tikai ar pienācīgas rūpības aspektiem, lai gan tā semantiskā jēga un vēsturiskā izcelsme viennozīmīgi ļauj secināt, ka jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” aptver ne tikai pienācīgas rūpības, bet arī lojalitātes un labas ticības aspektus.

¹⁰⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.02.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

¹⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁰⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2.punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.02.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

3. VALDES LOCEKĻA AMATA PIENĀKUMI

3.1. Vispārīgs apraksts

Valdes locekļa atbildības institūts ir nesaraunami saistīts ar valdes locekļa amata pienākumiem. Latvijā līdzīgi kā vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu valdes locekļa amata pienākumi nav izsmeļoši regulēti.¹¹⁰ Šāda izvēle ir visnotaļ likumsakarīga, ņemot vērā to, ka komercdarbības vide ir ļoti daudzveidīga un mainīga, un tādēļ izsmeļoši regulēt valdes locekļa amata pienākumus faktiski nav iespējams. Attiecīgi Komerclikuma 169. panta pirmā daļa paredz, ka valdes loceklim pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam (lai gan vienlaikus jāteic, ka atsevišķās tiesību normās ir detalizētāk regulēti specifiski valdes locekļa amata pienākumi).

Valdes locekļa amata pienākumus zināmā mērā var atvasināt no valdes kā sabiedrības izpildinstitūcijas funkcijām, tas ir, sabiedrības vadības un pārstāvības (Komerclikuma 221. panta pirmā daļa un 301. panta pirmā daļa). Piemēram, kā norādīts tiesību literatūrā, sabiedrības vadīšana aptver valdes locekļa pienākumu nodrošināt sabiedrības darbību iekšienē, tostarp veikt organizatoriskus pasākumus komercdarbības norises nodrošināšanai, nodrošināt sabiedrības darbību atbilstoši likuma prasībām, izrīkot darbiniekus, pieņemt lēmumus, kārtot grāmatvedības uzskaiti, kā arī īstenot citus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu sabiedrības komercdarbību.¹¹¹ Savukārt sabiedrības pārstāvība attiecas uz tās reprezentēšanu “ārpusē”, stājoties attiecībās ar trešajām personām, piemēram, slēdzot darījumu un iesniedzot dokumentus.¹¹²

Vienlaikus jāatzīst, ka ir grūti novilkt precīzu robežu darbībām, kas ietilpst sabiedrības vadībā un pārstāvībā.¹¹³ Turklāt Komerclikuma 169. pants valdes locekļa atbildību nepārprotami saista ar krietna un rūpīga saimnieka standarta neievērošanu. Līdz ar to ir pamats secināt, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam, ir jādara viss nepieciešamais un likumīgi iespējamais sabiedrības darbības nodrošināšanai konkrētajos apstākļos.¹¹⁴ Tādējādi, lai gan valdes locekļa amata pienākumus var atvasināt no sabiedrības vadības un pārstāvības funkcijas, šo pienākumu saturs ir konkretizējams, ņemot vērā Komerclikuma 169. panta pirmajā daļā noteikto rūpības standartu jeb prasību valdes locekļa pienākumus pildīt kā krietnam un rūpīgam saimniekam.¹¹⁵

¹¹⁰ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. 74. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 02.02.2017.].

¹¹¹ Sk: Strupiņš A. Tiesas spriedumu komentāri: par valdes locekli kā darbinieku. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 16.-17.lpp.; Kārklīņš J. Par valdes locekļa tiesisko statusu. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 14.-15.lpp.

¹¹² Lielkalne B. Valdes locekļu nodarbinātības problemātiskie aspekti. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 5. lpp.

¹¹³ Kārklīņš J. Par valdes locekļa tiesisko statusu. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 15. lpp.

¹¹⁴ Strupiņš A. Tiesas spriedumu komentāri: par valdes locekli kā darbinieku. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 17.1 pp.

¹¹⁵ Sal.: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 6.

Jāatzīst, ka Latvijas tiesībās ir visnotaļ daudz speciālo normu, kuras regulē valdes locekļa pienākumus. Piemēram, tiesu praksē būtiska loma tiek piešķirta likuma “Par grāmatvedību” 2.pantam, kurš paredz valdes locekļa pienākumu nodrošināt grāmatvedības kārtošānu un visu saimnieciskos darījumus apliecinošo dokumentu oriģinālu, kopiju vai datu attēlu saglabāšanu. Tomēr arī vairākās Komerclikuma tiesību normās ir noteikti dažādi specifiski valdes locekļa pienākumi, tostarp pienākums:

- 1) nodrošināt mantiskā ieguldījuma pārvērtēšanu (Komerclikuma 154. panta trešās daļas 3 prim),
- 2) paziņot par daļu apmaksas termiņa neievērošanu (Komerclikuma 156. panta pirmā daļa),
- 3) sagatavot un iesniegt dalībnieku sapulcei sabiedrības saimnieciskās darbības pārskatu par periodu, par kuru tiek noteiktas ārkārtas dividendes, un priekšlikumu par ārkārtas dividendēs izmaksājamo peļņas daļu (Komerclikuma 161.¹ panta ceturtā daļa),
- 4) sastādīt un parakstīt sabiedrības gada pārskatu (Komerclikuma 174. panta pirmā daļa),
- 5) sagatavot un iesniegt kārtējai dalībnieku sapulcei priekšlikumu par peļņas izlietošanu (Komerclikuma 180. panta pirmā daļa),
- 6) sniegt dalībnieku sapulcei ziņas par darījumu ar saistīto personu (Komerclikuma 184.² panta trešā daļa),
- 7) veikt dalībnieku reģistrā ierakstu par izmaiņām un iesniegt komercreģistra iestādei pieteikumu par izmaiņām dalībnieku reģistrā (Komerclikuma 187.¹ panta sestā un septītā daļa),
- 8) paziņot dalībniekiem par sabiedrības daļu izsoles izziņošanu un tiesībām izlietot pirmpirkuma tiesības, kā arī pārskaitīt zvērinātam tiesu izpildītājam dalībnieku iemaksātās summas (Komerclikuma 189.¹ panta pirmā, trešā un sestā daļa),
- 9) nosūtīt kreditoriem paziņojumu par pamatkapitāla samazināšanu (Komerclikuma 207. panta pirmā daļa, 264. panta pirmā daļa),
- 10) sasaukt kārtējo dalībnieku/akcionāru sapulci un likumā paredzētajos gadījumos arī ārkārtas sapulci (Komerclikuma 213., 269., 270. pants),
- 11) sniegt ziņas dalībnieku sapulcei par noslēgtajiem darījumiem starp sabiedrību un dalībnieku, padomes locekli vai valdes locekli (Komerclikuma 221. panta piektā daļa),
- 12) nodrošināt uzrādītāja akciju iegrāmatošanu Latvijas Centrālajā depozitārijā saskaņā ar Finanšu instrumentu tirgus likuma noteikumiem (Komerclikuma 236.¹ panta pirmā daļa),
- 13) nodrošināt vārda obligacionāru reģistra vešanu (Komerclikuma 247. panta pirmā daļa),
- 14) nodrošināt personāla opciju reģistra vešanu (Komerclikuma 248.¹ panta sestā daļa),
- 15) piedalīties akcionāru sapulcē (Komerclikuma 277. panta otrā daļa),
- 16) sastādīt akcionāru sarakstu (Komerclikuma 278. pants),

- 17) reizi ceturksnī sniegt rakstveida ziņojumu par savu darbību padomei, bet gada beigās — akcionāru sapulcei (Komerclikuma 311. panta pirmā daļa),
- 18) pēc akcionāru pieprasījuma sniegt sapulcei ziņas par sabiedrības saimniecisko stāvokli tādā apjomā, kādā tas nepieciešams attiecīgā darba kārtības jautājuma izskatīšanai un objektīvai izlemšanai (Komerclikuma 283. panta pirmā daļa),
- 19) dažādi pienākumi reorganizācijas procesā (piemēram, Komerclikuma 343. panta sestā daļa, 344. pants u.c.).

Ņemot vērā šo zināmā mērā pat partikulāro valdes locekļa amata pienākumu regulējumu dažādās speciālajās tiesību normās, par visnotaļ īpatnēju Latvijas tiesību iezīmi jāatzīst fakts, ka Komerclikumā nav ar tiešu tiesību normu noteikts valdes locekļa lojalitātes pienākums vai pienākums rīkoties sabiedrības interesēs, lai gan komerciesību doktrīnā valdes locekļa lojalitātes pienākumam tiek piešķirta būtiska loma valdes locekļa atbildības sistēmā. Domājams, šis aspekts ir skaidrojams ar to, ka valdes locekļa lojalitātes pienākums nav noteikts arī Vācijas komerciesībās, kuras, kā zināms, tika izmantotas par paraugu Komerclikuma 169. panta izstrādē. Citāda situācijā ir anglo-sakšu tiesību loka valstīs, respektīvi, anglo-sakšu tiesību loka valstīs lojalitātes pienākums lielākoties ir normatīvi regulēts. Piemēram, atbilstoši Lielbritānijas Sabiedrību likuma 172. panta pirmajai daļai valdes locekļa pienākumi jāpilda sabiedrības interesēs visu tās dalībnieku labā,¹¹⁶ bet atbilstoši Austrālijas Sabiedrību likuma 181. panta pirmajai daļai valdes loceklim jārīkojas labā ticībā sabiedrības labākajās interesēs.¹¹⁷

Tomēr, lai gan Latvijas komerciesībās valdes locekļa lojalitātes pienākums nav noteikts ar tiešu tiesību normu, tas ietilpst jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskajā tvērumā (sk. plašāk promocijas darba 2.4. un 5.1. punktu). Turklāt atsevišķi lojalitātes pienākuma aspekti ir regulēti speciālajās tiesību normās (piemēram, Komerclikuma 171. pantā), kā arī vispārējās civiltiesībās (piemēram, Civillikuma 2301. un 2304. pantā¹¹⁸).

Tādējādi Latvijā (līdzīgi kā vairumā citu nacionālo valstu) valdes locekļa amata pienākumus var iedalīt divās pamatgrupās – rūpības pienākumā un lojalitātes pienākumā,¹¹⁹ kas detalizētāk tiks aplūkoti promocijas darba turpinājumā. Tomēr pirms detalizētāka rūpības pienākuma un lojalitātes pienākuma iztirzājuma ir būtiski norādīt, ka šo pienākumu saturs nav statisks, respektīvi, šo pienākumu saturiskais tvēruma var būtiski atšķirties atkarībā no katra konkrētā dzīves gadījuma

¹¹⁶ Section 172 (1) of the UK Companies Act 2006: “to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole”. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/172> [aplūkots 06.02.2019.].

¹¹⁷ Section 181 (1) of the Australian Corporations Act 2001: “in good faith in the best interests of the corporation and for a proper purpose.” Pieejams: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00424> [aplūkots 06.02.2019.].

¹¹⁸ Līdzīgi: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 343.4, 145. lpp.

¹¹⁹ Gerner-Beuerle C., Schuster E.P. The Evolving Structure of Directors’ Duties in Europe. European Business Organization Law Review, 15 (2014), p. 199.

apstākļiem, un faktiski ir tikai viena nemainīga mēraukla, pēc kuras valdes loceklim jāvadās ikvienā situācijā – un tās ir sabiedrības labākās intereses.

3.2. Sabiedrības labākās intereses kā valdes locekļa amata pienākumu mēraukla

Augstākajā abstrakcijas pakāpē visus valdes locekļa amata pienākumus var reducēt līdz valdes locekļa pienākumam rīkoties sabiedrības labākajās interesēs.¹²⁰ Tādējādi visi valdes locekļa amata pienākumi faktiski ir pienākuma rīkoties sabiedrības labākajās interesēs izpausme. Piemēram, rūpības pienākums ir vērsts uz to, lai valdes loceklis sabiedrības labākās intereses nodrošinātu ar pienācīgu rūpību. Lojalitātes pienākums izvirza prasību nodrošināt sabiedrības labākās intereses, ievērojot lojalitāti. Savukārt labas ticības princips pieprasa valdes loceklim būt godīgam, īstenojot sabiedrības labākās intereses.¹²¹

Lai gan sabiedrības labāko interešu koncepts vēsturiski ir cēlies anglo-sakšu tiesību loka valstīs¹²², mūsdienās tas tiek atzīts arī romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs (piemēram, Austrijā, Čehijā¹²³ un Lietuvā¹²⁴), kā arī tiesību zinātnieku izstrādātajā Eiropas sabiedrību likuma modelī.¹²⁵ Turklāt īpašu nozīmi sabiedrības labāko interešu koncepts ieguva pēc globālās finanšu krīzes (2008. - 2010. gads), kura izgaismoja vairākus korporatīvās pārvaldības vājos punktus, tostarp valdes locekļu pārlieku centrēšanos uz īstermiņa interesēm.¹²⁶ Sabiedrības labāko interešu koncepts palīdzēja mainīt korporatīvās pārvaldības fokusu no īstermiņa interesēm uz ilgtermiņa interesēm, uzsverot to, ka korporatīvajā pārvaldībā nedrīkst centrēties tikai uz īstermiņa ekonomiskajiem ieguvumiem, bet ir jārūpējas par ilgtspējīgu attīstību un finansiālo stabilitāti, kas cita starpā nozīmē pienācīgu rēķināšanos ar objektīvi ieinteresēto personu (darbinieku, kreditoru, klientu, piegādātāju u.c.) pamatotajām interesēm, kā arī vides un sociālo standartu ievērošanu. Minētais aspekts ir īpaši uzsvērts OECD Korporatīvās pārvaldības principu aktualizētajā redakcijā.¹²⁷

¹²⁰ Līdzīgi: Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. *The Journal of Corporation Law*, 2015, Vol:403, p. 696.

¹²¹ Ibid.

¹²² Langford R. T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. *Cambridge Law Journal*, 2016, Vol. 75 (3), p. 505.

¹²³ Deakin S., Koziol H., Riss O. (Eds.). *Directors' & Officers (D&O) Liability*. In: *Tort and Insurance Law*. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 34, 121.

¹²⁴ Bitė V., Gumuliauskienė G. The Business Judgment Rule in Lithuania. *European Business Organization Law Review*, 2016, Vol. 17, Issue 4, p. 573.

¹²⁵ European Model Company Act, First Edition, 2017, p. 30. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [aplūkots 20.02.2020.].

¹²⁶ Hopt K.J. Vergleichende Corporate Governance. *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR)*, 2011, Vol. 175, S. 447; Novičāne E. Valdes locekļa atbildības samērīguma problemātika. *Jurista Vārds*, 2014, Nr. 28 (830).

¹²⁷ G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, p.3, 45. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 06.03.2018.].

Neraugoties uz sabiedrības labāko interešu koncepta būtisko lomu valdes locekļa atbildības sistēmā,¹²⁸ Latvijas tiesu praksē tam pagaidām nav tikusi piešķirta īpaša nozīme. Lielākoties valdes locekļa amata pienākumi tiek aplūkoti ar lielu vispārinātības pakāpi, neminot sabiedrības labākās intereses kā vienojošo faktoru, jeb mērauklu, vadoties no kuras katrā konkrētā situācijā būtu izsecināms tas, vai valdes loceklis ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612) atzīts, ka krietna un rūpīga saimnieka iezīmes veido virkne pienākumu, tostarp pienākums saskaņot savu rīcību ar konkrētās komercsabiedrības darbības mērķiem, pienākums uz izsvērtas informācijas pamata pieņemt ekonomiski pamatotus lēmumus, pastāvīgi kontrolēt un pārzināt komercsabiedrības finansiālo stāvokli, pirms lēmumu pieņemšanas analizēt riska faktoros – cēloņus, kas var izraisīt zaudējumus, pienākums ievērot likumus, statūtus un dalībnieku sapulces lēmumus, pienākums būt lojālam un izvairīties no lēmumu pieņemšanas interešu konflikta situācijā u.c.¹²⁹ Minētajā spriedumā, lai gan uzskaitīti dažādi valdes locekļa amata pienākumi, tomēr nav atklāts šos pienākumus vienojošais faktors – prasība rīkoties tā, kā tas visvairāk atbilst sabiedrības interesēm.

Jāatzīst, ka sabiedrības labāko interešu koncepts, protams, nav ideāls. Komerctiesību doktrīnā ir tikuši laužti daudzi šķēpi, diskutējot, kāds saturiskais tvērums ir jēdzienam “sabiedrības labākās intereses”. Tomēr pamatā diskusiju iemesls ir bijis viedokļu dažādība jautājumā par to, kādas intereses ir primāri aizsargājamas korporatīvajā pārvaldībā – sabiedrības dalībnieku intereses vai tomēr plašākā mēroga intereses (objektīvi ieinteresēto personu jeb *stakeholder* intereses, ar to domājot arī darbiniekus, kreditorus, sadarbības partnerus u.c.).¹³⁰ Taču debates par primāri aizsargājamām interesēm neved pie konsensa, jo par un pret argumenti ir neizbēgami. Valdes loceklis vada un pārstāv sabiedrību, un tādēļ visnotaļ likumsakarīgi ir secināms, ka valdes loceklim ir jā rūpējas par sabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interešu nodrošināšanu.¹³¹ Respektīvi, valdes loceklim, vadot sabiedrību, jāfokusējas uz sabiedrības labākajām interesēm (sk. plašāk promocijas darba 5.2.1. punktu).

¹²⁸ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. 74. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 29.05.2019.].

¹²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹³⁰ Sk., piemēram: Benedict Sh., Feaver D. Directors' Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? *The Dalhousie Law Journal*, 2014, pp. 6-30.; Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors' Duties: Law, Theory and Evidence. *University of New South Wales Law Journal*, 2012, Vol. 35 (1), pp. 296-299; Harper Ho V. Enlightened Shareholder Value: Corporate Governance beyond the Shareholder-Stakeholder Divide. *The Journal of Corporation Law*, 2010, Vol. 36:1, pp. 72-74.

¹³¹ Līdzīgi: Keay A. Formulating a Framework for Directors' Duties to Creditors: An Entity Maximisation Approach. *Cambridge Law Journal*, 2005, Vol. 64 (3), pp. 614-646.

Būtiski ņemt vērā, ka sabiedrības labākās intereses nav statistiska satura jēdziens, tās ir atkarīgas no daudziem faktoriem, tostarp sabiedrības finansiālās situācijas.¹³² Atbilstoši mūsdienu komercietību doktrīnas atziņām pienākums rīkoties sabiedrības labākajās interesēs pamatā nozīmē valdes locekļa pienākumu rīkoties tiesiski, ekonomiski pamatoti un lietpratīgi, rūpēties par sabiedrības ilgspējīgu attīstību, rēķināties ar objektīvi ieinteresēto personu pamatotajām interesēm, rūpīgi apsvērt iecerētās rīcības ietekmi uz sabiedrības mantisko stāvokli, kā arī izmantot visus tiesiskos līdzekļus, kas sabiedrībai pieejami, lai vairotu sabiedrības labklājību, un savlaicīgi veikt pasākumus draudošu zaudējumu novēršanai vai samazināšanai.¹³³ Turklāt uzsvars ir liekams uz sabiedrības ilgtermiņa interesēm, tas ir, ilgstošu uzņēmuma vērtības pieaugumu, ilglaicīgu sabiedrības pastāvēšanu, veselīgu izaugsmi un stabilu finansiālo situāciju.¹³⁴

3.3. Vai nepieciešams detalizētāks valdes locekļa amata pienākumu regulējums?

Valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums nereti tiek kritizēts dēļ lielās tiesiskās nenoteiktības, kas tam ir raksturīga, un pamatā iebildumi ir par to, ka ir grūti prognozēt, kāda rīcība konkrētajā gadījumā no valdes locekļa ir sagaidāma, lai to atzītu par likuma prasībām atbilstošu. Tā rezultātā valdes locekļi, mēģinot sevi pasargāt no atbildības, nereti mēdz dot priekšroku pārlieku lielas piesardzības stratēģijai, ar šādu rīcību mazinot sabiedrības konkurētspēju vai negatīvi ietekmējot sabiedrības attīstības perspektīvas.¹³⁵

Ņemot vērā šo kritiku, likumsakarīgi rodas jautājums, vai valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums ir pietiekami detalizēts, lai kalpotu par efektīvu instrumentu labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanā. Un pamatā runa ir par to, cik detalizēts valdes locekļa amata pienākumu regulējums būtu atzīstams par optimālu, lai šo mērķi sasniegtu.

Kā iepriekš norādīts, Latvijā, regulējot valdes locekļa amata pienākumus, priekšroka ir dota atvērta tipa regulējumam ar ģenerālklausulas “krietns un rūpīgs saimnieks” palīdzību. Jāteic, ka šāda pieeja ir raksturīga vairumam Eiropas Savienības dalībvalstu. Turklāt, kā liecina Eiropas Savienības ietvaros veiktais pētījums, detalizēts valdes locekļa amata pienākuma regulējums nebūt nenodrošina augstāku valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti. Piemēram, Spānijā un

¹³² Līdzīgi: Hayne K. M. Directors' Duties and a Company's Creditors. *Melbourne University Law Review*, 2014, Vol. 38, p. 808.

¹³³ Deakin S., Koziol H., Riss O. (Eds.). *Directors' & Officers (D&O) Liability*. In: *Tort and Insurance Law*. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 34; pienākums rīkoties sabiedrības interesēs, nodrošinot sabiedrības ilgstošu attīstību ir atzīts arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedumā lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.6 punkts, savukārt pienākums veikt saprātīgi iespējamās darbības zaudējumu novēršanai – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedumā lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

¹³⁴ Ringleb H.M. In: *Deutscher Corporate Governance Kodex. Kommentar*. 5. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2014, Rn. 722.

¹³⁵ Pham N.T. *Directors' liability. A legal and empirical study*. B.v.: Wolters Kluwer, 2017, p. 37.

Portugālē tika reformēts valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums, tostarp detalizēti regulējot valdes locekļa pienākumus, tomēr tas nav palielinājis šī institūta piemērojamību.¹³⁶

Pētījumā par valdes locekļu (direktoru) pienākumiem un atbildību Eiropas Savienībā secināts, ka valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti ietekmē ne tik daudz atbildību regulējošo normu saturs, bet gan dažādu apstākļu sinerģija – pamatā valdes locekļa atbildības institūta iedarbības efektivitāti negatīvi ietekmē tas, ka tiesvedības procesi ir pārlietu ilgstoši, dārgi, kā arī dalībvalstu likumos nav iekļauti pietiekami stimulējoši instrumenti prasību celšanai sabiedrības maksātnespējas gadījumā.¹³⁷ Savukārt pētījumā par Eiropas Savienības dalībvalstu maksātnespējas tiesisko regulējumu un praksi secināts, ka biežākie šķēršļi valdes locekļa atbildības praktiskai piemērošanai ir fakts, ka valdes loceklim nepieder manta, pret kuru varētu vērst piedziņu labvēlīga sprieduma gadījumā, tiesvedības procesa izmaksas un ilgums, kā arī pierādījumu trūkums.¹³⁸

Savukārt kādā Amerikas Savienotajās Valstīs veiktā pētījumā secināts, ka vienkāršība ir viena no būtiskākajām efektīva tiesiskā regulējuma iezīmēm, ko nodrošina (tiesiskās) domas esences kompakts formulējums.¹³⁹ Valdes locekļa pienākumu regulējumam ar ģenerālklausulas palīdzību neapšaubāmi piemīt vienkāršības un kompakti formulētas tiesiskās domas esences kvalitāte, kas varētu tikt zaudēta, mēģinot detalizēti regulēt valdes locekļa amata pienākumus.

Turklāt jāņem vērā tas, ka valdes locekļa atbildības tiesiskajam regulējumam jābūt tādām, kas ir fleksibls un vienlīdz labi risina dažādas situācijas. Piemēram, tam vienlīdz labi jābūt attiecināmam gan uz liela uzņēmuma, gan arī maza ģimenes uzņēmuma valdes locekli. Tāpat valdes locekļa atbildības regulējumam jābūt tādām, lai tas atbilstu nemitīgā transformācijā un attīstībā esošās ekonomiskās aprites un tiesiskās apgrozības vajadzībām. Šo fleksibilitāti var nodrošināt, tieši pateicoties valdes locekļa amata pienākumu regulējuma atvērtajai dabai, kas ļauj katru konkrētu dzīves gadījumu izspriest, ņemot vērā tā individuālos apstākļus, tādējādi nodrošinot pēc iespējas taisnīgu rezultātu.¹⁴⁰

¹³⁶ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014, p. 201.

¹³⁷ Sk.: Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. XVI-XVIII, Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

¹³⁸ Sk.: Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016, pp. 62-65. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 2018.gada 28.februārī].

¹³⁹ Mozal N. D. Why the Delaware Courts Express Two, and Only Two, Fiduciary Duties: A Response to How Many Fiduciary Duties are there in Corporate Law. *Southern California Law Review Postscript*, 2014, Vol. 87: PS 156, p. 163.

¹⁴⁰ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), 9.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

Tādējādi, lai gan valdes locekļa atbildības regulējuma kritika parasti tiek saistīta ar tam raksturīgo tiesisko nenoteiktību, valdes locekļa amata pienākumu detalizētāks regulējums varētu mazināt valdes locekļa atbildības institūta fleksibilitāti, un, kā liecina Spānijas un Portugāles pieredze, tas pats par sevi negarantētu šī tiesību institūta efektivitāti. Līdz ar to nav atbalstāma valdes locekļa amata pienākumu detalizētāka regulējuma ieviešana (sk. arī promocijas darba 4.7. punktu).

4. RŪPĪBAS PIENĀKUMS

4.1. Vispārīgs apraksts

Rūpības pienākums ir viens no centrālajiem valdes locekļa atbildības institūta elementiem. Šī pienākuma idejiskā pamatnostādne ir nodrošināt to, lai valdes loceklis amata funkcijas izpildītu ar pienācīgu rūpību, tostarp, neatkarīgi no likumā vai privāto tiesību aktā tieši noteiktajiem pienākumiem, veiktu to, kas saprātīgi nepieciešams un objektīvi iespējams sabiedrības labāko interešu nodrošināšanai. Tādējādi rūpības pienākuma esenci var raksturot kā valdes locekļa pienākumu lietpratīgi un apzinīgi rūpēties par sabiedrības labāko interešu nodrošināšanu.¹⁴¹

Latvijā līdzīgi kā pārējās romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs izpratne par valdes locekļa rūpības pienākumu ir visnotaļ sadrumstalota un kazuistiska, kā rezultātā ir sarežģīti sistematizēt rūpības pienākuma elementus un izpausmes. Piemēram, Vācijas tiesību doktrīnā pamatā tiek klasificēti četri no rūpības pienākuma izrietoši apakšpienākumi: 1) tā dēvētais legalitātes pienākums, 2) rūpības pienākums šaurākā nozīmē (rūpīga vadības pienākumu izpilde), 3) pārraudzības pienākums, un 4) atbilstības nodrošināšanas (angļu val. - *compliance*) pienākums.¹⁴² Savukārt Austrijas tiesību doktrīnā centrālais uzsvars tiek likts uz valdes locekļa pienākumu rīkoties sabiedrības labākajās interesēs, vienlaikus bez īpašas sistematizācijas norādot uz virkni pienākumiem, kas ir saistāmi ar rūpības pienākumu, tostarp pienākumu nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu, rīkoties atbilstoši saprātīgai komerciālajai praksei, nodrošināt efektīvu sabiedrības darba organizāciju, grāmatvedības kārtošānu un iekšējās kontroles īstenošanu u.c.¹⁴³ Arī Polijā centrālā loma tiek piešķirta valdes locekļa pienākumam rīkoties sabiedrības interesēs, uzsverot arī to, ka valdes loceklim ir jārīkojas profesionāli un ekonomiski pamatoti (adekvātu biznesa risku robežās).¹⁴⁴

OECD Korporatīvās pārvaldības principos kontekstā ar valdes locekļa rūpības pienākumu centrālais uzsvars likts uz valdes locekļa pienākumu būt pilnībā informētam, godprātīgam un apzinīgam, vienlaikus norādot, ka valdes locekļa pamatfunkcijas aptver tādu pienākumus kā likumu, ētikas prasību, vides un sociālo standartu ievērošanu, sabiedrības darbības rādītāju

¹⁴¹ Līdzīgi: Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. The Journal of Corporation Law, 2015, Vol:403, pp. 649, 696-698.

¹⁴² Sk.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 21-151.; Hölters W. in: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 41-113.

¹⁴³ Sk.: Rauter R., Ratka T. In: Ratka R., Rauter T. (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/43-2/154.

¹⁴⁴ Sk.: Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds.). Directors' & Officers (D&O) Liability. In: Tort and Insurance Law. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, pp.438-439.

uzraudzību, darījumu pārraudzību, efektīvas pārvaldes nodrošināšanu, sabiedrības ilgtermiņa interešu nodrošināšanu, potenciālo interešu konfliktu uzraudzību un vadību, grāmatvedības un finanšu pārskatu sistēmu godīguma nodrošināšanu, pienācīgas kontroles sistēmas ieviešanu un risku vadību.¹⁴⁵

Latvijas tiesu praksē valdes locekļa rūpības pienākums pamatā tiek saistīts ar tiesiskuma pienākumu¹⁴⁶ un pienākumu rīkoties ekonomiski pamatoti un atbilstoši saprātīgai komerciālās apgrozības praksei.¹⁴⁷ Fragmentāri Latvijas tiesu praksē ir atzīts arī valdes locekļa pienākums īstenot pārraudzību¹⁴⁸ un nodrošināt pienācīgu darījumu izpildes kontroli.¹⁴⁹ Latvijas tiesu praksē rūpības pienākumam tiek piešķirta niansēta izpratne situācijās, ja sabiedrībai ir ticis pasludināts maksātnespējas process, uzsverot, ka sabiedrības finansiālo grūtību situācija rada valdes loceklim pienākumu nodrošināt parādnieka mantas saglabāšanu un nepieļaut objektīvi nepamatotu saistību pieaugumu, lai būtu iespējams maksimāli apmierināt kreditoru prasījumus.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Sk.: G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter VI, pp.45-50. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-177/2017 (C28466811), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712), 8.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

¹⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁴⁸ Par valdes locekļa pienākumu pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.1.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

¹⁴⁹ Par valdes locekļa pienākumu pienācīgi rūpēties par sabiedrības noslēgto darījumu izpildes organizēšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁵⁰ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu

Diemžēl līdzšinējā Latvijas tiesu praksē nav formulēti biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji, kuru ievērošana pasargātu valdes locekli no atbildības situācijā, ja biznesa lēmums vēlāk izrādīties neveiksmīgs, tas ir, sabiedrība no tā cietusi zaudējumus. Tā rezultātā Latvijas tiesu praksē pagaidām nav formulēti kritēriji, pēc kuriem varētu nošķirt adekvātu biznesa riska iestāšanos no rūpības pienākuma pārkāpuma. Lielā mērā tas skaidrojams ar to, ka līdzšinējā tiesu praksē prasības pret valdes locekli parasti ir bijušas pamatotas ar acīmredzamiem valdes locekļu pieļautiem pārkāpumiem (likuma pārkāpumiem, nelabticīgu sabiedrības mantas samazināšanu finansiālo grūtību gadījumā, ekonomiski nepamatotu vai komerciālajai praksei neatbilstošu rīcību), un tikai pavisam retos gadījumos saistībā ar valdes locekļu nolaidību. Attiecīgi Latvijas tiesiskajā vidē jautājums par valdes locekļa atbildību neveiksmīga biznesa lēmuma gadījumā pagaidām nav bijis īpaši aktuāls. Tomēr, tā kā tieši atbildība par biznesa lēmumiem ir viens no būtiskākajiem valdes locekļa atbildības sistēmas elementiem, promocijas darba turpinājumā valdes locekļa rūpības pienākums tiks detalizēti aplūkots arī biznesa lēmumu pieņemšanas šķērsgrīzumā.

Būtiski atzīmēt, ka pienācīga rūpība ir atvērta tipa jēdziens, tādēļ nav iespējams izsmeltoši definēt rūpības pienākuma saturisko tvērumu, turklāt nereti ir visnotaļ sarežģīti nošķirt vienu rūpības pienākuma aspektu no otra (piemēram, ciktāl runa ir par lietpratīgu vadību vai ekonomiski pamatotu rīcību, sabiedrības darbības tiesiskuma nodrošināšanu vai pārraudzības pienākumu). Tomēr šāda absolūti precīza rūpības pienākuma elementu nošķiršana nav arī nepieciešama, jo tam būtu tikai teorētiska, nevis praktiska nozīme. Turklāt stingra rūpības pienākuma elementu sistematizēšana radītu risku tam piešķirt pārlietu šauru vai statisku izpratni, kas savukārt būtu pretrunā ģenerālklausulas “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojuma jēgai.

Vērtējot komercietišu doktrīnas, empīrisko pētījumu, Latvijas un ārvalstu tiesību literatūras un tiesu prakses atziņas, secināms, ka rūpības pienākuma konkretizēšana un papildīšana ar noteiktu saturu ir patiesi liels izaicinājums, jo katrā konkrētā gadījumā jāatrod saprātīgs līdzsvars starp pārlietu prasīgumu (kas var novest pie tā, ka valdes loceklim netaisni jāatbild, piemēram, par biznesa neveiksmēm) un pārlietu toleranci (kas var novest pie tā, ka valdes locekļa nolaidībai neseko atbildības pienākums). Robežšķirtne starp pārlietu prasīgumu un toleranci ne vienmēr ir skaidri saskatāma, jo to ietekmē ne vien konkrētā gadījuma īpašie apstākļi (tostarp, sabiedrības darbības nozare un finansiālā situācija, iecerētās darbības iespējamie riski, alternatīvas rīcības iespējamība u.c.), bet arī globālie ekonomiskie notikumi un biznesa vides un sociālo apstākļu nemītīgās transformācijas.

departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910), 6.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

4.2. Pienācīgas rūpības standarts

Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek atzītas trīs pieejas, kā ir nosakāms tas, vai valdes loceklis ir ievērojis pienācīgu rūpību:

- 1) Subjektīvā pieeja, respektīvi, pienācīgas rūpības prasība ir pakārota valdes locekļa kompetencei, zināšanām un pieredzei. Šāda pieeja baudīja lielu atzinību 20. gadsimtā, un tika pamatota ar apsvērumu, ka sabiedrības dalībniekiem ir tiesības pēc saviem ieskatiem valdē iecelt arī tādas personas, kurām nav atbilstošas kompetences vai zināšanu. Attiecīgi, ja valdes loceklis savas nekompetences rezultātā ir nodarījis zaudējumus sabiedrībai, dalībniekiem nav pamata prasīt atbildību no šāda valdes locekļa. Tomēr 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs (ko veicināja septiņdesmito gadu naftas krīze) šāda pieeja zaudēja savu "ietekmi", jo tā neizbēgami noveda pie ļoti zema korporatīvās pārvaldības standarta.¹⁵¹ Mūsdienās subjektīvā pieeja tiek atzīta vien dažās valstīs (piemēram, Grieķijā, Kiprā un Luksemburgā).¹⁵²
- 2) Objektīvā pieeja - šajā konceptā noteicošais ir tas, kāda rīcība no valdes locekļa saprātīgi bija sagaidāma, nevis valdes locekļa subjektīvās spējas vai uztvere. Tas nozīmē, ka valdes locekļa individuālās rakstura iezīmes, pieredzes trūkums, nezināšana vai citi subjektīvi kritēriji nevar kalpot par attaisnojumu pārkāpuma izdarīšanai.¹⁵³ Šāda pieeja ir raksturīga vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu¹⁵⁴, tostarp Latvijā.¹⁵⁵
- 3) Objektīvi - subjektīvā pieeja, atbilstoši kurai valdes locekļa rīcība pamatā tiek novērtēta pēc objektīvi abstraktiem kritērijiem, tomēr, ja valdes loceklim ir kādas īpašas zināšanas vai paaugstināta kompetence, tas tiek ņemts vērā, novērtējot valdes locekļa rīcību. Šīs pieejas ietvaros tiek atzīts, ka saprātīgi no valdes locekļa ir sagaidāms tas, ka viņš pilnībā

¹⁵¹ Sk.: Nettle G. The Changing Position and Duties of Company Directors. Melbourne University Law Review, 2018, Vol. 41, pp. 1404-1406.

¹⁵² Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp.92-93. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

¹⁵³ Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012, § 43, Rn. 255; Zöllner W., Noack U. in: Baumbach/Hueck. GmbHG. 21.Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 11.; Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol.36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 578.

¹⁵⁴ Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp.92-93. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

¹⁵⁵ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 150.-151.lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

izmantos savas zināšanas un pieredzi sabiedrības labumam. Tādējādi, ja valdes loceklim ir kādas īpašas zināšanas vai pieredze (kas parasti nepiemīt citiem valdes locekļiem, kas vada pēc apjoma un darbības veida līdzīgu sabiedrību), viņam ir pienākums tās izmantot sabiedrības labumam. Respektīvi, šādā gadījumā valdes loceklim ir jāievēro augstāks rūpības standarts nekā citiem valdes locekļiem, kuriem nav šādu īpašu zināšanu vai pieredzes.¹⁵⁶ Šāda pieeja ir raksturīga vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs, piemēram, Francijā, Horvātijā, Itālijā, Lielbritānijā.¹⁵⁷

Objektīvi - subjektīvā pieeja nenoliedzami ir vērsta uz to, lai valdes loceklis amata pienākumu izpildē pienācīgi rūpētos par sabiedrības labāko interešu nodrošināšanu. Tomēr robežšķirtnē starp objektīvo pieeju un objektīvi - subjektīvo pieeju ir grūti novelkama, turklāt rezultatīvais secinājums bieži vien ir ļoti līdzīgs, neatkarīgi no tā, kāda pieeja tiek piemērota. Proti, lai gan atbilstoši objektīvajai pieejai valdes locekļa rīcība tiek novērtēta pēc saprātīgi sagaidāmās rīcības mērauklas, būtiska nozīme tiek piešķirta katra gadījuma individuālajiem apstākļiem.¹⁵⁸ Tādējādi paaugstināta valdes locekļa kompetence var tikt atzīta par valdes locekļa atbildību ietekmējošu faktoru arī tajās valstīs, kurās formāli tiek izmantota objektīvā pieeja (tostarp Latvijā).¹⁵⁹

4.3. Legalitātes pienākums

4.3.1. Legalitātes pienākuma tiesiskais pamatojums

Tas, ka komercdarbības īstenošanā jāievēro likuma prasības, no vienas puses, šķiet, pašsaprotami. No otras puses, lielākie korporatīvās pārvaldības "skandāli" lielā mērā ir bijuši saistīti ar dažāda rakstura likumu pārkāpumiem.¹⁶⁰ Līdz ar to (it kā) pašsaprotamā nostādne par likuma varu nereti "sašķobās" korporatīvā plīvura skavās, kas lielā mērā ir saistīts ar to, ka kapitālsabiedrību tiesībspēju un rīcībspēju realizē tās orgāni, tostarp valde.

Turklāt, kā izrādās, sensenais jautājums, kā pamatot pienākumu ievērot likumu un vai šāds

¹⁵⁶ Līdzīgi: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 205. lpp.

¹⁵⁷ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 92-93. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

¹⁵⁸ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁵⁹ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. 94. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

¹⁶⁰ Kostant P.C. Meaningful Good Faith: Managerial Motives and the Duty to Obey the Law. New York Law School Law Review, 2010/11, Vol.55, p. 428.

pienākums maz eksistē, nebūt nav viennozīmīgi atbildāms, un tas ir nodarbinājis ne vien autoritatīvo tiesību filozofu Ronaldu Dvorkinu,¹⁶¹ bet arī komercietību un korporatīvo tiesību zinātniekus kontekstā ar valdes locekļa atbildību par likuma pārkāpumiem, kas tiek pieļauti, īstenojot komercdarbību. Piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs ir lauzti daudzi šķēpi, meklējot atbildi uz jautājumu, vai valdes locekļa pienākums nodrošināt sabiedrības darbības likumību izriet no *ultra vires* doktrīnas, pienācīgas rūpības standarta, lojalitātes pienākuma, labas ticības prasības vai arī tas ir uzskatāms par patstāvīgu, vispārējā morālē balstītu pienākumu.¹⁶² Neraugoties uz karstām debatēm vairāku desmitgažu garumā, viedokļi vēl aizvien dalās, lai gan kopumā valda vienprātība jautājumā par to, ka likumam pretēji valdes locekļa rīkojumi ir vērtējami kā pārkāpums, turklāt pat tādos gadījumos, ja nelikumīga rīcība sabiedrībai ir ekonomiski izdevīga (nerada zaudējumus, gluži pretēji - peļņu).¹⁶³

Latvijas tiesu praksē valdes locekļa pienākums nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu tiek atzīts par pašsaprotamu no krietna un rūpīga saimnieka gādības izrietošu valdes locekļa pienākumu. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2017. gada 29. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513) norādījis: “Viens no katra valdes locekļa pamatpienākumiem ir nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu”, uzsverot, ka likuma prasību neievērošana nav savienojama ar krietna un rūpīga saimnieka rīcību.¹⁶⁴ Arī 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612) Civillietu departaments atzinis: “Ja valdes loceklis, izpildot viņam uzticēto kapitālsabiedrības vadīšanas uzdevumu, rīkojies pretēji normatīvo tiesību aktu prasībām, tad jebkurā gadījumā nav pamata runāt par šādas darbības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka mērauklai.”¹⁶⁵

No vienas puses, Latvijas tiesu prakses tēze, ka normatīvo aktu prasībām pretēja rīcība neatbilst krietna un rūpīga saimnieka mērauklai, ir pareiza, jo likuma prasību izpilde ir ciešā kopsakarā ar atbildīgu un apzinīgu korporatīvo pārvaldību. No otras puses, būtu vēlams precizēt, ka legalitātes pienākums ir patstāvīgs valdes locekļa pienākums, nevis atvasinājums no rūpības pienākuma. Proti, jāņem vērā, ka pienācīgas rūpības prasība ir centrēta uz sabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta nodrošināšanu (pamatā ar to saprotot sabiedrības ekonomiskās intereses),¹⁶⁶

¹⁶¹ Kažoka I. Tiesību romantiķa – Ronalda Dvorkina – mantojums. Jurista Vārds, 2013, Nr. 9 (760).

¹⁶² Sk.: Ponta A., Badescu M. Director's Duty Not to Consciously Determine the Company to Break the Law - Reality of Controversy. Juridical Tribune, December 2018, Vol. 8, Issue 3, pp. 624-640; Rosenberg D. Delaware's Expanding Duty of Loyalty and Illegal Conduct: A Step Towards Corporate Social Responsibility. Santa Clara Law Review, 2012, Vol. 52, No. 1, pp. 81-103.

¹⁶³ Sk. plašāk: Rosenberg D. Delaware's Expanding Duty of Loyalty and Illegal Conduct: A Step Towards Corporate Social Responsibility. Santa Clara Law Review, 2012, Vol. 52, No. 1, p. 88.

¹⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁶⁶ Līdzīgi: Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. The Journal of Corporation Law, 2015, Vol:403, pp. 649, 696-698.

savukārt likums ir vērst uz vispārējo interešu nodrošināšanu, turklāt nereti likuma prasību izpilde sabiedrībai var būt ekonomiski neizdevīga (radīt papildus izdevumus, mazināt peļņu u.tml.). Attiecīgi, kvalificējot legalitātes pienākumu kā pienācīgas rūpības aspektu, var nonākt pie secinājuma, ka valdes loceklim jānodrošina likuma prasību izpilde vien tiktāl, ciktāl tas ir ekonomiski izdevīgi (attiecīgi - likuma prasību neievērošana ir pieļaujama situācijās, kurās tas ir saimnieciski izdevīgi sabiedrībai), kas būtu pretēji jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” jēgai.

Līdz ar to secināms, ka legalitātes pienākuma atvasināšana no pienācīgas rūpības prasības nav vēlama, jo tādējādi var veidoties pretruna starp legalitātes pienākumu un ekonomiski pamatotas rīcības pieprasījumu. Drīzāk būtu pamats runāt par legalitātes pienākumu kā valdes locekļa vispārēju pienākumu¹⁶⁷ jeb virsnormu¹⁶⁸, kas ietilpst jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskajā tvērumā. Tas savukārt nozīmē to, ka valdes loceklim jānodrošina sabiedrības darbības tiesiskums neatkarīgi no tā, vai tas atbilst sabiedrības ekonomiskajām interesēm, tostarp komerciālās rīcības brīvību jāīsteno vien tiktāl, ciktāl tas atbilst likuma prasībām.

4.3.2. Legalitātes pienākuma saturiskais tvērums

Legalitātes pienākums ir viens no būtiskākajiem valdes locekļa pienākumiem, un tas ir attiecināms gan uz iekšējiem tiesību aktiem (statūtiem, likumīgiem dalībnieku sapulces lēmumiem, vadības līgumu u.c.), gan arī ārējiem tiesību aktiem (ne vien Komerclikumu, bet arī citiem likumiem, Ministru kabineta noteikumiem u.c.). Tas nozīmē, ka valdes loceklim jāpilda iekšējos un ārējos tiesību aktos noteiktie amata pienākumi, kā arī jānodrošina, lai sabiedrības rīcība būtu tiesiska. Tādējādi valdes loceklis ir atbildīgs par to, lai tiek ievēroti visi tiesību akti, kas attiecināmi uz sabiedrību kā tiesību subjektu.¹⁶⁹ Jāuzsver, ka valdes loceklim jārīkojas likumpaklausīgi arī tad, ja tiesību akta neievērošana šķietami atbilst sabiedrības interesēm (tiesību pārkāpuma pirmšķietamais ekonomiskais izdevīgums neatbrīvo valdes locekli no atbildības).¹⁷⁰

Legalitātes pienākums aptver valdes locekļa pienākumu ievērot likumā vai iekšējos tiesību aktos noteiktās sabiedrības orgānu kompetences. Tādējādi pamats valdes locekļa atbildībai var būt arī tādos gadījumos, kad valdes loceklis pretēji tiesību aktu prasībām ir rīkojies bez padomes vai dalībnieku sapulces piekrišanas, izlēmis jautājumu, kas ir padomes vai dalībnieku sapulces

¹⁶⁷ Sk. arī: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 343.1., 144. lpp.

¹⁶⁸ Līdzīgi: Palmiter A.R. Duty of Obedience: The Forgotten Duty. New York Law School Law Review, 2010/11, Vol. 55, p. 466.

¹⁶⁹ Sal.: Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 63.ff.

¹⁷⁰ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 31.

kompetencē vai nav sniedzis pārējiem sabiedrības orgāniem pienācīgu informāciju.¹⁷¹

OECD Korporatīvās pārvaldības principos uzsvērts, ka valdei ir jānodrošina arī augstu ētikas standartu ievērošana, jo tas atbilst sabiedrības ilgtermiņa interesēm, tas ir, nodrošina sabiedrībai labu reputāciju un uzticamību, un tā rezultātā arī ilgtspējīgu attīstību.¹⁷² No vienas puses, jāatzīst, ka ētikas prasībām nenoliedzami ir pieaugoša nozīme korporatīvajā pārvaldībā, un līdztekus tā dēvētajai *stake-holder* teorijai izpratni par labu korporatīvo pārvaldību būtiski ietekmē arī sociāli atbildīgas korporatīvās pārvaldības doktrīna. No otras puses, jāteic, ka jautājums par ētikas normu ietekmi uz valdes locekļa atbildību ir ļoti neviennozīmīgs. Proti, lai gan tiesību literatūrā visnotaļ bieži tiek norādīts uz valdes locekļa pienākumu nodrošināt arīdzan ētikas normu ievērošanu, tiesiskās noteiktības labad ir būtiski saglabāt nošķirumu starp juridiski saistošām tiesību normām un morāles normām. Attiecīgi valdes locekļa atbildības kontekstā ētikas normu pārkāpumam varētu tikt piešķirta juridiska nozīme vien tad, ja ir pamats konstatēt labas ticības principa (Civillikuma 1. pants) vai labu tikumu (Civillikuma 1415. pants) pārkāpumu.¹⁷³

Valdes loceklim ir ne vien pašam jāievēro likuma prasības, bet jāīsteno piemēroti organizatoriski pasākumi un pārraudzība, lai nodrošinātu to, ka likumu ievēro arī sabiedrības darbinieki. Respektīvi valdes loceklim ir jānodrošina, ka sabiedrības darba organizācija un pārraudzība tiek īstenota tā, lai netiktu pieļauti likuma pārkāpumi.¹⁷⁴ Tas, konkrēti kādi pasākumi šajā nolūkā ir jāveic, ir atkarīgs no sabiedrības īstenotās komercdarbības veida, uzņēmuma lieluma un citiem apstākļiem (piemēram, potenciāli iespējamo sankciju apmēra, iepriekš konstatētiem likuma pārkāpumiem sabiedrības darbībā u.tml.), fokusējoties uz iespējamo zaudējumu prevenciju un saprātīgu risku kontroli.¹⁷⁵

4.3.3. Atbildība neskaidra tiesiskā regulējuma gadījumā

Latvijas tiesu praksē pagaidām nav vērtēts jautājums par valdes locekļa atbildību neskaidra tiesiskā regulējuma gadījumā. Lietā, kurā faktiski nebija strīda par likuma prasību neievērošanu, Latvijas Republikas Senāta Civillietu departaments atzina, ka likumā tieši noteiktu prasību

¹⁷¹ Līdzīgi: Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 30.

¹⁷² G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter VI, pp.46-47. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁷³ Sal.: Fleischer H. In: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG*. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 31.

¹⁷⁴ Binder U., Kraayvanger J. *Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen*. Betriebs-Berater, 2015, Heft 21, S. 1221.

¹⁷⁵ Fleischer H. In: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG*. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 145 ff.

neievērošana ir kvalificējama kā rupja neuzmanība.¹⁷⁶ Ja runa ir par apzinātu likuma pārkāpšanu, šādai tēzei nenoliedzami var piekrist, jo apzināti prettiesiska rīcība nenoliedzami liecina nevis par nepienācīgu rūpību (vieglu neuzmanību), bet gan rīcību, kuras kaitīgums un bīstamība nevarēja un nedrīkstēja palikt nezināmi (rupju neuzmanību). Tomēr, ja tiesiskais regulējums ir objektīvi neskaidrs, likuma neievērošanu nav pamata kvalificēt kā rupju neuzmanību, jo šādā gadījumā runa varētu būt par tiesisku maldību, un tādēļ vērtējams ir tas, vai konkrētā gadījuma apstākļos tiesiska maldība ir attaisnojama.¹⁷⁷

Mūsdienu Latvijas tiesību literatūrā ir nostiprinājusies atziņa, ka tiesiskas sekas ir vienīgi faktiskai, nevis tiesiskai maldībai, jo neviens nevar atsaukties uz likuma nezināšanu.¹⁷⁸ Arī Latvijas Republikas Senāta Civillietu departaments 2018. gada 28. decembra spriedumā lietā Nr. SKC–217/2018 (C27189813), vērtējot situāciju, kad atbildētājam ir bijusi tiesiska maldība par jēdzienu „retranslēt kabeļtīklā” un „kabeļtelevīzijas pakalpojumi” tvērumu, kas balstījās nepareizā izpratnē par Autortiesību likuma regulējumu, atzina, ka likums neparedz personu aizsardzību tiesiskās maldības gadījumā.¹⁷⁹

Jāteic gan, ka šāda absolūta nostāja attiecībā uz tiesiskas maldības sekām ir vērtējama kritiski. Proti, Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 2. panta otrā daļa noteic, ka neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto tiesību aktu vai oficiālo paziņojumu nezināšanu. Tomēr šī tiesību norma neparedz aizliegumu atsaukties uz tiesisku maldību, bet gan tikai liedz personai iespēju atsaukties uz subjektīvu tāda likuma nezināšanu, kas ir publicēts oficiālā izdevumā. Šāda regulējuma saknes nāk no romiešu tiesībām, kurās princips "likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības" radās šādi: pirmās cilvēku laicīgās tiesības izpaudās kā ieraduma tiesības, kas bija zināmas katram. Gadījumos, kad tiesības radās tautas sapulcēs, tās bija zināmas katram pilngadīgam sapulces loceklim. Ja kāds nebija gājis uz sapulci un tādēļ nezināja tur noteiktās tiesības, viņš pats bija šajā nezināšanā vainīgs un nekādus iebildumus nevarēja celt.¹⁸⁰

Tādējādi secināms, ka princips "likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības" nav absolūts, un tā ierobežotā daba ir atzīta ne vien civiltiesībās, bet arī administratīvajās tiesībās un

¹⁷⁶ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.6. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁷⁷ Vācijas tiesu praksē jau ir nostiprinājusies atziņa, ka atbilstoši vispārējām civiltiesībām neuzmanība vai ļauns nolūks nepastāv tad, ja tiesību aizskārējs ir pieļāvis attaisnojamu tiesisku maldību, sk.: Strohn L. Beratung der Geschäftsleitung durch Spezialisten als Ausweg aus der Haftung? Die Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR), 176 (2012), S. 138.

¹⁷⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 252. lpp., citēts no: Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 133. lpp.; līdzīgi arī Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 1998, 45.-46. lpp.

¹⁷⁹ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 28.12.2018. spriedums lietā Nr. SKC-217/2018 (C27189813), 6.2.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

¹⁸⁰ Sinaiskis V. Likuma nezināšana. Jurists, 1929, Nr. 3 (10), 67. lpp.

krimināltiesībās.¹⁸¹ Piemēram, Vasīlijs Sinaiskis savulaik ir norādījis, ka tur, kur netaisnība skaidri par sevi klieudz, tiek darīts izņēmums konkrēta cilvēka labad.¹⁸² Savukārt Sergejs Rudāns ir norādījis, ka principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” absolutizēšana nebūtu pareiza, ja tā konsekventa un burtiska piemērošana radītu klaji netaisnīgu rezultātu. Tāpēc, iztulkojot to kopsakarā ar Civillikuma 1. pantu, tas nepieciešamības gadījumā sašaurināms savā saturā.¹⁸³

Arī Vācijas tiesību doktrīnā atzīts, ka situācijā, ja tiesiskais regulējums ir objektīvi neskaidrs, valdes loceklis nevar pārmest legalitātes pienākuma neievērošanu. Šādos gadījumos var būt runa vienīgi par to, vai valdes loceklis ir veicis saprātīgi iespējamās darbības tiesiskā regulējuma satura izzināšanai, piemēram, vērsies pie sabiedrības juridiskā dienesta vai komplicētākās situācijās – pie ārējā eksperta. Turklāt, ja tiesiskais regulējums ir tik neskaidrs, ka pat ekspertam ir šaubas vai nav viennozīmīgas nostājas par tiesiskā regulējuma saturisko tvērumu, valdes loceklis, novērtējot iespējamus riskus un ieguvumus, ir tiesības rīkoties tā, kā tas atbilst sabiedrības labākajām interesēm.¹⁸⁴

Tādējādi secināms, ka neskaidrs tiesiskais regulējums var ietekmēt valdes locekļa atbildību par pieļauto pārkāpumu, ja, ņemot vērā konkrētā dzīves gadījuma apstākļus, valdes loceklis nevar pārmest sabiedrības darbības tiesiskuma nenodrošināšanu. Lai gan Latvijā pagaidām trūkst tiesu prakses šajā jautājumā, tiesas kā iedvesmas avotu savai argumentācijai var izmantot ārvalstu judikatūru¹⁸⁵, tostarp Vācijas tiesu praksē paustās atziņas (it īpaši ņemot vērā to, ka Komerclikuma 169. pants ir izstrādāts, par paraugu izmantojot vācu komerciesības).

Jāteic gan, ka jautājums par to, kādos gadījumos ir pamats runāt par objektīvi neskaidru tiesisko regulējumu, ir ļoti diskutabls. Piemēram, šaubas par tiesiskā regulēja saturisko tvērumu var rasties pēc likuma grozījumiem, sakarā ar pretrunīgu tiesu praksi vai nenoteikta tiesiskā satura jēdzienu lietojumu.¹⁸⁶ Par neskaidru tiesisko regulējumu var būt pamats runāt arī tādos gadījumos, kad vēl nav izveidojusies tā piemērošanas prakse vai arī tas nav analizēts autoritatīvā tiesību literatūrā.¹⁸⁷

Turklāt pat tad, ja par noteiktu tiesisku jautājumu jau ir izveidojusies stabila tiesu prakse, valdes loceklis, vadoties no tiesiskas valsts pamatprincipiem, nevar pārmest mēģinājumu šo praksi

¹⁸¹ Līdzīgi: Leja M. Principi “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” krimināltiesībās. *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 35 (989), 20.-29. lpp.

¹⁸² Sinaiskis V. Likuma nezināšana. *Jurists*, 1929, Nr. 3 (10), 67. lpp.

¹⁸³ Rudāns S. Darījuma rakstiska forma. *Jurista Vārds*, 2008, Nr. 3 (508).

¹⁸⁴ Līdzīgi: Fleischer H. In: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG*. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 37.

¹⁸⁵ Sal.: Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens*, 2010, Nr. 1/2010, 34. lpp.

¹⁸⁶ Zöllner W., Noack U. In: *Baumbach/Hueck, GmbHG*. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 23c.

¹⁸⁷ Binder S. *Grenzen der Vorstandshaftung*. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 85.

mainīt, ja valdes loceklim ir pamatoti argumenti tiesiskajai nostājai, kas neatbilst judikatūrai.¹⁸⁸ Proti, jāņem vērā, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs, pie kurām pieder arī Latvija, tiesnesis ir saistīts ar judikatūrā izteiktajiem argumentiem, ja vien viņš ar pārliecinošākiem argumentiem par līdzšinējā judikatūrā paustajiem argumentiem neiet jaunu ceļu, neveido jaunu judikatūru. Tiesnesim ir pienākums atkāpties no judikatūras, ja tā ir acīmredzami metodoloģiski kļūdaina, bet tiesības – ja tiesnesis nonāk pie cita vērtējuma, vai arī ir būtiski mainījušies apstākļi vai likuma mērķis, mainījusies vai attīstījusies vispārējo tiesību principu izpratne.¹⁸⁹ Attiecīgi secināms, ka pārliecinošu argumentu gadījumā valdes loceklim ir tiesības rīkoties pretēji judikatūras nostādnēm.¹⁹⁰

Minētais gan nenozīmē, ka valdes loceklis var rīkoties “uz labu laimi” vai “tiesiski akli”. Proti, lēmumam ir jābūt rūpīgi izsvērtam, tas ir, valdes loceklim, ņemot vērā konkrētos faktiskos apstākļus, pienācīgi jāizvērtē iespējamie riski un ieguvumi.¹⁹¹ Turklāt atbildības pienākums atkrīt tikai tad, ja valdes loceklim pēc pienācīgi veikta novērtējuma bija pamats uzskatīt, ka viņš rīkojas tiesiski.¹⁹² Citiem vārdiem, objektīvi neskaidra tiesiska regulējuma gadījumā valdes locekļa atbildības pienākums atkrīt, ja viņam bija pamatots iemesls uzskatīt, ka rīcība ir tiesiska.¹⁹³

4.3.4. Paļaušanās uz speciālista padomu

Komercedarbības tiesiskais regulējums kļūst aizvien kompleksāks, strauji pieaug kā nacionālā, tā starptautiska mēroga tiesiskā regulējuma apjoms un prasības, kas nereti tiek strauji vai būtiski grozītas, kā rezultātā kļūst aizvien sarežģītāk nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu. Tādējādi, lai gan valdes loceklim ir jāievēro paaugstinātas rūpības standarts, kas cita starpā aptver prasību pēc kompetentas rīcības, komerciesību doktrīnā ir atzīts, ka nav pamata pieprasīt no valdes locekļa visaptverošas zināšanas par jebkuru tiesību jautājumu un ir pieļaujama vēršanās pie speciālista.¹⁹⁴

Jāteic, ka izpratne par to, ciktāl valdes loceklis var paļauties uz speciālista padomu, ir mainīga. Piemēram, Lielbritānijas tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa, ka valdes loceklim ir tiesības uz speciālista padoma ierunu, ja piesaistītais speciālists ir bijis neatkarīgs un kvalificēts, kā

¹⁸⁸ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 85.

¹⁸⁹ Sk.: Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, 2010, Nr. 1/2010, 33.-35. lpp.

¹⁹⁰ Līdzīgi: Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 88.

¹⁹¹ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 85.

¹⁹² Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 39.

¹⁹³ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 76.

¹⁹⁴ Strohn L. Beratung der Geschäftsleitung durch Spezialisten als Ausweg aus der Haftung? Die Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR), 176 (2012), S. 137 f.

arī sniedzis padomu savā specializācijas jomā, un šādos apstākļos nav tiesiskas nozīmes nedz tam, ka šis padoms ir bijis kļūdains, nedz arī tam, ka cits speciālists būtu devis atšķirīgu vai labāku padomu. Izņēmums ir vienīgi tie gadījumi, kuros paļaušanās uz speciālista padomu ir vērtējama kā acīmredzami nesaprātīga rīcība (piemēram, ja padoms dots, atsaucoties uz nepareiziem pieņēmumiem, un valdes loceklis ir zinājis, ka šie pieņēmumi ir nepareizi).¹⁹⁵

Austrālijā tiesu prakses pieeja sākotnēji bija līdzīga Lielbritānijas tiesu praksei, liedzot valdes loceklim kompetenta un neatkarīga speciālista padoma ierunu tikai tad, ja valdes loceklim saprātīgi nebija pamata paļauties uz šo padomu (piemēram, ja speciālistam netika sniegti būtiska informācija vai atklāti nozīmīgi fakti). Tomēr jaunākajā tiesu praksē novērojama pieejas maiņa, nodibinot papildus kritēriju – prasību novērtēt speciālista darba rezultātu. Būtiski gan ņemt vērā, ka prasība novērtēt speciālista darba rezultātu ir atzīta lietās, kurās valdes locekļiem atbildība piemērota par nepatiesiem finanšu pārskatiem un publiskojamiem dokumentiem. Un tā kā finanšu pārskatu sagatavošana ir ekskluzīva valdes kompetence, valdes locekļu atbildības pienākums saglabājas pat tad, ja finanšu pārskatu sagatavošanā ir bijuši piesaistīti kompetenti un neatkarīgi speciālisti.¹⁹⁶

Arī Vācijas tiesu praksē ir atzīti kritēriji, kuriem pastāvēt, valdes locekļa paļaušanās uz speciālista padomu var tikt atzīta par attaisnojamu, tādējādi nodrošinot personīgās atbildības “imunitāti”, un tie ir:

- 1) speciālists ir kompetents;
- 2) speciālists ir neatkarīgs;
- 3) speciālistam ir bijusi pieejama pilnīga informācija un
- 4) valdes loceklis ir īstenojis rūpīgu speciālista padoma pamatotības kontroli.¹⁹⁷

Vācijas tiesību literatūrā tiek uzsvērts, ka šie tiesu praksē atzītie kritēriji nevar tikt vērtēti kā absolūts valdes locekļa atbildības imunitātes garants, jo tas, ciktāl valdes locekļa paļaušanās uz speciālista padomu ir tiesiski aizsargājama, atkarīgs no katra konkrētā gadījuma faktiskajiem apstākļiem.¹⁹⁸

Vācijas tiesību literatūrā minētie kritēriji ir tikuši detalizēti iztirzāti, paužot dažādus, nereti diametrāli atšķirīgus viedokļus par to saturu. Piemēram, attiecībā uz speciālista kompetenci ir pausts viedoklis, ka runa ir tikai par vadošajiem jomas speciālistiem vai zvērinātu advokātu ar attiecīgu specializāciju. Tomēr vadošajā nostāja ir tāda, ka speciālista kompetences prasība nav

¹⁹⁵ Wan W.Y. Directors' Defence of Reliance on Professional Advisers under Anglo-Australian Law. *Common Law World Review*, 2015, Vol. 44 (1), pp. 75-76.

¹⁹⁶ *Ibid*, pp. 76-82.

¹⁹⁷ Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 23c.; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 42a-42e.

¹⁹⁸ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 42a.

jāuztver pārspīlēti, tāpat kā prasība pēc speciālista neatkarības. Proti, valdes loceklim ir tiesības paļauties arīdzan uz sabiedrības jurista padomu, lai gan tiesu praksē ārpakalpojuma speciālista atzinumam parasti tiek piešķirta lielāka ticamība un valdes locekļa atbildības “imunitātes” iedarbība.¹⁹⁹

Par visdiskutablāko kritēriju tiek uzskatīta prasība īstenot speciālista padoma pamatotības kontroli. No vienas puses, tiesu praksē šī prasība tika formulēta nolūkā nepieļaut to, ka speciālista padoms tiek negodprātīgi izmantots kā neattaisnojamas rīcības aizsargs.²⁰⁰ No otras puses, trūkst vienprātības jautājumā par to, cik detalizētai ir jābūt padoma pamatotības kontrolei. Jaunākajā tiesu praksē ir atzīts, ka runa ir nevis par speciālista atzinuma tiesiskuma pārbaudi, bet gan par pienākumu pārlicināties, vai speciālists ir bijis pilnībā informēts un atzinuma sagatavošanā ņēmis vērā visus apstākļus, kā arī nav nonācis pie pretrunīgiem secinājumiem.²⁰¹ Jāteic gan, ka, pilnībā nepārziņot jautājumu, par kuru tiek sniegts atzinums, valdes loceklim ir visnotaļ sarežģīti noteikt, kāda informācija ir nepieciešama tiesiski pamatota atzinuma sniegšanai.

Vācijas vadošajā tiesību literatūrā norādīts, ka speciālista atzinuma pamatotības kontroles prasība ir izpildīta, ja valdes loceklis ir pārbaudījis, vai atzinums nesatur acīmredzamas pretrunas vai nepietiekamu viedokļa motivāciju.²⁰² Tomēr šādai atziņai netrūkst oponentu, norādot, ka šāda veida kontrole faktiski nozīmē speciālista atzinuma tiesiskuma pārbaudi, kas ir nesamērīga prasība attiecībā pret valdes loekli, jo tādā gadījumā valdes loceklim ir jāiedziļinās un jāizprot juridiski strīdīgu jautājumu nianšes.²⁰³

Latvijas līdzšinējās tiesu prakses atziņas valdes locekļa atbildības jautājumos veidojušās, analizējot faktiskos apstākļus, kur valdes locekļa rīcība ir bijusi acīmredzami negodprātīga vai likuma prasībām neatbilstoša. Attiecīgi Latvijas tiesu praksē pagaidām vēl nav vērtēti daudzi komplicēti jautājumi, tostarp jautājums par valdes locekļa atbildību situācijā, kad valdes loceklis rīkojies atbilstoši speciālista padomam, kurš vēlāk izrādījies kļūdainš. Tomēr, kā norādījis Egils Levits, Latvijas tiesas kā iedvesmas avotu savai argumentācijai var izmantot ārvalstu judikatūru, jo īpaši to valstu, kuru tiesību sistēma ir tuva Latvijas tiesību sistēmai. Pēc Latvijas tiesību sistēmas transformācijas tā, tāpat kā vairums citu pēc-sociālistisko Austrum- un Viduseiropas valstu tiesību sistēmu, ir stipri pietuvinājusies kontinentālās Eiropas tiesību loka vācu tiesību grupai (kuras

¹⁹⁹ Ibid., Rn.42.b f.

²⁰⁰ Strohn L. Beratung der Geschäftsleitung durch Spezialisten als Ausweg aus der Haftung? Die Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR), 176 (2012), S. 141.

²⁰¹ Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 23c.

²⁰² Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 42e.

²⁰³ Sk., piemēram: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 37.

sākotnējo kodolu veido Vācijas, Austrijas un Šveices tiesību sistēmas). Šo tiesību sistēmu judikatūra tādēļ ir piemērota izmantošanai Latvijas tiesu nolēmumu argumentācijā.²⁰⁴

Tādējādi starptautiskā pieredze, jo īpaši Vācijas tiesu prakse jautājumā par speciālista atzinuma ietekmi uz valdes locekļa atbildību var noderēt kā izziņas palīgavots Komerclikuma 169. panta piemērošanā, vērtējot to, vai valdes locekli ir vainojams par legalitātes pienākuma pārkāpumu, ja viņš ir paļāvies uz kompetenta speciālista padomu, kuru valdes loceklim saprātīgi nebija pamata apšaubīt.

4.3.5. Nodarīto zaudējumu noteikšanas problemātika

Lai gan komerciesību doktrīnā faktiski valda vienprātība par to, ka valdes loceklim, īstenojot sabiedrības vadību, jānodrošina sabiedrības darbības tiesiskums, trūkst vienotas pieejas jautājumā par to, kā noteikt zaudējumus no legalitātes pienākuma pārkāpuma. Vadoties no tā dēvētās starpības teorijas, zaudējumi ir starpība starp cietušā mantas faktisko stāvokli pēc zaudējumus izraisījušās prettiesiskās rīcības izdarīšanas un to viņa mantas paredzamo (hipotētisko) stāvokli, kāds pastāvētu tad, ja šāda rīcība netiktu izdarīta.²⁰⁵ Attiecīgi valdes locekļa atbildības kontekstā zaudējumi ir starpība starp sabiedrības faktisko mantisko stāvokli, kāds radies valdes locekļa pieļauta pārkāpuma rezultātā, un paredzamo (hipotētisko) mantas stāvokli, kāds sabiedrībai būtu, ja valdes loceklis būtu rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.²⁰⁶ Tomēr legalitātes pienākuma pārkāpuma gadījumā starpības teorija kā zaudējumu noteikšanas metodika var izrādīties nederīga vai neefektīva.

4.3.5.1. Ekonomiski izdevīgs pārkāpums

Likuma pārkāpums nereti sabiedrībai ir ekonomiski izdevīgs, un tādējādi sabiedrība no tā necieš mantas samazinājumu jeb zaudējumus. Attiecīgi, vadoties no starpības teorijas, nākas secināt, ka valdes loceklim nav jāatbild par legalitātes pienākuma pārkāpumu, ja sabiedrībai likuma pārkāpums ir ekonomiski izdevīgs. Diemžēl šāda nostāja var veicināt to, ka valdes locekļi, cenšoties gūt pēc iespējas lielāku peļņu, rīkojas pretēji normatīvo aktu prasībām.²⁰⁷ Tomēr, lai arī peļņas

²⁰⁴ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, 2010, Nr. 1/2010, 34. lpp.

²⁰⁵ Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākas attīstīšanas nepieciešamība. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 59.-60. lpp.

²⁰⁶ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/5.

²⁰⁷ Rosenberg D. Delaware's Expanding Duty of Loyalty and Illegal Conduct: A Step Towards Corporate Social Responsibility. Santa Clara Law Review, 2012, Vol. 52, No. 1, pp. 95-97.

gūšana uz likuma pārkāpuma rēķina ir, mazākais, neētiska rīcība, komercietisību doktrīnā trūkst vienota koncepta jautājumā par to, ar kādu tiesisku instrumentu palīdzību būtu nodrošināma legalitātes pienākuma izpilde “izdevīgu” likuma pārkāpumu gadījumā.

Pamatā minētā problemātika rodas saistībā ar to, ka “izdevīgu” likuma pārkāpumu gadījumā cietušais ir nevis sabiedrība, bet gan tās personas vai intereses, kuru aizsardzības nolūkā ir pieņemts pārkāptais likums.²⁰⁸ Tomēr šīm personām nav prasījuma tiesību pret valdes locekli, pamatojoties uz Komerclikuma 169. pantu, jo tas regulē tikai un vienīgi valdes locekļa atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Līdz ar to jāsecina, ka komercietisības, lai gan notiec valdes loceklim paaugstinātu rūpības pienākumu, tikai daļēji paredz instrumentus tā izpildes nodrošināšanai attiecībā uz legalitātes pienākumu.

Tomēr tas nenozīmē, ka situācijā, ja likuma pārkāpums sabiedrībai nav radījis zaudējumus, valdes locekļa atbildība atkrīt pilnībā. Proti, zaudējumu neesamība sabiedrībai pati par sevi neizslēdz valdes locekļa kriminālatbildību vai administratīvi tiesisko atbildību. Turklāt, ja zaudējumus no likuma pārkāpuma ir cietušas trešās personas, valdes loceklim var tikt piemērota arī delikttiesiskā atbildība, pamatojoties uz vispārējām civiltiesību normām. Vienlaikus jāatzīst, ka šie atbildības veidi nav pietiekami, lai nodrošinātu legalitātes pienākuma izpildi. Tādēļ starptautiskajā praksē arvien vairāk tiek diskutēts arī dzan par korporatīvā plīvura pacelšanu (angļu val. – *piercing the corporate veil*) kā instrumentu netaisnprātīgu pārkāpumu apkarošanai gadījumos, kad valdes loceklis vienlaikus ir arī sabiedrības dalībnieks.²⁰⁹

Korporatīvā plīvura pacelšanas doktrīna pamatā ir vērsta uz kapitālsabiedrības ierobežotās atbildības privilēģijas zaudēšanu, paredzot iespēju panākt kapitālsabiedrības saistību izpildījumu no tās dalībniekiem. Tomēr, kā rāda pieredze, praksē ar šīs doktrīnas piemērošanu rodas ievērojamas grūtības, jo trūkst vienotas nostājas jautājumā par to, kad korporatīvā plīvura pacelšana ir tiesiski attaisnojama, kā arī – pastāvot kādiem priekšnoteikumiem un kādā apmērā atbildība par sabiedrības pieļautajiem pārkāpumiem var tikt prasīta tieši no tās dalībniekiem.²¹⁰ Piemēram, Vācijas tiesību literatūrā ir atzīts, ka korporatīvā plīvura pacelšana kā atkāpe no nošķirtās atbildības principa var apdraudēt tiesisko drošību.²¹¹ Minētā apsvēruma dēļ Vācijas tiesu praksē priekšroka tiek dota delikttiesiskās atbildības piemērošanai, nevis korporatīvā plīvura pacelšanas doktrīnai.²¹² Savukārt

²⁰⁸ Ibid, p. 99.

²⁰⁹ Sk. plašāk: Lielkalne B. Atkāpe no komercietisību pamatprincipiem: korporatīvā plīvura jeb ierobežotās atbildības atcelšana. Jurista Vārds, 2020, Nr. 09 (1119), 16. – 29. lpp.

²¹⁰ Millon D. Piercing the Corporate Veil, Financial Responsibility, and the Limits of Limited Liability. Emory Law Journal, 2007, Vol. 56, No. 5, pp. 1305-1382.

²¹¹ Fastrich L. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 13 Rn. 57 f.; Rabensdorf R. Die Durchgriffshaftung im deutschen und russischen Recht der Kapitalgesellschaften. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2009, S. 89.

²¹² Bundesgerichtshof, Urteil, v. 16.07.2007 - II ZR 3/04. Pieejams: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=cd83339b0864712fbfd90b609c136435&nr=41025&pos=0&anz=1> [aplūkots 29.05.2019.]; Michalski L., Funke I. In: Michalski, GmbHG. 2. Auflage. München: Verlag C. H.

Šveicē ir citāda pieeja – tur tiesu praksē un tiesību zinātnē korporatīvā plīvura pacelšana ir atzīta kā patstāvīgs tiesību institūts, kas kā tiesību normu korigējošs instruments tiek piemērots acīmredzami netaisnprātīgas rīcības gadījumā, gan norādot, ka tas ir pieļaujams tikai kā galējais līdzeklis.²¹³

Latvijā korporatīvā plīvura pacelšanas doktrīna ir tikai tās attīstības sākumposmā, un līdzīgi kā Vācijā priekšroka ir tikusi dota delikttiesiskās atbildības piemērošanai, nevis pastāvīga tiesību institūta attīstīšanai. Tā, piemēram, 2017. gada 15. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments atzina: “Sabiedrības kā juridiskas personas saturu veido fiziskas personas, kuru veiktās darbības tiek piedēvētas sabiedrībai un tādēļ rada tai tiesiskas sekas. Juridiskā persona darbojas vienīgi atbilstoši tās saturu veidojošo fizisko personu gribai un mērķim, pašai tai nav spējas apzināties nedz informācijas patiesumu, nedz savu finansiālo situāciju, nedz arī savas rīcības ietekmi uz citiem civiltiesisko darījumu partneriem. Tiesiskā valstī nevar tikt akceptēta situācija, ka juridiskas personas aizsegā fiziska persona apzināti veic prettiesiskas darbības, neuzņemoties atbildību par trešajām personām nodarītajiem zaudējumiem.”²¹⁴

Lai gan jāteic, ka šādu pieeju, iespējams, mainīs Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2020. gada 30. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-466/2020 (C29250718), kurā vērtēta situācija, kad viena un tā pati fiziskā persona sabiedrībā vienlaikus ir gan valdes loceklis, gan arī dalībnieks, kas šo juridisko personu izmanto savās personiskās interesēs un labā ar mērķi iegūt, saglabāt, vairot personisku mantisku labumu, slēpjoties aiz attiecīgā korporatīvā plīvura un tādējādi apejot citu personu likumīgās tiesības. Minētajā spriedumā Senāts atzina, ka “korporatīvais plīvurs ir ar likumu noteiktais kapitālsabiedrības un tās dalībnieka atbildības norobežojums. Tas ir fundamentāls princips, jo mērķis šāda kooperatīvā plīvura radīšanai ir veicināt komercietisisko darījumu apriti, komercdarbības ātrumu un efektivitāti, lai fiziskām personām nebūtu jābaidās no ikkatras komerciālas neveiksmes, kas varētu radīt mantiskas sekas.”²¹⁵ Vienlaikus spriedumā pamatoti secināts, ka Komerclikuma 137.panta mērķis nav un nevar būt aizsegs dalībniekiem apzinātu darbību veikšanai, kas rada zaudējumus kreditoriem, iespēju izvairīties no saistībām, apiet likumu, tādēļ ir svarīgi novilkt robežu starp komerciālu neveiksmi vai

Beck, 2010, § 13 Rn. 400 f.; Rabensdorf R. Die Durchgriffshaftung im deutschen un russischen Recht der Kapitalgesellschaften. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2009, S. 80; Wagner G. In: Münchener Kommentar zum BGB. Buch 2. 5. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2009, § 826 Rn. 119.

²¹³ Sk.: Kobiarski M. Der Durchgriff im Gesellschafts- und Steuerrecht. Schritten zum Steuer- und Wirtschaftsrecht. Band 22. Bern: Stämpfli Verlag, 2012, S.111 ff.

²¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712), 8.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 30.01.2020. spriedums lietā Nr. SKC-466/2020 (C29250718), 10.2. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2020> [aplūkots 04.03.2020.].

gluži pretēji finansiālu uzplaukumu un apzinātu personas rīcību, kas vērsta uz radušos apstākļu izmantošanu savā labā, aizskarot citu personu intereses.²¹⁶

Jāpiekrīt Latvijas tiesību literatūrā paustajai tēzei, ka dalībnieks nevar atsaukties uz atbildības nošķirtību, ja viņš pats pārkāpj nošķirtās atbildības principu (piemēram, nerespektē sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu). Attiecīgi, ja dalībnieks pārkāpj noteikumus, kas nodrošina sabiedrības autonomiju un neatkarību, trešo personu tiesību un likumisko interešu nodrošināšanai korporatīvais plīvurs var tikt pacelts, piemērojot dalībniekam atbildību par sabiedrības saistībām.²¹⁷ Tomēr būtiski ņemt vērā, ka komerciesiskā apgrozība tiktu apdraudēta, ja tiktu veiktas nepietiekami izsvērtas atkāpes no nošķirtās atbildības principa.²¹⁸ Tādējādi korporatīvā plīvura pacelšanas institūta piemērošanai jābūt ļoti pamatotiem apsvērumiem, kas attaisno ierobežotās atbildības privilēģijas zaudēšanu.

4.3.5.2. Nodarīto zaudējumu izlīdzinājums ar gūtajiem labumiem

Otrs problemātiskais aspekts attiecībā uz zaudējumu apmēra noteikšanu ir jautājums par to, vai atlīdzināmo zaudējumu summa ir samazināma par tiem "labumiem", ko sabiedrība guvusi sakarā ar likuma pārkāpumu. Proti, pat tad, ja sabiedrībai par likuma pārkāpumu ir piemērotas mantiska rakstura sankcijas (naudas sods, soda nauda), tas pats par sevi "neatņem" ekonomiskos ieguvumus, kas radušies pārkāpuma (piemēram, aizliegtās vienošanās, karteļa, negodīgas konkurences, kukuļdošanas u.c.) rezultātā. Raugoties no tā dēvētās starpības teorijas, atlīdzināmo zaudējumu summa ir nosakāma, ņemot vērā sabiedrības ekonomiskos ieguvumus no likuma pārkāpuma. Tomēr šāda pieeja, lai gan taisnīga attiecībā pret valdes locekli, ir sociāli bīstama, jo var veicināt likuma pārkāpumus korporatīvajā pārvaldībā situācijās, kad sagaidāmais labums no likuma pārkāpuma ir lielāks par potenciāli iespējamo sodu (jo īpaši tas attiecināms uz vides aizsardzības aspektiem). Tādējādi, piemēram, vadošie Amerikas Savienoto Valstu korporatīvo tiesību zinātnieki uzskata, ka atlīdzināmo zaudējumu summa nevar tikt samazināta ar sabiedrības ekonomiskajiem ieguvumiem no likuma pārkāpuma.²¹⁹

Jāņem gan vērā, ka Amerikas Savienotajās Valstīs liela ietekme ir tā dēvētajai dalībnieku interešu teorijai, kuras pamatdoma ir tāda, ka valdes loceklim amata pienākumi jāpilda tās

²¹⁶ Turpat.

²¹⁷ Lielkalne B. Atkāpe no komerciesību pamatprincipiem: korporatīvā plīvura jeb ierobežotās atbildības atcelšana. Jurista Vārds, 2020, Nr. 09 (1119), 29. lpp.

²¹⁸ Līdzīgi: Fastrich L. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 13 Rn. 43 f.; Wagner G. In: Münchener Kommentar zum BGB. Buch 2. 5. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2009, § 826 Rn. 119.

²¹⁹ Sk., piemēram: Rosenberg D. Delaware's Expanding Duty of Loyalty and Illegal Conduct: A Step Towards Corporate Social Responsibility. Santa Clara Law Review, 2012, Vol. 52, No. 1, p. 103.

dalībnieku labā, pamatā ar to domājot pēc iespējas lielāku peļņas gūšanu.²²⁰ Atbilstoši minētajai teorijai korporatīvajā pārvaldībā nav jāreķinās ar citu grupu (piemēram, darbinieku, kreditoru, klientu) interesēm, ja tas nedod labumu sabiedrības dalībniekiem.²²¹ Taču, burtiski pieturoties pie šādas pamatnostādnes, pastāv liels risks, ka korporatīvajā pārvaldībā netiek nodrošināta likuma prasību izpilde situācijās, kad likuma neievērošana ir sabiedrībai ekonomiski izdevīga. Tādējādi nostādne, ka likuma pārkāpuma gadījumā valdes loceklim pilnā mērā jāatbild par sabiedrībai piemērotajām sankcijām, neļaujot atlīdzināmo zaudējumu summu samazināt ar sabiedrības gūto ekonomisko labumu, zināmā mērā darbojas kā dalībnieku interešu teorijas līdzsvara mehānisms.

Savukārt kontinentālajā Eiropā būtiska ietekme ir tā sauktajai *stake-holding* (objektīvo interešu) teorijai, kuras pamatideja ir tāda, ka korporatīvā pārvaldība ir nodrošināma, ņemot vērā ne tikai tās dalībnieku intereses, bet arī plašāku interešu loku, tostarp, darbinieku, kreditoru, piegādātāju, klientu, vides un vispārējās sabiedrības intereses.²²² Lai gan par šīs teorijas pamatkonceptu un virzienu vēl aizvien trūkst vienotas izpratnes,²²³ tā principiāli izslēdz iespēju attaisnot likuma pārkāpumu ar peļņas gūšanas vai ekonomiskā izdevīguma apsvērumiem. Tādējādi kontinentālajā Eiropā ir raksturīga pielaidīgāka nostāja jautājumā par valdes locekļa tiesībām izvirzīt ierunu par to, ka sabiedrība no likuma pārkāpuma ir ne vien cietusi zaudējumus, bet arī guvusi ekonomiskus labumus.

Piemēram, Vācijas tiesību literatūrā un tiesu praksē ir atzīts, ka, nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, jāņem vērā arī ieguvumi, ko sabiedrība guvusi no likuma pārkāpuma, gan norādot, ka katrs gadījums ir vērtējams individuāli, par mērauklu izmantojot zaudējumu atlīdzināšanas mērķi.²²⁴ Turklāt Vācijā bažas par to, ka šāda veida pieeja varētu veicināt likuma pārkāpumus korporatīvajā pārvaldībā, lielākoties tiek noraidītas, norādot, ka runa ir tikai un vienīgi par nodarīto zaudējumu apmēra noteikšanu, kas nekādā veidā neietekmē iespēju atcelt pārkāpumu pieļāvušo valdes locekli no amata vai piemērot viņam kriminālatbildību vai administratīvi tiesisko atbildību, ja tam ir tiesisks pamats.²²⁵

Vācijas tiesu praksē ir norādīts arī uz to, ka sabiedrība faktiski iegūtu iespēju iedzīvoties uz likuma pārkāpuma rēķina, ja valdes loceklim būtu pienākums atlīdzināt pilnā mērā sabiedrībai

²²⁰ Sk. plašāk: Brandt F., Georgiou K. Shareholders vs Stakeholders Capitalism. University of Pennsylvania Law School: Comparative Corporate Governance and Financial Regulation, 2016, pp. 38-43. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019.].

²²¹ Sealy L.S. Directors' Wider Responsibilities – Problems Conceptual, Practical and Procedural. Monash University Law Review, 1987, Vol. 13, p. 187.

²²² Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors' Duties: Law, Theory and Evidence. University of New South Wales Law Journal, 2012, Vol. 35 (1), pp. 292-293.

²²³ Brandt F., Georgiou K. Shareholders vs Stakeholders Capitalism. University of Pennsylvania Law School: Comparative Corporate Governance and Financial Regulation, 2016, pp. 6-8. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019.].

²²⁴ Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. Betriebs-Berater, 2015, Heft 21, S. 1228.; Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 233.

²²⁵ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 250.

piemērotās sankcijas, neņemot vērā labumus, ko sabiedrība guvusi no likuma pārkāpuma.²²⁶ Turklāt, kā tas pamatoti norādīts Vācijas tiesību literatūrā, ja, nosakot zaudējumu apmēru, netiek ņemti vērā gūtie labumi, veidojas pretruna ar zaudējumu atlīdzināšanas mērķi - pēc iespējas pilnīgāk atjaunot tādu sabiedrības mantas stāvokli, kāds būtu bijis (pastāvētu) tad, likuma pārkāpums nebūtu noticis. Proti, šādā gadījumā sabiedrības mantiskais stāvoklis pēc likuma pārkāpuma būtu labāks, nekā tad, ja likuma prasības tiktu ievērotas.²²⁷

Vienlaikus atzīmējams tas, ka Vācijas tiesu praksē trūkst vienprātības jautājumā par to, kā aprēķināmi sabiedrības gūtie labumi, ciktāl tie ir ņemami vērā, nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, kā arī – kāds ir pierādīšanas pienākuma sadalījums starp pusēm.²²⁸ Arī Austrijas tiesību literatūrā, lai gan tiek norādīts uz to, ka atlīdzināmo zaudējumu aprēķins veicams, ņemot vērā arīdzan sabiedrības ieguvumus, vienlaikus ir atzīta gūto labumu noteikšanas un atlīdzināmo zaudējumu noteikšanas problemātika.²²⁹ Tādējādi izlīdzinājums starp mantiskajiem zaudējumiem un ieguvumiem un atlīdzināmo zaudējumu aprēķināšana ir ļoti sarežģīts tiesību piemērošanas jautājums, kas skar ne vien ekonomiskas dabas aprēķinus, bet arī jautājumu par pierādīšanas pienākuma sadalījumu starp pusēm, zaudējumu atlīdzināšanas mērķi un valdes locekļa atbildības institūta būtību.

4.3.5.3. Grūtības noteikt paredzamo (hipotētisko) mantas stāvokli

Visbeidzot, trešais problemātiskais aspekts ir saistīts ar to, ka likuma pārkāpuma gadījumā nereti ir visnotaļ sarežģīti noteikt to, kāds būtu sabiedrības hipotētiskais mantiskais stāvoklis, ja sabiedrība būtu ievērojusi likuma prasības. Piemēram, ja uz sabiedrību ir attiecināms Publisko iepirkumu likums un tā prasības iepirkuma procedūrā nav izpildītas (ietekmēta brīva konkurence, ierobežotas iespējas iepirkuma rezultātā saņemt un izvēlēties saimnieciski visizdevīgāko piedāvājumu u.tml.), sabiedrības hipotētiskais mantiskais stāvoklis ir atkarīgs no daudziem grūti prognozējamiem apstākļiem (tostarp, pieņēmuma par iespējamām piedāvājumu alternatīvām), kā rezultātā sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmērs var tikt noteikts tikai varbūtības formā.

Varbūtības formā noteikts zaudējumu apmērs savukārt nav pietiekams pamats prasības celšanai pret valdes locekli, jo, ceļot prasību pret valdes locekli, prasītājam ir jāpierāda nodarīto zaudējumu apmērs, un tiesai, ievērojot Civilprocesa likuma 97. panta trešās daļas, 183. panta

²²⁶ Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. Betriebs-Berater, 2015, Heft 21, S. 1228.

²²⁷ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 263c.

²²⁸ Sk. plašāk: Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 233-269.

²²⁹ Ratka T., Rauter R. (Hg.). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/11.

pirmās daļas un 193. panta piektās daļas noteikumus, jāizvērtē prasītāja iesniegtie pierādījumi, novērtējot, vai tie apliecina prasības pieteikumā norādītos faktus.²³⁰

Jāatzīmē, ka Latvijas tiesu praksē vērojama stingra tiesu nostāja jautājumā par prasītāja pienākumu pierādīt nodarīto zaudējumu apmēru. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), uzsvērts: “Vainojamības prezumpcija, pārliedot pierādīšanas pienākumu no prasītāja uz atbildētāju (valdes locekli), sāk darboties, kad prasītājs atbilstoši sacīkstes principam un Civilprocesa noteikumiem par pierādījumiem un pierādīšanu, ir pierādījis zaudējumu esamību, kas radušies kā amatpersonas rīcības (darbības vai bezdarbības) sekas, kā arī cēlonisko sakaru starp amatpersonas rīcību un zaudējumiem.”²³¹ Līdzīga nostāja pausta arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110): “Prasot atlīdzināt sabiedrības valdes locekļa rīcības rezultātā radušos zaudējumus, prasītājam jāpierāda ar valdes locekļa rīcību saistītais sabiedrības mantas samazinājums (peļņas atrāvums). Ja nav zaudējumu, tad atbildība neiestājas un atkrīt nepieciešamība vērtēt valdes locekļa rīcību.”²³²

Turklāt, piemēram, 2016. gada 21. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments ir jo īpaši uzsvēris: “Līdz brīdim, kamēr prasītājs nav pierādījis prasību (savu prasījumu pamatotību), atbildētājam nekas nav jāpierāda, viņš var prasību noliegt bez jebkādiem pierādījumiem. Pierādīšanas pienākums atbildētājam rodas ar to brīdi, kad prasītājs ir pierādījis savu prasību. Respektīvi, prasītājs nevar balstīties uz pieņēmumu, ja viņš nevar pierādīt savu prasījuma pamatotību, tad atbildētājam jāpierāda savu iebildumu pamatotība, un ja viņš to nepierādīs, prasība ir jāapmierina.”²³³

Tādējādi jāsecina, ka, stingri pieturoties pie tā dēvētās starpības teorijas kā zaudējumu noteikšanas metodikas, likuma pārkāpuma rezultātā sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēra noteikšana un pierādīšana var izrādīties ļoti komplicēta vai pat neiespējama. Tādējādi diskutējams ir jautājums par to, vai Komerclikuma 169. pantu būtu nepieciešams papildināt ar tiesību normu, kas paredzētu tiesai tiesības noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru pēc sava ieskata (sk. plašāk promocijas darba 6.3.8. punktu).

4.3.6. Legalitātes pienākuma piemērošanas robežas

²³⁰ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 9.2.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²³¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

Jautājums par to, ciktāl valdes loceklim jāatbild par zaudējumiem, kas sabiedrībai radušies sakarā ar tiesību aktu pārkāpumu, ir viens no korporatīvo tiesību sarežģītākajiem aspektiem, un starptautiskajā praksē par to nav vienotas nostājas – dažās valstīs tiek atzīta pilnīga valdes locekļa atbildība, citās novērojama atturīga nostāja.²³⁴

No vienas puses, neapstrīdams ir fakts, ka atbilstoši vispārējam principam ikvienam (arī valdes loceklim) jāatbild par savas rīcības rezultātā nodarīto kaitējumu.²³⁵ Turklāt, ja valdes loceklim netiktu piemērota atbildība par legalitātes pienākuma pārkāpumiem, tas varētu veicināt prettiesisku rīcību “korporatīvā plīvura” aizsegā, kā arī mazināt likuma varu, tādējādi apdraudot tiesisko drošību. No otras puses, likumos tiek paredzētas arvien bargākās sankcijas par likuma prasību neizpildi, tādējādi veicinot diskusiju par to, kā atrast saprātīgu līdzsvaru un taisnīgu rezultātu, kas nodrošinātu atbildīgu korporatīvo pārvaldību, bet neuzliktu nesamērīgu atbildības slogu uz valdes locekļu pleciem.

Piemēram, atbilstoši Konkurences likuma²³⁶ 12. panta trešajai daļai par aizliegtās vienošanās noslēgšanu Konkurences padome ir tiesīga uzlikt konkurentam naudas sodu līdz 10 procentu apmēram no tā pēdējā finanšu gada neto apgrozījuma. Pamatojoties uz minēto tiesību normu, Konkurences padome jau vairākkārt ir lēmusi par liela apmēra naudas sodu piemērošanu, piemēram, 2017. gada 31. augustā Konkurences padome pieņēma lēmumu par aizliegtu vienošanos piemērot 5,8 miljonus eiro lielu naudas sodu būvmateriālu tirgotājiem SIA “DEPO DIY”, AS “Kesko Senukai Latvia” un SIA “Tirdzniecības nams “Kurši””.²³⁷

Bargas sankcijas paredz arī Kredītiestāžu likums.²³⁸ Proti, Kredītiestāžu likuma 198. panta desmitās daļas 1. punkts paredz Finanšu un kapitāla tirgus komisijai uzlikt juridiskajai personai soda naudu līdz 10 procentiem no iepriekšējā finanšu gada neto ienākumu summas. Finanšu un kapitāla tirgus komisija samērā regulāri pieņem lēmumus par liela apmēra naudas sodu piemērošanu, piemēram, 2018. gada 21. decembrī pieņemts lēmums par soda naudas 1 246 798 EUR piemērošanu AS BlueOrange Bank sakarā ar Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma un tam pakārtoto normatīvo aktu neievērošanu. Par šādu pārkāpumu 2018. gada 16. oktobrī ir piemērota 2 205 282 EUR soda nauda AS “LPB Bank”,

²³⁴ Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1, pp. 151-153.

²³⁵ Līdzīgi: Stace V. Directors' Liability in Negligence – Challenging the “Elements of the Tort” Approach. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2016, Vol. 47 (3), p. 500.

²³⁶ Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23. oktobris. Nr. 151.

²³⁷ Konkurences padomes 2017.gada 31.augusta lēmums Nr.E02-17 “Par pārkāpuma konstatēšanu un naudas soda uzlikšanu”, lēmums ir pārsūdzēts un vēl nav stājies spēkā. Pieejams: https://www.kp.gov.lv/files/documents/V_E02-17%20Būvmateriāli.pdf [aplūkots 10.07.2019.].

²³⁸ Kredītiestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24. oktobris. Nr. 163.

2017. gada 17. jūlijā - 1 566 604 EUR soda nauda AS “Rietumu Banka”, bet 2016. gada 26. maijā – 3 166 682 EUR soda nauda ABLV Bank AS.²³⁹

Ja sabiedrībai tiek piemērotas sankcijas sakarā ar likuma pārkāpumu, tas vedina domāt, ka valde nav nodrošinājusi sabiedrības darbības likumību. Ja tiesiskais regulējums ir bijis objektīvi neskaidrs vai valde rīkojusies atbilstoši neatkarīga un kompetenta speciālista padomam, valdes loceklim ir iespēja pierādīt, ka viņš par pieļauto pārkāpumu nav vainojams, un tādēļ atkrīt arī valdes locekļa atbildība par sabiedrībai piemērotajām sankcijām. Savukārt, ja šāda veida ierunām nav pamata, jautājums par valdes locekļa atbildības pienākumu ir novērtējams, ņemot vērā vispārējos tiesību principus un taisnīguma apsvērumus.

Piemēram, Lielbritānijas tiesu praksē ir atzīts, ka prasība pret valdes locekli sakarā ar sabiedrībai piemērotajām sankcijām par likuma pārkāpumu ir vērtējama, vadoties no *ex turpi causa* principa, atbilstoši kuram ir aizliegts gūt tiesisku labumu no paša prettiesiskas rīcības.²⁴⁰ Latvijas tiesībās šis princips ir atvasināms no Civillikuma 1. pantā nostiprinātā labas ticības priekšraksta.²⁴¹ Proti, no labas ticības principa izriet, ka nav pieļaujama tiesību izlietošana, ja „tiesīgā persona” šīs tiesības ir ieguvusi ar rīcību, kas ir pretēja likumam. Tādējādi atbilstoši Civillikuma 1. pantam tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu var tikt liegtas, ja pats cietušais rīkojies prettiesiski.

Jāteic gan, ka tiesību literatūrā *ex turpi causa* principa attiecināšana uz prasību pret valdes locekli tiek kritizēta, norādot, ka ir grūti nošķirt robežšķirtni tam, ciktāl rīcības prettiesiskums ir attiecināms uz sabiedrību, un ciktāl – uz valdes locekli.²⁴² Šādai kritikai var piekrist, jo valdes loceklis, vadot sabiedrību, realizē tās tiesībspēju un rīcībspēju, un tādēļ arī ir atbildīgs par to, lai sabiedrības darbība būtu tiesiska. Tomēr valde nav vienīgā sabiedrības pārvaldes institūcija, atbilstoši Komerclikuma 209. un 266. pantam (un pakārtotajām tiesību normām) sabiedrības pārvaldi īsteno arī dalībnieku (akcionāru) sapulce un padome. Un, lai gan atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai padomes apstiprinājums un nelikumīga dalībnieku sapulces lēmuma izpilde neizslēdz valdes locekļa atbildību, būtiski ņemt vērā Civillikuma 1636. pantu, kurš noteic, ka tiesību aizskārums nav, ja kāds darbojas pēc aizskartās personas gribas. Līdz ar to pamats *ex turpi causa* ierunai varētu būt tajos gadījumos, kad sabiedrības dalībnieks iniciē prasības celšanu pret valdes locekli par sabiedrībai piemēroto likuma pārkāpuma sankciju atlīdzināšanu, lai gan pārkāpums ir noticis atbilstoši šī dalībnieka gribai.

²³⁹ Informācijas avots: <https://www.fktk.lv/tirgus-dalibnieki/sankcijas/> [aplūkots 10.07.2019.].

²⁴⁰ Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1, pp. 158-159.

²⁴¹ Sal.: Volkommer M. In: Jauernig. Bürgerliches Gesetzbuch mit Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1999, § 242, Rn. 44.; Heinrichs H. In: Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. 64.Aufl. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2005, § 242, Rn. 43.

²⁴² Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1, p. 159.

Kontekstā ar valdes locekļa atbildību par sabiedrībai piemērotajām sankcijām sakarā ar likuma pārkāpumu ir būtiski ņemt vērā arī nošķirtās atbildības principu, kas, kā atzīts tiesību literatūrā, ir kapitālsabiedrības būtību raksturojoša iezīme²⁴³ un galvenais iemesls šādas komercdarbības formas izvēlei.²⁴⁴ Respektīvi, ir nepieciešams novērtēt, vai neierobežota valdes locekļa atbildība par sabiedrībai piemērotajām sankcijām faktiski neveido tā saukto “korporatīvā plīvura” pacelšanas gadījumu, kas, kā atzīts komerciesību doktrīnā, ir pieļaujams tikai izņēmuma kārtā, pamatā ar to domājot gadījumus, kad kapitālsabiedrība kā uzņēmējdarbības forma tiek izmantota negodprātīgi. Šāds novērtējums nenoliedzami ir liels izaicinājums, jo, no vienas puses, tolerance pret likuma pārkāpumu tiesiskā valstī nav pieļaujama, bet, no otras puses, rodas jautājums, cik tāl taisnīgi un samērīgi ir prasīt no valdes locekļa atbildību par likuma pārkāpumu, par kuru likums paredz sodu tieši sabiedrībai, nevis valdes loceklim personīgi.

Piemēram, lai gan Vācijas tiesību doktrīnā jau izsenis ir nostiprinājusies atziņa, ka valdes loceklis atbild par sabiedrības darbības tiesiskuma nodrošināšanu, tiesu prakse jautājumā par valdes locekļa pienākumu atbildēt par sabiedrībai piemērotajām sankcijām nebūt nav vienota. Piemēram, lietā *Siemens v Neubuerger* tiesa apmierināja sabiedrības prasību pret tās valdes locekli sakarā ar sankcijām un juridiskās palīdzības izmaksām, kas sabiedrībai radās dēļ sabiedrības īstenotajām koruptīvajām darbībām. Savukārt *ThyssenKrupp Group* lietā prasība pret valdes locekli, kas tika celta sakarā ar sabiedrībai piemērotajām sankcijām par Konkurences likuma pārkāpumiem, tika noraidīta, norādot, ka šādas atbildības piemērošana valdes loceklim būtu netaisnīga un nesamērīga, un faktiski uzliktu uz valdes locekli atbildību risku, kas atbilstoši likumam jāuzņemas pašai sabiedrībai.²⁴⁵

Tiesību literatūrā tiek diskutēts arī par citiem apsvērumiem, kuru dēļ valdes locekļa atbildība par sabiedrībai piemērotajām likuma pārkāpuma sankcijām nav pieļaujama vispār vai tikai ierobežotā apmērā. Piemēram, tiek norādīts uz to, ka naudas soda (soda naudas) mērķis netiek sasniegts, ja par likuma pārkāpumu sodītajai sabiedrībai ir tiesības samaksātos naudas līdzekļus atgūt, ceļot prasību pret tās valdes locekļiem.²⁴⁶ Šādai nostājai gan nevar piekrist, jo prasības celšana pret valdes locekli nekādā veidā neierobežo pašas sabiedrības atbildību. Turklāt personīgās atbildības risks ir viens no instrumentiem, ar kura palīdzību preventīvi tiek nodrošināts tas, ka valdes locekļi rūpējas par sabiedrības darbības tiesiskumu.

Tomēr, ja par likuma pārkāpumu sabiedrībai ir piemērotas sankcijas, kuru apmērs ir noteikts, vadoties no sabiedrības mantiskā stāvokļa (piemēram, par atskaites punktu izmantojot

²⁴³ Strupiņš A. Komercielikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 40, 30. lpp.

²⁴⁴ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 88. lpp.

²⁴⁵ Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1, pp. 163-165.

²⁴⁶ Līdzīgi: Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. *Betriebs-Berater*, 2015, Heft 21, S. 1225.

noteiktus procentus no sabiedrības finanšu apgrozījuma), rodas jautājums, ciklāl samērīgi ir prasīt to pilnīgu atlīdzināšanu no valdes locekļa. Proti, piemērotās sankcijas neapšaubāmi var radīt būtisku ietekmi uz sabiedrības mantisko stāvokli, taču pilnas summas regresa prasība pret valdes locekli visdrīzāk novestu viņu līdz pilnīgam finansiālam krahām. Tādējādi, vadoties no taisnīguma un taisnprātības apsvērumiem, regresa prasības tiesības ir jāsamēro ar labas ticības priekšrakstu. Katrā ziņā, ja likums par pārkāpumu paredz iespēju sodīt ne vien sabiedrību, bet arī tās amatpersonas (piemēram, Kredītiestāžu likuma 198. panta desmitās daļas 1. un 2. punkts), regresa prasība pret valdes locekli būtu vērtējama kā nesamērīga un likuma mērķim neatbilstoša.²⁴⁷

Tādējādi secināms, ka jautājums par valdes locekļa atbildību par sabiedrībai piemērotajām soda sankcijām ir aplūkojams ārpus Komerclikuma 169. panta rāmjiem, vērtējot katru gadījumu individuāli. Jo īpaši būtiski ir samērot valdes locekļa atbildības pienākumu ar labas ticības principu un nošķirtās atbildības principu, lai valdes loceklim netiktu piemērota atbildība, kas atbilstoši komercdarbības būtībai jāuzņemas pašai sabiedrībai.

4.4. Lietpratīga uzņēmuma vadība

Valdes locekļa amata būtības neatņemama sastāvdaļa ir uzņēmuma vadības pienākumu īstenošana. Kontekstā ar pienācīgas rūpības prasību tas nozīmē valdes locekļa pienākumu vadības pasākumus īstenojot kompetenti un profesionāli.²⁴⁸ Šādā aspektā runa faktiski ir par valdes locekļa pienākumu īstenojot lietpratīgu sabiedrības vadību, tostarp nodrošināt efektīvu komercdarbības īstenošanu, rūpēties par sabiedrības attīstību un finansiālo stabilitāti, ieviest pienācīgas kontroles sistēmas un risku vadību.²⁴⁹ Tādējādi lietpratīgas uzņēmuma vadības pienākums aptver tādas apakšpienākumus kā īstermiņa un ilgtermiņa plānošanu, uzņēmuma darba organizēšanu, finansiālās stabilitātes nodrošināšanu, risku vadības sistēmas ieviešanu. Tomēr šis uzskaitījums nekādā ziņā nav vērtējams kā izslēdzošs, jo no lietpratīgas vadības pienākuma izrietošās prasības ir konkretizējamas, ņemot vērā individuālā gadījuma apstākļus (jo īpaši, sabiedrības lielumu, komercdarbības jomu, pārvaldes struktūru u.c.).

Atbilstoši mūsdienu komercietību doktrīnas pamatnostādnēm lietpratīgas vadības mērķis ir nodrošināt uzņēmuma konkurētspēju (pēc iespējas efektīvu uzņēmuma darbību) un ilgtspējīgu

²⁴⁷ Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. Betriebs-Berater, 2015, S. 1226 f.

²⁴⁸ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 48.

²⁴⁹ Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 125.; G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter VI, pp. 45-50. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 29.05.2019.].

izaugsmi.²⁵⁰ Tādējādi faktiski runa ir nevis par pēc iespējas lielāku peļņas gūšanu īstermiņā, bet gan – par sabiedrības ilgtermiņa interešu nodrošināšanu. Tiesību zinātnē tiek norādīts, ka sabiedrības ilgtermiņa intereses ir ilgstošs uzņēmuma vērtības pieaugums, ilglaicīga sabiedrības pastāvēšana, veselīga izaugsme, pietiekami ienākumi, izvairīšanās no pārmērīgiem maksātnespējas riskiem, uzkrājumu veidošana priekš „sliktiem” laikiem un ieinteresēto personu (akcionāru, darbinieku u.c.) ilgtermiņa interešu ievērošana. Turklāt vērā ņemamas ir ne vien iesaistīto personu saimnieciskās, bet arī sociālās un ekoloģiskās intereses.²⁵¹

Būtiski ņemt vērā, ka vadības pasākumi ir īstenojami tiesiskā regulējuma ietvaros. Tādējādi vadības pasākumiem jābūt ne vien lietderīgiem, bet arī ārējiem un iekšējiem tiesību aktiem atbilstoši. Turklāt par lietpratīgu vadību ir pamats runāt tikai tad, ja valdes loceklis rūpīgi izvērtē, kura no alternatīvās rīcības iespējām ir konkrētajai situācijai visatbilstošākā, tas ir, dod vislielāko labumu sabiedrībai vai visefektīvāk samazina zaudējumus.²⁵²

4.4.1. Plānošana un attīstība

Valdei savas kompetences ietvaros jāīsteno īstermiņa un ilgtermiņa plānošana, nodrošinot pēc iespējas efektīvu uzņēmuma darbību un ilgtspējīgu sabiedrības attīstību. Jāatzīmē, ka publiskas personas kapitālsabiedrības un publiski privātas kapitālsabiedrības darbības plānošanai likums paredz speciālu regulējumu. Proti, atbilstoši Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma 57. panta noteikumiem šādai sabiedrībai ir jāizstrādā vidēja termiņa darbības stratēģija, ko apstiprina tās padome vai dalībnieku (akcionāru) sapulce (ja padome nav izveidota).

Rūpīga un pienācīga plānošana ir viens no instrumentiem, ar kura palīdzību valde var ne vien izvirzīt sasniedzamos mērķus, bet arī kontrolēt sabiedrības finanšu rādītājus. Tādējādi kontekstā ar plānošanas pasākumu īstenošanu runa ir par plaša spektra jautājumiem – finanšu, investīciju, personāla, apgrozījuma, izmaksu, sagaidāmo rezultātu, noieta un citu ar komercdarbības īstenošanu saistītu aspektu plānošanu. Turklāt valdes loceklim līdztekus plānu izvirzīšanai ir jāīsteno arī tās izpildes kontrole.²⁵³

4.4.2. Darba organizēšana

Lietpratīgas uzņēmuma vadības prasība nodibina valdes loceklim pienākumu rūpēties par to,

²⁵⁰ Sk., piemēram: Keay A. Ascertaining the Corporate Objective: An Entity Maximisation and Sustainability Model. *Modern Law Review*, September 2008, Vol. 71 (5), pp. 685-688, 691-694.

²⁵¹ Ringleb H.M. In: *Deutscher Corporate Governance Kodex. Kommentar*. 5. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2014, Rn. 722.

²⁵² Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: *Beck'scher Online-Kommentar GmbHG*. 29. Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 44.

²⁵³ Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 7.

lai tiek izveidota likuma prasībām atbilstoša un pēc iespējas efektīva organizatoriskā struktūra. Turklāt valdes loceklim sabiedrības darbība jāorganizē tā, lai varētu visoptimālāk sasniegt tās saimnieciskās darbības mērķus.²⁵⁴ Tādējādi faktiski runa ir par valdes locekļa pienākumu izmantot visus tiesiskos līdzekļus, kas sabiedrībai pieejami, lai vairotu sabiedrības labklājību, un savlaicīgi veikt pasākumus draudošu zaudējumu novēršanai vai samazināšanai. Piemēram, kā atzinis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2015. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr.SK-207/2015 (C28331110), ar to vien, ka valdes loceklis bija pārorientējis sabiedrības darbības sfēras, citiem vārdiem, veicis aktīvas darbības, lai mazinātu zaudējumus, kas varētu rasties sabiedrībai, nav pietiekoši viņa atzīšanai par krietnu un rūpīgu saimnieku. Respektīvi, valdes loceklim ir jāveic visas saprātīgi iespējamās darbības zaudējumu samazināšanai.²⁵⁵

Tas, kādi konkrēti pasākumi ir veicami, ir atkarīgs no individuālā gadījuma apstākļiem, taču lielākoties runa ir par prasību nodrošināt kvalificēta personāla piesaisti, dažādu kontroles mehānismu ieviešanu, pārraugot gan sabiedrības darbības tiesiskumu, gan noslēgto līgumu izpildes gaitu, sabiedrības darbinieku darba un sabiedrības ražoto preču/nodrošināto pakalpojumu kvalitāti, gan citu pasākumu īstenošanu, kas nepieciešamo efektīvai komercdarbības īstenošanai.²⁵⁶

4.4.3. Finansiālās stabilitātes nodrošināšana

Valdes loceklim jā rūpējas par to, lai sabiedrības finansiālais stāvoklis būtu stabils, kas primāri nozīmē pienākumu rūpēties par sabiedrības likviditāti. Tādējādi runa ir ne vien par atbilstošu pašu kapitāla nodrošināšanu, bet arī sabiedrības naudas plūsmas pārraudzību un nepieciešamības gadījumā arī par dažādu finanšu instrumentu izmantošanu un sveša kapitāla piesaisti.²⁵⁷

Lai valdes loceklis varētu pienācīgi rūpēties par sabiedrības finansiālo stabilitāti, viņam jābūt pilnībā informētam par sabiedrības mantisko un finansiālo stāvokli. Tas nozīmē, ka valdes loceklim jāpārzina sabiedrības finanšu rādītāji (likviditāte, rentabilitāte, maksātpēja), kā arī jābūt informētam par sabiedrības darbības ikdienas norisēm, kas var ietekmēt sabiedrības finansiālo stabilitāti, tostarp par darījumu izpildes gaitu, sabiedrības apgrozījumu, preču vai pakalpojumu konkurētspēju u.tml.²⁵⁸ Turklāt valdes loceklis nedrīkst paļauties, ka šī informācija viņam tiks

²⁵⁴ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 59.

²⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SK-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁵⁶ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 60.

²⁵⁷ Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 10.

²⁵⁸ Binder K. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 3/45.

sniegta. Respektīvi jautājumos, kas skar sabiedrības finansiālo stabilitāti, valdes loceklim jārikojas proaktīvi, izrādot iniciatīvu informācijas iegūšanai.²⁵⁹ Ja valdes loceklis zināšanu vai pieredzes trūkuma dēļ nespēj adekvāti novērtēt sabiedrības finansiālo stāvokli, viņa atbildības pienākums neatkrīt, jo pārkāpuma izdarīšana nevar tikt attaisnota ar subjektīviem kritērijiem.²⁶⁰

Valdes loceklim ir pienākums ne vien būt informētam, bet arī izvērtēt iegūto informāciju, novērtējot to, vai ir pamats bažām par iespējamu sabiedrībai nelabvēlīgu iznākumu.²⁶¹ Turklāt, ja sabiedrība ir saskārusies ar finansiālām grūtībām, no valdes locekļa ir sagaidāma īpaša rūpība, kas ir centrēta uz pienācīgu krīzes situācijas vadību. Respektīvi, valdes loceklim ir pēc iespējas ātrāk jānoskaidro finansiālo grūtību iemesli, jāoptimizē sabiedrības izdevumi, kā arī jāizstrādā konceptuāls plāns sabiedrības finanšu rādītāju uzlabošanai, nepieciešamības gadījumā veicot sabiedrības darbības restrukturizāciju (piemēram, pārtraucot nerentablu preču ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu) vai uzsākot tiesiskās aizsardzības procesu.²⁶²

4.4.4. Risku vadība

Valdes loceklim, nodrošinot sabiedrības organizatorisko struktūru, informācijas apriti un analīzi, jā rūpējas par to, lai pēc iespējas ātrāk tiktu atklāti potenciālie riski un novērstas potenciāli nelabvēlīgas sekas.²⁶³ Tādējādi valdes loceklim jā rūpējas par pieļauto kļūdu savlaicīgu identificēšanu un novēršanu, nepieciešamo uzlabojumu veikšanu un citu risku pārvaldības pasākumu īstenošanu, kas ir vērsti uz sabiedrības labāko interešu nodrošināšanu. Piemēram, Latvijas tiesu praksē ir atzīts, ka valdes loceklim var iestāties atbildības pienākums, ja viņš organizējot sabiedrības noslēgto līgumu izpildi, nav rīkojies ar tādu rūpību, kā to līdzīgā situācijā būtu darījis krietns un rūpīgs saimnieks.²⁶⁴

Tas, kādi konkrēti risku vadības pasākumi, valdes loceklim jā īsteno, nenoliedzami ir atkarīgs no sabiedrības lieluma un īstenotās komercdarbības veida. Tomēr pamatā efektīva risku

²⁵⁹ Līdzīgi: Eisenberg M.A. The Duty of Care of Corporate Directors and Officers. University of Pittsburgh Law Review, 1989, Vol. 51, p. 952.

²⁶⁰ Müller H.F. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 3: §§ 53-85. München: Verlag C. H. Beck, 2011, § 64, Rn. 145.

²⁶¹ Līdzīgi: Eisenberg M.A. The Duty of Care of Corporate Directors and Officers. University of Pittsburgh Law Review, 1989, Vol. 51, pp. 956-958.

²⁶² Līdzīgi: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 64.

²⁶³ Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 268 ff.; Ratka T., Rauter R. (Hg.). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 99.

²⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. un 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

vadība ir saistīta ar skaidri noteiktiem iesaistīto personu pienākumiem un atbildību, kā arī piemērotu kontroles sistēmu ieviešanu, atbilstības programmu vai pasākumu nodrošināšanu.²⁶⁵

4.5. Biznesa lēmumu pieņemšana un biznesa risks

Komercedarbībai ir raksturīgs cikliskums un svārstības, tādēļ neviens nevar garantēt to, ka ikviens biznesa lēmums rezultēsies ar sabiedrībai ekonomiski izdevīgu rezultātu un peļņas gūšanu.²⁶⁶ Proti, komercedarbībā pat ļoti racionāli un kvalitatīvi izvērtēti lēmumi var nesniegt gaidīto rezultātu un radīt zaudējumus. Minētā apsvēruma dēļ komercietības doktrīnā ir atzīts, ka valdes loceklim nav jāatbild par biznesa neveiksmēm, bet gan par nepienācīgu amata pienākumu izpildi.²⁶⁷ Šāda nostādne piešķir valdes loceklim komerciālās rīcības brīvību, tas ir, tiesības izlemt kā ikdienas, tā arī stratēģiskus biznesa lēmumus. Tādējādi komerciālās rīcības brīvība ir neatņemama sabiedrības vadības sastāvdaļa, kas piešķir valdes loceklim tiesības izlemt, kā konkrētajā situācijā rīkoties, piemēram, kuru no dažādajām iespējām izmantot.

Tomēr būtiski atzīmēt, ka komerciālās rīcības brīvība nav neierobežota. Respektīvi, diskrētā vara neļauj valdes loceklim rīkoties pēc iegribas vai subjektīvas labpatikas. Proti, valdes loceklim jāņem vērā likumā un iekšējos tiesību aktos noteiktie ierobežojumi, tostarp sabiedrības pārvaldes orgānu kompetences. Un, otrkārt, valdes loceklim komerciālās rīcības brīvība jāīsteno atbilstoši sabiedrības labākajām interesēm, kas pamatā nozīmē pienākumu fokusēties uz pēc iespējas efektīvāku komercedarbības īstenošanu un sabiedrības ilgtermiņa attīstības perspektīvu. Tādējādi komerciālās rīcības brīvība nekādā ziņā neļauj valdes loceklim rīkoties patvaļīgi, neņemot vērā tiesisko regulējumu un sabiedrības intereses.

Ja valdes loceklis neievēro komerciālās rīcības brīvības robežas, viņš nerīkojas kā krietns un rūpīgs saimnieks. Jāteic gan, ka praksē nereti ir visnotaļ sarežģīti nošķirt, vai valdes loceklis konkrētajā gadījumā ir rīkojies komerciālās rīcības brīvības robežu ietvaros vai tomēr – pretēji tam, kā būtu jārīkojas krietnam un rūpīgam saimniekam. Starptautiskajā praksē šim nolūkam tiek izmantota *business judgment rule* doktrīna, kas ir aplūkota arī Latvijas tiesību literatūrā, taču pagaidām nav atzīta tiesu praksē.

²⁶⁵ Sk. arī: G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, pp. 49-50. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁶⁶ Sal.: Bitė V., Gumuliauskienė G. The Business Judgment Rule in Lithuania. European Business Organization Law Review, 2016, Vol. 17, Issue 4, p. 564.

²⁶⁷ Sk., piemēram: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 67.

4.5.1. *Business judgment rule* doktrīna un tās ģenēze

Novērtēt valdes locekļa rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka standartam situācijā, kad sabiedrība cietusi zaudējumus no biznesa lēmuma, ir liels izaicinājums, jo tam, pirmkārt, var būt nepieciešamas specifiskas zināšanas, un, otrkārt, parunai “pēc kaujas visi gudri” ir dibināti iemesli. Proti, lūkojoties uz situāciju atpakaļskatā, tā parasti šķiet viennozīmīgāka, kā brīdī, kad jāpieņem lēmums par vispiemērotāko rīcības alternatīvu. Lai nošķirtu valdes locekļa nolaidību no biznesa neveiksmes, starptautiskajā praksē tiek izmantota tā dēvētā *business judgment rule* doktrīna. Šīs doktrīnas mērķis ir nodrošināt to, lai valdes loceklim nebūtu jāatbild par neveiksmīgu biznesa lēmumu, ja viņš ir ievērojis noteiktos (atzītos) biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus.

Pamatus tā dēvētās *business judgment rule* doktrīnas attīstībai lika Amerikas Savienoto Valstu Luiziānas štata Augstākā tiesa ar 1829. gada spriedumu lietā *Percy v Millaudon*, atzīstot valdes locekļa atbildības imunitāti situācijā, ja biznesa lēmums ir pieņemts labā ticībā un bez interešu konflikta. Tiesa secināja, ka šādos apstākļos nav nozīmes tam, vai zaudējumi radušies kļūdas vai neveiksmes rezultātā, respektīvi, tiesai ir jāvērtē tikai un vienīgi lēmuma pieņemšanas procedūra. Pretējā gadījumā, ja tiesa fokusētos uz biznesa lēmuma rezultātu, nevis tā pieņemšanas procedūru, godīgi un kvalificēti cilvēki atturētos no valdes locekļa amata ieņemšanas vai risku uzņemšanās, pildot amata pienākumus, vai arī prasītu lielāku atalgojumu. Visi šie scenāriji negatīvi iespaidotu ne vien dalībniekus, bet arī vispārējās sabiedriskās intereses.²⁶⁸

Mūsdienās *business judgment rule* tiek atzīts par vienu no centrālajiem korporatīvo tiesību instrumentiem, un tā normatīvs regulējums vai atzīšana tiesu praksē – par zināmu tiesiskās sistēmas kvalitātes zīmi. Tomēr vienlaikus jānorāda, ka nav pamata runāt par vienotu *business judgment rule* konceptu, bet drīzāk – par dažādām tā modifikācijām atkarībā no piemērojamās jurisdikcijas.²⁶⁹ Piemēram, izpratne par *business judgment rule* Amerikas Savienotajās Valstīs ir būtiski atšķirīga no Eiropas valstu pieejas.

Proti, Amerikas Savienoto Valstu tiesu praksē pamatā tiek atzīts, ka tiesa nevērtē biznesa lēmumu pēc būtības, ja valdes loceklis (direktors), to pieņemot, ir bijis pietiekami informēts, rīkojies labā ticībā un viņam saprātīgi bija pamats uzskatīt, ka lēmums atbilst sabiedrības labākajām interesēm. Turklāt šo apstākļu esamība ir prezumējama, respektīvi, prasītājam ir jāpierāda, ka kāds no šiem biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijiem nav ievērots. Ja prasītājs nespēj minēto prezumpciju atspēkot, pierādot, ka biznesa lēmums ir pieņemts bez pietiekamas informācijas, pretēji labas ticības priekšrakstam vai pārkāpjot lojalitātes pienākumu, valdes loceklim (direktoram)

²⁶⁸ Gurrea-Martinez A. Re-examining the Law and Economics of the Business Judgment Rule: Notes for its Implementation in non-US Jurisdictions. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 2, p. 418.

²⁶⁹ Līdzīgi: Ruohonen J. *Company Directors' Key Duties and Business Judgment Rule. Leading Change in a Complex World: Transdisciplinary Perspectives*. Tampere: Tampere University Press, 2019, p. 255.

ir garantēta atbildības imunitāte, izņemot gadījumu, ja biznesa lēmumam iztrūkst jebkāda racionāla izskaidrojuma. Turklāt pat tad, ja prasītājam izdodas atspēkot prezumpciju, valdes loceklim (direktoram) ir iespēja atbrīvoties no atbildības, pierādot, ka darījums ir bijis pilnīgi godīgs (angļu val. - *entirely fair*) attiecībā pret sabiedrību.²⁷⁰

Tādējādi secināms, ka Amerikas Savienotajās valstīs *business judgment rule* sastāv no trīs elementiem:

- 1) biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriju definējuma (pietiekama informētība, laba ticība un lojalitāte pret sabiedrību),
- 2) pierādīšanas pienākuma sadalījuma, paredzot prezumpciju par biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriju ievērošanu, kā rezultātā prasītājam minētā prezumpcija ir jāatspēko,
- 3) biznesa lēmuma novērtēšanas kritērijiem – lēmuma iracionalitāte (ja prezumpcija netiek atspēkota) vai godīguma tests (ja prezumpcija tiek atspēkota).²⁷¹

Attiecīgi secināms, ka Amerikas Savienotajās Valstīs, no vienas puses, ir izvirzītas samērā augstas prasības attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanas procedūru. No otras puses, to ievērošana tiek prezumēta, turklāt gadījumos, kad prasītājam šo prezumpciju neizdodas atspēkot, tiesa biznesa lēmumu vērtē, vien raugoties no pilnīgas iracionalitātes prizmas. Tādējādi Amerikas Savienotajās Valstīs tā dēvētais *business judgment rule* ļoti efektīvi aizsargā valdes locekļus (direktorus) no personīgās atbildības riska, ko nepārprotami apliecina fakts, ka Amerikas Savienoto Valstu tiesu praksē valdes locekļa (direktora) pārkāpums biznesa lēmumu pieņemšanā pirmo reizi tika atzīts vien 1985. gadā ar Delaveras štata Augstākās tiesas spriedumu lietā Smith v. Van Gorkom, turklāt izraisot zināmu šoku un nosodījumu biznesa vidē.²⁷²

Eiropas valstis (piemēram, Vācija, Portugāle, Rumānija, Horvātija, Grieķija u.c.), lai gan ir ietekmējušās no Amerikas Savienotajās Valstīs attīstītās *business judgment rule* doktrīnas, pamatā priekšroku devušas modificētam *business judgment rule*²⁷³, tas ir, detalizētāk regulējot pienācīgas rūpības prasību biznesa lēmumu kontekstā. Piemēram, Vācijas Akciju sabiedrību likuma 93. paragrāfa pirmajā daļā (AktG § 93 Abs. 1) noteikts, ka valdes loceklis, pieņemot biznesa lēmumu, nav pieļāvis pārkāpumu, ja viņam saprātīgi bija pamats uzskatīt, ka rīcība ir pamatota ar

²⁷⁰ Gerner-Beuerle C., Schuster E.P. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review*, 15 (2014), p. 204.

²⁷¹ Ibid., p. 204.

²⁷² Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. *The Journal of Corporation Law*, 2015, Vol:403, p. 657.

²⁷³ Gerner-Beuerle C., Schuster E.P. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review*, 15 (2014), pp. 204-205; Gurrea-Martinez A. Re-examing the Law and Economics of the Business Judgment Rule: Notes for its Implementation in non-US Jurisdictions. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 2, pp. 419-420.

pietiekamu informāciju un atbilst sabiedrības interesēm.²⁷⁴ Līdzīgs tiesiskais regulējums noteikts arī Čehijā. Proti, atbilstoši Čehijas Sabiedrību likuma 51. panta pirmajai daļai valdes loceklis, pieņemot biznesa lēmumu, ir rīkojies ar pienācīgu rūpību, ja viņam labā ticībā saprātīgi bija pamats uzskatīt, ka viņš ir pietiekami informēts un rīkojas sabiedrības interesēs (vienlaikus piemetinot, ka tas neattiecas uz gadījumiem, kad valdes loceklis nav bijis lojāls).²⁷⁵ Savukārt, piemēram, Spānijas Sabiedrību likuma 226. panta pirmajā daļā noteikts, ka uz valdes locekli attiecināmā pienācīgas rūpības prasība biznesa lēmumu pieņemšanā ir uzskatāma par izpildītu, ja valdes loceklis ir rīkojies labā ticībā, bez personiskas intereses izlemjamajā jautājumā, pamatojoties uz pietiekamu informāciju, kas nepieciešama atbilstoša lēmuma pieņemšanai.²⁷⁶

Tādējādi secināms, ka vairākās Eiropas valstīs ir normatīvi noteikti biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji (parasti - prasība pēc pietiekamas informētības, interešu konflikta nepieļaujamība un saprātīgs pamats pieņemumam par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm), kuru ievērošana liecina par pārkāpuma neesamību. Tomēr atšķirībā no Amerikas Savienoto Valstu pieejas Eiropā nav paredzēta prezumpcija par biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriju ievērošanu. Respektīvi, valdes loceklim ir jāpierāda, ka viņš ir ievērojis definētos biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus. Tā rezultātā atsevišķās Eiropas valstīs noteiktais biznesa lēmumu pieņemšanas regulējums neapšaubāmi ir valdes loceklim mazāk labvēlīgs kā Amerikas Savienotajās Valstīs attīstītā *business judgment rule* doktrīna.²⁷⁷

4.5.2. Starptautiskajā praksē atzītie biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji un Latvijas tiesu prakse

Starptautiskajā praksē tiek atzīti šādi biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji, kurus ievērojot, valdes loceklim nav jāatbild par neveiksmīgu biznesa lēmumu (tas ir, biznesa lēmumu, kas rezultējies ar zaudējumiem):

²⁷⁴ Aktiengesetz (AktG) [Vācijas Akciju sabiedrību likums], § 93 Abs. 1: “Die Vorstandsmitglieder haben bei ihrer Geschäftsführung die Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters anzuwenden. Eine Pflichtverletzung liegt nicht vor, wenn das Vorstandsmitglied bei einer unternehmerischen Entscheidung vernünftigerweise annehmen durfte, auf der Grundlage angemessener Information zum Wohle der Gesellschaft zu handeln.” Pieejams: [http://www.jusline.de/Aktiengesetz_\(AktG\).html](http://www.jusline.de/Aktiengesetz_(AktG).html) [aplūkots 25.11.2014.].

²⁷⁵ Business Corporation Act [Čehijas Sabiedrību likums], Section 51 (1): “A person shall be deemed to act with due care and the necessary knowledge where, in business-related decisions, he or she could in good faith and reasonably assume to be acting on an informed basis and in justifiable interest of the business corporation. The foregoing shall not apply in cases where such decision-making was carried out without the necessary loyalty.” Pieejams: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Business-Corporations-Act.pdf> [aplūkots 21.02.2020.].

²⁷⁶ Corporate Enterprises Act [Spānijas Sabiedrību likums], Article 226 (1): “With regards to strategic and business decisions subject to business judgement rule, the standard of diligence from an orderly business person is understood to have been fulfilled when the director acts in good faith, without personal interest in the matter being decided, with sufficient information and organisation to be able to proceed to an appropriate decision.” Pieejams: <https://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/1292428455808?blobheader=ap> [aplūkots 21.02.2020.].

²⁷⁷ Gerner-Beuerle C., Schuster E.P. The Evolving Structure of Directors’ Duties in Europe. *European Business Organization Law Review*, 15 (2014), p. 205.

- 1) pietiekama informētība,
- 2) saprātīgs pamats pieņemumam par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm,
- 3) interešu konflikta neesamība,
- 4) laba ticība.²⁷⁸

Latvijas tiesu praksē šo kritēriju kopums pagaidām nav ticis minēts nevienā publiski pieejamā spriedumā, tomēr fragmentāri Latvijas tiesu praksē ir atzīti tādi valdes locekļa rīcības novērtējuma kritēriji kā valdes locekļa rīcības atbilstība sabiedrības interesēm,²⁷⁹ ekonomiski pamatota un/vai saprātīgai komerciālajai praksei atbilstoša rīcība²⁸⁰, saprātīga rīcība,²⁸¹ saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības peļņas maksimizēšanu un sabiedrības mantas saglabāšanu,²⁸² informētība²⁸³ un sabiedrībai kā patstāvīgam tiesību subjektam un tās dalībniekiem lojāla rīcība.²⁸⁴

²⁷⁸ Šo kritēriju pamatā ir Amerikas Savienoto Valstu tiesu prakses un tiesību zinātnes atziņas, kuras apkopojot, Amerikas tiesību institūts ir sagatavojis šādu *business judgment rule* redakciju: “A director or officer who makes a business judgment in good faith fulfils his duty, if the director is not interested in the subject of the business judgment; is informed with respect to the subject of the business judgment to the extent the director or officer reasonably believes to be appropriate under circumstances; and rationally believes that the business judgment is in the best interests of the corporation.” Citēts no: Eisenberg M.A. An Overview of the Principles of Corporate Governance. The Business Lawyer, Vol. 48, August 1993, pp. 1280-1281.

²⁷⁹ Piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.1.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

²⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338105), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 29.05.2019.].

²⁸¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.02.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

²⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.02.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta

Vienlaikus jāatzīmē, ka līdzšinējā tiesu praksē nav pietiekami atklāti un analizēti kritēriji, kuru ievērošana varētu nodrošināt valdes loceklim atbildības imunitāti neveiksmīga biznesa lēmuma gadījumā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612) ir norādīts vien uz to, ka valdes loceklim jāspēj pierādīt darījumu komerciālais mērķis un ekonomiskā lietderība, t.i., ka viņš ir rīkojies tā, kā līdzīgos apstākļos būtu rīkojusies saprātīga un uzticama persona jeb krietns un rūpīgs saimnieks,²⁸⁵ bet 2014. gada 27. maija spriedumā lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407) norādīts uz to, ka valdes loceklim, lai pieņemtu adekvātu lēmumu, ir pienākums noskaidrot visu nepieciešamo informāciju un izvērtēt sabiedrības iespējamus riskus.²⁸⁶

Viens no pirmajiem spriedumiem, kurā detalizētāk vērtēts komercdarbības risks, ir Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 20. jūnija spriedums lietā Nr. SKC-226/2019 (C31392114), kurā vērsta uzmanība uz to, ka komercdarbībai ir sistemātisks raksturs un tādēļ ir būtiski darījumu ķēdē ietilpstoša darījuma peļņas gūšanas aspektu vērtēt ilgtermiņā (kopumā), nevis raugoties no atsevišķa darījuma prizmas.²⁸⁷ Minētajā spriedumā Senāts vērsis uzmanību uz to, ka “likums pieļauj arī tādu situāciju, kad risks neattaisnojas un līdz ar to ne tikai nerealizējas iecere gūt peļņu, bet uzņēmums pat cieš zaudējumus. Šādā situācijā noteicošais kritērijs, vērtējot amatpersonas atbildību par uzņēmumam nodarītiem zaudējumiem, ir saprātīgums amatpersonas darbībās, citiem vārdiem, vai persona konkrētajā gadījumā rīkojusies atbilstoši saprātīgai komercdarbības praksei – kā krietnam un rūpīgam saimniekam pieklājas.”²⁸⁸

Tādējādi, lai gan lietā Nr. SKC-226/2019 (C31392114) Senāts aizskāra biznesa riska problemātiku un pamatoti secināja, ka zaudējumus nesoša darījuma noslēgšana pati par sevi nav pietiekams pamats valdes locekļa atbildības piemērošanai, spriedumā kā valdes locekļa rīcības novērtējuma mēraukla minēta vien atbilstība saprātīgai komercdarbības praksei, nesniedzot detalizētākus kritērijus, vadoties no kuriem varētu nošķirt biznesa neveiksmi (adekvātu komercdarbības risku) no nepienācīgas rūpības valdes locekļa amata pienākumu izpildē.

Līdz ar to secināms, ka līdzšinējā tiesu praksē nav pietiekami definēti kritēriji, vadoties no kuriem ir nošķirams neveiksmīgs biznesa lēmums no krietna un rūpīga saimnieka gādībai neatbilstošas rīcības. Turklāt tiesu praksē nav pietiekami skaidri izteikta nepieciešamība biznesa

Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

²⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.2. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerciesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

²⁸⁷ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 20.06.2019. spriedums lietā Nr. SKC-226/2019 (C31392114), 7.1. un 7.6. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 21.02.2020.].

²⁸⁸ Turpat, 7.3. punkts.

lēmumus vērtēt, raugoties no *ex ante* skatupunkta, tas ir, ņemot vērā apstākļus, kas pastāvēja un valdes loceklim bija zināmi vai objektīvi varēja būt zināmi biznesa lēmuma pieņemšanas brīdī. Tādējādi šajos aspektos saskatāma objektīva nepieciešamība pēc tiesu prakses tālākattīstības. Un šajā ziņā Latvijas tiesas kā iedvesmas avotu var izmantot ārvalstu judikatūru, jo īpaši vācu tiesību grupas valstu judikatūru.²⁸⁹

4.5.2.1. Biznesa lēmums

Par biznesa lēmumu ir pamats runāt tad, ja valdes loceklis ir apzināti izšķīries par labu noteiktai darbībai vai bezdarbībai²⁹⁰ un viņa pieņemtais lēmums atbilst biznesa lēmuma pazīmēm. Šajā aspektā gan jāteic, ka starptautiskajā praksē nav vienotas nostājas jautājumā par to, vadoties pēc kādām pazīmēm, valdes locekļa lēmums ir atzīstams par biznesa lēmumu.

Piemēram, Amerikas Savienoto Valstu tiesu praksē jēdzienam biznesa lēmums tiek piešķirts plašs saturiskais tvērums, ar to saprotot jebkuru rīcību saistībā ar amata pienākumu izpildi, tostarp arī jautājumiem par personālu, kompetenču sadali, sabiedrības darbības politiku un mērķiem.²⁹¹ Savukārt Vācijā šim jēdzienam parasti tiek piešķirts salīdzinoši šaurāks saturiskais tvērums, uzsvāru liekot uz neparedzamu apstākļu, prognožu vai tiesiski nenovērtējamu apstākļu elementiem.²⁹²

Austrālija ir vienīgā valsts, kurā jēdziena “biznesa lēmums” definīcija ir normatīvi noteikta. Proti, Austrālijas Sabiedrību likuma 180. panta trešā daļa paredz, ka ar biznesa lēmumu ir saprotams jebkurš lēmums, kas ir attiecināms uz sabiedrības komercdarbību.²⁹³ Vienlaikus minētā panta otrās daļas piebildē ir norādīts, ka minētais regulējums nav attiecināms uz legalitātes pienākumu.²⁹⁴ Jāteic gan, ka šāda Austrālijas likumdevēja izvēle par labu labu jēdziena “biznesa lēmums” definēšanai ir izpelnījies ne mazums kritikas, norādot, ka tādā veidā tiek ievērojami samazināta tiesiskā regulējuma efektivitāte.²⁹⁵

²⁸⁹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, 2010, Nr. 1/2010, 34. lpp.

²⁹⁰ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 100.

²⁹¹ Keay A., Loughrey J. The concept of business judgment. Legal Studies, 2019, p. 45; Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 104, 37. parindes atsauce.

²⁹² Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 82.

²⁹³ Australian Corporations Act 2001. [Austrālijas Sabiedrību likums]: Section 180 (3) “In this section: “*business judgment*” means any decision to take or not take action in respect of a matter relevant to the business operations of the corporation.” Pieejams: http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/s180.html [aplūkots 08.08.2019.].

²⁹⁴ Section 180 (2) Note of the Australian Corporations Act 2001: “This subsection only operates in relation to duties under this section and their equivalent duties at common law or in equity (including the duty of care that arises under the common law principles governing liability for negligence)- it does not operate in relation to duties under any other provision of this Act or under any other laws.” Pieejams: http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/s180.html [aplūkots 08.08.2019.].

²⁹⁵ Nettle G. The Changing Position and Duties of Company Directors. Melbourne University Law Review, 2018, Vol. 41, pp. 1421-1422.

Kopumā jāteic, ka diez vai ir racionāli mēģināt pozitīvi definēt jēdzienu “biznesa lēmums”. Tā vietā ir būtiski paturēt prātā, ka par biznesa lēmumu ir pamats runāt tikai un vienīgi tajos gadījumos, kad valdes loceklim ir komerciālās rīcības brīvība, un viņš apzināti izvēlas vienu no tiesiski un faktiski iespējamām rīcības alternatīvām.²⁹⁶ Respektīvi, biznesa lēmumu raksturo valdes locekļa iespēja izvēlēties, kā konkrētajā gadījumā rīkoties vai gluži pretēji – nerīkoties. Šādas diskrētās varas valdes loceklim nav, ja attiecīgo jautājumu regulē likums vai citi valdes locekli saistoši priekšraksti.²⁹⁷

Tādējādi biznesa lēmumus no citiem lēmumiem vislabāk var norobežot, izmantojot negatīvu formulējumu: valdes locekļa lēmumi attiecībā uz pienākumiem, kas izriet no normatīvajiem aktiem, sabiedrības statūtiem, darba līguma (vai cita nodarbinātības līguma), valdes locekļu darbības reglamenta vai no citām saistošām norādēm (kā, piemēram, dalībnieku lēmumiem), nav uzskatāmi par biznesa lēmumiem. Šajā gadījumā valdes loceklim nav komerciālās rīcības brīvības, tas ir, nav iespējas rīkoties tā vai citādi, bet gan pienākums sekot priekšrakstos noteiktajam.²⁹⁸ Piemēram, valdes loceklim nav diskrētās varas izlemt par sabiedrības darījuma iespēju izmantošanu personīgā labuma gūšanai, vides piesārņošanu vai likumā paredzētās informācijas nesniegšanu.²⁹⁹

Vienlaikus jāteic, ka regulatoro prasību pieaugums, pārmērīgas atbildības piemērošana valdes locekļiem, ekonomikas stagnācija, pārmērīga valdes locekļu piesardzība un citi korporatīvo pārvaldību negatīvi ietekmējošie faktori ir veicinājuši viedokļu dalīšanos šajā jautājumā. Proti, mūsdienās netrūkst arī tādu publikāciju, kurās autori pauž nostāju, ka arīdzan lojalitātes pienākuma un legalitātes pienākuma aspekti būtu vērtējami pēc tādiem pašiem kritērijiem, kā biznesa lēmumi.³⁰⁰

4.5.2.2. Pietiekama un pienācīgi novērtēta informācija

Pietiekama informētība ir viens no būtiskākajiem un vienlaikus arī strīdīgākajiem biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijiem. Proti, no vienas puses, pienācīgai iespējamo risku novērtēšanai ir nepieciešama adekvāta informatīvā bāze. No otras puses, nereti biznesa lēmumi ir jāpieņem ļoti īsā laikā, turklāt mūsdienās “soli priekšā” pārējiem ir tie, kas izmanto inovatīvu pieeju, rada nebijušus

²⁹⁶ Līdzīgi: Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 104.

²⁹⁷ Kaal W. A., Painter, R. W. Initial Reflections on an Evolving Standard: Constraints on Risk Taking by Directors and Officers in Germany and the United States. Seton Hall Law Review, 2010, Vol. 40(4), p. 1461.

²⁹⁸ Kļaviņa Z., Novičāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737), 6. lpp.

²⁹⁹ Kaal W. A., Painter, R. W. Initial Reflections on an Evolving Standard: Constraints on Risk Taking by Directors and Officers in Germany and the United States. Seton Hall Law Review, 2010, Vol. 40 (4), p. 1462.

³⁰⁰ Sk., piemēram: Varzaly J. Protecting the Authority of Directors: An Empirical Analysis of the Statutory Business Judgment Rule. Journal of Corporate Law Studies, October 2012, Vol. 12, Issue 2, pp. 460-461; Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. Journal of Corporate Law Studies, 2018, Vol. 18, No. 1, pp. 181-184.

produktus vai pakalpojumus. Tādējādi, pieņemot biznesa lēmumus, noteicošā loma var būt izdomai un intuīcijai, nevis iepriekšējai pieredzei vai objektīvi novērtējamai informatīvajai bāzei.

Līdz ar to, lai gan klasiski tiek uzskatīts, ka prasība pēc pietiekamas informētības ir ļoti būtiska, lai nodrošinātu sabiedrības interešu aizsardzību³⁰¹, komercietiesību doktrīnā nav vienprātības nedz par to, pēc kādiem kritērijiem nosakāms pietiekamas informācijas daudzums, nedz arī par to, kā valdes loceklim tā jānovērtē, lai neveiksmīga lēmuma gadījumā iegūtu atbildības imunitāti.

Piemēram, Vācijā, izstrādājot regulējumu attiecībā uz biznesa lēmumiem, likuma grozījumu anotācijā tika norādīts, ka likumdevējs nevēlas “ierāmēt” biznesa lēmumu pieņemšanas procedūru, jo ir jāreķinās, ka biznesa lēmumu pieņemšanā būtiska nozīme ir arī pieredzei, intuīcijai un izdomai, ko nevar nopamatot ar objektīviem datiem. Tādējādi biznesa lēmumu pieņemšanai jābalstās uz pietiekamu, nevis visaptverošu informāciju.³⁰² Neraugoties uz to, tiesu praksē sākotnēji bija novērojama tendence pietiekamas informētības prasību saistīt ar valdes locekļa pienākumu iegūt visu pieejamo informāciju, rūpīgi novērtēt visus iespējamus ieguvumus un zaudējumus, kā arī rēķināties ar eventuālajiem riskiem.³⁰³ Šāda pieeja vācu tiesību literatūrā lielākoties ir tikusi kritizēta, norādot, ka valdes loceklim nav jāiegūst visa pieejamā informācija, bet gan pienācīgi un lietpratīgi jānovērtē lēmuma pieņemšanai būtiski apstākļi un iespējamie riski.³⁰⁴

Arī Amerikas Savienotajās Valstīs nebūt nav vienprātības par pietiekamas informētības prasību, un viedokļi šajā jautājumā nereti ir radikāli atšķirīgi, un arī tiesu prakses pieeja ir samērā neviennozīmīga. Vienlaikus jāatzīmē, ka Amerikas Savienotajās Valstīs valdes locekļa (direktora) atbildība par neveiksmīgu biznesa lēmumu pirmo reizi tika atzīta tieši saistībā ar nepietiekamu informētību (Delaveras štata Augstākās tiesas 1985. gada spriedums lietā *Smith v. Van Gorkom*).³⁰⁵

Latvijas tiesu praksē pietiekamas informētības prasība ir tikai fragmentāri pieminēta. Piemēram, Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2014. gada 13. jūnija spriedumā lietā Nr. 2014-02-01 ir norādījusi, ka valdes loceklim ir pienākums uz izsvērtas informācijas pamata pieņemt ekonomiski pamatotus lēmumus.³⁰⁶ Līdzīga tēze ir iekļauta arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), atzīstot, ka valdes loceklim ir pienākums uz izsvērtas informācijas pamata pieņemt ekonomiski pamatotus lēmumus un pirms lēmumu pieņemšanas analizēt riska faktoros – cēloņus, kas var

³⁰¹ Kaal W. A., Painter, R. W. Initial Reflections on an Evolving Standard: Constraints on Risk Taking by Directors and Officers in Germany and the United States. *Seton Hall Law Review*, 2010, Vol. 40 (4), p. 1464.

³⁰² Binder S. *Grenzen der Vorstandshaftung*. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 114.

³⁰³ Sk., piemēram: BGH NJW 2008, 3361, Rn. 11.

³⁰⁴ Fleischer H. In: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG*. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 84.

³⁰⁵ Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. *The Journal of Corporation Law*, 2015, Vol:403, p. 657.

³⁰⁶ Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2014, Nr. 117.

izraisīt zaudējumus.³⁰⁷ Savukārt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 27. maija spriedumā lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), atzīts, ka valdes loceklis, lai pieņemtu adekvātu lēmumu, ir pienākums noskaidrot visu nepieciešamo informāciju un izvērtēt sabiedrības iespējamus riskus.³⁰⁸

No šīm atziņām secināms, ka Latvijas tiesu praksē pietiekama informētība ir saistīta ar prasību iegūt izvērstu (visu nepieciešamo) informāciju, lai valdes loceklis varētu pieņemt ekonomiski pamatotu lēmumu un izvērtēt iespējamus riskus. Šajā aspektā minamas vairākas piebildes. Proti, norādi, ka valdes loceklis jāiegūst izvērsta informācija, nevajadzētu iztulkot kā prasību iegūt visaptverošu informāciju. Respektīvi, nav saprātīgi sagaidīt, lai valdes loceklis izmanto visus iespējamus informācijas avotus un izzina visas iespējamās rīcības alternatīvas. Šāda pieeja nesaprātīgi apgrūtinātu valdes locekļa amata pienākumu izpildi un varētu novest ne vien pie nelietderīgiem resursu tēriņiem, bet pat labas biznesa iespējas pazaudēšanas dēļ pārmērīgi ilga informācijas iegūšanas procesa. Tādējādi iegūstamās informācijas apjoms, gluži tāpat kā no valdes locekļa sagaidāmās rūpības skala ir pakārojams individuālā gadījuma apstākļiem.

Tas nozīmē, ka pietiekama informētība ir atvērts jēdziens, kura saturiskais tvērums ir atkarīgs no individuālā gadījuma apstākļiem, tostarp biznesa lēmuma steidzamības, veida un nozīmības, informācijas pieejamības, informācijas iegūšanas izmaksu samērīguma attiecībā pret lēmuma nozīmīgumu, sabiedrības lieluma un finansiālās situācijas, tirgus situācijas un ekonomiskajiem apsvērumiem. Piemēram prasības attiecībā uz informētību ir plašākas un stingrākas, ja lēmums var būtiski ietekmēt sabiedrības finansiālo situāciju vai attīstības perspektīvu.³⁰⁹ Savukārt steidzamu vai ikdienas lēmumu gadījumos iegūstamās informācijas apjoms ir ievērojami mazāks, nekā svarīgu, riskantāku vai stratēģiski nozīmīgu lēmumu gadījumā.³¹⁰ Faktiski runa ir par to, ka valdes loceklis jāiegūst tāds informācijas apjoms, kāds attiecīgajā situācijā un apstākļos ir saprātīgi nepieciešams, lai varētu pieņemt lietpratīgu biznesa lēmumu.

Lietpratīgs biznesa lēmums nenoliedzami ir saistīts ar adekvātu iespējamo risku analīzi. Tādējādi par pietiekamu valdes locekļa informētību nav pamata runāt situācijās, ja valdes loceklis nav pievērsis situācijai atbilstošu rūpību, lai atklātu un novērtētu iespējamus riskus. Tomēr vienlaikus būtiski ņemt vērā, ka novērtējot valdes locekļa rīcību, fokusam jābūt uz lēmuma pieņemšanas procedūru, nevis biznesa lēmuma nelabvēlīgo iznākumu. Citiem vārdiem, tiesiska

³⁰⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

³⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

³⁰⁹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 84.

³¹⁰ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 48.

nozīme ir nevis tam, vai biznesa lēmums gala rezultātā ir bijis ekonomiski izdevīgs, bet gan tam – vai valdes loceklim saprātīgi bija pamats uzskatīt, ka biznesa lēmums ir ekonomiski pamatots.

Proti, jāņem vērā, ka biznesa lēmuma ekonomiskais izdevīgums var būt atkarīgs no dažādiem grūti prognozējamiem vai ietekmējamiem faktoriem. Ja valdes loceklim būtu pienākums atbildēt par visiem lēmumiem, kas gala rezultātā izrādījušies ekonomiski neizdevīgi, valdes loceklim faktiski tiktu piemērota tā sauktā biznesa neveiksmes atbildība, kas būtu pretrunā gan ar nošķirtās atbildības principu, gan arī valdes locekļa atbildības institūta *ratio legis*. Proti, jāņem vērā, ka biznesa risks ir jāuzņemas sabiedrībai, nevis tās dalībniekiem vai amatpersonām.³¹¹

Tādējādi nav vēlams pietiekamu informētības pakāpi saistīt ar ekonomiski pamatota biznesa lēmuma pieņemšanu. Drīzāk runa ir par valdes locekļa pienākumu būt informētam tiktāl, lai saprātīgi būtu pamats uzskatīt, ka lēmums ir ekonomiski pamatots. Šāda pieeja ļautu samazināt atpakaļskata problemātiku, jo noteicošā loma tiktu piešķirta nevis nelabvēlīgajam biznesa lēmuma iznākumam (ekonomiskajam neizdevīgumam), bet gan tam, uz ko valdes loceklis biznesa lēmuma pieņemšanas brīdī saprātīgi bija pamats paļauties.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka kontekstā ar pietiekamu informētību saprātīgas rīcības kritērijam ir noteicošā loma divos etapos. Pirmais etaps ir attiecināms uz biznesa lēmuma pieņemšanas informatīvo bāzi – respektīvi, valdes loceklim jāiegūst tāds informācijas apjoms, kāds attiecīgajā situācijā un apstākļos ir saprātīgi nepieciešams, lai varētu pieņemt lietpratīgu biznesa lēmumu. Savukārt otrais etaps ir attiecināms uz iegūtās informācijas novērtēšanu – respektīvi, valdes loceklim ir jāpārlicinās, vai iegūtā informācija saprātīgi dod pamatu uzskatīt, ka biznesa lēmums ir ekonomiski pamatots.

Lai nodrošinātu pietiekamu informētību, valdes loceklim jāizvēlas situācijai piemērotākie informācijas iegūšanas avoti. Piemēram, kā informācijas avots var tikt izmantota valdes locekļa rīcībā esošā informācija, sabiedrības struktūru sagatavota informācija, valdes priekšsēdētāja ziņojums, speciālista atzinums vai citi informācijas avoti, uz kuriem valdes loceklim saprātīgi ir pamats paļauties.³¹² Tomēr, ņemot vērā augsto rūpības standartu, kas ir attiecināms uz valdes locekli, ir būtiski atzīmēt, ka no valdes locekļa ir sagaidāma proaktīva rīcība informācijas iegūšanā. Respektīvi, valdes loceklis nevar akli paļauties uz informāciju, ko viņam sarūpējuši citi sabiedrības vadības pārstāvji, darbinieki vai lēmuma pieņemšanā iesaistītās personas. Ja konkrētajā gadījumā valdes loceklim saprātīgi būtu jārodas šaubām par to, vai iecerētā rīcība atbilst sabiedrības labākajām interesēm, viņam būtu jāvelta situācijai atbilstošas pūles, lai iegūtu un izvērtētu informāciju par iespējamiem riskiem un sabiedrībai eventuāli izdevīgāko rīcības modeli.

³¹¹ Ratka T., Rauter R. (Hg.). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 9/290.

³¹² Līdzīgi: Vasiljevic M. Civil Law and Business Judgment Rule. Annals of the Faculty of Law in Belgrade International Edition, 2012, No. 3, p. 19.

Tādējādi secināms, ka valdes loceklis pirms biznesa lēmuma pieņemšanas ir ieguvis pietiekamu informāciju un to pienācīgi novērtējis tad, ja viņš ir aktīvi piedalījies lēmuma pieņemšanas procedūrā, tostarp nepieciešamības gadījumā izrādījis pašiniciatīvu informācijas iegūšanā, novērtējis iecerētās rīcības riskus, nepieciešamības gadījumā meklējis un novērtējis iespējamās alternatīvas, un šī novērtējuma rezultātā pieņēmis tādu lēmumu, kuru saprātīgi ir bijis pamats uzskatīt par ekonomiski pamatotu un sabiedrības labākajām interesēm atbilstošu.³¹³ Tomēr būtiski atzīmēt, ka novērtējamās informācijas apjoms nevar tikt iepriekš abstrakti noteikts, respektīvi, tas ir atkarīgs no dažādiem faktoriem, jo īpaši finansiāliem, tiesiskiem, tirgus situācijas un ekonomiskiem apsvērumiem.³¹⁴ Katrā konkrētā gadījumā jautājums ir par to, vai valdes loceklis, pieņemot lēmumu, bija informēts par faktiem, par kuriem viņam būtu bijis jāzina, ja viņš ievērotu pienācīgu rūpību.

Jāteic gan, ka komercietišbu doktrīnā nav vienprātības jautājumā par to, vai pietiekamas informētības kontekstā pienācīga rūpība izslēdz pat vieglu neuzmanību, vai atbildība ir piemērojama tikai tad, ja pieļauta rupja neuzmanība. Amerikas Savienotajās Valstīs lielākoties tiek atzīts, ka viegla neuzmanība ir pieļaujama; respektīvi atbildība valdes loceklim piemērojama tikai tad, ja viņš informācijas iegūšanā un novērtēšanā ir pieļāvis rupju neuzmanību vai rīkojies ļaunprātīgi (izņemot gadījumus, ja valdes loceklis atradies interešu konfliktā). Savukārt kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs pamatā tiek atzīts, ka valdes loceklis, iegūstot informāciju pirms biznesa lēmuma pieņemšanas, nedrīkst pieļaut pat vieglu neuzmanību.³¹⁵ Šāda nostāja atbilst arī dzan Latvijas tiesiskajam regulējumam, jo pietiekama informētība izriet no krietna un rūpīga saimnieka standarta, kas savukārt ir saistīts ar atbildības pienākumu pat par vieglu neuzmanību.

4.5.2.3. Saprātīgs pamats pieņemumam par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm

Ja pietiekama informētība ir vērsta uz biznesa lēmuma pieņemšanas procedūru, tad prasība attiecībā uz lēmuma atbilstību sabiedrības interesēm nenoliedzami ir cieši saistīta ar tā saturisko kvalitāti. Tomēr biznesa lēmuma saturiskā pārvērtēšana var novest pie tā, ka vērtējums tiek veikts, ietekmējoties no nelabvēlīgajām sekām, ko attiecīgais lēmums radījis. Turklāt tiesnesis ir tiesību, nevis biznesa eksperts un tādēļ tiesnesim var nebūt pietiekamu zināšanu ekonomikas vai finanšu jomā, lai novērtētu biznesa lēmumu pēc būtības. Tādēļ jautājums par biznesa lēmuma saturiskās

³¹³ Sk. arī: Delaveras štata Augstākās tiesas spriedums lietā Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345, 368-71 (Del. 1993). Pieejams: <https://casetext.com/case/cede-co-v-technicolor-inc-11> [aplūkots 29.05.2019.].

³¹⁴ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 110.1.

³¹⁵ Vasiljevic M. Civil Law and Business Judgment Rule. Annals of the Faculty of Law in Belgrade International Edition, 2012, No. 3, p. 20.

pārvērtēšanas robežām ir samērā diskutabls³¹⁶, ko spilgti ilustrē dažādās pieejas un neviennozīmīgā tiesu prakses un tiesību zinātnes nostāja jautājumā par biznesa lēmumu saturisko pārvērtēšanu.

Piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs prasība par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm faktiski tiek reducēta līdz lojalitātes pienākumam pret sabiedrību. Proti, ja valdes loceklim (direktoram) nav tiešas vai netiešas personiskas intereses, tiek prezumēts, ka lēmums atbilst sabiedrības labākajām interesēm. Tādējādi, ja nav pierādījumu par interešu konfliktu, Amerikas Savienoto Valstu tiesas biznesa lēmuma būtībā iedziļinās tikai tad, ja tas ir absolūti iracionāls³¹⁷, ar to saprotot, piemēram, lēmuma neizskaidrojamību³¹⁸ (viens no spilgtākajiem šādas Amerikas Savienoto Valstu tiesu prakses piemēriem ir Delaveras štata Augstākās tiesas spriedums lietā *Brehm v. Eisner*³¹⁹). Jāteic gan, ka šāds pilnīgas iracionalitātes tests par akceptējamiem var atzīt arī tādus biznesa lēmumus, kurus varētu raksturot kā “stulbības kalngalu” (angļu val. – *galactic stupidity*).³²⁰ Tādējādi Amerikas Savienoto Valstu tiesību zinātnieku vidū nerimst diskusijas par to, kā atrast saprātīgu līdzsvaru starp valdes locekļu diskreto varu un atbildības pienākumu, un šajā jautājumā nav arī viennozīmīgas tiesu prakses nostājas.

Jāatzīmē, ka Amerikas Savienotajās Valstīs netrūkst pat samērā radikālu viedokļu jautājumā par biznesa lēmuma saturisko pārvērtēšanu. Kā piemēru var minēt tā dēvēto atturēšanās doktrīnu (angļu val. - *abstention doctrine*)³²¹, kuras pamatnostādne ir tāda, ka tiesai nav tiesību pārvērtēt biznesa lēmuma saturu, ja ir ievērota tā pieņemšanas procedūra.³²² Pamatu šīs doktrīnas attīstīšanai ir devis Ilinoisas štata apelācijas instances spriedums lietā *Shlensky v. Wrigley*, kurā tiesa atzina, ka tai jārespektē valdes locekļa diskretā vara, ja tā tiek realizēta likuma ietvaros³²³, uzsverot, ka

³¹⁶ Bainbridge S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. *Vanderbilt Law Review*, 2004, Vol. 57 (1), pp. 84-86.

³¹⁷ Kaal W. A., Painter, R. W. Initial Reflections on an Evolving Standard: Constraints on Risk Taking by Directors and Officers in Germany and the United States. *Seton Hall Law Review*, 2010, Vol. 40 (4), p. 1462.

³¹⁸ Eisenberg M.A. The Duty of Care of Corporate Directors and Officers. *University of Pittsburgh Law Review*, 1989, Vol. 51, p. 965.

³¹⁹ The Delaware Supreme Court, *Brehm v. Eisner*, 46 A.2d 244, 264 (Del. 2000) at 264 & n. 66: “Thus, directors' decisions will be respected by courts unless the directors are interested or lack independence relative to the decision, do not act in good faith, act in a manner that cannot be attributed to a rational business purpose or reach their decision by a grossly negligent process that includes the failure to consider all material facts reasonably available.” Pieejams: <https://www.courtlistener.com/opinion/2206496/brehm-v-eisner/> [aplūkots 29.05.2019.].

³²⁰ Sk. plašāk: Rosenberg D. Galactic Stupidity and the Business Judgment Rule. March 6, 2006. Bepress Legal Series, Working Paper 1067. Pieejams: <https://law.bepress.com/expresso/eps/1067/> [aplūkots 14.08.2019.].

³²¹ Sk. plašāk: Ponta A., Catanã R.N. The Business Judgement Rule and its Reception in European Countries. *The Macrotheme Review*, 2015, No. 4 (7), pp. 129.-130.

³²² Bainbridge S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. *Vanderbilt Law Review*, 2004, Vol. 57 (1), p. 101.

³²³ Appellate Court of Illinois. *Shlensky v. Wrigley*, 237 N.E.2d, 95 Ill. App. 2d 173 (1968), at 799: “[i]n a purely business corporation the authority of the directors in the conduct of the business of the corporation must be regarded as absolute when they act within the law, and the court is without authority to substitute its judgment for that of the directors.” Pieejams: <https://www.courtlistener.com/opinion/2092339/shlensky-v-wrigley/> [aplūkots 29.05.2019.].

biznesa lēmums ir ārpus tiesas jurisdikcijas, ja nav pierādījumu par ļaunprātīgu rīcību, likuma pārkāpumu vai interešu konfliktu.³²⁴

Jāteic gan, ka tik radikāla pieeja neiederas Eiropas tiesību loka valstu nostādņē par valdes locekļa atbildības institūtu, jo nav savienojama ar izpratni par to, ka valdes locekļa centrālais pienākums ir ievērot pienācīgu rūpību amata pienākumu izpildē. Proti, ja Amerikas Savienotajās Valstīs valdes locekļa atbildības institūta ietvaros centrālā loma tiek piešķirta lojalitātes pienākumam, Eiropas tiesību loka valstīs vēsturiski nozīmīgāka ietekme ir pienācīgas rūpības pienākumam. Tādējādi valdes loceklim tiek izvirzīta prasība pieņemt tādus biznesa lēmumus, kurus valdes loceklim saprātīgi ir pamats uzskatīt par sabiedrības labākajām interesēm atbilstošiem.

Lai novērtētu to, vai valdes loceklim, saprātīgi raugoties, bija pamats uzskatīt, ka biznesa lēmums atbilst sabiedrības labākajām interesēm, būtiska nozīme ir tam, vai pieņemtais biznesa lēmums ir vai nav bijis ekonomiski mērķtiecīgs³²⁵, piemēram, vērsts uz uzņēmuma konkurētspēju, ilgstošu sabiedrības pastāvēšanu, veselīgu izaugsmi un stabilu finansiālo situāciju.

Tomēr, lai novērstu tā dēvēto atpakaļskata problemātiku, ir būtiski ņemt vērā, ka biznesa lēmuma atbilstība sabiedrības labākajām interesēm ir novērtējama no *ex ante* skatupunkta. Līdz ar to tiesiska nozīme ir nevis tam, ka biznesa lēmums gala rezultātā izrādījies sabiedrības labākajām interesēm neatbilstošs, bet gan tam, vai lēmuma pieņemšanas brīdī valdes loceklim saprātīgi bija pamats uzskatīt, ka lēmums atbilst sabiedrības labākajām interesēm.³²⁶ Savukārt, lai nodrošinātu šādu *ex ante* skatupunkta novērtējumu, ir jākoncentrējas tikai un vienīgi uz apstākļiem, kas pastāvēja un valdes loceklim bija zināmi vai objektīvi varēja būt zināmi. Attiecīgi faktiem, kurus valdes loceklis nezināja un saprātīgi nevarēja zināt, nav nekādas nozīmes attiecībā uz valdes locekļa atbildību par neveiksmīgu biznesa lēmumu.

4.5.2.4. Interešu konflikta neesamība

Prasība pēc interešu konflikta nepieļaujamības vēsturiski ir attīstījusies Amerikas Savienotajās Valstīs, saistot to ar valdes locekļa (direktora) kā uzticamības personas būtību un uzskatot, ka valdes loceklim (direktoram) dotais uzticības mandāts ierobežo tiesas kompetenci attiecībā uz biznesa lēmumu saturisku pārvērtēšanu. Respektīvi, tā kā sabiedrības dalībnieki ieceļ valdes locekli (direktoru) amatā, tiesai ir pamats pieņemt, ka viņi pilnībā uzticas valdes loceklim

³²⁴ Ibid, at 781: “By these thoughts we do not mean to say that we have decided that the decision of the directors was a correct one. That is beyond our jurisdiction and ability. We are merely saying that the decision is one properly before directors and the motives alleged in the amended complaint showed no fraud, illegality or conflict of interest in their making of that decision.”

³²⁵ Kļaviņa Z., Novicāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737), 8. lpp.

³²⁶ Līdzīgi: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 109.

(direktoram), un attiecīgi, ja vien runa nav par pretlikumīgu vai ļaunprātīgu rīcību, tiesai nav jātērē laiks, pārvērtējot biznesa lēmumus. No uzticamības pieņēmuma savukārt izriet tas, ka valdes locekļa lojalitāte (interesu konflikta neesamība) ir viens no “akceptējama” biznesa lēmuma kritērijiem. Citiem vārdiem, ja valdes loceklis (direktors) biznesa lēmumu ir pieņēmis interešu konflikta situācijā, zūd pamats pieņēmumam par viņa uzticamību, kas savukārt ir pamats biznesa lēmuma pārvērtēšanai.³²⁷

Jāteic gan, ka jautājums par to, vai interešu konflikta neesamību var uzskatīt par vienu no pienācīgi pieņemta biznesa lēmuma kritērijiem, ir diskutabls. Proti, ja valdes loceklis, pieņemot biznesa lēmumu, atrodas interešu konflikta situācijā, viņš rīkojas ārpus diskretās varas robežām, jo valdes loceklim nav diskretās varas jautājumā par lojalitātes pienākumu pret sabiedrību, gluži pretēji valdes loceklim allaž jārīkojas tā, kā tas atbilst sabiedrības labākajām interesēm. Citiem vārdiem, valdes loceklim nav rīcības brīvības paškontrahēties, izmantot sabiedrības darījuma iespējas vai gūt personisku labumu no amata pienākumu izpildīšanas, nodarot kaitējumu sabiedrības interesēm. Turklāt jāņem vērā, ka likums paredz speciālu regulējumu darījumu slēgšanai ar saistītajām personām. Piemēram, ja darījums nav slēgts sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros vai neatbilst tirgus nosacījumiem, darījuma slēgšanai ar saistīto personu nepieciešama padomes vai, ja tādas nav, dalībnieku sapulces piekrišana (Komerclikuma 184.² panta pirmā un otrā daļa).

Līdz ar to, ja valdes loceklis ir rīkojies, atrodoties interešu konflikta situācijā, šādu rīcību faktiski nevar kvalificēt kā biznesa lēmumu. No otras puses, interešu konflikta neesamība neapšaubāmi ir būtiska labas korporatīvās pārvaldības mēraukla. Turklāt interešu konflikta nepieļaujamība ietilpst jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskajā tvērumā, tādēļ interešu konflikts var radīt pamatu valdes locekļa atbildībai par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.

Būtiski gan atzīmēt, ka korporatīvajā pārvaldībā interešu konflikta nepieļaujamības prasības nav tik striktas, kā valsts amatpersonām. Proti, interešu konflikta nepieļaujamība valdes locekļa amata pienākumu izpildē lielā mērā ir saistīta ar prasību fokusēties uz sabiedrības interesēm un nenostādīt sevi situācijā, kurā valdes locekļa personīgās intereses neatbilst sabiedrības interesēm. Tomēr ne katra valdes locekļa personiska interese automātiski ir vērtējama kā interešu konflikts. Piemēram, ja sabiedrības ekonomiskais guvums nav mazinājies tā iemesla dēļ, ka valdes loceklim ir bijusi zināma personiska interese, respektīvi, ja valdes loceklis ir rīkojies atbilstoši sabiedrības labākajām interesēm, nav saskatāms pamats valdes locekļa atbildībai, aizbildinoties vien ar valdes locekļa personīgu interesi.³²⁸

³²⁷ Velasco J. A Defense of the Corporate Law Duty of Care. *The Journal of Corporation Law*, 2015, Vol. 403, pp. 654-655.

³²⁸ Līdzīgi: Samuel A. S. *The Business Judgment Rule Revisited*. *Hofstra Law Review*, 1979, Vol. 8:93, pp. 116.-117.

4.5.2.5. Labas ticības principa ievērošana

Vērtējot valdes locekļa atbildību par neveiksmīgu biznesa lēmumu, parasti tiek novērtēts arī tas, vai valdes loceklis ir rīkojies labā ticībā. Šāda pieeja ir skaidrojama ar to, ka tā dēvētais *business judgment rule* sākotnēji ir attīstījies anglo-sakšu tiesību loka valstīs, kurās prasība pēc labas ticības ir neatņemama valdes locekļa atbildības sistēmas sastāvdaļa. Kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs labas ticības priekšrakstam netiek piešķirta tik būtiska vērtība, kas lielā mērā skaidrojams ar to, ka korporatīvās pārvaldības aspekti ir salīdzinoši detalizētāk regulēti likumā, un tādēļ vairumā gadījumu atsaukšanās uz labas ticības principu nav nepieciešama. Tomēr, tā kā labas ticības princips neapšaubāmi ir vispārējs tiesību princips, tas ir attiecināms uz privāttiesībām kopumā, tostarp arī uz valdes locekļa atbildības institūtu.

Latvijas privāttiesībās labas ticības priekšraksts ir nostiprināts Civillikuma 1. pantā, un šāds novietojums pašā Civillikuma sākumā nenoliedzami liecina par labas ticības principa būtisko nozīmi. Uz to savulaik ir norādījis tieslietu ministrs un Civillikuma izstrādes komisijas loceklis Hermanis Apsītis: „esam gribējuši uzsvērt tiesību audzinošo nozīmi un tiesību lomu taisnprātības sekmēšanā cilvēku attiecībās un sadzīvē”.³²⁹ Tādējādi valdes loceklim amata pienākumi ir jāpilda ne vien kā krietnam un rūpīgam saimniekam, bet arī, ievērojot labas ticības priekšrakstu.

Jāteic gan, ka korporatīvās pārvaldības kontekstā ir visnotaļ sarežģīti definēt, kāda rīcība no valdes locekļa ir sagaidāma, izvirzot labas ticības prasību. Tādēļ, piemēram, autoritatīvais Amerikas Savienoto Valstu korporatīvo tiesību zinātnieks Melvins Ārons Aizenbergs (Melvin Aron Eisenberg) paudis nostāju, ka vienkāršāk ir raksturot to, kāda rīcība neatbilst labas ticības priekšrakstam, nekā izskaidrot to, kas ir saprotams ar labas ticības prasību, vienlaikus norādot uz vairākiem elementiem, kas raksturo labu ticību korporatīvajā pārvaldībā (amata pienākumu izpildījums pēc labākās sirdsapziņas, vispārpieņemto biznesa vadības ētikas standartu un tiesiskā regulējuma ievērošana, uzticība).³³⁰

Kopumā secināms, ka kontekstā ar valdes locekļa amata pienākumiem labas ticības priekšraksts pamatā ir saistāms ar prasību pēc godīgas un godprātīgas rīcības,³³¹ kas lielā mērā sakņojas prasībā būt objektīvam un neatkarīgam amata pienākumu izpildē. Piemēram, OECD G20/OECD Korporatīvās pārvaldības principos uzsvērts, ka valdes locekļi nedrīkst rīkoties kā dažādu interešu pārstāvji, respektīvi, viņiem amata pienākumi jāpilda objektīvi attiecībā pret visiem

³²⁹ Apsītis H. Jaunais civillikums. Grām.: Prezidenta Ulmaņa Civillikums. Rakstu krājums. Rīga: Pagalms, 1938, 85. lpp.

³³⁰ Eisenberg M.A. The Duty of Good Faith in Corporate Law. Delaware Journal of Corporate Law, 2006, Vol. 31, pp. 20-26.

³³¹ Līdzīgi: Quinn J. The Duty of Good Faith in Light of the Business Judgment Rule. International Company and Commercial Law Review, 2016, Vol. 27 (4), pp. 120-128.

akcionāriem.³³² Tādējādi par labas ticības priekšraksta pārkāpumu var būt pamats runāt, ja valdes loceklis, pieņemot biznesa lēmumu, ir bijis pakļauts ārējai ietekmei, piemēram, lēmumu pieņēmis ieinteresētās personas ietekmē vai, cenšoties saglabāt savu amatu.³³³

4.5.3. Vai Komerclikumā jāievieš speciāls regulējums attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu?

Tā dēvētais *business judgment rule* nenoliedzami ir atzīstams par zināmu “modes trendu”, kas ir pārņēmis Eiropas valstis. Proti, sekojot Vācijas piemēram, vairākās Eiropas valstīs (Portugālē, Spānijā, Rumānijā, Horvātijā, Grieķijā un Čehijā) ir ieviests speciāls regulējums attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu, savukārt daudzās valstīs (Austrijā, Beļģijā, Bulgārijā, Dānijā, Itālijā, Kiprā, Lielbritānijā, Lietuvā, Luksemburgā, Slovēnijā, Somijā, Ungārijā, Zviedrijā) *business judgment rule* doktrīna ir atzīta tiesu praksē.³³⁴

Latvijā jautājums par biznesa lēmumu pieņemšanu nav regulēts ar tiešu tiesību normu, un arī tiesu praksē tas nav pietiekami vērtēts, lai gan nenoliedzami jautājums par valdes locekļa atbildību par biznesa lēmumiem ir aktuāls arī Latvijā. Proti, kā to pamatoti norādījis, Klauss Otto Šarmers, 21. gadsimtu raksturo NNNN (nepastāvīgums, nenoteiktība, nevienkāršība un neskaidrība), un tādēļ sekmīga uzņēmumu vadība nav iespējama, vadoties no pagātnes rīcības modeļiem.³³⁵ Attiecīgi, lai nodrošinātu sabiedrības ilgtspējīgu attīstību, nepieciešama aktīva un radoša pieeja komercdarbībai, kas ir saistīta ar jaunu tehnoloģiju un produktu ieviešanu vai citu grūti prognozējamu pasākumu īstenošanu. Tas savukārt nozīmē, ka mūsdienās valdes locekļi savu amata pienākumu izpildē ir pakļauti paaugstinātam riska faktoram. Līdz ar to rodas jautājums, vai spēkā esošais tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse nodrošina valdes locekļu gatavību uzņemties adekvātus biznesa riskus.

Nepieciešamība pēc biznesa lēmumu pieņemšanas regulējuma parasti tiek pamatota kā ar ekonomiska, tā arī juridiska rakstura apsvērumiem. Tā, pirmkārt, tiek norādīts, ka biznesa risku uzņemšanās var dot pozitīvu atgriezenisko saiti ne vien dalībniekiem, bet arī veicināt inovācijas, uzņēmējdarbību un ekonomisko attīstību, tādējādi nodrošinot kā mikroekonomiska, tā makroekonomiska rakstura priekšrocības. Proti, speciāls regulējums skaidrāk definē biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijus. Ar skaidrākiem „spēles noteikumiem” savukārt tiek nodrošināta

³³² G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, p. 46. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C>. [aplūkots 29.05.2019.].

³³³ Samuel A. S. The Business Judgment Rule Revisited. Hofstra Law Review, 1979, Vol. 8:93, p. 127.

³³⁴ Ponta A., Catană R.N. The Business Judgment Rule and its Reception in European Countries. The Macrotheme Review, 2015, Vol. 4 (7), p. 136.

³³⁵ Šarmers K.O. U teorija. Vadība no topošās nākotnes. Zvaigzne ABC, 2018, 101.lpp.

valdes locekļu gatavība uzņemties adekvātus komercdarbības riskus, nepakļaujot viņus veiksmes atbildībai.³³⁶

Otrkārt, tiek norādīts uz to, ka tiesnesis ir tiesību, nevis biznesa eksperts un tādēļ tiesnesim var nebūt pietiekamu zināšanu ekonomikas vai finanšu jomā, lai novērtētu biznesa lēmumu pēc būtības. Tādēļ tiesnesim būtu jāvērtē vien biznesa lēmuma pieņemšanas procedūra, nevis faktiski minējumu līmenī jāpārvērtē biznesa lēmums, iespējams, nonākot pie ekonomiski vai finansiāli nepamatotiem secinājumiem.³³⁷

Treškārt, tiek norādīts uz tā dēvēto atpakaļskata problemātiku. Proti, zinātniski pierādīts, ka cilvēkiem piemīt tendence pārvērtēt zināma rezultāta paredzamību, ja novērtēšana tiek veikta pēc rezultāta iestāšanās. Viens no speciālā regulējuma mērķiem ir nodrošināt to, lai valdes locekļa rīcība tiktu izvērtēta no *ex ante* skatu punkta, neietekmējoties no tā, kādus zaudējumus biznesa lēmums rādījis sabiedrībai. Tas nozīmē, ka tiesai būtu jāvērtē biznesa lēmuma atbilstība noteiktiem kritērijiem (vai tas ir rūpīgi sagatavots, ņemot vērā sabiedrības intereses u.c.), nevis lēmuma pareizīgums un tā sekas.³³⁸

Visbeidzot, tiek norādīts uz to, ka speciāls regulējums palīdz nodrošināt noteiktību, atvieglojot valdes locekļa amata pienākumu izpildīšanu, ļaujot fokusēties uz sabiedrības ilgtermiņa attīstības perspektīvu, nevis īstermiņa ieguvumiem. Turklāt ar speciāla regulējuma palīdzību tiek objektivizēta pienācīgas rūpības prasība, nodrošinot to, ka valdes locekļa rīcība tiek vērtēta nevis pēc subjektīviem apsvērumiem, bet gan pārbaudot to, vai valdes loceklis ir ievērojis noteiktos biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus. Tādējādi ir mazākas iespējas, ka, izskatot prasību pret valdes locekli, tiesa piešķirs būtisku nozīmi iepriekš neparedzamiem apstākļiem.³³⁹

Līdz ar to tiesību literatūrā tiek norādīts, ka speciāls biznesa lēmumu pieņemšanas regulējums var samazināt valdes locekļu nevēlēšanos uzņemties riskus, veicināt inovācijas un izaugsmi, vairojot tiesisko noteiktību un lietas iznākuma paredzamību, kā arī atvieglojot valdes locekļa rīcības novērtējumu. Tomēr vienlaikus norādāms, ka ar speciālu regulējumu var tikt panākts arī gluži pretējs efekts.

Piemēram, prasība pēc pietiekamas informētības var radīt tā dēvēto “informācijas gūzmas” problemātiku, tas ir, valdes locekļu vēlmi iegūt pēc iespējas plašāku informatīvo pamatojumu, tādējādi mēģinot sev nodrošināt personīgās atbildības imunitāti. Tas savukārt var mazināt biznesa lēmumu pieņemšanas efektivitāti, jo informācijas iegūšana prasa gan laiku, gan materiālo resursu

³³⁶ Kļaviņa Z., Novicāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737), 6. lpp.

³³⁷ Laguado Giraldo C.A. Factors Governing the Application of the Business Judgements Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU. Universitas. Bogotá (Colombia), 2006, No. 111, pp. 121-122; Gurrea-Martinez A. Re-examing the Law and Economics of the Business Judgment Rule: Notes for its Implementation in non-US Jurisdictions. Journal of Corporate Law Studies, 2018, Vol. 18, No. 2, pp. 422-423.

³³⁸ Kļaviņa Z., Novicāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737), 6. lpp.

³³⁹ Gurrea-Martinez A. Re-examing the Law and Economics of the Business Judgment Rule: Notes for its Implementation in non-US Jurisdictions. Journal of Corporate Law Studies, 2018, Vol. 18, No. 2, p. 424.

patēriņu (it īpaši, ja valdes loceklis biznesa lēmumu vēlas pamatot ar ārpalpojuma speciālista atzinumu). Turklāt nenoliedzams ir fakts, ka biznesa lēmumu pieņemšanā būtiska nozīme ir arī pieredzei, intuīcijai un izdomai, ko nevar nopamatot ar objektīviem datiem. Tādējādi normatīvi noteikta prasība pēc pietiekamas informētības var pārlietu atturēt valdes locekļus no intuitīviem lēmumiem vai radošas pieejas, tādējādi mazinot inovācijas un uzdrīkstēšanos.

Jāatzīmē arī tas, ka pietiekamas informētības prasība, no vienas puses, ir vērsta uz to, lai konkretizētu biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijus un samazinātu tā dēvēto atpakaļskata problemātiku, nepieļaujot biznesa lēmuma saturisku pārvērtēšanu, ja tas ir pieņemts pienācīgā procedūrā. Tomēr pietiekama informētība (tāpat kā pienācīga rūpība) ir atvērta rakstura juridisks jēdziens, tādēļ visnotaļ relatīvi ir pamats runāt par skaidrākiem biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijiem. Turklāt, ja biznesa lēmums ir radījis zaudējumus, atpakaļskata problemātika tik un tā saglabājas attiecībā uz pietiekamas informētības prasību. Proti, šādā gadījumā nelabvēlīgās sekas tomēr rada zināmu pamatu nostājai par to, ka valdes loceklim bija jāiegūst plašāka informācija vai rūpīgāk jānovērtē iespējamie riski.

To, ka sasniegtais rezultāts var būtiski atšķirties no iecerētā, nepārprotami liecina Austrālijas pieredze. Proti, Austrālijā speciāls regulējums attiecībā uz biznesa lēmumiem stājās spēkā 2000. gada 13. martā, un tā izstrādāšanā par paraugu tika izmantota Amerikas Tiesību institūta izstrādātā *business judgment rule* redakcija. Jaunā regulējuma mērķis bija nodrošināt lielāku tiesisko noteiktību, pasargāt direktorus no atbildības par biznesa neveiksmi, iedrošināt direktorus izmantot biznesa iespējas un uzņemties saprātīgus biznesa riskus, ieviest biznesa lēmuma pieņemšanas kritēriju ievērošanas prezumpciju, kura jāatspēko prasītājam. Tomēr empīriskā pētījumā, analizējot tiesu lietu datus par periodu no 2000. gada marta līdz 2011. gada decembrim, tika secināts, ka neviens no šiem mērķiem nav sasniegts. Proti, pirmajos divpadsmit speciālā regulējuma piemērošanas gados nevienā lietā tas nav pasargājis valdes loekli no atbildības, tiesu prakses analīze arī neliecina, ka būtu konstatējama lielāka tiesiskā noteiktība, turklāt pretēji likumdevēja iecerei tiesu praksē vēl nav atzīta prezumpcija par likumā noteikto biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriju ievērošanu.³⁴⁰

Turklāt jāatzīmē, ka Austrālija ir vienīgā anglo-sakšu tiesību sistēmas valsts, kura ir izvēlējusies kodificēt tā dēvēto *business judgment rule*. Piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs šis tiesību institūts nav normatīvi regulēts, jo tiek uzskatīts, ka tiesu prakse vēl turpina attīstīt *business judgment rule* elementus un tā piemērošanas priekšnoteikumus, tādēļ šī tiesību institūta kodificēšana iesaldētu tā attīstību.³⁴¹ Arī Apvienotajā Karalistē *business judgment rule* nav

³⁴⁰ Sk. plašāk: Varzaly J. Protecting the Authority of Directors: An Empirical Analysis of the Statutory Business Judgment Rule. *Journal of Corporate Law Studies*, October 2012, Vol. 12, Issue 2, pp. 429-463.

³⁴¹ Ahern D. Legislating for Directors' Duty to Exercise Care, Skill and Diligence in Ireland: A Comparative Perspective. *International Company and Commercial Law Review*, 2010, Vol. 21 (8), p. 272.

kodificēts, baidoties no tā, ka, normatīvi regulēts, šis tiesību institūts varētu izrādīties pārlietu neleksibls, un tā rezultātā novest gan pie pārlietu prasīgas, gan arī pie pārlietu pielaidīgas tiesu attieksmes.³⁴² Tādējādi fakts, ka tik daudzās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs šis tiesību institūts ir kodificēts, ir zināmā mērā pārsteidzošs un iespējams liecina par nepietiekami izsvērtu sekošanu Vācijas piemēram.

Vācijas tiesību literatūrā pārsvarā rodams pozitīvs vērtējums par biznesa lēmumu pieņemšanas regulējumu, lai gan vairāki autori ir norādījuši uz to, ka tas nav ieviesis nekādas privilēģijas vai priekšrocības.³⁴³ Turklāt jāteic, ka Eiropas tiesību literatūrā netrūkst skeptisku vai pat noraidošu viedokļu jautājumā par tā dēvēto *business judgment rule*. Piemēram, tiek norādīts uz to, ka speciāls tiesību institūts nav nepieciešams, jo *business judgment rule* ir nekas cits kā pienācīgas rūpības prasība biznesa lēmumu pieņemšanā.³⁴⁴ Turklāt tiek norādīts arī uz to, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstu tiesību sistēmās šis tiesību institūts neiederas, jo tas ir radies un attīstījies anglo-sakšu tiesību telpā, un tādēļ pastāv liela varbūtība, ka šis tiesību institūts praksē tiek piemērots nepareizi vai neatbilstoši tā jēgai.³⁴⁵

Savukārt pētījumā par valdes locekļu atbildību Eiropas Savienībā tika konstatēts, ka tam, vai jautājums par biznesa lēmumu pieņemšanu ir regulēts speciālās tiesību normās, ir tikai sekundāra nozīme. Respektīvi, daudz būtiskāk ir tas, cik efektīvi funkcionē pienācīgas rūpības pienākums un cik precīzi ir definēti tā elementi.³⁴⁶ Piemēram, vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs nav šāda speciāla regulējuma, tomēr tiesu praksē tiek atzīts, ka labā ticībā pieņemti biznesa lēmumi ir vērtējami ierobežotā apmērā. Attiecīgi ir pamats secināt, ka pienācīgas rūpības prasība ir tik fleksibla, ka ļauj tiesām katru individuālo gadījumu izšķirt, atrodot saprātīgu līdzsvaru starp nepieciešamību uzņemties biznesa riskus un ievērot pienācīgu rūpību biznesa lēmumu pieņemšanā.³⁴⁷

Ņemot vērā minēto, rodas jautājums, vai Latvijā ir nepieciešams ieviest speciālu regulējumu attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu. No vienas puses, līdzšinējā tiesu praksē nav pietiekami definēti kritēriji, vadoties no kuriem tiesa nošķir neveiksmīgu biznesa lēmumu no krietna un rūpīga saimnieka gādībai neatbilstošas rīcības. Turklāt tiesu praksē nav pietiekami skaidri definēta

³⁴² Ahern D. Legislating for Directors' Duty to Exercise Care, Skill and Diligence in Ireland: A Comparative Perspective. *International Company and Commercial Law Review*, 2010, Vol. 21 (8), p. 272.

³⁴³ Bachmann G. Gutachten E zum 70. Deutschen Juristentag. Reform der Organhaftung? – Materielles Haftungsrecht und seine Durchsetzung in privaten und öffentlichen Unternehmen. München: Verlag C. H. Beck, 2014, E 45.

³⁴⁴ Sk., piemēram: Vasiljevic M. Civil Law and Business Judgment Rule. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade International Edition*, 2012, No. 3, p. 36.

³⁴⁵ Sk. piemēram: Koziak J. Business Judgement Rule in Czech Corporations Act. *Juridical Tribune*, December 2013, Vol. 3, Issue 2, pp. 133-134.

³⁴⁶ Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. 118. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

³⁴⁷ Gerner-Beuerle C., Schuster E.P. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review*, 15 (2014), p. 206.

nepieciešamība biznesa lēmumus vērtēt, raugoties no *ex ante* skatupunkta, tas ir, ņemot vērā apstākļus, kas pastāvēja un valdes loceklim bija zināmi vai objektīvi varēja būt zināmi biznesa lēmuma pieņemšanas brīdī. Attiecīgi ir pamats secināt, ka Latvijas tiesu praksē nav pietiekami skaidri definēti rūpības pienākuma elementi biznesa lēmumu pieņemšanas un novērtēšanas kontekstā. Tomēr salīdzinoši skopā tiesu prakse vēl nav pietiekams pamats, lai šo jautājumu risinātu ar likuma grozījumiem.

Tā, pirmkārt, jāņem vērā, ka Latvijā līdzīgi kā Vācijā valdes locekļa atbildības sistēma ir balstīta uz tā dēvēto apgrieztās pierādīšanas pienākumu. Tādējādi, ja arī likumdevējs izšķirtos par labu speciāla tiesiskā regulējuma ieviešanai, likumsakarīgi būtu sagaidāma sekošana vācu tiesībās atzītajam modelim (sk. plašāk promocijas darba 4.5.1. punktu). Taču šāds modelis, lai gan ievieš lielāku skaidrību jautājumā par biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijiem, tomēr visnotaļ relatīvi aizsargā valdes locekļus no personīgās atbildības riska, jo pierādīšanas pienākums tik un tā gulstas uz valdes locekli. Piemēram, Čehijā 2014. gada 1. janvārī stājās spēkā valdes locekļu atbildības regulējuma reforma, ar kuru cita starpā tika ieviests biznesa lēmumu pieņemšanas regulējums, vadoties pēc vācu tiesību modeļa. Un šāda pieeja izpelnījās ievērojamu kritiku, norādot, ka faktiski ir ticis konkretizēts pienācīgas rūpības kritērijs, nevis ieviests jauns tiesību institūts.³⁴⁸

Otrkārt, pieņemot biznesa lēmumus, ļoti būtiska nozīme var būt situācijas kontekstam vai tiesiski nenovērtējamām niansēm (intuīcijai, izdomai u.tml.). Tādējādi, normatīvi definējot biznesa lēmumu pieņemšanas kritērijus, var tikt ierobežotas iespējas katrā konkrētajā gadījumā meklēt saprātīgu līdzsvaru starp komerciālās rīcības brīvību un valdes locekļa atbildības pienākumu. Līdz ar to Latvijai nevajadzētu steigties ar speciāla regulējuma ieviešanu attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu. Vienlaikus jāteic, ka būtu vēlams tiesu prakses tālākattīstība jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” iztulkošanā, atzīstot *ex ante* skatījumu biznesa lēmumu novērtēšanā un detalizētāk definējot kritērijus, pēc kuriem būtu nošķirams neveiksmīgs biznesa lēmums no krietna un rūpīga saimnieka gādībai neatbilstošas valdes locekļa rīcības. Šim nolūkam kā iedvesmas avots var tikt izmantoti starptautiskajā praksē atzītie biznesa lēmumu pieņemšanas kritēriji (sk. plašāk promocijas darba 4.5.2. punktu).

4.6. Pārraudzības pienākums

No krietna un rūpīga saimnieka gādības izriet valdes locekļa pienākums īstenot pārraudzību, tādējādi pienācīgi rūpējoties par to, ka sabiedrības vadība un ikdienas procesi tiek īstenoti atbilstoši sabiedrības labākajām interesēm. Pārraudzības pienākums ir īstenojams divos līmeņos:

³⁴⁸ Cvik E.D., MacGregor Pelikánová R. A comparative study of the legal liability of executives in LLC in the Czech Republic and some of other EU member states. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, 2016, No. 36, pp. 57-58.

- 1) tā dēvētā horizontālā pārraudzība jeb pārējo valdes locekļu pārraudzība,
- 2) tā dēvētā vertikālā pārraudzība jeb padoto personu pārraudzība.³⁴⁹

4.6.1. Horizontālā pārraudzība

Horizontālās pārraudzības pienākums izriet no likumā noteiktā kopīgas vadības principa. Respektīvi, tā kā likums noteic, ka valdes locekļi vada sabiedrību tikai kopīgi, ikvienam valdes loceklim ir pienākums pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu. Turklāt šis pienākums saglabājas pat tad, ja valdes locekļu kompetences ir sadalītas.³⁵⁰ Proti, kā to pamatoti atzinusi Satversmes tiesa, ja valdes loceklim rodas pamatotas aizdomas par citu valdes locekļu rīcības prettiesiskumu, tad viņam ir pienākums atbilstoši reaģēt.³⁵¹

Latvijas tiesu praksē ir atzīts, ka pārraudzības pienākums aptver ne vien valdes locekļa pienākumu pārraudzīt pārējo valdes locekļu rīcības tiesiskumu, bet arī atbilstību sabiedrības interesēm. Turklāt valdes loceklim ir pienākums iejaukties, kolīdz ir aizdomas par cita valdes locekļa rīcības neatbilstību sabiedrības interesēm, vai, konstatējot nelikumības.³⁵²

Jāteic gan, ka Latvijas tiesu praksē iejaukšanās pienākuma saturiskais tvērums nav izkristalizēts. Proti, lai gan vairākos tiesu spriedumos ir norādīts uz valdes locekļa pienākumu reaģēt, ja ir pamats aizdomām par cita valdes locekļa prettiesisku vai sabiedrības interesēm neatbilstošu rīcību, neatbildēts ir palicis jautājums, kāda rīcība no valdes locekļa šādā gadījumā ir sagaidāma. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 12. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211) ir norādīts vien tas, ka šādā gadījumā valdes loceklim, piemēram, jāatsakās izpildīt rīkojumus, kuru tiesiskums izraisa pamatotas aizdomas.³⁵³

Tomēr atteikšanās izpildīt rīkojumu pati par sevi drīzāk ir pasīva, nekā aktīva rīcība, kas vairumā gadījumu nebūs pietiekama, lai varētu atzīt valdes locekļa rīcību par krietna un rūpīga saimnieka standartam atbilstošu. Drīzāk būtu pamats runāt par to, ka valdes loceklim šādā gadījumā ir aktīvi jāiestājas par sabiedrības labāko interešu nodrošināšanu, piemēram, jāinformē padome (ja tāda ir) un sabiedrības dalībnieki/akcionāri, kā arī jāmēģina novērst cita valdes locekļa iecerēto

³⁴⁹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 109 f.; Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 98.

³⁵⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

³⁵¹ Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 117.

³⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.1.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

³⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

pārkāpumu vai nelabvēlīgās sekas, ko tas sabiedrībai var radīt.³⁵⁴ Faktiski no valdes locekļa sagaidāmā rīcība ir atkarīga no iespējamās sabiedrības interešu apdraudējuma pakāpes.³⁵⁵

Diskutabls ir jautājums par to, kurā brīdī valdes loceklim ir pienākums iejaukties. Respektīvi, kādi apstākļi ir vērtējami kā pietiekams pamats aizdomām par to, ka cits valdes loceklis rīkojas prettiesiski vai neatbilstoši sabiedrības interesēm. Tiesību literatūrā ir norādīts, ka uzraudzības fokuss ir jāsaasina, ja notiek kas neparasts vai kļūdains.³⁵⁶ Savukārt aktīva rīcība ir sagaidāma, tiklīdz apzinīgam un rūpīgam vadītājam saprātīgi būtu jārodas aizdomām par citu valdes locekļu rīcības neatbilstību vai sabiedrības interešu apdraudējumu.³⁵⁷ Turklāt intensīvāka uzraudzība ir sagaidāma situācijās, kas sabiedrībai var izrādīties īpaši nelabvēlīgas, piemēram, finansiālo grūtību gadījumā, potenciāli iespējamu interešu konfliktu vai neparastas situācijas gadījumā.³⁵⁸

Nenoliedzami, pienācīgu uzraudzību ir iespējams veikt tikai tad, ja visiem valdes locekļiem ir pieejama pietiekama informācija. Tādējādi pārraudzības pienākums ir nesaraujami saistīts ar prasību nodrošināt adekvātu informācijas apriti sabiedrībā, tostarp valdē.³⁵⁹ Jo īpaši, ikvienam valdes loceklim jābūt pieejamai pilnīgai informācijai par sabiedrības mantisko stāvokli un finansiālo situāciju.³⁶⁰

4.6.2. Vertikālā pārraudzība

Pienākums īstenot vertikālo pārraudzību ir saistīts ar prasību nodrošināt, lai ikviens padotais rīkotos tiesiski un ar pienācīgu rūpību. Tomēr būtiski ņemt vērā, ka valdes loceklis atbild tikai tad, ja pats ir rīkojies vainojami, tas ir, krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoši. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 8. februāra spriedumā lietā Nr. SKC-622/2012 norādīts, ka sabiedrības vainas atzīšana nav automātiski

³⁵⁴ Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 228.

³⁵⁵ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 159.

³⁵⁶ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 85.; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 122.

³⁵⁷ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 154.

³⁵⁸ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 123.; Haas/Ziemons in: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 227.

³⁵⁹ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 223.

³⁶⁰ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 124.

uzskatāma par valdes locekļa vainas konstatējumu, bez konkrētas grāmatveža un citu darbinieku rīcības izvērtēšanas.³⁶¹

Tādējādi secināms, ka padoto, piemēram, darbinieku pieļauts pārkāpums pats par sevi nav pamats valdes locekļa atbildības piemērošanai.³⁶² Piemēram, Vācijas tiesu praksē un tiesību literatūrā ir atzīts, ka valdes loceklis atbild tikai par pienācīgu darbinieku izvēli, instruēšanu, informēšanu un pārraudzību. Attiecīgi, ja darbinieks ir rūpīgi izvēlēts, valdes loceklis neatbild par šāda darbinieka nodarītajiem zaudējumiem, izņemot gadījumus, kad valdes loceklis nav nodrošinājis atbilstošu darba organizāciju vai pārraudzību (kontroles sistēmu).³⁶³

Vācijas tiesu praksē un tiesību literatūrā ir atzīts, ka pienācīga darbinieku izvēle ir saistīta ar prasību nodrošināt to, lai izraudzītajam darbiniekam piemīt personiskās rakstura īpašības un kvalifikācija, kas nepieciešamas amata pienākumu pildīšanai. Jo nozīmīgāks ir ieņemamais amats, jo lielāka rūpība ir sagaidāma pretendenta izvēlē.³⁶⁴ Tomēr ar rūpīgu darbinieku atlasīšanu nav pietiekami. Valdes locekļa atbildības kontekstā būtiska nozīme ir arī tam, vai darbinieks ir bijis pienācīgi instruēts un informēts par saviem darba pienākumiem, uzņēmuma struktūru, iekšējiem tiesību aktiem, potenciālajiem riskiem, ziņošanas kārtību. Mūsdienās arvien būtiskāka loma tiek piešķirta arī dzīvībai svarīgām rūpībām par darbinieku tālākizglītību un attīstību.³⁶⁵

Visbeidzot, valdes loceklim jānodrošina pastāvīga darbinieku uzraudzība, īstenojot kontroli pār to, lai darbinieki savus pienākumus pildītu pienācīgi un atbilstoši tiesību aktu prasībām. Sagaidāmās pārraudzības intensitāte ir atkarīga no ieņemamā amata, kā arī darbinieka personiskajām rakstura iezīmēm un sabiedrību raksturojošajām iezīmēm (komercdarbības joma, finansiālais stāvoklis, struktūra, lielums u.tml.). Piemēram, ja darbinieks ir mazāk pieredzējis vai tikko sācis pildīt amata pienākumus, viņš ir jāuzrauga rūpīgāk.³⁶⁶ Tāpat būtiska nozīme ir tam, kāda ietekme darbinieka izpildījumam ir uz sabiedrību, respektīvi, jo lielāka ietekme, jo rūpīgāk darbinieks ir jāuzrauga.³⁶⁷

Nolūkā nodrošināt pienācīgu darbinieku uzraudzību valdes loceklim ir jāizveido tāda sabiedrības organizatoriskā struktūra, kas pēc iespējas efektīvi preventīvi novērš iespējamās

³⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 08.02.2012. spriedums lietā Nr. SKC-622/2012, 9. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 29.05.2019.].

³⁶² Līdzīgi: Altmeppen H. In: Roth/Altmeppen. GmbHG. 8. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2015, § 43, Rn. 22.

³⁶³ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 131.

³⁶⁴ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 132.

³⁶⁵ Ibid., Rn. 133.

³⁶⁶ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 87.; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 135.

³⁶⁷ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 237.

pārkāpumus. Būtiska loma ir arī dzan skaidri noteiktam kompetenču un atbildības sadalījumam.³⁶⁸ Tomēr runa nav tikai par preventīviem pasākumiem, bet arī par pastāvīgu kontroles īstenošanu un nepieciešamības gadījumā – arī negaidītām specializētām pārbaudēm, tādējādi nodibinot darbiniekos pārliecību par to, ka viņi nemitīgi tiek “paturēti acīs”.³⁶⁹

Ja sabiedrība ir nonākusi krīzes situācijā, vai arī pastāv pamats aizdomām, ka darbinieks pienākumus veic nepienācīgi, valdes loceklim ir jāiejaucas, piemēram jādod atbilstoši norādījumi situācijas risināšanai, jārūpējas par atbildīgā darbinieka nomaiņu, kā arī jāveic citi saprātīgi nepieciešami pasākumi problēmsituācijas risināšanai.³⁷⁰

Ņemot vērā to, ka Latvijas tiesu praksē jautājums par valdes locekļa atbildību situācijā, ja pārkāpumu pieļāvis sabiedrības darbinieks, ir salīdzinoši maz vērtēts, Latvijas tiesas kā iedvesmas avotu savai argumentācijai var izmantot ārvalstu praksi, tostarp iepriekš norādītās vācu tiesu prakses un tiesību literatūras atziņas.³⁷¹

4.7. Valdes locekļa pienākumi sabiedrības finansiālo grūtību situācijā

Ņemot vērā ierobežotās atbildības principu, sabiedrības maksātne spēja rada būtiskus riskus sabiedrības kreditoriem, jo šādā gadījumā kreditoru prasījumi var tikt segti tikai daļēji vai palikt nesegti (ja sabiedrībai maksātne spējas procesa pasludināšanas dienā vairs nav mantas, no kā segt kreditoru prasījumus). Lai sabalansētu komercdarbības risku starp sabiedrību un kreditoriem, sabiedrības finansiālo grūtību situācijā no valdes locekļiem tiek sagaidīta paaugstināta rūpība amata pienākumu izpildē. Respektīvi rīcība, kas labas finansiālās situācijas gadījumā būtu vērtējama kā rūpības standartam atbilstoša, finansiālo grūtību situācijā var tikt novērtēta kā nepienācīga rūpība.³⁷²

Piemēram, lai gan, neatkarīgi no sabiedrības finansiālās situācijas, valdes loceklim ir jāveic pastāvīga sabiedrības finansiālās un mantiskās situācijas novērošana, finansiālo grūtību situācijā no valdes locekļa ir sagaidāma stingra un jo īpaši rūpīga sabiedrības finansiālās un mantiskās situācijas pārraudzība, tostarp aktīva rīcība nepieciešamās informācijas iegūšanai un lietpratīgai novērtēšanai, kā arī situācijas uzlabošanai nepieciešamo pasākumu savlaicīga veikšana.³⁷³ Minēto aspektu ir uzsvērusi arī Satversmes tiesa 2014. gada 13. jūnija spriedumā lietā Nr. 2014-02-01, norādot, ka

³⁶⁸ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 138.

³⁶⁹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 139 f.

³⁷⁰ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 240.; Altmeyen H. In: Roth/Altmeyen. GmbHG. 8. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2015, § 43, Rn. 23.

³⁷¹ Sal.: Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, 2010, Nr. 1/2010, 34. lpp.

³⁷² Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 690.

³⁷³ Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 18, Rn. 78.

“valdes loceklim ir pienākums pastāvīgi kontrolēt un pārzināt komercsabiedrības finansiālo stāvokli.]..[Krietna un rūpīga saimnieka gādības pienākums ir kreditoru interešu aizsardzības instruments, kura pamatfunkcija ir nodrošināt to, lai komercsabiedrība tiek labi pārvaldīta un nenonāk līdz maksātnespējai.”³⁷⁴

Tādējādi, ja sabiedrība ir nonākusi finansiālo grūtību situācijā, valdes loceklim ir pienākums savlaicīgi un lietpratīgi veikt visas saprātīgi iespējamās darbības, lai nepieļautu maksātnespējas iestāšanos, piemēram, jāīsteno pasākumi atbilstošas likviditātes radītāju nodrošināšanai, jāveic saistību restrukturizācija vai jāuzsāk tiesiskās aizsardzības process.³⁷⁵ Šiem pasākumiem jābūt vēršiem uz to, lai uzlabotu sabiedrības finansiālo situāciju. Attiecīgi par krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstošu rīcību jo īpaši ir uzskatāma tāda valdes locekļa rīcība, kuras rezultātā mazinās sabiedrības spēja izpildīt tās saistības.³⁷⁶ Kā piemēru pienācīgas rūpības standartam neatbilstošai rīcībai var minēt saimnieciski neizdevīgu darījumu slēgšanu, nelietderīgus vai nesaimnieciskus tēriņus, saimnieciskās darbības turpināšanai būtiski nepieciešamas mantas atsavināšanu, kreditoru prasījumu izpildei nepieciešamās sabiedrības mantas atsavināšanu par neadekvāti zemu cenu vai citāda veida darījumus, no kuriem sabiedrība nav guvusi adekvātu pretizpildījumu, ja šādu pasākumu rezultātā sabiedrībai ir iestājusies maksātnespēja.³⁷⁷

Ja sabiedrības finansiālā situācija ir tik kritiska, ka sabiedrībai pastāv kāda no Maksātnespējas likuma 57. panta pirmās daļas 5., 6. vai 9. punktā minētajām juridiskās personas maksātnespējas procesa pazīmēm un nav iespējams vienoties ar kreditoriem vai īstenot tiesiskās aizsardzības procesu, valdes loceklim ir pienākums nekavējoties iesniegt tiesā sabiedrības maksātnespējas procesa pieteikumu (Maksātnespējas likuma 60. panta trešā daļa), rūpēties par sabiedrības mantas saglabāšanu nolūkā pēc iespējas pilnīgāk segt kreditoru prasījumus un atturēties no jaunu saistību nodibināšanas.³⁷⁸ Jāatzīmē, ka faktiskās maksātnespējas situācijā krietna un rūpīga saimnieka gādības pārkāpums var izpausties kā kreditoru tiesību uz proporcionālu prasījumu

³⁷⁴ Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 117.

³⁷⁵ Sal.: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 18, Rn. 86 ff.

³⁷⁶ Sal.: Verse. In: Henssler/Strohn, Gesellschaftsrecht. 1.Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2011, § 13, Rn. 56.

³⁷⁷ Sal.: Schmidt A. Handbuch der gesellschaftsrechtlichen Haftung in der GmbH-Insolvenz. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2013, S. 244.; Tipold. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 4/24.

³⁷⁸ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency. New York, 2013, pp. 9 (3), (4). Pieejams: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part4-ebook-E.pdf> [aplūkots 19.02.2018.]; sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910), 6.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

segšanu pārkāpums (Maksātnespējas likuma 118. pants), neattaisnojumu priekšrocību piešķiršana atsevišķiem kreditoriem³⁷⁹ vai ekonomiski nepamatota saimnieciskās darbības turpināšana.

Diskutabls ir jautājums, vai Komerclikumā būtu vēlams detalizētāks regulējums par valdes locekļa pienākumiem tā dēvētajā pirms-maksātnespējas posmā. Piemēram, pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma veiktajā pētījumā secināts, ka būtiski atšķirīga ir dalībvalstīs pastāvošā pieeja attiecībā uz uzņēmuma amatpersonu pienākumiem situācijā, kad sabiedrība nonākusi finansiālās grūtībās. Respektīvi, lielākoties vadības pienākumu saturs pirms-maksātnespējas posmā tiek atvasināts no likumā noteiktā rūpības standarta, taču dalībvalstu likumos nav tieša (speciāla) regulējuma, kas noteiktu pārvaldes institūciju locekļu pienākumu savlaicīgi risināt finansiālās grūtības un nepieļaut maksātnespējas iestāšanos. Turklāt būtiskākais dalībvalstu tiesiskā regulējuma trūkums ir tas, ka lielākoties nav skaidri definēti rīcības ierobežojumi pirms-maksātnespējas posmā. Tādēļ pētījumā tika izteikts priekšlikums ar direktīvas palīdzību noteikt minimālos standartus rīcībai, kāda pārvaldes institūciju locekļiem jāveic finansiālo grūtību situācijā.³⁸⁰

Attiecīgi jaunajā Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātnespēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu 2017/1132/ES,³⁸¹ ir iekļauta prasība dalībvalstīm divu gadu laikā kopš direktīvas spēkā stāšanās pieņemt noteikumus, kas pārvaldes institūciju amatpersonām iespējamās maksātnespējas gadījumā paredz pienākumu:

- 1) ņemt vērā kreditoru, akcionāru (dalībnieku) un citu ieinteresēto personu intereses;
- 2) veikt saprātīgus pasākumus, lai izvairītos no maksātnespējas;
- 3) izvairīties no tīšas vai rupji neuzmanīgas rīcības, kas apdraud uzņēmuma pastāvētspēju.

Attiecībā uz šo prasību jāteic, ka, no vienas puses, tajā minētie valdes pienākumi ir “ietilpināmi” Komerclikuma 169. panta pirmajā daļā, tas ir, prasībā rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam. No otras puses, Latvijas rezultatīvie rādītāji maksātnespējas jomā nav iepriecinoši, jo, piemēram, 2019. gadā 59 % maksātnespējas gadījumu ir ticis sastādīts ziņojums par mantas neesamību (maksātnespējas procesa pasludināšanas dienā parādniekam nepieder nekāda manta, no

³⁷⁹ Sal.: Schmidt A. Handbuch der gesellschaftsrechtlichen Haftung in der GmbH-Insolvenz. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2013, S. 215.

³⁸⁰ Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016, pp. 44-62. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 28.02.2018.].

³⁸¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātnespēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132 (Direktīva par pārstrukturēšanu un maksātnespēju), 19. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023> [aplūkots 20.02.2020.].

kurās segt kreditoru prasījumus)³⁸², kas faktiski ir neiespējami situācijā, ja valdes locekļi pirmsmaksātnespējas posmā būtu savlaicīgi un adekvāti risinājuši sabiedrības finansiālās grūtības. Arī dati par nodokļu parādniekiem ir satraucoši. Proti, 2019. gada 1. augustā 8740 juridiskām personām jeb 11,96 % no kopējā juridisko personu aktuālo nodokļu parādnieku skaita bija piešķirts nodokļu uzskaites statuss “bez mantas”.³⁸³

Tādējādi jāpiekrīt pētījumā par Eiropas Savienības dalībvalstu tiesisko regulējumu un praksi maksātnespējas jomā norādītajam, ka pienācīgas rūpības standarts pats par sevi (bez speciālā regulējuma) praksē diemžēl nav sevi apliecinājis kā pietiekami efektīvs instruments, kas nodrošina savlaicīgu finansiālo grūtību risināšanu. Tomēr ir visnotaļ apšaubāms, vai situāciju uzlabotu detalizētāks regulējums par valdes locekļa pienākumiem un atbildību tā dēvētajā pirmsmaksātnespējas posmā.

Proti, starptautiskie pētījumi liecina, ka valdes atbildības normu iekļaušana likumā nav pietiekams instruments, lai nodrošinātu atbildīgu korporatīvo pārvaldību un efektīvu kreditoru interešu aizsardzību iespējamās maksātnespējas gadījumā. Tādējādi optimālākais kreditoru interešu aizsardzībai būtu nepieciešams kombinēt valdes atbildības priekšrakstus ar tā dēvētajām *ex ante* regulācijas normām.³⁸⁴ Diemžēl Latvijā korporatīvo pārkāpumu prevencija balstās faktiski tikai uz pārvaldes institūciju atbildības normām vai *ex post* regulējumu (darījumu apstrīdēšanu maksātnespējas ietvaros u.c.). Līdz ar to secināms, ka Latvijā valdes pārkāpumi pirmsmaksātnespējas posmā ir skaidrojami nevis ar neefektīvām atbildības normām, bet gan tiesiskās apziņas trūkumu un nepietiekamu vai neefektīvu *ex ante* regulāciju. Tādējādi nolūkā uzlabot uzņēmējdarbības vidi būtu nepieciešams izstrādāt vai pārskatīt *ex ante* regulāciju, piemēram, atbrīvot kreditorus no maksātnespējas procesa depozīta iemaksas³⁸⁵, nodrošinot savlaicīgāku maksātnespējas procesu uzsākšanu.

³⁸² Maksātnespējas kontroles dienesta 2019. gada ziņojums, 26. lpp. Pieejams: https://www.mkd.gov.lv/lv/gada-zinojumi/maksatnespejas_kontroles_dienesta_2019_gada_zinojums.pdf [aplūkots 24.09.2020.].

³⁸³ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par nodokļiem un nodevām”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 8. lpp. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A35541D101AFA6C3C225849300269C83?OpenDocument> [aplūkots 20.04.2020.].

³⁸⁴ Sal.: Faure M.G. The complementary roles of liability, regulation and insurance in safety managements: theory and practice. *Journal of Risk Research*, 2014, Vol. 17, No. 6, pp. 689-707.

³⁸⁵ Statistikas dati nepārprotami apliecina, ka depozīta iemaksas pienākums ir būtiski samazinājis pēc kreditoru iniciatīvas uzsāktu maksātnespējas procesu skaitu – proti, pirms 2010. gada Maksātnespējas likuma spēkā stāšanās, ar kuru tika ieviests kreditoru pienākums iemaksāt maksātnespējas procesa depozītu, juridisko personu maksātnespējas procesi lielākoties tika uzsākti pēc kreditoru iniciatīvas (https://www.lursoft.lv/exec?act=MNR_LSTAT&stat_id=537). Savukārt pēc depozīta sistēmas ieviešanas pēc kreditoru iniciatīvas tiek uzsākti tikai neliela daļa no juridisko personu maksātnespējas procesiem - piemēram, 2018. gada janvārī no 196 uzsāktajiem juridisko personas maksātnespējas procesiem pēc kreditoru iniciatīvas ir uzsākti vien 19 maksātnespējas procesi (http://www.mna.gov.lv/lv/publ_stat/67/). Jāatzīmē, ka kopš 2019. gada šī informācija vispār netiek publiskota, tādējādi liedzot iespēju sekot līdzi situācijai nozarē un analizēt juridisko personu maksātnespējas procesa regulējuma efektivitāti.

5. LOJALITĀTES PIENĀKUMS

5.1. Vispārīgs apraksts

Anglo-sakšu tiesību loka valstīs lojalitātes pienākums tiek atzīts par vienu no valdes locekļa fiduciārajiem pienākumiem, kas lielā mērā sakņojas izpratnē par valdes locekli kā uzticamības personu, kas pārvalda svešu mantu, un kuram apmaiņā pret viņam doto uzticības mandātu ir jābūt lojālam amata pienākumu izpildē. Interesanti, ka vairumā anglo-sakšu tiesību loka valstu lojalitātes pienākums ir arīdzan kodificēts. Piemēram, atbilstoši Apvienotās Karalistes Sabiedrību likuma 172. panta pirmajai daļai valdes locekļa pienākumi jāpilda sabiedrības interesēs visu tās daļbnieku labā³⁸⁶, bet atbilstoši Austrālijas Sabiedrību likuma 181. panta pirmajai daļai valdes loceklim jārikojas labā ticībā sabiedrības labākajās interesēs.³⁸⁷

Kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs vēsturiski centrālā loma ir tikusi piešķirta rūpības pienākumam, un vairumā valstu valdes locekļa lojalitātes pienākums nemaz nav tiešā veidā noteikts komerciesībās. Proti, kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs ir raksturīgi regulēt atsevišķus valdes locekļa lojalitātes pienākuma aspektus (nekonkurēšanas pienākumu, konfidencialitātes pienākumu, darījumu slēgšanu starp saistītajām personām), savukārt vispārēju lojalitātes pienākumu atvasināt no vispārējām civiltiesībām vai labas ticības priekšraksta.³⁸⁸ Piemēram, Vācijā lojalitātes pienākums savas sākotnējās aprises ir ieguvis kā atvasinājums no labas ticības principa, tomēr laika gaitā Vācijas tiesību doktrīnā un tiesu praksē šim pienākumam ir “piešķirts” patstāvīga tiesību institūta statuss.³⁸⁹

Arī Latvijā valdes locekļa lojalitātes pienākums nav vispārēji noteikts Komerclikumā ar tiešu tiesību normu. Tomēr, ņemot vērā jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” plašo semantisko nozīmi un vēsturisko izcelsmi, kā arī valdes locekļa atbildības institūta mērķi, secināms, ka valdes locekļa lojalitātes pienākums ietilpst jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskajā tvērumā. Proti, latviešu literārajā valodā ar vārdu “krietns” raksturo personu, kurai piemīt pozitīvas morālās īpašības, kas labi, apzinīgi veic savu darbu, izpilda savu pienākumu un ir godīgs.³⁹⁰ Tātad faktiski, runa ir par uzticamu personu, kas savukārt ir viena no būtiskākajām lojālas rīcības iezīmēm. Lojalitātes aspekts izriet arīdzan no krietna un rūpīga saimnieka koncepta vēsturiskajām saknēm, tas

³⁸⁶ Companies Act 2006 [Apvienotās Karalistes Sabiedrību likums]. Section 172 (1): “to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole”. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/172> [aplūkots 06.02.2019.].

³⁸⁷ Section 181 (1) of the Australian Corporations Act 2001: “in good faith in the best interests of the corporation and for a proper purpose.” Pieejams: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00424> [aplūkots 06.02.2019.].

³⁸⁸ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. European Business Organization Law Review 15, 2014, pp. 206-207.

³⁸⁹ Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM, 2016, Nr. 1, S. 41. Pieejams: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270564> [aplūkots 14.02.2019.].

³⁹⁰ Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejama: <http://www.tezaurs.lv/lvv/> [aplūkots 03.02.2017.].

ir, *bonus pater familias* un *diligens pater familias*, ar ko cita starpā saprata uzticamu un godprātīgu personu. Arī teleoloģiskā iztulkošanas metode noved pie secinājuma, ka krietna un rūpīga saimnieka standarts aptver ne vien pienācīgas rūpības, bet arī lojālas rīcības pieprasījumu. Proti, valdes locekļa atbildības institūts nevētu pilnvērtīgi darboties kā sabiedrības mantas aizsardzības instruments, ja prasība rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam tiktu reducēta līdz pienācīgas rūpības pienākumam. Laba korporatīvā pārvaldība nav iedomājama bez lojālas rīcības, tādēļ jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” *ratio legis* aptver arī dzian lojalitātes pienākumu.

Jāatzīmē arī tas, ka Komerclikumā ir vairākas tiesību normas, kas regulē atsevišķus lojalitātes pienākuma aspektus, piemēram, Komerclikuma 171. pants regulē konkurences aizliegumu, 182. pants paredz regulējumu izmaksu veikšanai sabiedrības dalībniekiem (tostarp nosakot, ka par nepamatotām izmaksām uzskatāmi gadījumi, kad dalībnieks bez maksas izmanto sabiedrības mantu, kad dalībniekam par sabiedrībai sniegtajiem pakalpojumiem izmaksā augstāku atlīdzību, nekā noteikts līgumā, vai kad sabiedrība pērk no dalībnieka mantu par paaugstinātu cenu), 184.² pants – darījumu slēgšanu ar saistītajām personām, 221. panta piektā daļa un 283. panta trešās daļas 4. punkts – ziņošanas pienākumu par paškontrahēšanos.

Turklāt atsevišķi lojalitātes pienākuma aspekti ir regulēti arī vispārējās civiltiesībās, piemēram, Civillikuma 2301. un 2304. pantā.³⁹¹ Proti, atbilstoši Civillikuma 2301. pantam pilnvarniekam jā rīkojas nevis vienīgi pēc savas iegribas, bet tā, kā attiecīgā gadījumā, domājams rīkotos pats pilnvarotājs, lai lietu visizdevīgāk nobeigtu. Tādējādi Civillikuma 2301. pantā ir normatīvi noteikts pilnvarnieka pienākums rīkoties pilnvardevēja interesēs. Savukārt Civillikuma 2304. pantā ir nostiprināts aizliegums pilnvarniekam gūt peļņu uz pilnvardevēja rēķina. Minētie no pilnvarojuma attiecībām izrietošie pienākumi ir attiecināmi arī dzian uz valdes locekli (Komerclikuma 3. panta otrā daļa).

Lojalitātes pienākums ir vērst uz to, lai valdes loceklis amata pienākumus pildītu sabiedrības interesēs.³⁹² Jāteic gan, ka komerc tiesību doktrīnā trūkst vienprātības par lojalitātes pienākuma izpratni. Pamatnostādne ir tāda, ka valdes locekļa lojalitātes pienākums ir saistāms ar prasību amata pienākumus pildīt labā ticībā un pēc labākās sirdsapziņas rīkoties sabiedrības labā, nenostādot sevi situācijās, kurās viņa personīgās intereses neatbilst sabiedrības interesēm.³⁹³ Tādējādi runa ir ne vien par valdes locekļa pienākumu fokusēties uz sabiedrības ieguvumiem, bet arī par pienākumu atturēties negodprātīgi izmantot amata pilnvaras, piemēram, neizmantojot amata

³⁹¹ Līdzīgi: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 343.4, 145. lpp.

³⁹² Velasco J. The Diminishing Duty of Loyalty. Washington and Lee Law Review, 2018, Vol. 75, No. 2, p. 1053.

³⁹³ Sk. līdzīgi: Langford R. T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. Cambridge Law Journal, 2016, Vol. 75 (3), p. 512; Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM, 2016, Nr. 1, S. 42. Pieejams: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270564> [aplūkots 14.02.2019.].

pilnvaras pretēji komercdarbības būtībai vai personīgā labuma gūšanas nolūkā.³⁹⁴ Attiecīgi secināms, ka lojalitātes pienākumam ir divas pamatfunkcijas: 1) pēc iespējas samazināt interešu konfliktus (angļu val. – *no conflict rule*), un 2) novērst ar amata būtību nesavienojamu personisku labumu gūšanu (angļu val. – *no profit rule*).³⁹⁵

Interesešu konfliktu jautājums lielā mērā ir saistīts ar paškontrahēšanās un saistīto pušu darījumu aspektiem, savukārt personisku labumu gūšana – ar sabiedrības darījuma iespēju izmantošanu.³⁹⁶ Tam līdztekus var izdalīt arī tādus aspektus kā konkurences aizliegumu, komercnoslēpuma glabāšanas pienākumu, aizliegumu izmantot sabiedrības mantu vai resursus (tostarp darījuma iespējas) personīgā labuma gūšanai, aizliegumu gūt neattaisnojamu labumu.³⁹⁷ Tomēr kopumā jāteic, ka komerciesību doktrīnā trūkst vienota koncepta attiecībā uz lojalitātes pienākuma saturisko tvērumu, un drīzāk ir pamats runāt par dažādiem lojalitātes pienākumu veidojošiem elementiem un apakšpienākumiem.

No vienas puses, visus šos elementus lielā mērā vieno prasība rīkoties sabiedrības labākajās interesēs. No otras puses, kā rāda pieredze, ir samērā sarežģīti nospraust robežšķirtni, kas sabiedrības labāko interešu koncepta ietvaros ļautu viennozīmīgi nošķirt nelojālu rīcību no nepienācīgas rūpības. Stingri nodalot lojalitātes pienākumu no rūpības pienākuma, nonākam pie secinājuma, ka lojalitātes šķērsgrīzumā sabiedrības labāko interešu apsvērumi ir saistāmi ar uzticību un uzticamību, nevis noteikta ekonomiska rezultāta sasniegšanu.³⁹⁸ Tomēr komerciesību doktrīnā trūkst konsekvences jautājumā par pienācīgu lojalitātes pienākuma un rūpības pienākuma nošķiršanu, un bieži vien lojalitātes pienākums tiek saistīts ar prasību sasniegt pēc iespējas labāku ekonomisko rezultātu, turklāt šī tendence kļūst aizvien izteiktāka.³⁹⁹

Būtiski atzīmēt, ka lojalitātes pienākums nav absolūts. Tā, pirmkārt, lojalitātes pienākumu ierobežo legalitātes pienākums. Respektīvi, valdes loceklis ar lojalitātes apsvērumiem nevar pamatot likuma, citu iekšējo vai ārējo tiesību aktu pārkāpšanu vai neievērošanu.⁴⁰⁰ Un, otrkārt, lai gan nereti tiesību literatūrā tiek norādīts uz to, ka lojalitātes pienākums prasa valdes loceklim

³⁹⁴ Ratka T., Rauter R. (Hg.). *Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung*. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/76.

³⁹⁵ Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM, 2016, Nr. 1, S. 44.

³⁹⁶ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014, p. 207.

³⁹⁷ Sk.: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG, § 43, Rn. 152–198.; Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM, 2016, S. 43 f.; Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: *Komerciesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercedarījumi. Atbildība. Komercestriņi*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 190.–195. lpp.

³⁹⁸ Worthington S. *Directors' Duties, Creditors' Rights and Shareholder Intervention*. Melbourne University Law Review, 1991, Vol. 18, p. 132.

³⁹⁹ Ponta A. The Evolution and Challenges of Directors' Duty of Loyalty. In: Sararu C.S. *Contemporary Challenges in the Business Law: Contributions to the 6th International Conference Perspectives of Business Law in the Third Millennium*, November 25-26, 2016, Bucharest. Bucharest, ADJURIS. HeinOnline., pp. 11-24.

⁴⁰⁰ Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 80.

nostādīt sabiedrības intereses augstāk par savām personīgajām interesēm⁴⁰¹, būtiski paturēt prātā, ka runa ir par saprātīgu pieeju, nevis pašizliedzību un atteikšanos no savām tiesiski aizsargājamām interesēm. Respektīvi, lojalitātes pienākums neprasa “upurēšanos” sabiedrības labā un atteikšanos no savām personiskajām vai privātajām interesēm.⁴⁰²

Diskutabls ir jautājums par to, vai lojalitātes pienākums valdes loceklim saglabājas arī pēc amata atstāšanas. Ņemot vērā to, ka lojalitātes pienākums ir vērsts uz to, lai valdes loceklis amata pienākumus pildītu labā ticībā un pēc labākās sirdsapziņas rīkotos sabiedrības labā, amata atstāšana šķietami atbrīvo valdes locekli no lojalitātes pienākuma. Tomēr, no otras puses, jāņem vērā, ka lojalitātes pienākums ir saistīts ar tādiem sensitīviem elementiem kā aizliegumu izmantot sabiedrības darījuma iespējas, komercnoslēpuma glabāšanu un valdes loceklim pieejamās informācijas izmantošanu sabiedrības labā. Ja šie valdes locekļa pienākumi atkristu līdz ar amata atstāšanu, tas varētu radīt augsni negodprātīgiem amata atstāšanas gadījumiem, tādējādi izvairoties no personīgās atbildības par sabiedrības darījuma iespēju izmantošanu, komercnoslēpumu saturošas informācijas izmantošanu vai tamlīdzīgu sabiedrības interesēm kaitējošu rīcību. Tādējādi, piemēram, Vācijas tiesību literatūrā un tiesu praksē tiek atzīts, ka lojalitātes pienākums pret sabiedrību valdes loceklim saglabājas arī pēc amata atstāšanas, izņemot konkurences aizliegumu (pamatojot to ar apsvērumu, ka konkurences aizliegums pēc amata atstāšanas nesamērīgi ierobežotu valdes locekļa ekonomiskās aktivitātes iespējas).⁴⁰³

5.2. Aizsargājamo interešu problemātika

5.2.1. Aizsargājamo interešu teorijas

Lojalitātes pienākuma izpratne ir cieši saistīta ar dažādām aizsargājamo interešu teorijām. Un šajā ziņā jāteic, ka jautājums par to, kā interesēs valdes loceklim jāpilda amata pienākumi, ir viens no korporatīvās pārvaldības diskutētākajiem aspektiem. Komerctiesību doktrīnā pamatā tiek diskutēts par trīs alternatīvām: 1) sabiedrības dalībnieku interesēm, 2) sabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm un 3) objektīvi ieinteresēto personu interesēm.⁴⁰⁴

Vēsturiski ļoti liela ietekme ir bijusi tā dēvētajai sabiedrības dalībnieku interešu paradigmai, un tas zināmā mērā ir likumsakarīgi, jo 19. gadsimtā, lai gan tika atzīts, ka sabiedrība ir patstāvīgs

⁴⁰¹ Sk. piemēram: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 191. lpp.

⁴⁰² Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 8, Rn. 82.

⁴⁰³ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG. Band 2: §§ 35–52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 197 f.

⁴⁰⁴ Benedict Sh., Feaver D. Directors' Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? The Dalhousie Law Journal, 2014, p. 8.

tiesību subjekts, tā tomēr tika uztverta kā personu (dalībnieku) apvienība, nevis uzņēmums.⁴⁰⁵ Pastāvot šādai uztverei, pašsaprotami tika uzskatīts, ka sabiedrības pārvalde ir īstenojama tās dalībnieku interesēs. Attiecīgi tika uzskatīts, ka korporatīvajā pārvaldībā nav jārēķinās ar citu grupu (piemēram, darbinieku, kreditoru, klientu) interesēm, ja tas nedod labumu sabiedrības dalībniekiem.⁴⁰⁶ Vienlaikus jāatzīmē, ka minētajā teorijā ļoti mainīgs ir bijis viedoklis par to, kas tad uzskatāms par sabiedrības dalībnieku interesēm. Lielākoties tās ir tikušas asociētas ar iespējami lielāku peļņas gūšanu, lai gan mūsdienās šādai nostājai, kā arī dalībnieku interešu teorijai kopumā ir vēltīts daudz kritikas.⁴⁰⁷

Līdztekus dalībnieku interešu teorijai jau kopš 20. gadsimta 30. gadiem ir tikusi attīstīta arī tā dēvētā *stake-holding* (objektīvo interešu) teorija, rosinot diskusiju par to, vai korporatīvās vadības stūrakmens ir sabiedrības dalībnieku intereses vai tomēr ievērojami plašāks interešu loks, piemēram, darbinieku, kreditoru, piegādātāju, klientu, vides un vispārējās sabiedrības intereses.⁴⁰⁸ Objektīvo interešu teorija (angļu val. – *stakeholder theory*) būtisku nozīmi ir ieguvusi pēdējās divās desmitgadēs, bet jo īpaši pēc globālās ekonomiskās krīzes, lai gan vēl aizvien trūkst vienotas izpratnes par šīs teorijas pamatkonceptu un virzienu, kā arī jēdziena “objektīvi ieinteresētās personas” saturisko tvērumu.⁴⁰⁹

Nenoliedzami jāpiekrīt objektīvo interešu teorijas postulētajai atziņai, ka komercdarbība netiek īstenoata atrauti no sociālās vides, un tādēļ sabiedrības labklājība un attīstība ir saistīta ar dažādu aspektu mijiedarbību, tostarp arī plašāka personu loka, nevis tikai kapitālsabiedrības dalībnieku interešu apsvērumiem. Tomēr objektīvo interešu teorija neievieš skaidrību par to, kā valdes loceklim rīkoties, ja objektīvi ieinteresēto personu intereses ir pretrunīgas vai pat nesavienojamas. Teorijā tiek runāts par to, ka valdes loceklim šādā gadījumā nepieciešams veikt vispusīgu dažādu interešu vērtējumu, nepieciešamības gadījumā meklējot saprātīgus kompromisus. Tomēr praksē šādai atziņai nav īpašas pievienotās vērtības, ņemot vērā to, ka nereti kompromiss starp konkurējošām interesēm nav iespējams.⁴¹⁰

Mūsdienās par vadošo korporatīvajā pārvaldībā aizsargājamo interešu konceptu tiek

⁴⁰⁵ Sealy L. S. Directors' Wider Responsibilities – Problems Conceptual, Practical and Procedural. *Monash University Law Review*, 1987, Vol. 13, p. 165.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, p.187.

⁴⁰⁷ Sk., piemēram: Keay A. Shareholder Primacy in Corporate Law: Can It Survive – Should It Survive. *European Company and Financial Law Review*, 2010, Vol. 7, pp. 405–410; Borok T. A. Modern Approach to Redefining “in the Best Interests of the Corporation”. *Windsor Review of Legal and Social Issues*, 2013, Vol. XV, pp. 134–135.

⁴⁰⁸ Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors' Duties: Law, Theory and Evidence. *University of New South Wales Law Journal*, 2012, Vol. 35 (1), pp. 292–293.

⁴⁰⁹ Brandt F., Georgiou K. Shareholders vs Stakeholders Capitalism. *University of Pennsylvania Law School: Comparative Corporate Governance and Financial Regulation*, 2016, pp. 6–8. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019.].

⁴¹⁰ Līdzīgi sk.: Keay A. Stakeholder Theory in Corporate Law: Has it Got What it Takes. *Richmond Journal of Global Law & Business*, 2010, Vol. 9 (3), pp. 277–290.

uzskatīta tā dēvētā sabiedrības interešu teorija.⁴¹¹ Sabiedrības interešu prioritāte parasti tiek argumentēta ar apsvērumu, ka sabiedrība ir patstāvīgs tiesību subjekts, kuru valdes loceklis vada un pārstāv, pildot amata pienākumus; turklāt arī korporatīvā atbildība valdes loceklim ir sabiedrības, nevis tās dalībnieku priekšā.⁴¹² Vienlaikus jāteic, ka komercietišību doktrīnā trūkst vienprātības par jēdziena “sabiedrības intereses” saturisko tvērumu, tostarp nereti apšaubot to, vai sabiedrībai kā juridiskai fikcijai vispār var būt pašai savas intereses.⁴¹³

Nemot vērā savstarpēji pretrunīgās atziņas par to, kādas intereses valdes loceklim jāievēro, vadot sabiedrību, likumsakarīgi rodas jautājums, kurai no interešu teorijām dot priekšroku. Latvijas tiesību literatūrā norādīts, ka valdes loceklim ir pienākums būt lojālam gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm.⁴¹⁴ Šāda nostāja ir nostiprinājusies arī Latvijas tiesu praksē. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 23. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912) norādīts, ka valdes loceklim kā sabiedrības dalībnieku uzticības personai, kuram uzticēta svešas mantas pārvaldīšana, jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija. Līdz ar to valdes locekļiem ir pienākums būt lojāliem gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm. Valdes loceklim kā uzticības personai, no vienas puses, ir jāmaksimizē sabiedrības peļņa, no otras puses, jā saglabā sabiedrības manta.⁴¹⁵

Tādējādi, kā redzams, Latvijā noteiktos aspektos tiek atzītas visas iepriekš minētās teorijas. Proti, norāde par to, ka valdes loceklim jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija un jāmaksimizē sabiedrības peļņa –, liecina par dalībnieku interešu teorijas ietekmi. Norāde par nepieciešamību būt lojālam pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu ir raksturīga sabiedrības interešu teorijai. Savukārt atziņa, ka valdes loceklim jāatrod saprātīgs līdzsvars starp peļņas maksimizēšanu un mantas saglabāšanu, liecina par objektīvo interešu teorijas ietekmi.

⁴¹¹ Sk., piemēram: Deakin S., Koziol H., Riss O. (Eds.). *Directors' & Officers (D&O) Liability*. In: *Tort and Insurance Law*. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, pp. 34, 439, 491–492, 889.

⁴¹² Fleischer H. In: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG*. Band 2: §§ 35–52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 157 f.

⁴¹³ Sk., piemēram: Brandt F., Georgiou K. *Shareholders vs Stakeholders Capitalism*. University of Pennsylvania Law School: *Comparative Corporate Governance and Financial Regulation*, 2016, p. 21. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019.].

⁴¹⁴ Strupiņš A. *Komerclikuma komentāri*. III. Rīga: „A. Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 342., 143.–144. lpp.

⁴¹⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.]. Līdzīgi sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

Tomēr šāda vienlaicīga dažādu teoriju aprobēšana nav atbalstāma, jo faktiski tā pieprasa valdes loceklim “sēdēt uz vairākiem krēsliem”. Turklāt, atzīstot, ka valdes loceklim ir pienākums rēķināties gan ar sabiedrības, gan dalībnieku un kreditoru interesēm, trūkst skaidrības, kā valdes loceklim jārikojas, ja ir pretrunas, piemēram, starp sabiedrības un tās dalībnieku interesēm, vai arī pretrunas starp vairākuma dalībnieku un mazākuma dalībnieku interesēm. Tādējādi, sekojot komerciesību doktrīnas aktualitātēm, būtu vēlams pārvērtēt, vai sabiedrības (un attiecīgi – arī korporatīvās pārvaldības) mērķis ir pēc iespējas lielāka peļņas gūšana. Proti, mūsdienās par korporatīvās pārvaldības mērķi tiek atzīta pēc iespējas efektīva uzņēmuma darbība un sekmīga ilgtermiņa attīstība, nevis sabiedrības peļņas maksimizēšana.⁴¹⁶ Attiecīgi, pastāvot šādam korporatīvās pārvaldības mērķim, prioritāra nozīme sabiedrības vadībā būtu jāpiešķir sabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm.

Vienlaikus, protams, neapstrīdams fakts ir tas, ka sabiedrības un tās dalībnieku intereses parasti pārklājas – ja sabiedrība sekmīgi īsteno komercdarbību, labumu no tā gūst arī dalībnieki. Taču jāņem vērā, ka atsevišķos gadījumos sabiedrības intereses var atšķirties no tās dalībnieku interesēm. Respektīvi, būtisks ir situācijas konteksts, tostarp sabiedrības īstenotās komercdarbības veids, plānotās rīcības būtība, kā arī sabiedrības finansiālā situācija (piemēram, vai sabiedrība ir sekmīgas attīstības pilnbriedā vai saskārusies ar finansiālajām grūtībām). Tādējādi būtu kļūdaini uzskatīt, ka rīkoties sabiedrības interesēs ir tas pats, kas rīkoties sabiedrības dalībnieku interesēs. Drīzāk būtu pamats runāt par to, ka sabiedrības interešu vērā ņemšana parasti ir saistīta ar tās dalībnieku interešu apsvērumiem. Taču tas nebūt nenozīmē, ka pienākums rīkoties sabiedrības interesēs nozīmē pienākumu rūpēties tikai par sabiedrības dalībnieku interešu īstenošanu, ignorējot citu tiesību subjektu tiesiski pamatotās intereses.⁴¹⁷ Gluži pretēji – ja dalībnieku intereses neatbilst sabiedrības interesēm, valdes loceklim ir pienākums dot priekšroku sabiedrības interesēm.⁴¹⁸

Tādējādi ir pamats teikt, ka sabiedrības dalībnieku intereses ir viens no centrālajiem sabiedrības interešu apsvēruma elementiem, tomēr atsevišķās situācijās (jo īpaši maksātspējas problēmu gadījumos) runa var būt arī par valdes locekļa pienākumu rēķināties ar citu personu tiesiski pamatotajām interesēm pat tad, ja tas nedod labumu sabiedrības dalībniekiem. Attiecīgi secināms, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus, jā rūpējas par sabiedrības interešu īstenošanu, un tas lielākoties ir saistīts ar dalībnieku interešu apsvērumiem, taču atkarībā no situācijas konteksta būtiska nozīme var būt arī citām tiesiski pamatotām interesēm.

⁴¹⁶ Sk., piemēram: Keay A. Ascertaining the Corporate Objective: An Entity Maximization and Sustainability Model. *Modern Law Review*, September 2008, Vol. 71 (5), pp. 685–688, 691–694.

⁴¹⁷ Līdzīgi sk.: Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors' Duties: Law, Theory and Evidence. *University of New South Wales Law Journal*, 2012, Vol. 35 (1), p. 298.

⁴¹⁸ Benedict Sh., Feaver D. Directors' Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? *The Dalhousie Law Journal*, 2014, p. 16.

5.2.2. Dalībnieku kopuma interešu problemātika

Kontekstā ar sabiedrības dalībnieku interešu apsvērumiem komerciesību doktrīnā allaž tiek uzsvērts, ka runa ir par visu sabiedrības dalībnieku interesēm jeb dalībnieku kopuma interesēm. Taču šādas pamatnostādnes praktiskais izpildījums var izrādīties ļoti sarežģīts, ņemot vērā to, ka sabiedrības dalībnieku intereses var būtiski atšķirties. Lielākoties konfliktējošas intereses ir vairākuma dalībniekiem un mazākuma dalībniekiem, taču atšķirīgas intereses var būt arī ilgtermiņa dalībniekiem un īstermiņa dalībniekiem. Turklāt diskutabls ir arī jautājums, vai vispār ir pamats runāt par kādu vienojošu interesi, kas būtu raksturīga visiem sabiedrības dalībniekiem. Proti, lai gan parasti sabiedrības dalībnieku intereses tiek asociētas ar peļņas gūšanu, jāreķinās, ka dalībnieku intereses mēdz būt arī neekonomiska rakstura, piemēram, nolūks nodrošināt darba vietas, pakalpojuma vai preces pieejamību maznodrošinātām personām, attīstīt nekomerciālus projektus (vides attīrīšana, infrastruktūras objektu būvniecība u. tml.) vai īstenot labdarības projektus ar komercdarbības palīdzību.⁴¹⁹

Situācijās, kad sabiedrības dalībniekiem ir dažādas, nereti pat konfliktējošas intereses, zelta vidusceļa meklējumi var izrādīties ne vien ārkārtīgi sarežģīti un tiesiski grūti pamatojami, bet arī neracionāli, raugoties no sabiedrības labklājības perspektīvas. Tādējādi, aktualizējoties jautājumam par sabiedrības dalībnieku kopuma interesēm, priekšroka būtu dodama sabiedrības kā patstāvīga uzņēmuma interesēm, pamatā ar to domājot ilgtermiņa ieguvumus sabiedrībai, nevis dalībnieku kopuma interešu apsvērumiem. Citiem vārdiem, pastāvot dažādām dalībnieku interesēm, valdes loceklim ir jāfokusējas uz sabiedrības labumu, nevis jācenšas mēģināt rast saprātīgu līdzsvaru un pieņemamu kompromisu starp dažādajām dalībnieku interesēm.⁴²⁰ Minētais attiecas arī uz tiem gadījumiem, kad konfliktē citu objektīvi ieinteresēto personu (darbinieku, kreditoru, klientu u. c.) intereses.⁴²¹

5.2.3. Kreditoru interešu apsvērumu problemātika

Kopš 20. gadsimta 80. gadiem korporatīvās pārvaldības kontekstā arvien lielāku ietekmi iegūst tā saucamā kreditoru interešu teorija, kuras pamatdoma ir tāda, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus, ir jāņem vērā arī kreditoru intereses, it īpaši, ja sabiedrība ir nonākusi finansiālo grūtību situācijā. Pēdējo gadu laikā šīs teorijas ietekme ir jūtama arī Latvijā. Piemēram, Latvijas

⁴¹⁹ Mocsary G. A. Freedom of Corporate Purpose. Brigham Young University Law Review, 2016, Vol. 2016, Iss.5 (2016), pp. 1381–1389.

⁴²⁰ Līdzīgi: Benedict Sh., Feaver D. Directors' Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? The Dalhousie Law Journal, 2014, p. 24.

⁴²¹ Līdzīgi: Keay A. Formulating a Framework for Directors' Duties to Creditors: An Entity Maximisation Approach. Cambridge Law Journal, 2005, Vol. 64 (3), pp. 614–646.

tiesu praksē ir atzīts, ka, sākoties sabiedrības finansiālajām grūtībām, kreditori kļūst par galvenajām finansiāli ieinteresētajām personām sabiedrības darbībā, un tādēļ valdes loceklim ir pienākums nodrošināt sabiedrības mantas saglabāšanu un nepieļaut objektīvi nepamatotu saistību pieaugumu, lai varētu segt kreditoru prasījumus pēc iespējas lielākā apmērā.⁴²²

Tomēr jāteic, ka jautājums par valdes locekļa pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses ir saistīts ar daudziem diskutabliem aspektiem. Tā, pirmkārt, komerciesību doktrīnā nav vienprātības par to, kurā brīdī sabiedrības finansiālās grūtības rada valdes loceklim pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses (respektīvi, vai runa ir par faktisko maksātnespēju, iespējamo maksātnespēju vai finansiālo nestabilitāti). Otrkārt, diskutabls ir arī jautājums par šī pienākuma saturisko tvērumu, it īpaši, ja sabiedrības kreditoriem ir konfliktējošas intereses. Treškārt, viedokļi dalās par to, ciktāl runa ir par valdes locekļa pienākumu veikt aktīvas darbības, proti, vai valdes loceklim ir jā rūpējas par kreditoru interešu aizsardzību, vai pietiek tikai ar kreditoru interešu vērā ņemšanu.⁴²³

Taču visdiskutablākais ir jautājums par to, ciktāl valdes locekļa pienākums rēķināties ar kreditoru interesēm ir savienojams ar nošķirtās atbildības principa ideju. Proti, jāņem vērā, ka sabiedrība ir patstāvīgs tiesību subjekts, un atbilstoši nošķirtās atbildības principam par sabiedrības saistībām atbild sabiedrība ar visu savu mantu, nevis tās dalībnieki vai amatpersonas. Vienlaikus neapstrīdams fakts ir arī tas, ka atbilstoši vispārējam principam ikvienam (arī valdes loceklim) ir jāatbild par savas rīcības rezultātā nodarīto kaitējumu.⁴²⁴ Tādējādi valdes locekļa atbildības kontekstā jautājums par valdes locekļa pienākumu rēķināties ar kreditoru interesēm ir ļoti neviennozīmīgs, tādēļ kreditoru interešu teorija ir izpelnījies kā atzinību, tā arī kritiku.

Atziņa, ka, īstenojot uzņēmuma vadību, ir jāņem vērā kreditoru intereses, parasti tiek pamatota ar apsvērumu, ka finansiālo grūtību gadījumā sabiedrības komercdarbība faktiski tiek īstenota uz kreditoru naudas rēķina, turklāt kreditoriem ir ļoti ierobežotas iespējas ietekmēt korporatīvo pārvaldību. Tādējādi kreditoru interešu teorijas aizstāvji norāda, ka valdes locekļa pienākums sabiedrības vadībā rēķināties ar kreditoru interesēm nodrošina taisnīgumu un pēc iespējas pilnīgāku kreditoru prasījumu segšanu sabiedrības maksātnespējas gadījumā.⁴²⁵

Tomēr jāatzīst, ka kreditoru interešu teorijai netrūkst kritiķu. Piemēram, kā pretarguments tiek minēts līgumu brīvības princips – atbilstoši tam kreditoram ir iespēja pašam parūpēties par savu

⁴²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.].

⁴²³ Langford R. T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. *Cambridge Law Journal*, 2016, Vol. 75 (3), p. 515; Kandestin C. D. The Duty to Creditors in Near-Insolvent Firms: Eliminating the “Near-Insolvency” Distinction. *Vanderbilt Law Review*, May 2007, Vol. 60, No. 4, pp. 1235-1272.

⁴²⁴ Līdzīgi: Stace V. Directors’ Liability in Negligence – Challenging the “Elements of the Tort” Approach. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2016, Vol. 47 (3), p. 500.

⁴²⁵ Sk., piemēram: Keay A. The Director’s Duty to Take into Account the Interests of Company Creditors: When Is It Triggered? *Melbourne University Law Review*, 2001, Vol. 25 (2), p. 315.

interesešu aizsardzību, vienojoties ar parādnieku par atbilstošiem līguma noteikumiem, pieprasot priekšapmaksu, prasījuma nodrošinājumu u. tml. Šādai nostājai gan nevar piekrist, jo ne visiem kreditoriem ir tik liela tirgus vara, lai varētu diktēt tādus līguma noteikumus, kas tos pilnībā pasargātu no saistību neizpildes riska.⁴²⁶ Tādējādi līgumu brīvības princips drīzāk ir spekulatīvs, nevis racionāls arguments jautājumā par to, cik tāl valdes loceklim korporatīvajā pārvaldībā jārēķinās ar kreditoru interesešu apsvērumiem.

Vienlaikus jāteic, ka iebildumiem pret kreditoru interesešu vērā ņemšanu ir arī zināms pamats. Proti, raugoties no biznesa ētikas perspektīvas, valdes loceklim nenoliedzami ir lietderīgi apsvērt, kā iecerētā rīcība ietekmēs sabiedrības spēju izpildīt tās saistības. Tomēr šiem apsvērumiem ir jāatbilst nošķirtās atbildības principam jeb pamatnostādnei par to, ka sabiedrība par tās saistībām atbild ar savu mantu. Respektīvi, jāpatur prātā, ka sabiedrība kā uzņēmējdarbības forma tika ieviesta nolūkā radīt mākslīgu barjeru starp tās dibinātājiem un kreditoriem, paredzot kreditoriem tiesības saņemt prasījuma izpildījumu tikai no sabiedrības mantas. Līdz ar to var piekrist profesora Leonarda Sīlija (*Leonard Sedgwick Sealy*) viedoklim, ka kapitālsabiedrība kā uzņēmējdarbības forma nekad nebūtu piedzīvojusi uzplaukumu, ja jau pirms pusotra gadsimta korporatīvajā pārvaldībā tik būtiska loma tiktu piešķirta kreditoru interesešu apsvērumiem.⁴²⁷

Vērtējot kreditoru interesešu teoriju, rodas jautājums, vai patiesi korporatīvās pārvaldības kontekstā ir nepieciešams runāt par valdes locekļa pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses. Drīzāk priekšroka būtu dodama nostādnei par to, ka valdes loceklim jā rūpējas par sabiedrības interesešu īstenošanu, kas atsevišķos gadījumos var nozīmēt arī nepieciešamību rēķināties ar kreditoru interesēm. Piemēram, jāņem vērā, ka nerēķināšanās ar kreditoru interesēm var novest pie sabiedrības maksātspējas, taču šāds scenārijs, domājams, nav savienojams ar sabiedrības interesēm.⁴²⁸ Turklāt kreditoru interesešu aizsardzībai kalpo daudzas speciālās tiesību normas, kā arī no rūpības pienākuma izrietoša prasība rīkoties ekonomiski pamatoti un atbilstoši saprātīgai komerciālajai praksei. Tādējādi korporatīvās pārvaldības fokusam vajadzētu būt uz sabiedrības darbības likumību, ekonomiski attaisnojumu un saprātīgai komerciālajai praksei atbilstošu rīcību, nevis hipotētiskiem kreditoru interesešu apsvērumiem.⁴²⁹

⁴²⁶ Sk. plašāk: Keay A. Directors' Duties to Creditors: Contractarian Concerns Relating to Efficiency and Over-Protection of Creditors. *The Modern Law Review*, 2003, Vol. 66 (5), pp. 665–699.

⁴²⁷ Citēts no: Hayne K. M. Directors' Duties and a Company's Creditors. *Melbourne University Law Review*, 2014, Vol. 38, pp. 813–814.

⁴²⁸ Worthington S. Directors' Duties, Creditors' Rights and Shareholder Intervention. *Melbourne University Law Review*, 1991, Vol. 18, pp. 136–137.

⁴²⁹ Līdzīgi: Lombard S., Joubert T. The Legislative Response to the Shareholders V Stakeholders Debate: A Comparative Overview. *Journal of Corporate Law Studies*, 2014, Vol. 14, pp. 238–239; Worthington S. Directors' Duties, Creditors' Rights and Shareholder Intervention. *Melbourne University Law Review*, 1991, Vol. 18, p. 142.

5.3. Paškontrahēšanās un darījumi ar saistītajām personām

Latvijā līdzīgi kā citās valstīs ar divpakāpju korporatīvās pārvaldības sistēmu nav tiesību normas, kas valdes loceklim principiāli aizliegtu paškontrahēties vai slēgt darījumus, kuros viņam ir personīga interese.⁴³⁰ Proti, atbilstoši Latvijas tiesiskajam regulējumam valdes loceklim, pirmkārt, ir noteikts ziņošanas pienākums par paškontrahēšanos un darījumiem ar saistīto personu. Tā, atbilstoši Komerclikuma 221. panta piektajai daļai un 283. panta trešās daļas 4. punktam valdei ir pienākums sniegt ziņas dalībnieku (akcionāru) sapulcei par noslēgtajiem darījumiem starp sabiedrību un dalībnieku, padomes locekli vai valdes locekli.⁴³¹ Un, otrkārt, atbilstoši Komerclikuma 184.² panta pirmajai un otrajai daļai, ja sabiedrība ar saistīto personu slēdz darījumu ārpus parasti veicamās komercdarbības ietvariem vai neatbilstoši tirgus nosacījumiem, šāda darījuma slēgšanai nepieciešama padomes vai, ja tādas nav, dalībnieku sapulces piekrišana. Turklāt atbilstoši Komerclikuma 184.² panta trešajai daļai pirms darījuma slēgšanas valde sniedz padomei vai dalībnieku sapulcei ziņas par darījumu un tā noteikumiem, tostarp, darījuma nepieciešamības pamatojumu, izvērtējumu par darījuma ietekmi uz sabiedrības komercdarbību un sabiedrības finansiālo stāvokli, izvērtējumu par darījuma ietekmi uz sabiedrības dalībniekiem, kuri nav uzskatāmi par saistītajām personām attiecībā uz minēto darījumu.

Tādējādi secināms, ka Latvijas tiesiskais regulējums jautājumā par paškontrahēšanos un darījumiem ar saistītajām personām ir samērā liberāls. Proti, lai gan ziņošanas pienākums aptver jebkura tipa darījumus starp sabiedrību, tās dalībnieku, padomes locekli vai valdes locekli, prasība par padomes vai dalībnieku sapulces iepriekšēju piekrišanu darījuma slēgšanai attiecas tikai uz tādiem darījumiem, kas ir ārpus parasti veicamās komercdarbības vai neatbilst tirgus nosacījumiem.

Pieejas liberalizācija jautājumā par paškontrahēšanos un darījumiem ar saistītajām personām ir tiesību attīstības “produkts”. Proti, ja 19. gadsimtā darījumu slēgšana interešu konflikta situācijā tika uzskatīta par absolūti nepieļaujamu praksi, 20. gadsimts līdz ar strauju ekonomisko attīstību ieviesa būtiskas izmaiņas šādā nostājā, pamazām tiesisko domu virzot uz to, ka paškontrahēšanās un darījumi ar saistītajām personām ir pieļaujami, ja tie ir taisnīgi attiecībā pret sabiedrību.⁴³² Lielā mērā šāda pieejas maiņa ir tikusi pamatota ar apsvērumu, ka darījumi ar saistītajām personām

⁴³⁰ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014, p. 208-209.

⁴³¹ Turklāt, kā to ir atzinis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments savā 2011.gada 23.februāra spriedumā lietā SKC-100, Komerclikuma 221.panta piektā daļa ne vien uzliek valdei par pienākumu ziņot sabiedrības dalībniekiem par jau noslēgtajiem darījumiem, bet arī paredz pienākumu saskaņot ar sabiedrības dalībniekiem līgumu, kas tiek slēgts interešu konflikta stāvoklī. Sk. plašāk: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerccarījumi. Atbildība. Komerccstrīdi. Rīga: TNA, 2013, 198. lpp.

⁴³² Sk. plašāk: Velasco J. The Diminishing Duty of Loyalty. *Washington and Lee Law Review*, 2018, Vol. 75 (2), pp. 1036-1065.

sabiedrībai var būt ekonomiski izdevīgi, un tādēļ nav pamata tos principiāli aizliegt.⁴³³ Tādējādi, ja valdes loceklis ar sabiedrību noslēdzis darījumu, kādu sabiedrība slēgtu ar jebkuru trešo personu (angļu val. – *dealing at arm's length*), nav pamata uzskatīt, ka valdes loceklis ir pārkāpis lojalitātes pienākumu.⁴³⁴

Tomēr 21. gadsimtā pieeja ir kļuvusi vēl pielaidīga. Piemēram, Komerclikuma 184.² pants par pieļaujamiem atzīst arī tādus paškontrahēšanās vai saistīto pušu darījumus, kas neatbilst tirgus nosacījumiem, ja vien piekrišanu šāda darījuma slēgšanai ir devusi padome, bet ja tādas nav, dalībnieku sapulce. Tirgus nosacījumiem neatbilstošu darījumu slēgšana ir faktiski nesavienojama ar starptautiskajā praksē pazīstamo *arm's length* principu, kas vairākas desmitgades kalpoja par centrālo robežšķirtni nepieļaujamu interešu konfliktu nošķiršanai. Līdz ar to zināmā mērā ir pamats teikt, ka vecais - *arm's length* koncepts ir miris, taču jauns vēl nav radies. Attiecīgi tiesu praksē var nākties saskarties ar zināmiem izaicinājumiem, piemēram, situācijām, kad padomes vai dalībnieku sapulces apstiprinātais darījums aizskar dalībnieku mazākuma vai kreditoru pamatotās intereses. Katrā ziņā komercietisību literatūrā mūsdienām raksturīgā salīdzinoši pielaidīgā nostāja jautājumā par paškontrahēšanos tiek vērtēta ļoti neviennozīmīgi, paužot bažas par to, ka šāda pieeja ilgtermiņā var ļoti negatīvi iespaidot korporatīvo pārvaldību.⁴³⁵

5.4. Sabiedrības darījuma iespēju doktrīna un nekonkurēšanas pienākums

Starptautiskajā praksē viens no būtiskākajiem lojalitātes pienākuma aspektiem tiek saistīts ar nepieļaujamību izmantot sabiedrības darījuma iespējas. Sabiedrības darījuma iespēju doktrīnai (angļu val. – *corporate opportunities doctrine*) ir būtiska loma anglo-sakšu tiesību loka valstīs (piemēram, Lielbritānijā un Īrijā), savukārt kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs lielākoties ir atzīti tikai konkurences ierobežojumi.⁴³⁶ Kā zināmu izņēmumu var minēt Vāciju, kurā līdztekus konkurences aizliegumam tiek atzīta arī darījuma iespēju doktrīna. Tomēr jāteic, ka Vācijas tiesību zinātnieku vidū trūkst vienprātības jautājumā par darījuma iespēju doktrīnas dogmatisko pamatojumu. Proti, daļa autoru uzskata, ka runa ir par patstāvīgu tiesību institūtu, daļa – ka darījuma iespēju doktrīna ir konkurences aizlieguma apakšaspekts, taču netrūkst arī tādu, kas

⁴³³ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 171.

⁴³⁴ Ibid., Rn.174.

⁴³⁵ Kritiska nostāja par lojalitātes pienākuma "vājināšanu": Holtz R. W. Interested Transaction by Corporate Directors: A Weakening of the Fiduciary Duty of Loyalty. Suffolk University Law Review, 1994, Vol. 28, No. 1, pp. 93-122.

⁴³⁶ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. European Business Organisation Law Review 15, 2014, p. 210-211.

uzskata darījuma iespēju doktrīnu par plašu konceptu, kuru tikai daļēji veido konkurences aizliegums.⁴³⁷

Latvijā sabiedrības darījuma iespēju doktrīna ir nedaudz aplūkota tiesību literatūrā⁴³⁸, taču tiesu praksē atzinību nav guvusi. Jāteic, ka tas zināmā mērā ir likumsakarīgi, jo Komerclikuma 171. pants paredz būtiskus konkurences ierobežojumus, kas pat ir salīdzinoši stingrāki nekā darījuma iespēju doktrīnas prasības. Proti, darījuma iespēju doktrīna ir vērsta uz to, lai liegtu valdes loceklim izmantot darījuma iespējas, kas “pieder” pašai sabiedrībai. Tādējādi centrālais šīs doktrīnas pamatjautājums ir noteikt, ar kuru brīdi darījuma iespēja ir vērtējama kā sabiedrībai piederoša. Vienotas nostājas šajā jautājumā nav, un dažādās valstīs pieeja ir no izteikti šauras, līdz izteikti plašai darījuma iespēju interpretācijai. Piemēram, Anglijā ir raksturīga plaša darījuma iespēju interpretācija, kā rezultātā pamats valdes locekļa (direktora) atbildībai var tikt atzīts pat tad, ja pati sabiedrība attiecīgo darījuma iespēju nevar izmantot finansiālu apsvērumu vai kādu citu šķēršļu dēļ.⁴³⁹ Savukārt Amerikas Savienotajās Valstīs ir raksturīga liberālāka pieeja, uzskatot, ka par sabiedrības darījuma iespēju ir pamats runāt tikai tad, ja sabiedrības finansiālā kapacitāte ļauj tai izmantot attiecīgo iespēju, sabiedrībai ir interese šīs darījuma iespējas izmantošanā, un valdes loceklis (direktors), personīgi izmantodams attiecīgo darījuma iespēju, nonāk ar viņa amatu nesavienojamā interešu konfliktā.⁴⁴⁰

Komerclikuma 171. pants valdes locekļa konkurences ierobežojumus saista nevis ar faktisku sabiedrības darījuma iespēju izmantošanu, bet gan ar darījumu slēgšanu sabiedrības komercdarbības jomā vai amatu ieņemšanu tādā uzņēmumā, kas darbojas sabiedrības komercdarbības jomā. Proti, Komerclikuma 171. panta pirmā daļa paredz, ka valdes loceklis bez padomes piekrišanas, bet, ja tāda nav izveidota, — bez dalībnieku sapulces piekrišanas nedrīkst savā vai trešās personas vārdā vai labā slēgt darījumus sabiedrības komercdarbības jomā, kā arī nedrīkst būt par citas sabiedrības valdes locekli, kura darbojas sabiedrības komercdarbības jomā (izņemot gadījumus, kad sabiedrība ar šo citu sabiedrību ietilpst vienā koncernā). Tādējādi Komerclikuma 171. pants sabiedrības, tās dalībnieku un zināmā mērā arī kreditoru aizsardzības interesēs paredz valdes loceklim būtiskus konkurences ierobežojumus, tostarp aizliegumu slēgt darījumus sabiedrības komercdarbības jomā kā privātpersonai vai citas personas valdes loceklim, prokūristam, pilnvarniekam vai vietniekam.⁴⁴¹

⁴³⁷ Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. TFM 2016/1, S. 46. Pieejams: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270564> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴³⁸ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 192. lpp.

⁴³⁹ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. European Business Organization Law Review 15, 2014, p. 210, 212.

⁴⁴⁰ Rauterberg G., Talley E. Contracting out of the Fiduciary Duty of Loyalty: An Empirical Analysis of Corporate Opportunity Waivers. Columbia Law Review, 2017, Vol. 117, No. 5, p. 1087.

⁴⁴¹ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 367, § 368.2, § 371, 159. lpp.

Šāda regulējuma pamatmērķis ir liegt valdes loceklim iespēju izmantot savas zināšanas konkurentu labā, tādējādi nodrošinot valdes locekļa lojalitāti pret sabiedrību.⁴⁴²

Tādējādi secināms, ka atbilstoši Komerclikuma 171. pantam pamats valdes locekļa atbildībai ir nevis tas, ka valdes loceklis ir izmantojis sabiedrības darījuma iespējas (kas ir grūti pierādāms jautājums), bet gan tas, ka valdes loceklis tieši vai netieši (personīgi, ieņemot citu amatu, uz pārstāvības vai vietniecības pamata) ir slēdzis darījumu sabiedrības komercdarbības jomā. Turklāt atbildības piemērošana nav pakārota tam, vai sabiedrība pati būtu ieinteresēta vai finansiāli spējīga noslēgt tādu darījumu, uz kuru attiecināms Komerclikuma 171. pantā regulētais aizliegums.⁴⁴³ Respektīvi, konkurences aizliegums darbojas neatkarīgi no tā, vai valdes loceklis ar savām aktivitātēm ārpus sabiedrības faktiski rada vai nerada konkurenci sabiedrībai. Tas savukārt nozīmē, ka Komerclikuma 171. panta piemērošana nav saistāma ar Konkurences likuma pārkāpumu, un pārkāpuma konstatēšanai nav nepieciešams attiecīgs Konkurences padomes lēmums.⁴⁴⁴

Vienlaikus jāteic, ka ir grūti iedomāties situāciju, kurā būtu konstatējama zaudējumu nodarīšana sabiedrībai bez pierādījumiem par to, ka valdes locekļa rīcības rezultātā ir mazināta sabiedrības konkurētspēja vai liegta darījuma iespēju izmantošana. Tādējādi nodarīto zaudējumu noteikšanas un pierādīšanas problemātika būtiski ierobežo konkurences aizlieguma kā valdes locekļa lojalitātes pienākuma izpaušmes efektivitāti.

Komerclikuma 171. pantā paredzētā aizlieguma efektivitāti mazina arī tas, ka tajā paredzētais konkurences aizliegums saista valdes loekli tikai tad, ja nav saņemta atbilstoša padomes piekrišana, bet, ja tāda nav izveidota, — dalībnieku sapulces piekrišana. Tomēr arī tajās valstīs, kurās tiek piemērota sabiedrības darījuma iespēju doktrīna, tiek uzskatīts, ka valdes loceklis tomēr drīkst izmantot sabiedrības darījuma iespējas, ja pirms tam ir pienācīgi to prezentējis sabiedrībai un saņēmis atļauju darījuma slēgšanai.⁴⁴⁵

Tādējādi, neatkarīgi no tā, kāda pieeja ir vadošā attiecīgajā valstī, lojalitātes pienākums netiek saistīts ar vispārēju aizliegumu slēgt darījumus sabiedrības komercdarbības jomā vai ieņemt amatus konkurējošā uzņēmumā. Tomēr būtiski atzīmēt, ka gadījumā, ja valdes loceklis vienlaikus ir arī sabiedrības dalībnieks, viņam nav balsstiesību jautājumā par Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minētās piekrišanas došanu. Proti, šādas piekrišanas došana pēc būtības ir lēmums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības un tādēļ atbilstoši Komerclikuma 211. panta otrās daļas

⁴⁴² Sal.: Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/93.

⁴⁴³ Sal.: Haas/Ziemons in: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 159.

⁴⁴⁴ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 11.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁴⁵ Sk., piemēram: Rauterberg G., Talley E. Contracting out of the Fiduciary Duty of Loyalty: An Empirical Analysis of Corporate Opportunity Waivers. Columbia Law Review, 2017, Vol. 117, No. 5, p. 1087.

1. punktam un 280. panta otrās daļas 3. punktam attiecīgajam valdes loceklim kā dalībniekam vai akcionāram nav balsstiesību šī jautājuma izlemšanā.⁴⁴⁶

Diskutabls ir jautājums, vai Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minēto piekrišanu slēgt darījumus sabiedrības komercdarbības jomā (ieņemt amatu uzņēmumā, kas darbojas sabiedrības komercdarbības jomā) var dot vispārīgi vai *ex ante*, vai tomēr šāda piekrišana ir nepieciešama katram konkrētam gadījumam. Latvijā šis jautājums pagaidām nav ticis aktualizēts. Tomēr, iztulkojot Komerclikuma 171. pantu kopsakarā ar Komerclikuma 173. pantu, kā arī ņemot vērā to, cik nelabvēlīgi sabiedrību var ietekmēt Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minētās piekrišanas došana, secināms, ka piekrišana nevar tikt dota vispārīgi vai *ex ante*. Respektīvi, piekrišana nevar būt hipotētiska un tā nevar tikt dota, ja nav zināms, uz kādu darījumu vai amatu tā ir attiecināma, un kādas ir šādas piekrišanas eventuālās sekas.

Faktiski, vadoties pēc analogijas ar Komerclikuma 184.² panta trešās daļas noteikumiem, valdei ir jāsniedz lēmumu pieņemošajai institūcijai pilnīga informācija, kas ļautu pieņemt izsvērtu lēmumu, tostarp informācija par to, kā valdes locekļa iecerētās aktivitātes var ietekmēt sabiedrību. Pretēja nostādne neatbilstu stingriem ierobežojumiem, ko Komerclikuma 173. pants paredz attiecībā uz valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības, kā arī neattaisnojami radītu riskus sabiedrības, tās dalībnieku (jo īpaši dalībnieku mazākuma) un kreditoru interešu aizsardzībai.

Diskutabls ir arī jautājums, vai Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minēto piekrišanu var atsaukt. Piemēram, Austrijas tiesu praksē ir atzīts, ka šāda piekrišana jebkurā brīdī var tikt atsaukta.⁴⁴⁷ Šādai nostādnei tomēr nevar pilnībā piekrist, jo, lai gan padomei un dalībnieku sapulcei savas kompetences ietvaros nenoliedzami ir tiesības mainīt viedokli (it īpaši, ja pēc piekrišanas došanas kļūst acīmredzams, ka valdes locekļa aktivitātes ārpus sabiedrības nodara sabiedrībai būtisku kaitējumu), piekrišanas atsaukums nevar tikt īstenots pretēji labas ticības principam, nerēķinoties ar valdes locekļa pamatotajām interesēm. Piemēram, tiesisks pamats atsaukumam varētu būt tad, ja lēmums ir ticis pieņemts nepilnīgas vai nepatiesas informācijas apstākļos, vai arī pēc lēmuma pieņemšanas ir būtiski mainījušies apstākļi, kas iepriekš objektīvi nebija un nevarēja būt zināmi. Turklāt, ja Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minētā piekrišana ir atrunāta līgumā ar valdes locekli, līguma noteikumi nevar tikt grozīti uz sabiedrības vienusēja gribas izteikuma pamata, respektīvi, ir nepieciešama abpusēja līdzēju vienošanās (it īpaši, ja Komerclikuma 171. panta pirmajā daļā minētā piekrišana ir bijusi būtisks priekšnoteikums, lai valdes loceklis piekristu ieņemt attiecīgo amatu).

⁴⁴⁶ Līdzīgi: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 188.; Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/86.

⁴⁴⁷ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/88.

5.5. Konfidencialitātes pienākums

Latvijas tiesībās valdes locekļa konfidencialitātes pienākums nav noteikts ar tiešu tiesību normu, tomēr tas izriet ne vien no prasības būt lojālam pret sabiedrību, bet arī no labas ticības priekšraksta un pienācīgas rūpības pienākuma.⁴⁴⁸ Būtiski atzīmēt, ka konfidencialitātes pienākums nav saistīts tikai ar aizliegumu izpaust komercnoslēpumu saturošu informāciju. Proti, runa ir par jebkuru informāciju, kuru saprātīgi ir pamats uzskatīt par konfidenciālu, piemēram, informācija par sabiedrības saimnieciskajiem, finanšu vai investīciju plāniem, pašizmaksas aprēķini, klientu dati, ražošanas dati, pētījumu rezultāti,⁴⁴⁹ sabiedrības iekšējo apspriežu un sēžu informācija, kā arī jebkuru citu informāciju, kas ir relatīvi nezināma, un kuras izpaušana sabiedrībai var nodarīt materiālu vai nemateriālu kaitējumu.⁴⁵⁰ Tādējādi faktiski konfidencialitātes pienākums ir attiecināms uz jebkuru informāciju, kuras neizpaušana ir sabiedrības interesēs. Turklāt runa nav tikai par datiem vai objektīviem faktiem, bet arī subjektīvu valdes locekļa vai citas personas viedokli, kuru valdes loceklim ir tiesības izpaust tikai tad, ja tas atbilst sabiedrības interesēm.⁴⁵¹

Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka konfidencialitātes pienākums nav absolūts. Proti, valdes loceklim konfidencialitātes pienākums ir saistošs tiktāl, ciktāl iekšējie vai ārējie tiesību akti neparedz obligātu informācijas sniegšanas pienākumu.⁴⁵² Tādējādi valdes loceklim ir tiesības izlemt, vai informācijas sniegšana atbilst sabiedrības labākajām interesēm, tikai tad, ja likums vai iekšējs tiesību akts neparedz informācijas sniegšanas pienākumu.

Vienlaikus būtiski atzīmēt, ka konfidencialitātes pienākums neizbeidzas līdz ar valdes locekļa amata atstāšanu.⁴⁵³ Proti, pat tad, ja konfidencialitātes pienākums nav pielīgts ar privāttiesisku vienošanos starp sabiedrību (tās dalībniekiem) un valdes locekli, valdes loceklis pēc amata pilnvaru izbeigšanās nedrīkst izpaust amata pilnvaru laikā iegūto informāciju par sabiedrību

⁴⁴⁸ Sal.: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 188.

⁴⁴⁹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 202.

⁴⁵⁰ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 9/279 f.; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 203 f.

⁴⁵¹ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 9/282.

⁴⁵² Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 117; Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 194 ff.

⁴⁵³ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.02.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0008/2015 (C29206608), 11.3.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.].

un tās komercdarbību, ja šādas informācijas izpaušana var nodarīt kaitējumu sabiedrības interesēm, jo pretēja rīcība neatbilstu labas ticības priekšrakstam.

5.6. Neattaisnojamu labumu saņemšana vai piešķiršana trešajām personām

Lojalitātes pienākuma pārkāpums ir konstatējams arī tad, ja valdes loceklis gūst neattaisnojamu labumu. Pamatā runa ir par sabiedrības resursu (naudas līdzekļu, mantas, darbinieku, telpu u.c.) izmantošanu personiskām, ar amata pienākumu izpildi nesaistītām vajadzībām vai situācijām, kad valdes loceklis, pildot amata pienākumus, ir izrādījis īpašu, sabiedrības labākajām interesēm neatbilstošu labvēlību pret trešajām personām. Praksē parasti tie ir tuvi valdes locekļa radnieki, un pārkāpums izpaužas kā aizdevuma izsniegšana ar pazeminātām procentu likmēm, mantas pārdošana par pazeminātu cenu u.tml.⁴⁵⁴

Piemēram, Latvijas tiesu praksē tiesa ir atsaukusies uz valdes locekļa lojalitātes pienākumu lietā, kurā tika skatīta prasība par sabiedrības mantas un dokumentu nenodošanu administratoram, radot pamatu pieņemumam par mantas izšķērdēšanu⁴⁵⁵, lietā par naudas līdzekļu noņemšanu no norēķinu konta bez attaisnojuma dokumentiem,⁴⁵⁶ kā arī lietā par tirgus nosacījumiem neatbilstošu noguldījumu un aizdevuma līgumu noslēgšanu ar saistītajām personām.⁴⁵⁷ Tomēr diemžēl minētajās lietās tiesa plašāk nav analizējusi lojalitātes pienākuma aspektus kontekstā ar prasībā norādīto pamatu, kā arī nav motivējusi to, kādēļ valdes locekļa rīcība ir vērtējama kā lojalitātes pienākuma pārkāpums. Tādēļ jāsecina, ka šajās lietās tiesa, lai gan ir atsaukusies uz lojalitātes pienākumu, sprieduma motivācijā tam tomēr piešķirusi nebūtisku lomu.

Valstīs, kurās valdes locekļa atbildības regulējums ir ļoti tuvs, tas ir, Vācijā un Austrijā, neattaisnojamu labumu saņemšana vai piešķiršana trešajām personām pamatā tiek vērtēta kā lojalitātes pienākumam neatbilstoša valdes locekļa rīcība. Piemēram, Vācijas tiesu praksē lojalitātes pienākuma pārkāpums un pamats valdes locekļa atbildībai ir ticis atzīts sakarā ar kasē esošo naudas līdzekļu piesavināšanos, līgumā neparedzētas atlīdzības izmaksāšanu, privāto čeku apmaksu no sabiedrības līdzekļiem, sabiedrības darbinieku bezmaksas izmantošanu privātmājas būvniecībai, privāto mēbeļu iegādi uz sabiedrības rēķina, privāto ceļojumu apmaksu no sabiedrības

⁴⁵⁴ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 195.

⁴⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 9. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.].

⁴⁵⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.].

⁴⁵⁷ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.09.2019.].

naudas līdzekļiem, laulātā izdevumu apmaksu no sabiedrības naudas līdzekļiem.⁴⁵⁸ Tomēr Vācijas tiesu praksē sabiedrības resursu bezatlīdzības lietojums tiek atzīts par nepieļaujamu un lojalitātes pienākumam neatbilstošu tikai tad, ja šādas tiesības valdes loceklim nav paredzētas vadības līgumā.⁴⁵⁹

Savukārt Austrijas tiesību literatūrā tiek norādīts uz tādiem lojalitātes pienākuma pārkāpuma piemērveida gadījumiem kā dienesta transportlīdzekļa izmantošana privātām vajadzībām, darbinieku resursu izmantošana privātiem mērķiem, pirmstermiņa saistību izpildījums (ja valdes loceklis ir ieinteresētā persona attiecībā pret kreditoru), aizdevuma izsniegšana faktiski maksātnespējīgam radniekam.⁴⁶⁰

Neattaisnojama labuma gūšana ir konstatējama arī tad, ja valdes loceklis par darījuma noslēgšanu saņem provīziju vai kukuli no darījuma partnera, vai iegūst sev kādas īpašas privilēģijas (piemēram, iespēju iegādāties preces vai pakalpojumus par pazeminātu cenu). Šādā gadījumā lojalitātes pienākuma pārkāpums pastāv arī tad, ja sabiedrībai ar šādu rīcību nav nodarīti zaudējumi. Attiecīgi, valdes loceklim, pamatojoties uz Civillikuma 2304. pantu, ir pienākums atdot sabiedrībai neattaisnoti saņemto labumu.⁴⁶¹ Proti, atbilstoši Civillikuma 2304. pantam pilnvarnieks nedrīkst gūt no lietas peļņu sev pašam, bet viņam viss, ko viņš ar pilnvarojumu ieņēmis vai dabūjis (izņemot tikai to, ko pilnvarotājs viņam no tā piešķīris), kā arī visas uz uzdevuma pamata iegūtās lietas, tiesības un prasības jāatdod pilnvarotājam.

Diskutabls gan ir jautājums, vai pamatojoties uz Civillikuma 2304. pantu, sabiedrībai ir tiesības no valdes locekļa atprasīt arī dzan saņemtos kukuļus (ja valdes loceklis ir valsts amatpersona), ņemot vērā to, ka kukuļņemšana ir uzskatāma par noziedzīgu nodarījumu (Krimināllikuma 320. pants). Piemēram, Vācijas tiesu praksē, atsaucoties uz BGB 667. paragrāfu⁴⁶², ir atzīts, ka sabiedrībai ir tiesības no valdes locekļa atprasīt saņemto kukuli, ja dēļ saņemtā kukuļa valdes loceklis ir noslēdzis sabiedrības interesēm mazāk labvēlīgu darījumu.⁴⁶³ Šādas tiesības sabiedrībai tiek atzītas arī Austrijā⁴⁶⁴ un Lielbritānijā.⁴⁶⁵ Jāatzīmē, ka Lielbritānijas

⁴⁵⁸ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 192.

⁴⁵⁹ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 118.

⁴⁶⁰ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/77.

⁴⁶¹ Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 193.

⁴⁶² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) [Vācijas Civillikodekss], § 667: „Der Beauftragte ist verpflichtet, dem Auftraggeber alles, was er zur Ausführung des Auftrags erhält und was er aus der Geschäftsbesorgung erlangt, herauszugeben.“ Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_667.html [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁶³ Schulze R. In: Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4.Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2002, § 667, Rn. 2.

⁴⁶⁴ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/77.

Sabiedrību likuma 176. panta pirmā daļa ar tiešu tiesību normu aizliedz valdes loceklim (direktoram) saņemt labumus no trešajām personām. Un ja direktors šāda veida labumus ir neattaisnojami saņēmis, pārkāpjot lojalitātes pienākumu pret sabiedrību, sabiedrībai ir saņemtā labuma atprasījuma tiesības.⁴⁶⁶

Tomēr Latvijas tiesību perspektīvā šāds saņemtā kukuļa atprasījums no valdes locekļa būtu pretrunā ar Civillikuma 2387. pantā nostiprināto pamatnostādni. Proti, atbilstoši minētajai tiesību normai “ko kāds saņēmis netikumīgam vai pretlikumīgam mērķim, to devējs, ja vien arī došana pati par sevi nav bijusi netikumīga vai pretlikumīga, var atprasīt no saņēmēja.” Tādējādi Civillikuma 2387. pants paredz, ka atprasījuma tiesības zūd, ja izpildījums ir bijis pretējs likumam; un tas nozīmē, ka kukuļdevējam, kura rīcība ir krimināli sodāma, nav tiesību atprasīt doto kukuli.⁴⁶⁷ Lai gan Civillikuma 2387. pants tieši regulē tikai devēja atprasījuma tiesības, pēc analogijas šajā pantā nostiprinātais atprasījuma tiesību ierobežojums būtu attiecināms arī uz Civillikuma 2304. pantā nostiprināto pilnvardevēja atprasījuma tiesību, tādējādi nostiprinot kukuļošanas nepieļaujamību civiltiesiskajā apgrozībā.

5.7. Lojalitātes pienākums Latvijas tiesu praksē

Vērtējot Latvijas tiesu praksi prasībās par zaudējumu piedziņu no valdes locekļa, secināms, ka tiesas uz lojalitātes pienākumu atsaucas ļoti kūtri, lai gan lietas faktiskie apstākļi salīdzinoši bieži norāda uz nelojālu valdes locekļa rīcību. Piemēram, civillietas Nr.C33413112 ietvaros tika skatīta prasība pret valdes locekli, kas tika celta, jo valdes loceklis no sabiedrības naudas līdzekļiem bija apmaksājis privātmājas būvniecību, un šāda rīcība viennozīmīgi ir vērtējama kā lojalitātes pienākumam neatbilstoša. Pirmās instances tiesa šo prasību apmierināja, bet apelācijas instances tiesa noraidīja, secinot, ka lietā nav pierādījumu nedz par nodarīto zaudējumu apmēru, nedz arī par to, ka sabiedrības apmaksātie būvmateriāli izlietoti privātmājas būvniecībai. Izskatot kasācijas sūdzību, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments ar 2018. gada 22. marta spriedumu lietā Nr. SKC96/2018 apelācijas instances spriedumu atcēla, spriedumā vairākkārt norādot uz to, ka atbildētājs nav pat centies paskaidrot, kādēļ sabiedrībai, kuras pamatdarbības veids ir avīžu un kancelejas preču tirdzniecība, bija nepieciešams pasūtīt materiālus privātmājas būvniecībai, kā arī to, ka lietā nav pierādījumu par nopirkto būvmateriālu izmantošanu sabiedrības

⁴⁶⁵ Section 176 (1) of the UK Companies Act 2006: “A director of a company must not accept a benefit from a third party conferred by reason of his being a director, or his doing (or not doing) anything as director”. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/part/10/chapter/2> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁶⁶ Deakin S., Koziol H., Riss O. (Eds.). Directors' & Officers (D&O) Liability. In: Tort and Insurance Law. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 667.

⁴⁶⁷ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 664. lpp.

komercdarbības veikšanai.⁴⁶⁸ Tomēr minētajā spriedumā valdes locekļa lojalitātes pienākums un tā pārkāpums vispār nav vērtēts, lai gan sabiedrības resursu izmantošana privātām vajadzībām nav savienojama ar lojalitātes pienākumu. Tā vietā Civillietu departaments priekšroku devis vērtējumam par to, vai valdes locekļa rīcība ir bijusi sabiedrībai ekonomiski izdevīga,⁴⁶⁹ tomēr šāda pieeja sarežģī lietas izskatīšanu, jo tādā gadījumā tiesai nepietiek ar konstatējumu par to, ka valdes loceklis svešu (sabiedrības) mantu izlietojis privātām vajadzībām, bet ir jāpievēršas vērtējumam par šādas rīcības ekonomisko izdevīgumu vai neizdevīgumu.

Šāda pieeja, domājams, lielā mērā skaidrojama ar to, ka lojalitātes pienākums nav tieši minēts Komerclikumā, turklāt Komerclikuma 169. panta trešā daļa paredz, ka valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Attiecīgi tiesas, izšķirot lietu, pamatā fokusējas uz to, vai valdes loceklis konkrētajā gadījumā ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, ar to saprotot dažādus pienācīgas rūpības aspektus. Tomēr, kā norādīts iepriekš, jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” tvērumā ietilpst arī lojalitātes pienākums (sk. plašāk promocijas darba 2.4. un 5.1. punktu). Attiecīgi, arī tad, ja valdes locekļa pieļautais pārkāpums izpaužas kā nelojāla rīcība, darbojas Komerclikuma 169. panta trešajā daļā noteiktais apgrieztais pierādīšanas pienākums. Tas savukārt nozīmē, ka valdes loceklim nav jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš pierāda, ka nav pieļāvis lojalitātes pienākuma pārkāpumu, tas ir, pēc labākās sirdsapziņas rīkojies sabiedrības labā un interesēs.

Jāatzīmē, ka atsaukšanās uz lojalitātes pienākumu ievērojami atvieglotu tādu lietu izskatīšanu, kurās prasība pret valdes locekli celta saistībā ar neattaisnojamu sabiedrības naudas līdzekļu izlietojumu. Līdzšinējā tiesu praksē šādas lietas lielākoties ir tikušas apmierinātas, faktiski izdarot pieņēmumu par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, argumentējot to ar apsvērumu, ka valdes loceklis nav iesniedzis pierādījumus par sabiedrības līdzekļu tiesisku izlietojumu.⁴⁷⁰ Tādējādi, pamatojoties uz prezumpciju par pārkāpuma izdarīšanu, tiek prezumēta arī nodarīto zaudējumu summa. Tomēr, stingri pieturoties pie Komerclikuma 169. panta trešās daļas, nenoliedzami var nonākt pie secinājuma, ka šādu prezumpciju likums nepieļauj.

Tā, piemēram, 2015. gada 15. janvāra spriedumā lietā Nr. SKC-101/2014 (C23039311), Civillietu departaments konstatēja, ka attaisnojuma dokumentu neesamība par naudas līdzekļu izlietojumu nepieļauj prezumēt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, un tikai pēc tam, kad

⁴⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁶⁹ Turpat, 8.punkts.

⁴⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts; līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.03.2018.].

prasītājs ir pierādījis nodarīto zaudējumu apmēru, sāk darboties prezumpcija par valdes locekļa vainu.⁴⁷¹ Lai gan šāda nostāja turpmākajā Augstākās tiesas tiesu praksē neguva atbalstu⁴⁷², zemāku instanču tiesas vairāku gadu garumā mēdza atsaukties uz minēto Civillietu departamenta spriedumu, noraidot prasību pret valdes locekli.

Jāatzīst, ka šādas kategorijas lietās sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru faktiski nav iespējams pierādīt, ja prasītāja rīcībā nav dokumentu, kas ļautu secināt to, vai valdes loceklis naudas līdzekļus izlietojis sabiedrības vajadzībām vai ar sabiedrības komercdarbību nesaistītām (privātām) vajadzībām. Attiecīgi, lai gan nevienā no tiesu spriedumiem tas nav ticis sīkāk analizēts un motivēts, līdzšinējā tiesu praksē ir tikusi piemērota Vācijas tiesu praksē atzītā tā dēvētā duālas dabas faktisko apstākļu teorija. Proti, ņemot vērā to, ka atsevišķos gadījumos prasītājs faktiski nespēj pierādīt nodarīto zaudējumu apmēru, jo, piemēram, valdes loceklis ir “parūpējies” par šādu pierādījumu neesamību (iznīcinājis sabiedrības dokumentus, bez dokumentāliem pierādījumiem atsavinājis vai kā citādi samazinājis sabiedrības mantu u.tml.), vadoties no taisnprātības un loģikas apsvērumiem, tiek atzīts par pieļaujamu izdarīt pieņēmumu par nodarīto zaudējumu apmēru. Šādas situācijas Vācijas tiesību literatūrā tiek dēvētas par duālas dabas faktisko apstākļu situācijām, kad secinājumu par to, vai ir pamats valdes locekļa civiltiesiskajai atbildībai, var izdarīt nevis no prasītāja rīcībā esošajiem pierādījumiem, bet gan no fakta, ka valdes loceklis nevar iesniegt pierādījumus par savas rīcības atbilstību likumā noteiktajam standartam. Vācijas tiesu praksē šāda duālu apstākļu ietekme uz pierādīšanas pienākumu tiek atzīta gadījumos, kad sabiedrība ir veikusi maksājumus un nav iespējams noskaidrot, vai tiem ir bijis tiesisks pamats, kā arī gadījumos, kad par notikušo sabiedrības mantas samazinājumu trūkst dokumentālu pierādījumu, tātad – faktiski nav iespējams pierādīt nevienu no tiem apstākļiem (valdes locekļa rīcību, zaudējumus un cēlonisko sakaru), kas saskaņā ar klasisko pieeju būtu jāpierāda prasītājam.⁴⁷³

Latvijas tiesu praksē nostiprinājusies atziņa, ka pirms maksātnespējas procesa no konta vai kases saņemtie naudas līdzekļi ir atzīstami par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja valdes loceklis nav iesniedzis pierādījumus par to tiesisku izlietojumu. Šāda atziņa pēc būtības ir pieņēmums par nodarīto zaudējumu esamību, ko valdes loceklis var atspēkot, pierādot, ka ir rīkojies

⁴⁷¹ Latvijas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.01.2014. spriedums lietā Nr. SKC-101/2014 (C23039311), 9. un 13. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.03.2018.].

⁴⁷² Gluži pretēji Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedumā lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212) atzīts: “Civillietu departaments norāda, ka jautājumā par sabiedrības vēlētu amatpersonu atbildību sabiedrības priekšā saskaņā ar Komerclikuma 169.panta otro daļu par apgrozāmo līdzekļu samazinājumu (zaudējumu nodarīšanu) ar naudas izņemšanu no sabiedrības kases vai konta un tās izlietošanu privātām vajadzībām pastāv pietiekami stabila tiesu prakse. Tā izskatot faktisko un tiesisko apstākļu ziņā līdzīgu lietu, Senāts ir atzinis, ka sabiedrības valdes priekšsēdētājs, vairākkārt izņemot no sabiedrības konta skaidru naudu, un neiesniedzot pierādījumus par šo naudas līdzekļu izlietojumu sabiedrības interesēs, tādējādi ir nodarījis sabiedrībai zaudējumus”, sprieduma 7. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.03.2018.].

⁴⁷³ Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 266 f.; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 37.

kā krietns un rūpīgs saimnieks. Lai gan šāds pieņēmums ir loģisks un izriet no taisnprātības apsvērumiem, šāda pieņēmuma nepieciešamība būtu lieka, ja prasība tiktu celta un izspriesta, pamatojoties uz lojalitātes pienākuma pārkāpumu. Proti, Civillikuma 2304. pants paredz pilnvarnieka pienākumu atdot pilnvardevējam visu, ko viņš ar pilnvarojumu ieņēmis vai dabūjis (izņemot tikai to, ko pilnvarotājs viņam no tā piešķīris), kā arī visas uz uzdevuma pamata iegūtās lietas, tiesības un prasības. Attiecīgi, ja valdes loceklis nevar pierādīt, ka no sabiedrības saņēmos naudas līdzekļus vai mantu izlietojis sabiedrības labā, viņam, pamatojoties uz Civillikuma 2304. pantu ir pienākums to atdot sabiedrībai.

6. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS PRIEKŠNOTEIKUMI

6.1. Vispārīgs apraksts

Komerclikuma 169. pants ievērojami atšķiras no Civillikuma 1635. panta, kurš regulē vispārējās civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumus, jo nesatur tādus jēdzienus kā “tiesību aizskārums”, “pati par sevi neatļauta darbība”, “prettiesiska rīcība”, “vainojama rīcība” vai “vaina”. Tā, piemēram, Civillikuma 1635. pants salīdzinoši detalizētāk noteic to, ka vispārējās civiltiesiskās atbildības pamatā ir tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums, ciktāl aizskārēju par šo darbību var vainot. Lai arī tiesību doktrīnā vēl aizvien nav vienprātības, kādi ir vispārējās civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumi, viedokļu dažādība faktiski ir par atbildības piemērošanas metodoloģiju, kopumā neapšaubot to, ka vispārējās civiltiesiskās atbildības piemērošanai ir nepieciešams konstatēt ne vien kaitējumu un cēlonisko sakaru, bet arī kaitējuma nodarītāja rīcības prettiesiskumu un vainu.⁴⁷⁴

Tomēr īpatnējā kārtā, lai arī Komerclikuma 169. pants ir ievērojami abstraktāks par Civillikuma 1635. pantu, Latvijas komerciesību doktrīnā novērojams zināms diskusiju trūkums jautājumā par to, kādi ir valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi. Iespējams, diskusijas neraisās, jo par šo jautājumu ir samērā stabila judikatūra. Proti, Latvijas tiesu praksē jau ilgstoši tiek atzīti šādi valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi: 1) zaudējumi sabiedrībai, 2) cēloniskais sakars un 3) valdes locekļa rīcība (darbība vai bezdarbība), vienlaikus norādot uz valdes locekļa iespēju atbrīvoties no atbildības, pierādot savas rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka standartam.⁴⁷⁵ Tādējādi līdzšinējā tiesu praksē novērojama cieša valdes locekļa atbildības priekšnoteikumu

⁴⁷⁴ Sk. plašāk: Kārklīņš J. Vainojamas darbības konstatēšanas priekšnoteikumi. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I. 2016. gada 16.–17. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 410.-420. lpp.; Kārklīņš J. Vispārējie noteikumi un novitātes deliktu tiesisko attiecību regulējumā. Grām.: Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 283.-305. lpp.

⁴⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8., 8.3. un 8.5. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/> [aplūkoti 06.03.2018.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 14.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-151/2014 (C20278109), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.10.2014. spriedums lietā Nr. SKC-178/2014 (C37107111), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-183/2015 (C04523810), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012), 9.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 9.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.03.2018.].

sasaiste ar apgrieztās pierādīšanas pienākumu, un tā rezultātā faktiski tiek radīts priekšstats, ka prasītāja pierādāmie apstākļi vienlaikus ir arī valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi.

Šajā ziņā jāatzīmē, ka, piemēram, tādās valstīs kā Vācija un Austrija, kurās valdes locekļa atbildības regulējums ir ļoti tuvs Komerclikuma 169. pantam, tiesību doktrīnā un tiesu praksē valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi tiek nošķirti no pierādāmajiem apstākļiem, atzīstot šādus valdes locekļa atbildības priekšnoteikumus:

- 1) zaudējumi sabiedrībai;
- 2) cēloniskais sakars;
- 3) valdes locekļa pārkāpums;
- 4) valdes locekļa vaina.⁴⁷⁶

Nenoliedzami, minēto valstu tiesību doktrīnā un tiesu praksē, definējot valdes locekļa atbildības priekšnoteikumus, tiek norādīts arī uz apgrieztās pierādīšanas pienākumu, tas ir:

- 1) prasītāja pienākumu pierādīt, ka valdes locekļa rīcības rezultātā sabiedrībai ir nodarīti zaudējumi (respektīvi, prasītājam jāpierāda valdes locekļa rīcība, zaudējumi un cēloniskais sakars);
- 2) valdes locekļa pienākumu pierādīt, ka viņš nav pieļāvis pārkāpumu vai arī nav vainojams par pieļauto pārkāpumu.⁴⁷⁷

Tādējādi secināms, ka Latvijas līdzšinējā tiesu praksē atzītie prasības pamata apstākļi - zaudējumu esamība un tas, ka tie cēlušies valdes locekļa rīcības (darbības vai bezdarbības) dēļ - Vācijas un Austrijas tiesību doktrīnā un tiesu praksē tiek atzīti tikai un vienīgi par prasītāja pierādāmajiem apstākļiem, nevis valdes locekļa atbildības priekšnoteikumiem. Un jāteic, ka Latvijas līdzšinējā tiesu praksē atzītā pieeja nav vēlama, jo Komerclikuma 169. panta trešā daļa attiecas tikai un vienīgi uz pierādīšanas pienākumu, nevis prasības pamatošanas pienākumu (Civilprocesa likuma⁴⁷⁸ 128. panta otrās daļas 5. punkts). Līdz ar to, ja valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi ir nepietiekami definēti, prasītājs pretēji Komerclikuma 169. panta jēgai tiek atbrīvots no pienākuma norādīt uz apstākļiem, kas pirmšķietami liecina par valdes locekļa rīcības neatbilstību krietna un rūpīga saimnieka standartam.

Turklāt Latvijas tiesu prakses līdzšinējā pieeja jautājumā par valdes locekļa atbildības priekšnoteikumiem paaugstina valdes locekļa atbildības risku, ja biznesa lēmums ir neveiksmīgs.

⁴⁷⁶ Sk.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 245 ff.; Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 268 ff.; Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/1 ff.

⁴⁷⁷ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 271 f.; Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/230 ff.

⁴⁷⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. Novembris, Nr. 326/330.

Respektīvi, ja zaudējumi radušies, īstenojot neveiksmīgu projektu, viennozīmīgi pastāv tiesu praksē atzītie prasības pamata apstākļi – zaudējumu esība un tas, ka tie cēlušies valdes locekļa rīcības (darbības vai bezdarbības) dēļ. Ja prasītājam nav pat jāpamato, kādi apstākļi pirmšķietami liecina par pienākumu nepildīšanu kā krietnam un rūpīgam saimniekam, valdes loceklis var nonākt neapskaužamā situācijā, jo būs spiests sevi aizstāvēt acīmredzami nepamatotā prasībā. Tā kā nonākšana atbildētāja statusā reti kuru personu atstāj vienaldzīgu, turklāt tiesvedība rada izdevumus un ir saistīta ar zināmu nenoteiktību, paaugstināts atbildības risks var atturēt valdes locekļus pat no saprātīga biznesa riska, kas savukārt ir bremzējošs faktors sekmīgai sabiedrības attīstībai un ekonomikai kopumā.

Līdz ar to, definējot valdes locekļa atbildības priekšnoteikumus, ir būtiski tos aplūkot atrauti no pierādīšanas pienākuma, tādējādi nodrošinot saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm saņemt zaudējumu atlīdzinājumu no valdes locekļa un valdes locekļa interesēm atbildēt tikai tad, ja viņš ir pieļāvis pārkāpumu. Un, nodalot valdes locekļa atbildības priekšnoteikumus no pierādīšanas pienākuma, secināms, ka valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi ir šādi: 1) zaudējumi sabiedrībai, 2) krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša valdes locekļa rīcība jeb amata pienākumu nepildīšana kā krietnam un rūpīgam saimniekam (ietver kā pārkāpuma, tā arī vainas elementu), 3) cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.

Proti, atbilstoši Komerclikuma 169. panta otrajai daļai valdes locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, ko tie nodarījuši sabiedrībai. Tādējādi pirmais valdes locekļa atbildības priekšnoteikums neapšaubāmi ir sabiedrībai nodarītu zaudējumu esamība. Savukārt no Komerclikuma 169. panta pirmās un trešās daļas kopsakara izriet, ka valdes loceklim jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks. Tādējādi krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša rīcība ir nākamais valdes locekļa atbildības priekšnoteikums.

Būtiski ņemt vērā, ka Komerclikuma 169. pantā jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir lietots ar divējādu funkcionālu nozīmi – kā valdes locekļa pienākumu avots jeb (prettiesiskas rīcības) robežšķirtne un sagaidāmās rūpības mēraukla jeb vainas robežšķirtne. Tādējādi valdes locekļa atbildības kontekstā jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” aptver kā pārkāpuma (prettiesiskas rīcības), tā arī vainas elementu. Līdz ar to secināms, ka krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša valdes locekļa rīcība ietver sevī “tradicionālos” vispārējās civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumu elementus, tas ir, valdes locekļa pārkāpumu (prettiesisku rīcību) un vainu.

Vienlaikus norādāms, ka būtu vēlams atturēties no jēdziena “prettiesiska rīcība” lietojuma valdes locekļa atbildības priekšnoteikumu kontekstā, jo jēdziena “prettiesiska rīcība” semantiskais

skanējums rada kārdinājumu to saistīt tikai un vienīgi ar situācijām, kad ir pieļauts konkrētas tiesību normas pārkāpums. Valdes locekļa pārkāpums savukārt parasti izpaužas kā no sabiedrības vadības funkcijas izrietošu pienākumu neizpilde vai nelojāla rīcība.⁴⁷⁹ Un šajā aspektā jāņem vērā, ka, lai arī pastāv atsevišķas speciālās tiesību normas, kurās ir konkretizēti valdes locekļa amata pienākumi, kopumā tie ir atvasināmi no Komerclikuma 169. panta pirmās daļas, tas ir, krietna un rūpīga saimnieka standarta. Līdz ar to jāpiekrīt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 21. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913) paustajai atziņai, ka “valdes locekļa atbildības kontekstā tam, vai viņa rīcība ir tiesiska vai prettiesiska, nav izšķirošas nozīmes. [...] Tiesai jāvērtē nevis tas, vai valdes locekļa rīcība ir tiesiska vai prettiesiska, bet gan tas, vai mantas samazinājumu nesuši rīcība atbilst no krietna un rūpīga saimnieka sagaidāmajai.”⁴⁸⁰

No Komerclikuma 169. panta otrās un trešās daļas kopsakara izriet, ka valdes locekļa atbildības priekšnoteikums – krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša rīcība, ir prezumējams. Respektīvi, ja valdes locekļa rīcības rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi, ir prezumējams, ka valdes loceklis amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks.⁴⁸¹ Tomēr tas neatbrīvo prasītāju no Civilprocesa likuma 128. panta otrās daļas 5. punktā paredzētā prasības pamatošanas pienākuma, tādēļ prasītājam prasības pieteikumā ir jānorāda, kādi apstākļi pirmšķietami norāda uz krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstošu valdes locekļa rīcību.

Noslēdzošais valdes locekļa atbildības priekšnoteikums ir cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Šis priekšnoteikums izriet no Komerclikuma 169. panta otrās daļas regulējuma, atbilstoši kuram valdes locekļi atbild par zaudējumiem, ko **tie nodarījuši** (autores izcēlums) sabiedrībai. Respektīvi, piebilde “tie nodarījuši” norāda uz to, ka valdes loceklim jāatbild tikai par tādiem zaudējumiem, ko viņš ir nodarījis, tātad – nepieciešams arī cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un zaudējumiem.

⁴⁷⁹ Sal.: Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/16.

⁴⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 8. punkts; līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 06.03.2018.].

⁴⁸¹ Sk., piem.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 18.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-214/2016 (C19069109), 8.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 14.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-151/2014 (C20278109), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

6.2. Krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša rīcība

6.2.1. Vispārīgs apraksts

Pienākums rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam aptver kā pienācīgas rūpības, tā arī lojalitātes un labas ticības aspektus, un tos visus apvieno prasība rīkoties atbilstoši sabiedrības labākajām interesēm. Krietna un rūpīga saimnieka standarts, tāpat kā sabiedrības labāko interešu koncepts nav statisks vai absolūts. Respektīvi, būtiska nozīme ir ne vien katra konkrētā gadījuma individuālajiem apstākļiem, bet arī valdošajai tiesiskajai nostādnei, sabiedriskajiem un ekonomiskajiem procesiem (gan nacionālajiem, gan arī starptautiskajiem). Tādējādi izpratne par jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturisko tvērumu atrodas nemitīgā transformācijā, pielāgojoties aktuālajiem ekonomiskajiem, tiesiskajiem un sociālajiem apstākļiem.

Mūsdienās krietna un rūpīga saimnieka standarts ir saistāms ar labas korporatīvās pārvaldības principu ievērošanu. Par starptautisku etalonu šajā aspektā nenoliedzami ir uzskatāmi OECD Korporatīvās pārvaldības principi, kuru aktuālā redakcija G20/OECD ir vērsta uz ekonomisko efektivitāti, ilgtspējīgu izaugsmi un finanšu stabilitāti, uzverot to, ka laba korporatīvā pārvaldība aptver valdes pienākumu rūpēties par adekvātu kapitāla atdevi un risku vadību (fokusējoties uz sabiedrības ilgtermiņa interesēm), ievērot objektivitāti un lojalitātes pienākumu, amata pienākumus pildīt atbilstoši likuma prasībām un taisnīgi sabalansēt konkurējošās intereses, rīkoties, pamatojoties uz pietiekamu informāciju, godprātīgi, ar pienācīgu rūpību un uzcītību.⁴⁸² Minētās komponentes nenoliedzami veido krietna un rūpīga saimnieka standartam atbilstošas korporatīvās pārvaldības kodolu. Tomēr, tā kā jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir atvērta tipa jēdziens, katrā konkrētā dzīves gadījumā būtiska nozīme var būt arī dažādām niansēm un apakšpienākumiem.

6.2.2. Tiesu praksē atzītie pārkāpuma gadījumi

Tā kā jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir ģenerālklausula, centrālā loma tā satura atklāšanai ir tiesu praksei un tiesību zinātnei.⁴⁸³ Šī jēdziena satura atklāšanai var izmantot tā dēvēto gadījumu salīdzināšanas un tipizēšanas metodi, tas ir, salīdzināt izšķiramo gadījumu ar citiem

⁴⁸² G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, p.3, pp. 45-54. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 06.03.2018.].

⁴⁸³ Līdzīgi: Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 44-45. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 28.11.2016.].

līdzīgiem gadījumiem, kas jau izšķirti tiesu praksē, nepieciešamības gadījumā (tas ir, ņemot vērā izšķiramā gadījuma īpatnības) veicot arī papildu tiesiskos vērtējumus.

Līdzšinējā tiesu praksē krietna un rūpīga saimnieka gādības pārkāpums pamatā ir ticis saistīts ar tā dēvētā legalitātes pienākuma neievērošanu. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2017. gada 29. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513) norādījis: “Viens no katra valdes locekļa pamatpienākumiem ir nodrošināt sabiedrības darbības tiesiskumu.”⁴⁸⁴ Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612) atzīts, ka gadījumā, ja “valdes loceklis, izpildot viņam uzticēto kapitālsabiedrības vadīšanas uzdevumu, rīkojies pretēji normatīvo tiesību aktu prasībām, tad jebkurā gadījumā nav pamata runāt par šādas darbības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka mērauklai.”⁴⁸⁵

Lielākoties legalitātes pienākuma pārkāpums Latvijas tiesu praksē ir ticis atzīts saistībā ar likuma “Par grāmatvedību” 2. panta pārkāpšanu, tas ir, visu sabiedrības saimniecisko darījumu neatspoguļošanu uzņēmuma grāmatvedībā, likuma prasībām neatbalstošu grāmatvedības kārtošānu vai grāmatvedības dokumentu nesaglabāšanu.⁴⁸⁶ Samērā bieži likuma prasībām neatbilstoša valdes locekļa rīcība ir tikusi konstatēta saistībā ar sabiedrības dokumentu nenodošanu maksātnespējas procesa administratoram.⁴⁸⁷ Šie pārkāpumi bieži vien ir bijuši saistīti ar vēl kādu Latvijas tiesu praksē tipisku pārkāpumu - sabiedrības naudas līdzekļu izmaksu vai izlietojumu bez pamatojošiem attaisnojuma dokumentiem.⁴⁸⁸ Kontekstā ar normatīvo aktu prasībām neatbilstošu rīcību valdes locekļa pārkāpums ir ticis atzīts arī šādos gadījumos:

⁴⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.1. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.3. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 9. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁸⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.2. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁸⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts;

- 1) saimnieciskās darbības turpināšana, nekārtojot grāmatvedības dokumentus,⁴⁸⁹
- 2) sabiedrības aktīvu prettiesiska samazināšana, sastādot savstarpēji pretrunīgus sabiedrības gada pārskatus un neiesniedzot attaisnojuma dokumentus par mantas samazinājumu,⁴⁹⁰
- 3) sabiedrības naudas līdzekļu pārskaitīšana kreditoru prasījumu segšanai pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas,⁴⁹¹
- 4) apzināti prettiesiska sabiedrības mantas atsavināšana,⁴⁹²
- 5) premiālo piemaksu u.tml. papildus ienākumu izmaksa, neievērojot Komerclikuma 221. panta astotās daļas noteikumus.⁴⁹³

Latvijas tiesu praksē valdes locekļa rīcības neatbilstība krietna un rūpīga saimnieka mērauklai samērā bieži tiek konstatēta saistībā ar ekonomiski neattaisnojamo vai saprātīgai komerciālajai praksei neatbilstošu rīcību. Visbiežāk līdzšinējā tiesu praksē pārkāpums ir ticis konstatēts saistībā ar bez tiesiska pamata veiktiem maksājumiem, piemēram, saistībā ar maksājumiem, kas veikti, pamatojoties uz fiktīviem līgumiem, par nesaņemtiem pakalpojumiem vai precēm.⁴⁹⁴ Ekonomiski nepamatota vai saprātīgai komerciālajai praksei neatbilstoša valdes locekļa rīcība ir konstatēta arī šādos gadījumos:

- 1) saimnieciski neizdevīga darījuma slēgšana, kas ir vērsts nevis uz peļņas gūšanu, bet tās samazināšanu,⁴⁹⁵
- 2) sabiedrībai neizdevīga aizdevuma līguma noslēgšana un darbību neveikšana aizdevuma atgūšanai,⁴⁹⁶

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910), 6.2. un 6.7.punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.06.2015. spriedums lietā Nr. SKC-73/2015 (C28245410), 9.-11. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.3. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-177/2017 (C28466811), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.2. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 18.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-214/2016 (C19069109), 8.3. un 8.4. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.2. un 8.3.-8.3.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 17.03.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0128-14 (C27172910), 7. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁴⁹⁵ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 11.1. - 11.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

- 3) sabiedrības mantas atsavināšana zem tirgus vērtības,⁴⁹⁷
- 4) ievērojama apmēra avansa maksājuma veikšana bez saistību izpildes garantijas vai nodrošinājuma,⁴⁹⁸
- 5) atteikšanās parakstīt pirkuma līgumu bez attaisnojoša iemesla, kā rezultātā sabiedrībai iestājies pienākums samaksāt rokasnaudu divkāršā apmērā.⁴⁹⁹

Nereti ekonomiski nepamatota rīcība ir bijusi ciešā kopsakarā ar lojalitātes pienākuma vai legalitātes pienākuma pārkāpumu, piemēram, krietna un rūpīga saimnieka mērauklai neatbilstoša valdes locekļa rīcība ir atzīta šādos gadījumos:

- 1) aizdevuma slēgšana ar saistītajām personām, neievērojot likumā noteikto kārtību un ar tirgus noteikumiem neatbilstošiem procentu maksājumiem,⁵⁰⁰
- 2) privātmājas uzcelšana un labiekārtošana par sabiedrības naudas līdzekļiem,⁵⁰¹
- 3) uz nomaksas pirkuma līgumiem iegūtās mantas bezatlīdzības nodošana citai sabiedrībai, kuras kapitāla daļas pieder valdes locekļa laulātajam,⁵⁰²
- 4) no sabiedrības pamatlīdzekļu pārdošanas skaidrā naudā saņemto naudas līdzekļu nenodošana sabiedrībai,⁵⁰³
- 5) uz finanšu līzīga pamata sabiedrības valdījumā esošas automašīnas bezatlīdzības nodošana valdes loceklim,⁵⁰⁴
- 6) sabiedrībai piederošo nekustamo īpašumu atsavināšana valdes locekļiem un to ģimenes locekļiem par tirgus cenai neatbilstošu pirkuma maksu.⁵⁰⁵

Kontekstā ar pārraudzības pienākuma pārkāpumu pamats valdes locekļa atbildībai ir ticis atzīts šādos gadījumos:

⁴⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 15.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

⁴⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-359/2017 (C19034913), 7. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 10. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁴⁹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.1. punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/> [aplūkots 06.03.2018.].

⁵⁰⁰ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.1.- 9.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 7. un 8.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.5. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰⁴ Turpat.

⁵⁰⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 07.03.2012. spriedums lietā Nr. SKC-113/2012, 8.2. punkts [nav publicēts].

- 1) mantas un naudas līdzekļu inventarizācijas neveikšana, uzsākot pildīt valdes locekļa amata pienākumus, kā arī atskaites nepieprasīšana no iepriekšējā valdes locekļa,⁵⁰⁶
- 2) bezierunu pakļaušanās prettiesīgiem valdes priekšsēdētāja norādījumiem,⁵⁰⁷
- 3) pārējo valdes locekļu nepārraudzīšana vai pasivitāte situācijā, ja ir aizdomas par cita valdes locekļa rīcības neatbilstību sabiedrības interesēm vai konstatēta cita valdes locekļa prettiesiska rīcība.⁵⁰⁸

Papildus minami arī šādi Latvijas tiesu praksē atzīti valdes locekļa pārkāpuma piemēri:

- 1) sabiedrībai zaudējumus radoša darījuma noslēgšana, ja valdes loceklis, noslēdzot līgumu nav rīkojies ar tādu rūpību, kā to līdzīgā situācijā būtu darījis krietns un rūpīgs saimnieks,⁵⁰⁹
- 2) sabiedrības noslēgto līgumu saistību izpildes organizēšana ar nepienācīgu rūpību, kā rezultātā sabiedrībai iestājas līgumsoda samaksas pienākums,⁵¹⁰
- 3) apzināti nepatiesu ziņu sniegšana ar mērķi gūt finansiālu labumu,⁵¹¹
- 4) sabiedrības mantas nesaglabāšana un objektīvi nepamatotu saistību pieauguma pieļaušana, ja sabiedrība ir saskārusies ar finansiālām grūtībām,⁵¹²
- 5) adekvātu pasākumu neveikšana, lai mazinātu VID piemēroto sankciju apmēra palielināšanos, piemēram, savlaicīga maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšana,⁵¹³
- 6) saprātīgi iespējamo darbību neveikšana zaudējumu samazināšanai.⁵¹⁴

Lai arī minētie tiesu prakses piemēri ir izmantojami kā palīgavots jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” satura atklāšanai, būtiski ņemt vērā, ka tiem ir tikai un vienīgi piemēra nozīme, kas var kalpot par vadlīniju turpmāko dzīves gadījumu izšķiršanai, bet tie nedrīkst tikt uztverti kā aksioma konkrētā gadījuma izšķiršanai.⁵¹⁵

⁵⁰⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.2.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵⁰⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵¹⁰ Turpat, 9.2. punkts.

⁵¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712), 7.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵¹³ Turpat, 11.2.3. punkts.

⁵¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵¹⁵ Sal.: Gauch P., Schmid J. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. I. Band. Einleitung – Personenrecht. 3.Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1998, Art. 2, Rn. 16.

6.2.3. Valdes locekļa vaina

Civillikuma izstrādes grupas loceklis Konstantīns Čakste savulaik paudis nostāju, ka „Latvijas Civillikums stāv uz vainas principa pamata”⁵¹⁶ un šī principiālā pamatnostādne likumdošanas ceļā nav tikusi grozīta. Tādējādi Latvijā (līdzīgi kā Vācijā, Šveicē un Austrijā⁵¹⁷) vaina ir viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem⁵¹⁸, kas nav atcelts ar Komerclikuma 169. pantu. Tādējādi valdes loceklim par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem jāatbild tikai tad, ja viņš to nodarīšanā ir vainojams, tas ir, pārkāpumu izdarījis tīši (ar ļaunu nolūku) vai aiz neuzmanības (atbildība ir piemērojama pat par vieglu neuzmanību). Par tīšu pārkāpumu ir pamats runāt tad, ja valdes loceklis ir apzināti vēlējis izdarīt pārkāpumu, savukārt par vieglu neuzmanību – ja valdes loceklis nav rīkojies ar tādu rūpību, kāda attiecīgajā situācijā un apstākļos būtu sagaidāma no krietna un rūpīga saimnieka.

Proti, atbilstoši Civillikuma 1646. pantam par vieglu neuzmanību atzīstams tās rūpības un čaklības trūkums, kāda vispār jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam. Diemžēl šis pants tikai daļēji atklāj vainas kā atbildības priekšnoteikuma būtību, respektīvi, tas negatīva formulējuma veidā norāda uz pienācīgas rūpības standartu. Taču vaina līdztekus pienācīgas rūpības standartam satur arī otru elementu – iespējamību rīkoties citādi.⁵¹⁹ Respektīvi, vaina ir konstatējama tad, ja aizskārējam vajadzēja un viņš varēja rīkoties citādi. Tādējādi, novērtējot vainu, tiesību piemērotājam jānoskaidro, vai, ņemot vērā konkrētā gadījuma apstākļus, no aizskārēja varēja tikt sagaidāta pienācīgas rūpības standartam atbilstoša rīcība.⁵²⁰ Savukārt tas, kāda rīcība no aizskārējā konkrētajā gadījumā bija sagaidāma, mūsdienās tiek noteikts pēc objektīvi abstraktiem kritērijiem, parasti – pēc saprātīgas personas vai saprātīgas rīcības mērauklas.⁵²¹ Līdz ar to vainas novērtējumā centrālā nozīme ir tam, kāda rīcība konkrētā gadījuma apstākļos saprātīgi bija sagaidāma.

⁵¹⁶ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2011, 192.-193. lpp.

⁵¹⁷ Winiger B., Karner E., Oliphant K. (eds). Digest of European Tort Law. Volume 3: Essential Cases on Misconduct. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, pp. 21-29.

⁵¹⁸ Lai arī Latvijas tiesību doktrīnā vēl aizvien nav vienprātības, kādi ir vispārējās civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumi, viedokļu dažādība faktiski ir par atbildības piemērošanas metodoloģiju, kopumā neapšaubot to, ka vispārējās civiltiesiskās atbildības piemērošanai ir nepieciešams konstatēt ne vien kaitējumu un cēlonisko sakaru, bet arī kaitējuma nodarītāja rīcības prettiesiskumu un vainu. Sk. plašāk: Kārklīšs J. Vainojamas darbības konstatēšanas priekšnoteikumi. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I. 2016. gada 16.–17. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 410.-420. lpp.; Kārklīšs J. Vispārējie noteikumi un novitātes deliktu tiesisko attiecību regulējumā. Grām.: Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 283.-305. lpp.

⁵¹⁹ Sadzīvē tieši šādā nozīmē tiek lietots jēdziens “vaina” vai “vainot”, ar to saprotot, ka ir pamats pārmest to, ka persona nav rīkojusies citādi, taču nevienā tiesību normā šis elements nav ticis nostiprināts, iespējams tādēļ, ka tas savulaik ir licies pašsaprotams.

⁵²⁰ Winiger B., Karner E., Oliphant K. (eds). Digest of European Tort Law. Volume 3: Essential Cases on Misconduct. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 26, 28.

⁵²¹ Līdzīgi: Kārklīšs J. Vispārējie noteikumi un novitātes deliktu tiesisko attiecību regulējumā. Grām.: Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 296. lpp.

Tādējādi, novērtējot valdes locekļa vainu, ir jānoskaidro, vai valdes loceklis ir rīkojies ar tādu rūpību, kāda attiecīgajā situācijā un apstākļos saprātīgi bija sagaidāma. Tas nozīmē, ka būtiska nozīme ir konkrētā gadījuma apstākļiem, jo īpaši tam, cik lielu un kāda darbības veida sabiedrību valdes loceklis vada.⁵²² Piemēram, no bankas valdes locekļa objektīvi ir sagaidāma lielāka rūpība nekā no neliela ģimenes uzņēmuma valdes locekļa.⁵²³ Turklāt sagaidāmo rūpību ietekmē arī veicamā uzdevuma raksturs un risks (zaudējumu varbūtība). Īstenojot darbības, kas var būtiski ietekmēt sabiedrības finansiālo situāciju, valdes loceklim jārīkojas rūpīgāk (jāiegūst vairāk informācijas par darījuma partneri un darījuma iespējamiem riskiem, rūpīgi jāizvērtē darījuma atbilstība sabiedrības interesēm u. c.), nekā slēdzot salīdzinoši vienkāršus ikdienas darījumus. Faktiski var teikt – jo lielāks ir iecerētās rīcības risks, jo apdomīgāk un rūpīgāk valdes loceklim jārīkojas.⁵²⁴

No valdes locekļa sagaidāmo rūpību var ietekmēt tādi objektīvi apstākļi kā sabiedrības finansiālais stāvoklis, citādas rīcības iespējas un izmaksas.⁵²⁵ Respektīvi, novērtējot valdes locekļa rīcību, nevar ignorēt apstākli, ka zaudējumu novēršanas pasākumi (piemēram, darījuma iespējamo risku skrupuloza izvērtēšana) prasa laiku, izmaksas vai citus resursus, kas ne vienmēr ir pieejami.⁵²⁶ Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka finansiālo grūtību situācijā no valdes locekļa ir sagaidāma augstāka rūpība amata pienākumu izpildē. Respektīvi rīcība, kas labas finansiālās situācijas gadījumā būtu vērtējama kā rūpības standartam atbilstoša, finansiālo grūtību situācijā var tikt novērtēta kā nepienācīga rūpība.⁵²⁷ Tādējādi valdes loceklis nevar attaisnot nepienācīgu rūpību ar sabiedrības faktisku maksātnespēju, jo komercdarbības turpināšana faktiskās maksātnespējas stāvoklī nav savienojama ar pienākumu rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam.

Diskutabls ir jautājums, vai no valdes locekļa sagaidāmo rūpību ietekmē ieņemamais amats valdē, respektīvi, vai sabiedrības valdes priekšsēdētājam un valdes loceklim jāievēro vienāds rūpības standarts. Atbilstoši Komerclikuma noteikumiem valdes priekšsēdētājs organizē valdes darbu (Komerclikuma 221. panta septītā daļa),⁵²⁸ paraksta dalībnieku/akcionāru reģistra nodalījumus (Komerclikuma 187. panta devītā daļa, 234. panta otrā daļa) un vada dalībnieku sapulci (Komerclikuma 212. panta ceturtnā daļa). Tādējādi ir secināms, ka, lai arī valdes

⁵²² Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35–52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 48.

⁵²³ Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol.36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 901.

⁵²⁴ Sal.: Van Dam C. European Tort Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 235.

⁵²⁵ Līdzīgi: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35–52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 48.

⁵²⁶ Sal.: Van Dam C. European Tort Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 242–243.

⁵²⁷ Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol.36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 690.

⁵²⁸ Minētā tiesību norma attiecas uz sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes priekšsēdētāju, un tai līdzvērtīgs tiešs regulējums nav noteikts attiecībā uz akciju sabiedrības valdes priekšsēdētāju. Tomēr, sistēmiski iztulkojot Komerclikuma regulējumu par akciju sabiedrības valdi, ir secināms, ka arī akciju sabiedrības valdes priekšsēdētājs organizē valdes darbu.

priekšsēdētājam ir papildu pienākumi, būtībā viņš tāpat kā visi pārējie valdes locekļi kopīgi vada sabiedrību (Komerclikuma 222. pants, 302. pants). Līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka valdes priekšsēdētāja amats pats par sevi paaugstina sagaidāmās rūpības prasības. Lielāku rūpību no valdes priekšsēdētāja varētu sagaidīt, ja viņam amata pienākumu izpildē objektīvi būtu vairāk resursu (plašāka informācija, kontroles vai iejaukšanās iespējas u. tml.) nekā pārējiem valdes locekļiem.⁵²⁹ Piemēram, augstākas rūpības prasības uz valdes priekšsēdētāju būtu attiecināmas, ja sabiedrības statūtos ir noteikts, ka valdes priekšsēdētājam ir izšķirošā balss valdes lēmumu pieņemšanā (Komerclikuma 310. panta otrā daļa).

No valdes locekļa sagaidāmo rūpību var ietekmēt tiesiski noteikta kompetenču sadale. Tomēr būtiski ņemt vērā, ka kompetenču sadale neatceļ valdes locekļa rūpības pienākumu, bet maina rūpības fokusu. Proti, kompetenču sadale nekādā ziņā nepiešķir valdes loceklim tiesības koncentrēties tikai uz savu kompetenci, neinteresējoties par pārējo valdes locekļu darbu. Valdes loceklim jebkurā gadījumā saglabājas pienākums pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu, kā arī iejaukties, ja, saprātīgi raugoties, ir pamats aizdomām par iespējamu sabiedrības interešu aizskārums.⁵³⁰ Tādējādi tiesiski īstenotas kompetenču sadales gadījumā valdes loceklim, pirmkārt, jāievēro pienācīga rūpība savas kompetences un kopīgo kompetenču īstenošanā, otrkārt, – pārējo valdes locekļu pārraudzībā.

Interesanti atzīmēt, ka atšķirīgs ir tiesību zinātnieku un tiesību piemērotāju viedoklis attiecībā uz to, vai no valdes locekļa sagaidāmā rūpība ir atkarīga no valdes locekļa atalgojuma apmēra. Piemēram, Latvijas tiesību literatūrā, atsaucoties uz valdes locekļa amata izteikto uzticības raksturu un Civillikuma 2295. pantu, ir pausts viedoklis, ka atlīdzības apmērs neietekmē valdes locekļa atbildību.⁵³¹ Pretēja atziņa ir nostiprinājusies Lielbritānijas un Īrijas tiesu praksē. Savukārt, piemēram, Luksemburgas un Beļģijas tiesu praksē ir atzīts, ka sagaidāmās rūpības standarts atšķiras atkarībā no tā, vai valdes loceklis strādā bez atlīdzības saņemšanas, vai ir atalgots.⁵³²

Autoresprāt, neskatoties uz to, ka valdes locekļa amatam ir raksturīgs izteikts uzticības raksturs, valdes locekļa atlīdzība ir viens no faktoriem, kas ietekmē rūpību, kāda no valdes locekļa ir saprātīgi sagaidāma. Proti, ņemot vērā to, ka valdes locekļa atlīdzības apmēru ietekmē arī pienākumu apjoms, sarežģītība un eventuāli iespējamais valdes locekļa atbildības apmērs,⁵³³ ir tikai loģiski, ka no valdes locekļa ar augstāku atlīdzību saprātīgi sagaidāma arī lielāka rūpība amata

⁵²⁹ Līdzīgi: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 60.

⁵³⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 31.01.2017.].

⁵³¹ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerctarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 205. lpp.

⁵³² Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. 101. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 02.02.2017.].

⁵³³ Dauner-Lieb B. In: Henssler M., Strohn L. Gesellschaftsrecht. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2014, AktG § 87, Rn. 15.

pienākumu izpildē.⁵³⁴ Tomēr vienlaikus būtiski uzvērt, ka pat tad, ja valdes loceklis amata pienākumus pilda bez atlīdzības vai par salīdzinoši zemu samaksu, viņam jāievēro tāda rūpība, kādu līdzīgā situācijā un apstākļos būtu saprātīgi sagaidīt no krietna un rūpīga saimnieka.

Ņemot vērā minēto, jāatzīst, ka no valdes locekļa sagaidāmās rūpības (valdes locekļa vainas) mēraukla ir ļoti relatīva, respektīvi, to var ietekmēt virkne faktoru, piemēram, sabiedrības lielums un darbības joma, sabiedrības finansiālā situācija, iecerētās rīcības risks un sagaidāmā ietekme uz sabiedrību, alternatīvas rīcības pieejamība, tiesiski noteikta kompetenču sadale u.tml.⁵³⁵ Turklāt ietekmējošo faktoru uzskaitījumu nav iespējams definēt izsmēļoši, tomēr atbilstoši mūsdienu komercietību doktrīnas pamatnostādņem no valdes locekļa sagaidāmā rūpība tiek noteikta pēc objektīvi abstraktiem kritērijiem, pamatā – saprātīgas rīcības koncepta. Tādējādi valdes loceklis nepienācīgu rūpību nevar attaisnot ar pieredzes vai zināšanu trūkumu⁵³⁶, jo noteicošā loma ir tam, kādu rīcību no valdes locekļa objektīvi ir pamats sagaidīt.

Būtiski atzīmēt, ka valdes locekļa atbildības institūts balstās uz prezumpciju – ja valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus, viņš nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.⁵³⁷ Tādējādi prasībā pret valdes loekli darbojas tā dēvētais apgrieztais pierādīšanas pienākums, tas ir, prasītājam nav jāpierāda valdes locekļa rīcības neatbilstība krietna un rūpīga saimnieka mērauklai, šis fakts ir prezumējams. Attiecīgi prezumējama ir arī dzan valdes locekļa vaina. Tomēr šī prezumpcija kā jebkura cita prezumpcija ir “pieņēmums uz varbūtības pamata, un tā nekad nedrīkst izslēgt arī citu varbūtību, proti, ka prezumētā fakta nav”.⁵³⁸ Līdz ar to valdes loceklim, iebilstot pret prasību, ir tiesības “apgāzt” prezumpciju, pierādot, ka viņš nav vainojams, respektīvi, ir rīkojies ar tādu rūpību, kāda attiecīgajā situācijā un apstākļos saprātīgi bija sagaidāma.

Latvijas tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa par valdes locekļa atbildības pienākumu pat vieglas neuzmanības gadījumā⁵³⁹, taču faktiski nevienā spriedumā tiesa nav pievērsusies

⁵³⁴ Līdzīgi: Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). *Directors' & Officers (D&O) Liability*. Tort and Insurance Law. Vol.36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 691.

⁵³⁵ Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 290.

⁵³⁶ Sal.: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012, § 43, Rn. 255.

⁵³⁷ Līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 18.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-214/2016 (C19069109), 8.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 14.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-151/2014 (C20278109), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

⁵³⁸ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna zin.red. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2011, 269. lpp.; līdzīgi arī Helmholz R.H., Sellar W.D.H. *The Law of Presumptions: Essays in Comparative Legal History*. Berlin: Duncker & Humblot, 2009, p. 50.

⁵³⁹ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113),

detalizētākam iztirzājumam par to, kā nošķirt vieglu neuzmanību no situācijām, kad valdes locekļa vaina nav konstatējama. Nenoliedzami, ņemot vērā vainas kā atbildības priekšnoteikuma “objektivizāciju”, tikai izņēmuma gadījumos ir iespējama situācija, ka valdes loceklis nav izpildījis kādu no saviem amata pienākumiem, taču par to nav vainojams.⁵⁴⁰ Tomēr nebūtu pareizi apgalvot, ka vainai kā atbildības priekšnoteikumam nav nekādas ietekmes uz valdes locekļa atbildību. Piemēram, Vācijas tiesību doktrīnā un tiesu praksē atzīts, ka valdes loceklis nav vainojams par izdarīto pārkāpumu, ja pieļāvis atvainojumu maldību (pamatā runa ir par gadījumiem, kad ir pārkāpts neskaidrs tiesiskais regulējums) vai pamatoti paļāvis uz speciālista padomu⁵⁴¹ (sk. detalizētāk promocijas darba 4.3.3. un 4.3.4. punktu).

6.3. Zaudējumi

6.3.1. Vispārīgs apraksts

Sabiedrībai nodarītu zaudējumu esamība ir viens no valdes locekļa atbildības priekšnoteikumiem. Tā kā Komerclikuma 169. pants detalizētāk neregulē jautājumu par zaudējumu tiesisko sastāvu un novērtēšanu, prasībā pret valdes loekli zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanai un novērtēšanai piemērojams Civillikuma vispārējais regulējums.⁵⁴²

Jēdziena “zaudējumi” vispārējā definīcija noteikta Civillikuma 1770. pantā, kurš paredz, ka ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums. Ņemot vērā to, ka šī definīcija ir ļoti nekonkrēta, ceļot un izskatot prasību pret valdes loekli, nereti nākas saskarties ar ievērojamiem izaicinājumiem gan zaudējumu tiesiskā sastāvā noteikšanā, gan arī novērtēšanā un nodarīto zaudējumu apmēra pierādīšanā. Piemēram, no promocijas darba ietvaros vērtēto tiesu lietu analīzes ir secināms, ka no visām tiesu lietām, kurās prasība pret valdes loekli ir tikusi noraidīta, 50 % gadījumu tas ir bijis saistīts ar to, ka prasītājs nav pierādījis zaudējumu esamību vai apmēru.

Tiesu prakses analīze liecina, ka tiesu prakse ir visnotaļ pretrunīga jautājumā par to, vai valdes locekļa pārkāpuma rezultātā radies saistību pieaugums ir atzīstams par atlīdzināmu vai

8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁴⁰ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 248.

⁵⁴¹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 255; Koch J. In: Hüffer/Koch, Aktiengesetz. 12. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 93, Rn. 44; Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 249.

⁵⁴² Līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedumā lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

priekšā stāvošu zaudējumu, kā arī jautājumā par to, vai zaudējumus var nodarīt ar tiesisku darījumu. Tomēr vienotas tiesu prakses nostājas nav arī daudzos citos aspektos, piemēram, jautājumā par to, kurā brīdī zaudējums ir uzskatāms par radušos. Turklāt Latvijas tiesu praksē vēl nav nostiprinājusies citās kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs pazīstamā zaudējumu apmēra noteikšanas metodika, tā dēvētā starpības teorija.

6.3.2. Nodarīto zaudējumu aprēķina metodika (starpības teorija)

Latvijas līdzšinējā tiesu praksē vēl nav pietiekami skaidri noformulēta zaudējumu apmēra noteikšanas metodika, izskatot prasības pret valdes locekli. Tas lielā mērā ir skaidrojams ar to, ka līdzšinējā tiesu praksē prasības pret valdes locekli parasti ir bijušas pamatotas ar ļaunprātīgiem vai acīmredzamiem valdes locekļu pieļautiem pārkāpumiem (piemēram, dokumentāli neattaisnotu sabiedrības naudas līdzekļu izlietojumu, nepamatotu saistību pieaugumu, saprātīgai komerciālajai praksei neatbilstošiem darījumiem), kā rezultātā tiesa salīdzinoši vienkārši varēja noteikt nodarīto zaudējumu apmēru, faktiski atsaucoties vien uz zaudējumu atlīdzināšanas mērķi un nedefinējot nodarīto zaudējumu aprēķināšanas metodiku.

Tomēr atlīdzināmo zaudējumu apmēra noteikšanas metodiku var izsecināt, vispārinot tiesu prakses atziņas valdes atbildības jautājumos. Tā, pirmkārt, tiesu praksē ir atzīts, ka prasībā pret valdes locekli zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanai piemērojams Civillikuma vispārējais regulējums,⁵⁴³ atbilstoši kuram par atlīdzināmu zaudējumu ir uzskatāms katrs mantiski novērtējams pametums, kas var izpausties kā cietušā tagadējās mantas samazinājums vai sagaidāmās peļņas atrāvums (Civillikuma 1770. un 1772. pants).

Otrkārt, piemērojot Civillikuma 1770. un 1772. pantu prasībās, kas celtas pret valdes locekli, tiesu praksē ir atzīts, ka ar jēdzienu “zaudējumi” saprotams jebkāds mantas samazinājums, zudums vai bojājums, kā arī peļņas atrāvums, papildu izdevumi un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas.⁵⁴⁴ Turklāt, raksturojot zaudējumu atlīdzināšanas mērķi, Latvijas Republikas Augstākās tiesas (Senāta) Civillietu departaments savā praksē vairākkārt norādījis, ka

⁵⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 9. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 9. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

zaudējumu atlīdzināšanas mērķis ir pēc iespējas pilnīgāk atjaunot jeb nodrošināt tādu cietušā mantas stāvokli, kāds būtu bijis (pastāvētu) tad, ja tiesību aizskārums nebūtu noticis.⁵⁴⁵

Tādējādi, vispārinot tiesu prakses atziņas, kā arī vadoties no tiesu praksē atzītā zaudējumu atlīdzināšanas mērķa, ir secināms, ka Civillikuma 1770. un 1772. pantu izpratnē zaudējumi ir prettiesiskas rīcības rezultātā radušās negatīvas izmaiņas cietušā mantas stāvoklī, t.i., starpība starp cietušā mantas stāvokli pēc zaudējumu izraisījušās prettiesiskās rīcības izdarīšanas un to viņa mantas paredzamo (hipotētisko) stāvokli, kāds būtu bijis tad, ja šāda rīcība netiktu izdarīta. Respektīvi, kā norādīts jaunākajā tiesību literatūrā, vadoties no romiešu tiesību izpratnes un mūsdienu tiesībās valdošās t.s. starpības teorijas, zaudējumi ir starpība starp cietušā mantas faktisko stāvokli pēc zaudējumu izraisījušās prettiesiskās rīcības izdarīšanas un to viņa mantas paredzamo (hipotētisko) stāvokli, kāds pastāvētu tad, ja šāda rīcība netiktu izdarīta.⁵⁴⁶

Attiecīgi, lai aprēķinātu sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, ir nepieciešams noteikt starpību starp sabiedrības faktisko mantisko stāvokli, kāds radies valdes locekļa pieļautā pārkāpuma rezultātā, un paredzamo (hipotētisko) mantas stāvokli, kāds sabiedrībai būtu, ja valdes loceklis būtu rīkojies atbilstoši krietna un rūpīga saimnieka standartam. Komerctiesību doktrīnā gan trūkst vienprātības, vai, veicot nodarīto zaudējumu aprēķinu, atlīdzināmo zaudējumu summa ir samazināma par to labumu, ko sabiedrība guvusi valdes locekļa pieļautā pārkāpuma rezultātā. Viedokļi šajā jautājumā ir galēji pretrunīgi – daži tiesību zinātnieki uzskata, ka šāds “izlīdzinājums” principiāli nav iespējams, citi – ka nav iespējams tikai tad, ja tas ir pretrunā ar priekšrakstu, ko valdes loceklis pārkāpis, bet citi – ka gūto labumu vērā neņemšana būtu pretrunā ar taisnīguma apsvērumiem.⁵⁴⁷

Jautājums par “izlīdzinājumu”, tas ir, atlīdzināmo zaudējumu summas samazināšanu par tik, par cik sabiedrība no pārkāpuma ir guvusi mantiski aprēķināmu labumu, patiesi var izrādīties ļoti “kutelīgs”, jo īpaši situācijās, kad valdes loceklis ir pieļāvis likuma pārkāpumu, kas sabiedrībai ir bijis saimnieciski izdevīgs (tas ir, labums, ko sabiedrība guvusi no pārkāpuma, ir lielāks par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem). No otras puses, “izlīdzinājuma” neīstenošana būtu pretrunā ar zaudējumu atlīdzināšanas mērķi, tas ir, ļautu sabiedrībai iedzīvoties uz pārkāpuma rēķina (sk. plašāk promocijas darba 4.3.5.2. punktu). Tādēļ, veicot zaudējumu aprēķinu, jāņem vērā mantiskais labums, ko sabiedrība guvusi no valdes locekļa pieļautā pārkāpuma.

⁵⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 06.12.2013. spriedums lietā Nr. SKC-432/2013 (C04127299), 11. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.03.2016. spriedums lietā Nr. SKC-41/2016, 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 9. punkts. Spriedumi pieejami: www.at.gov.lv [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵⁴⁶ Sk. plašāk: Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākas attīstīšanas nepieciešamība. Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 54.-61. lpp.

⁵⁴⁷ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 310.1.

Kontekstā ar nodarīto zaudējumu aprēķina metodiku jāatzīmē, ka vairākos spriedumos Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments netieši norādījis, ka ārpus maksātspējas procesa celtā prasībā pret valdes locekli par sabiedrības zaudējumu ir atzīstams tikai kapitāla daļu vērtības samazinājums. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 29. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513) norādīts: “Kamēr kapitālsabiedrība ir maksātspējīga, galvenās tās finansiālajā darbībā ieinteresētās personas ir sabiedrības dalībnieki (akcionāri). Šādā situācijā valdes loceklis atbild sabiedrībai par tai nodarītajiem zaudējumiem. Tā kā komercsabiedrība ir juridiska fikcija un pastāv tikai tās dalībnieku interesēs, faktiski valdes locekļi atbild par dalībnieku mantas (kapitāla daļu) vērtības samazināšanos.”⁵⁴⁸ Identiska atziņa ir norādīta arī dzan Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 7. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411).⁵⁴⁹

Jāteic, ka 2017. gada 29. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513) un 2016. gada 7. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411) paustā Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta atziņa par atlīdzināmo zaudējumu apmēra samērošanu ar kapitālā daļu vērtības samazinājumu ir vērtējama kritiski. Tā, pirmkārt, abās minētajās lietās prasība pret valdes locekli bija celta maksātspējas procesa ietvaros, tādēļ jautājums par zaudējumu apmēra noteikšanu ārpus maksātspējas procesa celtā prasībā nemaz nav bijis šo lietu izskatīšanas priekšmets. Turklāt šāda atziņa ir pretrunā ar mūsdienu komercietības doktrīnas izpratni par to, ka valdes loceklim amata pienākumi ir jāpilda nevis sabiedrības dalībnieku, bet gan sabiedrības kā patstāvīga uzņēmuma interesēs, nodrošinot pēc iespējas efektīvu uzņēmuma darbību un sekmīgu ilgtermiņa attīstību.⁵⁵⁰ Tas savukārt nozīmē, ka valdes loceklim primāri ir jā rūpējas par sabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm, un attiecīgi – jāsedz zaudējumi, kas ir nodarīti tieši kapitālsabiedrībai kā patstāvīgam tiesību subjektam, nevis tās dalībniekiem. Tādējādi, nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, vērtējams ir tas, cik tāl valdes locekļa pārkāpuma rezultātā noticis sabiedrības mantas samazinājums, nevis, kā valdes locekļa pārkāpums ietekmējis kapitāla daļu vērtību.

Jāpiebilst, ka atlīdzināmo zaudējumu apmēra pakārtošana kapitāla daļu vērtības samazinājumam neatbilst nedz Komerclikuma 169. panta otrajai daļai, nedz arī Civillikuma 1770. pantā noteiktajai zaudējumu definīcijai un zaudējumu atlīdzināšanas mērķim (pēc iespējas pilnīgāk atjaunot jeb nodrošināt tādu cietušā mantas stāvokli, kāds būtu bijis (pastāvētu) tad, ja

⁵⁴⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁴⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komercietibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁵⁰ Sk., piemēram: Keay A. Ascertaining the Corporate Objective: An Entity Maximisation and Sustainability Model. *Modern Law Review*, September 2008, Vol. 71 (5), pp. 685-688, 691-694.

tiesību aizskārums nebūtu noticis⁵⁵¹). Tādējādi jāpiekrīt Latvijas tiesību literatūrā paustajai atziņai, ka nosakot zaudējumu apmēru, tiek ņemts vērā tikai pašas sabiedrības mantiskais stāvoklis, kuru neietekmē kapitāla daļu vērtības sarukums valdes locekļa pieļautā pārkāpuma dēļ.⁵⁵² Turklāt minētais princips pilnībā ir attiecināms arī uz viena dalībnieka sabiedrību.⁵⁵³

6.3.3. Jēdzienam „priekšā stāvošs zaudējums” un „jau cēlies zaudējums” nošķiršana

Civillikuma 1771. pants noteic, ka zaudējums var būt vai nu tāds, kas jau cēlies, vai tāds, kas vēl stāv priekšā; pirmajā gadījumā tas dod tiesību uz atlīdzību, bet otrajā - uz nodrošinājumu. Izvērtējot Latvijas tiesu praksi, jāsecina, ka tieši Civillikuma 1771. pantā ietvertais pretnostatījums starp jau cēlušos zaudējumu un priekšā stāvošu zaudējumu ilgstoši ir bijis viens no galvenajiem strīdus krustpunktiem zaudējumu piedziņas lietās. Tādēļ ir būtiski noskaidrot atšķirību starp jau cēlušos zaudējumu un priekšā stāvošu zaudējumu.

Jēdziena „jau cēlies zaudējums” definīcija noteikta Civillikuma 1772. pantā: „jau cēlies zaudējums var būt vai nu cietušā tagadējās mantas samazinājums, vai arī viņa sagaidāmās peļņas atrāvums.” Savukārt jēdziena „priekšā stāvošs zaudējums” definīcija likumā nav noteikta, un tas, acīmredzot, ir iemesls, kādēļ praksē par priekšā stāvošu zaudējumu nereti tiek atzīts tāds kaitējums, kas pēc būtības tomēr ir cietušā tagadējās mantas samazinājums, respektīvi - jau cēlies, nevis priekšā stāvošs zaudējums.

Pretnostatījums starp jau cēlušos zaudējumu un priekšā stāvošu zaudējumu ir unikāla Latvijas tiesību iezīme, kas nepastāv nedz Šveices, nedz Vācijas tiesībās, lai gan šo valstu civillikumi tika izmantoti kā Latvijas Civillikuma avots. Šāds pretnostatījums Latvijas tiesībās ir pārņemts no Baltijas Civillikuma 3435. panta, taču Civillikumā vairs nav iekļauta šā panta piebilde, ka attiecībā uz priekšā stāvošu zaudējumu jāskatās Baltijas Civillikuma 687.p., 982.-984.p. (Civillikuma 916. pants, 1084. pants). Piemēram, piebilde minētais Baltijas Civillikuma 687. pants (Civillikuma 916. pants) noteic: „tiesa, kuras aizsardzību valdītājs meklē, pēc sava ieskata var pieprasīt no atbildētāja nodrošinājumu tam, ka viņš turpmāk vairs valdījumu netraucēs.” Tādējādi, kā tas skaidri secināms no Baltijas Civillikuma 3435. panta piebilde minētās tiesību normas, priekšā stāvoša zaudējuma nodrošināšanas funkcija ir novērt eventuāli iespējamu tiesību pārkāpumu, nevis nodrošināt to, ka aizskārējs atlīdzinās radušos zaudējumus. Arī V.Bukovskis, komentējot Baltijas

⁵⁵¹ Sk.: Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 06.12.2013. spriedums lietā Nr. SKC-432/2013 (C04127299), 11. punkts; Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.03.2016. spriedums lietā Nr. SKC-41/2016, 7.1. punkts; Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 9. punkts. Spriedumi pieejami: www.at.gov.lv [aplūkoti 11.02.2020.].

⁵⁵² Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 207. lpp.

⁵⁵³ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 264.

Civillikuma 3435. pantu, norādījis, ka par priekšā stāvošu zaudējumu varam runāt tikai tajos gadījumos, kad rīcība, kas var radīt zaudējumus, vēl nemaz nav bijusi. Savukārt, ja zaudējumus radoša rīcība jau ir bijusi, cietušajam nevar tikt liegtas tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu.⁵⁵⁴

Līdz ar to pretnostatījums starp jau cēlušos un priekšā stāvošu zaudējumu ir saistāms ar pretnostatījumu starp jau notikušu un eventuāli iespējamu tiesību pārkāpumu. Zaudējums ir priekšā stāvošs, ja ir pamats uzskatīt, ka nākotnē varētu notikt zaudējumus radošs tiesību pārkāpums. Šādā gadījumā cietušajam ir tiesības prasīt nodrošinājumu, piemēram, aizliegumu atbildētājam veikt noteiktas darbības (Civilprocesa likuma 138. panta pirmās daļas 5. punkts). Savukārt, ja tiesību pārkāpums jau ir noticis, tad jāvērtē, vai tā rezultātā ir nodarīti zaudējumi. Nenoliedzami, zaudējumi var rasties ne vien tūlīt pēc tiesību pārkāpuma, bet arī vēlāk. Taču šādā gadījumā tie nav uzskatāmi par priekšā stāvošiem zaudējumiem Civillikuma 1771. panta izpratnē.

Tādējādi, kā to norādījis V. Bukovskis, komentējot Baltijas Civillikuma 3435. pantu (iekļauts Civillikuma 1779. pants), saistības ir pieskaitāmas pie zaudējumiem.⁵⁵⁵ Šāda atziņa izriet arī dzan no zaudējumu atlīdzināšanas mērķa. Proti, zaudējumu atlīdzināšanas mērķis ir nodrošināt pēc iespējas pilnīgāku tāda stāvokļa atjaunošanu, kāds būtu bijis, ja aizskārums nebūtu noticis.⁵⁵⁶ Šo mērķi nav iespējams sasniegt, ja saistību palielināšanos neatzīst par mantas samazinājumu (jau cēlušos zaudējumu). Piemēram, ja pēc faktiskās maksātspējas iestāšanās dienas sabiedrības aktīvi nemainās, bet pieaug saistības, tad vienlaikus samazinās sabiedrības spēja segt saistības no saviem aktīviem. Ja šādā situācijā par jau cēlušos zaudējumu atzītu tikai aktīvu samazināšanos, nebūtu pamata zaudējumu atlīdzināšanas prasībai. Tas savukārt nozīmētu, ka valdes loceklis ir pieļāvis pārkāpumu (nav savlaicīgi iesniedzis sabiedrības maksātspējas procesa pieteikumu), taču nevar atjaunot tādu sabiedrības mantisko stāvokli, kāds būtu bijis, ja sabiedrības maksātspējas procesa pieteikums būtu iesniegts savlaicīgi. Tādējādi ir acīmredzams, ka zaudējumu atlīdzināšanas mērķi var sasniegt tikai tad, ja par mantas samazinājumu (jau cēlušos zaudējumu) atzīst ne vien aktīvu samazināšanos, bet arī saistību palielināšanos. Turklāt, pieaugot saistībām, sabiedrības „tīrā” manta (tas ir, aktīvi, kas paliek pāri pēc saistību segšanas) nenoliedzami ir samazinājusies. Līdz ar to ir kļūdīgi uzskatīt, ka saistību pieaugums nerada mantas samazinājumu.

Turklāt, kā iepriekš norādīts, pielietojot vēsturisko tiesību normu iztulkošanas metodi, ir pamats secināt, ka jau noticis tiesību pārkāpums nevar radīt priekšā stāvošus zaudējumus Civillikuma 1771. panta izpratnē. Tādējādi arī saistības, kas radušās tiesību pārkāpuma rezultātā,

⁵⁵⁴ Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийских (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т. II. Рига: Г.Гемпель и Ко, 1914, с. 1389.

⁵⁵⁵ Ibid., с. 1388.

⁵⁵⁶ Sal.: Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 237. lpp.; Schulze R. In: Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2005, Vor § 249-253, Rn. 2.

nevar traktēt kā priekšā stāvošu zaudējumu. Tas savukārt nozīmē, ka saistības, kas radušās tiesību pārkāpuma rezultātā, jāņem vērā, aprēķinot nodarīto zaudējumu apmēru.

Diemžēl Latvijas tiesu praksē ilgstoši ir prevalējis viedoklis, ka saistības nav uzskatāmas par jau cēlušos zaudējumu, kas cietušajam dod tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu.⁵⁵⁷ Zināms tiesu prakses pagrieziena punkts ir Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), kurā tika atzīts, ka par atlīdzināmiem zaudējumiem ir uzskatāmas arīdzan Valsts ieņēmumu dienesta aprēķinātās valsts budžetā iemaksājamās summas (nodokļa parāds, nokavējuma vai soda nauda), kuru samaksa nav veikta kapitālsabiedrības maksātnespējas dēļ.⁵⁵⁸ Tomēr būtiski atzīmēt, ka LR AT Biļetenā, sniedzot plašāku skaidrojumu par minēto spriedumu, uzsvērts, ka “spriedumā paustās atziņas par saistību pieaugumu kā tagadējās mantas samazinājumu nav automātiski piemērojamas tiesiskajām attiecībām, kas nav saistītas ar kapitālsabiedrības maksātnespēju.”⁵⁵⁹

Līdz ar to, lai gan Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016. gada 7. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411) ir detalizēti analizējis nošķirumu starp jau cēlušos un priekšā stāvošu zaudējumu, secinot, ka nav pareizi mantas samazinājumu saistīt vienīgi ar aktīvu samazināšanos,⁵⁶⁰ gala secinājumā tēzi par saistību pieaugumu kā atlīdzināmu zaudējumu Civillietu departaments tomēr saistījis ar sabiedrības maksātnespēju. Detalizētāks skaidrojums, kādēļ valdes locekļa atbildības kontekstā saistību pieaugums ir uzskatāms par atlīdzināmu zaudējumu tikai sabiedrības maksātnespējas gadījumā, minētajā spriedumā nav rodams. Tomēr jāteic, ka šāds atlīdzināmo zaudējumu saturiskā tvēruma nošķirums atkarībā no tā, vai sabiedrība ir maksātspējīga vai maksātnespējīga, nonāk pretrunā ar argumentāciju, kas Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016. gada 7. jūnija spriedumā lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411) pausta, motivējot judikatūras maiņu. Tādējādi tiesiska nozīme būtu piešķirama nevis tam, vai sabiedrība ir maksātspējīga vai maksātnespējīga, bet gan tam, ka saistības ir radušās valdes

⁵⁵⁷ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 08.02.2012. spriedums lietā Nr. SKC-622/2012, 1. tēze; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 29.09.2010. spriedums lietā Nr. SKC-191, 8. punkts. Spriedumi pieejami: www.at.gov.lv [aplūkoti 14.08.2013.].

⁵⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 12. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.]; līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵⁵⁹ Gulbis R. Judikatūras maiņa. Valdes locekļa atbildība par nodokļu un ar tiem saistīto maksājumu parādiem sabiedrības maksātnespējas gadījumā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2016, Nr. 13/2016, 87. lpp.

⁵⁶⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 11.2. punkts ar apakšpunktiem. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

locekļa pārkāpuma rezultātā (tas ir, nepildot amata pienākumus atbilstoši krietna un rūpīga saimnieka standartam).

6.3.4. Zaudējumi no tiesiska darījuma

Samērā ilgstoši Latvijas tiesu praksē par sabiedrības zaudējumiem netika atzīts mantas samazinājums, kas bija radies, izpildot darījuma saistības. Parasti šāda nostāja tika argumentēta ar to, ka darījuma izpildi nevar vērtēt kā prettiesisku rīcību, kamēr šāds darījums nav apstrīdēts un atzīts par spēkā neesošu.⁵⁶¹ Šādam viedoklim, protams, nevar piekrist, jo ne visi darījumi, kas nodara zaudējumus sabiedrībai, ir apstrīdami. Zaudējumus var radīt arī ar tiesisku darījumu (respektīvi darījumu, kuru nav pamata atcelt vai atzīt par spēkā neesošu), turklāt neatkarīgi no otras puses labticības.⁵⁶²

Piemēram, sabiedrības mantas pārdošana par nesamērīgi zemu cenu parasti neatbilst sabiedrības interesēm (un attiecīgi ir vērtējama kā krietna un rūpīga saimnieka mērauklai neatbilstoša valdes locekļa rīcība) un nodara sabiedrībai zaudējumus, taču šādu darījumu var apstrīdēt tikai atsevišķos gadījumos. Attiecīgi apsveicama ir jaunākajā tiesu praksē paustā tēze, ka “valdes locekļa rīcība var būt par pamatu viņa atbildībai saskaņā ar Komerclikuma 169. pantu arī tad, ja komercsabiedrības vārdā noslēgtie darījumi, ko viņš ir noslēdzis kapitālsabiedrības vārdā, formāli atbilst tiesisku darījumu pazīmēm, tomēr nesuši sabiedrībai zaudējumus, piemēram, tā iemesla dēļ, ka valdes loceklis, noslēdzot un organizējot saistību izpildi, nav rīkojies ar tādu rūpību, kā to līdzigā situācijā būtu darījis krietns un rūpīgs saimnieks.”⁵⁶³

Vienlaikus jāuzsver, ka valdes loceklim jāatlīdzina zaudējumi no ārēji tiesiska darījuma tikai tādā gadījumā, ja pastāv valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi, tas ir: 1) valdes loceklis, noslēdzot šādu darījumu, nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, un 2) sabiedrībai ir nodarīti zaudējumi, kas ir 3) cēloniskā sakarā ar noslēgto darījumu. Tādējādi, ja valdes loceklis noslēdzis darījumu, kura rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi, šis apstāklis pats par sevi valdes loceklim nerada zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu. Valdes loceklim zaudējumi jāatlīdzina tikai tad, ja šāda darījuma noslēgšana nav savienojama ar krietna un rūpīga saimnieka priekšrakstu (nav

⁵⁶¹ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 25.02.2009. spriedumā lietā Nr. SKC – 79 atzina: „*neceļot prasību par darījumu atzīšanu par spēkā neesošiem, nav tiesiska pamata izvirzīt jautājumu par zaudējumu piedziņu, norādot vienīgi uz noslēgto līgumu prettiesiskumu*”. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2009> [aplūkots 14.08.2013.].

⁵⁶² Sk. arī: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Jurista Vārds, 2013, Nr. 1 (752), 18. lpp.

⁵⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.1. punkts; līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810), 8.2. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

ievērota pienācīga rūpība, pārkāpts lojalitātes pienākums vai likuma prasības), turklāt zaudējumi radušies tieši noslēgtā darījuma rezultātā, nevis citu faktoru ietekmē.

6.3.5. Zaudējumi no sankcijām, kas sabiedrībai piemērotas par normatīvo aktu pārkāpumiem

Jautājums par to, ciktāl valdes loceklim jāatbild par soda sankcijām, kas sabiedrībai piemērotas sakarā ar normatīvo aktu pārkāpumu, ir viens no korporatīvo tiesību sarežģītākajiem aspektiem, un starptautiskajā praksē par to nav vienotas nostājas – dažās valstīs tiek atzīta pilnīga valdes locekļa atbildība, citās novērojama atturīga nostāja.⁵⁶⁴

Latvijas tiesu praksē pamats valdes locekļa atbildībai par sabiedrībai piemērotajām soda sankcijām pagaidām ir atzīts saistībā ar nodokļu prasījumu uzrēķiniem, ko sabiedrība nespēj segt maksātspējas dēļ.⁵⁶⁵ Starptautiskajā praksē jautājumam par valdes locekļa atbildību par sabiedrībai piemērotajām sankcijām ir bijusi lielāka rezonanse, jo īpaši kontekstā ar valdes locekļu atbildību par sankcijām, kas sabiedrībai piemērotas par konkurences pārkāpumiem (aizliegtās vienošanās, karteli, negodīga konkurence u.tml.). Turklāt šajā jautājumā novērojams izteikts vienprātības trūkums, kas lielā mērā ir saistīts ar to, ka konkurences pārkāpums sabiedrībai parasti rada arī labvēlīgas sekas (lielākus ienākumus, konkurences priekšrocības, iespēju uzvarēt iepirkuma procedūrā u.c.) un piemērotais sods tiek noteikts proporcionāli sabiedrības (nevis valdes locekļa) mantiskajam stāvoklim. Attiecīgi kontekstā ar valdes locekļa atbildību par sankcijām, kas sabiedrībai piemērotas konkurences pārkāpuma dēļ, ir patiesi liels izaicinājums atrast saprātīgu līdzsvaru un taisnīgu rezultātu, kas nodrošinātu atbildīgu korporatīvo pārvaldību, bet neuzliktu nesamērīgu atbildības slogu uz valdes locekļu pleciem.

Ņemot vērā zaudējumu atlīdzināšanas mērķi, kā arī vadoties no tā sauktās starpības teorijas, ir pamats secināt, ka zaudējumu summa, par kuru valdes loceklim šādā gadījumā jāatbild, ir nosakāma, ņemot vērā sabiedrības ekonomiskos ieguvumus no normatīvo aktu pārkāpuma. Pretējā gadījumā sabiedrība faktiski iegūtu iespēju iedzīvoties uz normatīvo aktu pārkāpuma rēķina, ja valdes loceklim būtu pienākums atlīdzināt pilnā mērā sabiedrībai piemērotās sankcijas, neņemot

⁵⁶⁴ Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1, pp. 151-153.

⁵⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 12. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

vērā labumus, ko sabiedrība guvusi no pieļautā pārkāpuma.⁵⁶⁶ Respektīvi, neveicot “izlīdzinājumu”, sabiedrības mantiskais stāvoklis pēc normatīvo aktu pārkāpuma būtu labāks, nekā tad, ja likuma prasības tiktu ievērotas⁵⁶⁷ (sk. plašāk promocijas darba 4.3.5.2. punktu).

Atlīdzināmo zaudējumu apmērs ir jāsamēro ar labas ticības priekšrakstu. Proti, ja par likuma pārkāpumu sabiedrībai ir piemērotas sankcijas, kuru apmērs ir noteikts, vadoties no sabiedrības mantiskā stāvokļa (piemēram, par atskaites punktu izmantojot noteiktus procentus no sabiedrības finanšu apgrozījuma), nav samērīgi prasīt to pilnīgu atlīdzināšanu no valdes locekļa. Proti, piemērotās sankcijas neapšaubāmi var radīt būtisku ietekmi uz sabiedrības mantisko stāvokli, taču pilnas summas regresa prasība pret valdes locekli visdrīzāk novestu viņu līdz pilnīgam finansiālam kraham. Tādējādi, vadoties no taisnīguma un taisnprātības apsvērumiem, valdes locekļa atbildības pienākums ir jāsamēro ar labas ticības priekšrakstu, ņemot vērā katra konkrētā gadījuma apstākļus.⁵⁶⁸ Turklāt valdes locekļa atbildība ir jāsamēro arī ar nošķirtās atbildības principu (Komerclikuma 137. pants), lai valdes loceklim netiktu piemērota atbildība par biznesa risku, kas atbilstoši likumam jāuzņemas pašai sabiedrībai (sk. plašāk arī promocijas darba 4.3.6. punktu).

6.3.6. Zaudējumu tiesiskā sastāva elementi un tiesu praksē atzītie piemēri

Atbilstoši komercietības doktrīnai sabiedrības zaudējumi var izpausties gan kā aktīvu samazināšanās, gan arī kā saistību palielināšanās. Netieši tas ir ticis atzīts arī tiesu praksē. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 22. marta spriedumā lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112) atzīts, ka prasībā pret valdes locekli zaudējumu tiesiskā sastāva noteikšanai piemērojams Civillikuma vispārējais regulējums, vienlaikus norādot, ka jebkāds mantas samazinājums, zudums vai bojājums, kā arī peļņas atrāvums, papildu izdevumi un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas ir uzskatāmas par zaudējumu Civillikuma 1770. panta izpratnē.⁵⁶⁹ Tādējādi, lai gan līdzšinējā tiesu praksē pamats valdes locekļa atbildībai par neattaisnojamo saistību pieaugumu tieši ir atzīts tikai prasībās, kas celtas maksātnespējas procesa

⁵⁶⁶ Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. Betriebs-Berater, 2015, Heft 21, S. 1228.

⁵⁶⁷ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 263c.

⁵⁶⁸ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 172.

⁵⁶⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedumā lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.1. punkts; līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 9. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komercietibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

ietvaros⁵⁷⁰, vispārējā norāde uz jebkādu mantas samazinājumu liecina, ka Latvijas tiesu prakse neapšaubāmi virzās uz kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs (piemēram, Šveicē, Vācijā, Austrijā) jau izsenis nostiprinājušos atziņu, ka zaudējumi var izpausties gan kā mantas aktīva samazinājums, gan arī kā saistību pieaugums.⁵⁷¹

Sabiedrības aktīvu samazināšanās var izpausties kā mantas zudums, mantas vērtības samazinājums vai arī jebkurš cits mantas (aktīvu) samazinājums. Piemēram, Latvijas tiesu praksē par atlīdzināmiem zaudējumiem ir atzīts šāds aktīvu samazinājums:

- 1) sabiedrības naudas līdzekļi, kas izmaksāti vai izlietoti bez jebkāda tiesiska pamata vai bez pamatojošiem attaisnojuma dokumentiem,⁵⁷²
- 2) sabiedrības mantas samazinājums, attiecībā uz kuru nav attaisnojuma dokumentu likuma "Par grāmatvedību" izpratnē,⁵⁷³
- 3) negūtie procentu ieņēmumi no aizdevuma līgumiem, kuriem piemērotās procentu likmes neatbilst komercdarbības principiem, salīdzinot ar piemērojamām procentu likmēm darījumiem ar nesaistītām personām un salīdzināmu tirgus informāciju,⁵⁷⁴
- 4) privātmājas uzcelšanai un labiekārtošanai izlietotie sabiedrības naudas līdzekļi,⁵⁷⁵
- 5) sabiedrībai nenodotie naudas līdzekļi, ko valdes loceklis saņēmis, pārdodot sabiedrības mantu,⁵⁷⁶

⁵⁷⁰ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 9.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 12. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁷¹ Sk. arī: Kalniņš E. *Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 31. lpp.

⁵⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.1. un 5.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 17.03.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0128-14 (C27172910), 8. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914), 10. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁷⁴ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9. un 9.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

- 6) starpība starp saņemto pirkuma maksu un mantas tirgus vērtību darījumos, ar kuriem sabiedrības manta pārdota zem tirgus vērtības,⁵⁷⁷
- 7) avansa maksājuma summa, kas samaksāta bez saistību izpildes garantijas vai nodrošinājuma,⁵⁷⁸
- 8) sabiedrības naudas līdzekļu summa, kas pārskaitīta kreditoru prasījumu segšanai pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas.⁵⁷⁹

Zaudējumi saistību palielināšanās veidolā savukārt var izpausties, piemēram, kā jaunu saistību nodibināšana vai arī kā blakusprasījumu pieaugums (jo īpaši, aizdevuma lietošanas procentu, likumisko procentu, nokavējuma naudas un līgumsodu pieaugums), kas nebūtu izveidojies, ja sabiedrības valdes loceklis būtu rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Piemēram, Latvijas tiesu praksē par atlīdzināmiem zaudējumiem ir atzītas Valsts ieņēmumu dienesta aprēķinātās valsts budžetā iemaksājamās summas (nodokļa parāds, nokavējuma vai soda nauda), kuru samaksa nav veikta sabiedrības maksātnespējas dēļ.⁵⁸⁰

Atbilstoši komercietišbu doktrīnai saistības par zaudējumiem ir atzīstamas līdz ar to rašanās dienu⁵⁸¹, un arī Latvijas jaunākajā tiesu praksē šāda tēze ir atzīta par pareizu, norādot, ka apstāklim, vai sabiedrība šīs saistības ir segusi, nav izšķirošas nozīmes, un tas nevar būt pamats tiesību aizskārēja atbrīvošanai no civiltiesiskās atbildības jeb zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma.⁵⁸²

6.3.7. Atlīdzināmo zaudējumu ierobežojumi sabiedrības maksātnespējas gadījumā

Ja prasību pret valdes locekli ceļ sabiedrības maksātnespējas procesa administrators, atlīdzināmo zaudējumu apmērs ir jāsamēro ar juridiskās personas maksātnespējas procesa mērķi un būtību. Proti, tā kā juridiskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir vērsts uz parādnieka

⁵⁷⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-359/2017 (C19034913), 7.-7.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 07.03.2012. spriedums lietā Nr. SKC-113/2012, 10.1. punkts [nav publicēts].

⁵⁷⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 10. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁷⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-177/2017 (C28466811), 8.-8.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912), 7. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 12. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komercietibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁸¹ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/7.

⁵⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 11.2.2. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komercietibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

saistību izpildi (Maksātnespējas likuma 4. panta pirmā daļa), no valdes locekļa piedzenamo zaudējumu apmērs ir jāsamēro ar maksātnespējas procesa ietvaros atzīto (nesegto) kreditoru prasījumu summu un maksātnespējas procesa izmaksām,⁵⁸³ tādējādi labvēlīga iznākuma gadījumā nodrošinot iespēju atjaunot sabiedrības maksātpēju (Maksātnespējas likuma 118. pants, Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta otrās daļas 1. punkts).

Ja prasība pret valdes locekli celta saistībā ar dokumentu nenodošanu maksātnespējas procesa administratoram (Maksātnespējas likuma 72.¹ pants), zaudējumu apmēra noteikšanai piemērojama Maksātnespējas likuma 72.¹ panta otrajā daļā noteiktā zaudējumu apmēra prezumpcija, atbilstoši kurai par parādniekam nodarīto zaudējumu apmēru tiek uzskatīti parādnieka maksātnespējas procesā atzītie kreditoru prasījumi pamatparāda apmērā, kurus nav iespējams segt parādnieka maksātnespējas procesa ietvaros.⁵⁸⁴ Tomēr būtiski ņemt vērā, ka šī prezumpcija kā jebkura cita prezumpcija ir “pieņēmums uz varbūtības pamata, un tā nekad nedrīkst izslēgt arī citu varbūtību, proti, ka prezumētā fakta nav”.⁵⁸⁵ Attiecīgi, kā prasītājam, tā arī atbildētājam ir tiesības pierādīt, ka faktiski nodarīto zaudējumu apmērs atšķiras no prezumpcijā noteiktā.

6.3.8. Nodarīto zaudējumu pierādīšanas problemātika

Kā secināms no promocijas darba ietvaros veiktās tiesu lietu analīzes, parasti zaudējumu apmēra pierādīšanai tiek izmantoti sabiedrības iekšējie grāmatvedības dokumenti, VID lēmumi, sabiedrības norēķinu kontu pārskati u.tml. Šāda pieeja ir likumsakarīga, jo 73 % gadījumu no analizētajām tiesu lietām prasību pret valdes locekli ir cēlis maksātnespējas procesa administrators, un šajās prasībās sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru var noteikt, vadoties no norēķinu konta izdrukām, iekšējiem grāmatvedības dokumentiem, VID lēmumiem, jo lielākoties tās tiek celtas sakarā ar neattaisnotu naudas līdzekļu izlietojumu, dokumentu nenodošanu, fiktīviem maksājumiem un darījumiem, neattaisnotu nodokļu parāda pieaugumu vai mantas piesavināšanos/nobēdzināšanu.

Tikai trijās lietās no promocijas darba ietvaros analizētajām lietām sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēra pierādīšanai ir izmantots specializēts audita slēdziens.⁵⁸⁶ Jāteic, ka 2017. gada

⁵⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809), 10. punkts ar atsaucēm uz Senāta 01.11.2006. spriedumu lietā Nr. SKC-584, 29.09.2010. spriedumu lietā Nr. SKC-184, 28.03.2013. spriedumu lietā Nr. SKC-107. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁸⁴ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012), 10. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁵⁸⁵ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zin. red. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2011, 269. lpp.

⁵⁸⁶ Zvērināta revidenta sagatavots slēdziens kā nodarīto zaudējumu pierādīšanas līdzeklis ir izmantots civillietā Nr. C04322612, Nr. C04254513 un Nr. C04394710.

30. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments ir norādījis, ka ne Komerclikums, ne kāds cits likums neuzliek par pienākumu pirms prasības celšanas pret valdes locekli veikt kādu īpašu pārbaudes procedūru, vēršot uzmanību, ka tam, vai zaudējumu pierādīšanas nolūkā ir veikta revīzija, audits vai cita pārbaude, strīda izšķiršanā nav nozīmes.⁵⁸⁷

Vienlaikus jāatzīmē, ka lietas iznākums prasībām, kurās kā sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēra pierādīšanas līdzeklis izmantots specializēts audita slēdziens, prasītājam ir bijis salīdzinoši labvēlīgāks. Proti, vienā lietā prasība ir pilnībā apmierināta un spriedums stājies spēkā, otrā - prasība ir daļēji apmierināta un spriedums stājies spēkā, savukārt trešajā lietā ir stājies spēkā apelācijas instances tiesas spriedums prasības apmierinātajā daļā, savukārt spriedums prasības noraidītajā daļā ir atcelts un nodots jaunai izskatīšanai. Ņemot vērā to, ka analizētajās tiesu lietās kopumā prasība vidēji tiek apmierināta 18 % gadījumu un daļēji apmierināta – 37 % gadījumu, secināms ka lietas iznākums prasībās, kurās prasītājs kā nodarīto zaudējumu pierādīšanas līdzekli izmantojis specializēto audita slēdzienu, prasītājam ir bijis labvēlīgāks nekā caurmēra rādītāji tiesu lietās, kurās ir tikusi skatīta prasība pret valdes locekli.

Tiesu lietu analīze liecina arī par to, ka vairākās tiesu lietās nodarīto zaudējumu apmērs lielā mērā ticis pamatots ar tā dēvēto valdes locekļa vainas prezumpciju, tas ir, Komerclikuma 169. panta trešajā daļā paredzēto apgriezto pierādīšanas pienākumu. Latvijas tiesu praksē šāda pieeja netieši ir atzīta par pareizu tiesu lietās, kurās maksātnespējas procesa administrators cēlis prasību saistībā ar naudas līdzekļu noņemšanu no konta vai citādu sabiedrības mantas samazinājumu situācijās, kad administratoram nav nodoti mantas samazinājumu attaisnojoši dokumenti. Tā, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 27. oktobra spriedumā lietā SKC-322/2017 atzīts: “Apstākļos, kad administrators konstatējis sabiedrības mantas samazinājumu, taču administratoram nav nodoti pierādījumi par minētās mantas tiesisku izlietojumu, valdes loceklis var tikt atbrīvots no atbildības, pierādot savas rīcības atbilstību Komerclikuma 169. pantā nostiprinātajam rūpības pienākumam.”⁵⁸⁸

Starptautiskajā praksē iespēja izdarīt pieņēmumu par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru tiek atzīta situācijās, kad valdes loceklis ir “parūpējies” par pierādījumu neesamību (iznīcinājis sabiedrības dokumentus, bez dokumentāliem pierādījumiem atsavinājis vai kā citādi

⁵⁸⁷ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.2.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁸⁸ Līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

samazinājis sabiedrības mantu u.tml.). Šādās situācijās tiek atzītas par duālas dabas faktiskajiem apstākļiem, kad secinājumu par to, vai ir pamats valdes locekļa civiltiesiskajai atbildībai, var izdarīt nevis no prasītāja rīcībā esošajiem pierādījumiem, bet gan no fakta, ka valdes loceklis nevar iesniegt pierādījumus par savas rīcības atbilstību likumā noteiktajam standartam. Attiecīgi šādās situācijās, vadoties no taisnprātības un loģiskas apsvērumiem, tiek atzīts par pieļaujamu izdarīt pieņēmumu par nodarīto zaudējumu apmēru.

Tā, piemēram, Vācijas tiesu praksē šāda duālu faktisko apstākļu situācija tiek atzīta gadījumos, kad sabiedrība ir veikusi maksājumus un nav iespējams noskaidrot, vai tiem ir bijis tiesisks pamats, kā arī gadījumos, kad par notikušo sabiedrības mantas samazinājumu trūkst dokumentālu pierādījumu, tātad – faktiski nav iespējams pierādīt nevienu no tiem apstākļiem (valdes locekļa rīcību, zaudējumus un cēlonisko sakaru), kas saskaņā ar klasisko pieeju būtu jāpierāda prasītājam.⁵⁸⁹

Latvijas tiesu praksē šāda duālas dabas faktisko apstākļu doktrīna vēl nav atzīta un zināmas atkāpes no “klasiskās pieejas” jautājumā par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēra noteikšanu tiek atzītas par pieļaujamām maksātnešpējas procesa administratoru prasībās, kas tiek celtas saistībā ar naudas līdzekļu noņemšanu no konta vai citādu sabiedrības mantas samazinājumu situācijās, kad administratoram nav nodoti mantas samazinājumu attaisnojoši dokumenti. Savukārt citās lietu kategorijās ir konstatējama visnotaļ stingra tiesu nostāja jautājumā par sabiedrībai nodarīto zaudējumu novērtēšanu un pierādīšanu.

Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), norādīts: “Prasot atlīdzināt sabiedrības valdes locekļa rīcības rezultātā radušos zaudējumus, prasītājam jāpierāda ar valdes locekļa rīcību saistītais sabiedrības mantas samazinājums (peļņas atrāvums). Ja nav zaudējumu, tad atbildība neiestājas un atkrīt nepieciešamība vērtēt valdes locekļa rīcību.”⁵⁹⁰

Lai gan, ņemot vērā spēkā esošo tiesisko regulējumu, tiesu prakses atziņas jautājumā par sabiedrībai nodarīto zaudējumu pierādīšanu ir pareizas, jāņem vērā, ka sarežģītu faktisko apstākļu situācijās ir faktiski neiespējami noteikt, kāds būtu bijis sabiedrības mantiskais stāvoklis, ja valdes loceklis nebūtu pieļāvis pārkāpumu, un attiecīgi – nav iespējams pierādīt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru. Taču prasības noraidīšana pret valdes locekli situācijā, kurā ir acīmredzami saskatāms valdes locekļa pieļautais pārkāpums, taču, vadoties pēc “klasiskās izpratnes” nav iespējams pierādīt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, būtu pretrunā ar valdes locekļa atbildības institūta mērķi.

⁵⁸⁹ Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 266 f.; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 37.

⁵⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

Piemēram, Vācijā šī problemātika tiek risināta ar Vācijas Civilprocesa likuma 287. paragrāfa pirmās daļas palīdzību, kas paredz tiesai tiesības noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru pēc sava ieskata, ja jautājums par nodarīto zaudējumu apmēru ir strīdīgs.⁵⁹¹ Arī Latvijas tiesībās savulaik bija vācu Civilprocesa likuma 287. paragrāfam līdzīga tiesību norma. Proti, Civilprocesa nolikuma⁵⁹² 809. pants paredzēja: “Ja prasībā par naudas prasījumiem tiesa atzīst, ka prasītājam ir tiesības uz atlīdzību, bet ieskata, ka tās lieluma noteikšanā, pēc prasījuma rakstura, nav piemērojams vispārējais noteikums par prasības apstiprināšanu ar pierādījumiem, tad viņa var noteikt atlīdzību pēc sava taisnīgā ieskata, kas pamatots uz visu apstākļu apsvērumu.” Analogiska norma Civilprocesa likumā nav ietverta, taču tiesības noteikt atlīdzību pēc tiesas ieskata ir noteiktas vairākās materiālo tiesību normās. Piemēram, Konkurences likuma 21. panta pirmā daļa paredz: “Ja konkurences tiesību pārkāpuma radīto zaudējumu apmēru praktiski nav iespējams noteikt vai ir pārmērīgi grūti precīzi noteikt, tiesa nosaka zaudējumu apmēru, pamatojoties uz lietā esošajiem pierādījumiem.”

Nemot vērā minēto, tiesībpolitiski vērtējams ir jautājums par nepieciešamību Komerclikuma 169. pantu papildināt ar tiesību normu, kas paredzētu tiesai tiesības, pamatojoties uz vispusīgu apstākļu novērtējumu, noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru pēc sava ieskata, ja valdes loceklis amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks, taču nav iespējams vai ir pārmērīgi grūti precīzi noteikt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru.

6.4. Cēloniskais sakars

Cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un zaudējumiem ir viens no priekšnoteikumiem, ko nepieciešams konstatēt, izskatot prasību pret valdes locekli. Proti, atbilstoši Komerclikuma 169. panta otrajai daļai valdes locekli solidāri atbild par zaudējumiem, ko **tie nodarījuši** (autores izcēlums) sabiedrībai. Tādējādi minētajā tiesību normā vārdi “tie nodarījuši” norāda, ka atbildība ir piemērojama tikai par tādiem zaudējumiem, kas ir cēloniskā sakarā ar valdes locekļa pārkāpumu.

Novērtējot to, vai konkrētajā gadījumā ir konstatējams cēloniskais sakars, nepieciešams rast atbildi uz jautājumu, cik liela ir varbūtība, ka zaudējumi radušies neattaisnojamas rīcības rezultātā.⁵⁹³ Atbilstoši komercietības doktrīnai par cēloniskā sakara esamību ir pamats runāt tad, ja

⁵⁹¹ § 287 (1) ZPO: “Ist unter den Parteien streitig, ob ein Schaden entstanden sei und wie hoch sich der Schaden oder ein zu ersetzendes Interesse belaufe, so entscheidet hierüber das Gericht unter Würdigung aller Umstände nach freier Überzeugung. Ob und inwieweit eine beantragte Beweisaufnahme oder von Amts wegen die Begutachtung durch Sachverständige anzuordnen sei, bleibt dem Ermessen des Gerichts überlassen. Das Gericht kann den Beweisführer über den Schaden oder das Interesse vernehmen; die Vorschriften des § 452 Abs. 1 Satz 1, Abs. 2 bis 4 gelten entsprechend.“ Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/_287.html. [aplūkots 29.05.2019.].

⁵⁹² Civilprocesa nolikums. Rīga: Saeimas Kodifikācijas nodaļa, 1928.

⁵⁹³ Van Dam C. European Tort Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 308.

valdes locekļa pārkāpums, lietām ritot ierastajā gaitā, ir sabiedrībai nodarīto zaudējumu iemesls.⁵⁹⁴ Tomēr, tā kā komercdarbībai ir raksturīga dinamika un dažādu apstākļu mijiedarbība, noteikt to, vai starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pastāv cēloniskais sakars, nebūt nav vienkārši.

Civiltiesību teorijā pamatā tiek atzītas divas teorijas cēloniskā sakara konstatēšanai:

- 1) tā dēvētā *conditio sine qua non* doktrīna, kura ir vērsta uz to, lai noskaidrotu, vai kaitīgās sekas būtu iestājušās, ja nebūtu notikusi attiecīgā prettiesiskā rīcība. Šo doktrīnu parasti piemēro tad, ja kaitējumu ir izraisījis viens tiešs cēlonis,
- 2) tā dēvētā "adekvātās cēlonības" doktrīna (Latvijā pazīstama arī kā adekvātās cēloņsakarības teorija vai adekvātuma teorija), atbilstoši kurai cēloniskais sakars starp darbību vai bezdarbību un zaudējumiem ir konstatējams, ja parasti pie konkrētiem apstākļiem šādai rīcībai seko konkrēti zaudējumi. Šo teoriju piemēro, ja kaitīgās sekas varēja izraisīt vairāki iespējamie cēloņi vai apstākļi, ar tās palīdzību noskaidrojot patieso kaitīgo seku izraisīšanas cēloni.⁵⁹⁵

Ņemot vērā komercattiecību un korporatīvās pārvaldības komplekso dabu un dažādu apstākļu savstarpējo mijiedarbību, valdes locekļa atbildības kontekstā cēloniskā sakara konstatēšanai piemērotāka ir adekvātās cēloņsakarības teorija. Proti, valdes locekļa pārkāpums ir atzīstams par nodarīto zaudējumu cēloni, ja šādi zaudējumi nebūtu radušies, valdes loceklim rīkojoties atbilstoši krietna un rūpīga saimnieka mērauklai.⁵⁹⁶ Turklāt ir nepieciešams konstatēt arī to, ka zaudējumi, kas sabiedrībai radušies, nav pārlietu attālināti no valdes locekļa pieļautā pārkāpuma (ar to saprotot kā ārkārtējas vai neparastas situācijas, tā arī neparedzamības aspektus).⁵⁹⁷ Tādējādi adekvāta cēloniskā sakara kritērijs nav izpildīts, ja zaudējumu rašanās ir vērtējama kā valdes locekļa pieļautajam pārkāpumam netipiskas sekas, kas iestājušās, lietām ritot pretēji ierastajai gaitai.⁵⁹⁸ Citiem vārdiem, pamats valdes locekļa atbildībai ir tikai tad, ja radušies zaudējumi ir valdes locekļa pieļautā pārkāpuma parastās, dabiskās un saprātīgi paredzamās sekas.⁵⁹⁹

Ņemot vērā minēto, cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un nodarītajiem zaudējumiem parasti nav konstatējams, ja 1) tādi paši zaudējumi sabiedrībai rastos arī tad, ja valdes loceklis nebūtu pieļāvis pārkāpumu vai arī 2) sekas, kas iestājušās valdes locekļa pārkāpuma rezultātā, ir netipiskas (sabiedrībai nodarītie zaudējumi nav pieļautā pārkāpuma parastās, dabiskās

⁵⁹⁴ Līdzīgi: Jörg F.S., Arter, O. Das Recht der schweizerischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH). Bern: Stämpfli Verlag, 2015, S. 169.

⁵⁹⁵ Sk. plašāk: Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds, 2016, Nr. 16 (919), 20.-28. lpp.

⁵⁹⁶ Sal.: Baumbach/Hueck, GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 43, Rn. 16.

⁵⁹⁷ Sal.: Häusler M.S. Haftung ohne Kausalitätsnachweis. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2013, S. 18 f.

⁵⁹⁸ Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/15.

⁵⁹⁹ Līdzīgi: Fain C.F. Corporate Director and Officer Liability. University of Arkansas at Little Rock Law Journal, Spring 1996, Vol. 18, No. 3, p. 429.

un saprātīgi paredzamās sekas). Tādējādi, piemēram, ja valdes loceklis nav pietiekami pārraudzījis padoto darbu, valdes loceklis var atbrīvoties no atbildības pienākuma, pierādot, ka tādi paši zaudējumi sabiedrībai būtu radušies pat tad, ja viņš būtu īstenojis rūpīgāku pārraudzību.⁶⁰⁰

Tiesību literatūrā ieruna, ka tādi paši zaudējumi būtu radušies arī tiesiskas rīcības gadījumā, tiek dēvēta par „alternatīvās rīcības ierunu”.⁶⁰¹ Tomēr vienlaikus tiek norādīts uz to, ka tiesiska pamata esamība šādas ierunas izvirzīšanai ir jāpierāda valdes loceklim, iesniedzot pārlicinošos pierādījumus (nepietiek ar valdes locekļa vispārējiem iebildumiem pret celto prasību).⁶⁰² Turklāt, piemēram, Vācijas tiesu praksē un tiesību literatūrā ir atzīts, ka „alternatīvās rīcības ieruna” nav pieļaujama visos gadījumos. Viens no šādiem izņēmuma gadījumiem ir situācija, kad valdes loceklis ir pārkāpis tiesību normu, kuras mērķis ir aizsargāt trešās personas.⁶⁰³ Piemēram, valdes loceklis nevar izmantot „alternatīvās rīcības ierunu”, ja viņš nav savlaicīgi iesniedzis sabiedrības maksātnespējas procesa pieteikumu, jo pienākums savlaicīgi iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu ir noteikts ar nolūku aizsargāt sabiedrības kreditoru intereses.⁶⁰⁴

Jāteic, ka valdes locekļa atbildības kontekstā cēloniskā sakara konstatēšana nereti ir ļoti problemātiska, it īpaši gadījumos, kad valdes loceklis ir pieļāvis darba organizēšanas vai pārraudzības pienākuma pārkāpumu⁶⁰⁵ vai bijis nelojāls pret sabiedrību. Vācijas tiesu praksē šī problēma parasti tiek risināta ar pielaidīgāku nostāju jautājumā par cēloniskā sakara pierādīšanas pienākumu.⁶⁰⁶ Piemēram, Vācijā, vadoties no principa *res ipsa loquitur*, tiek atzīts, ka tiesnesis var izdarīt pieņemumu par cēloniskā sakara esamību, ja “fakti runā paši par sevi”.⁶⁰⁷ Arī Austrijas tiesu praksē tiek atzīta iespēja izdarīt pieņemumu par cēloniskā sakara esamību, ja atbilstoši dzīves pieredzei pastāv liela varbūtība cēloniskā sakara esamībai. Šādu pieņemumu atbildētājs var atspēkot, iesniedzot pierādījumus par to, ka lietas nav ritējušas savu ierasto gaitu vai zaudējumi radušies cita iemesla dēļ.⁶⁰⁸

⁶⁰⁰ Dotevall R. Liability of Members of the Board of Directors and the Managing Director. Scandinavian Studies in Law, 2001, Vol. 41, p. 74.

⁶⁰¹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012, § 43, Rn. 266.; Haas/Ziemons. In: Michalski, GmbHG. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2010, § 43, Rn. 199.

⁶⁰² Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 43, Rn.16.

⁶⁰³ Haas/Ziemons. In: Michalski, GmbHG. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2010, § 43, Rn. 199 a; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013, § 43, Rn. 16.

⁶⁰⁴ Sal.: Schulze R. In: Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4.Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2005, Vor § 249-253, Rn. 24.

⁶⁰⁵ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012, § 43, Rn. 265 a.

⁶⁰⁶ Ibid., Rn. 265 a.

⁶⁰⁷ Van Dam C. European Tort Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 324.

⁶⁰⁸ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/234.

6.5. Solidāra atbildība

Komerclikuma 169. panta otrā daļa imperatīvi noteic valdes locekļu solidāru atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Šāds regulējums ir likumsakarīgs, ņemot vērā to, ka atbilstoši Komerclikuma 222. un 302. pantam valdes locekļi vada sabiedrību tikai kopīgi.⁶⁰⁹ Kopīga sabiedrības vadība ir uzskatāma par vairākām personām kopīgi uzticētu sabiedrības (mantas) pārvaldību, kas atbilstoši Civillikuma 1672., 1674. un 1676. pantam ir solidāras atbildības pamats. Komerclikuma 169. panta otrā daļa nostiprina valdes locekļu solidāras atbildības principu, faktiski nodibinot prezumpciju, ka par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem valdes locekļiem jāatbild solidāri.

Vienlaikus jāņem vērā, ka Komerclikuma 169. panta trešā daļa paredz zināmu izņēmumu no vispārējā solidāras atbildības tiesiskā regulējuma. Proti, atbilstoši Civillikuma 1688. pantam⁶¹⁰ kopparādniekiem solidāra atbildība ir piemērojama neatkarīgi no viņu vainas. Savukārt atbilstoši Komerclikuma 169. panta trešajai daļai valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja pierāda, ka viņš ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Attiecīgi secināms, ka valdes locekļa solidārai atbildībai ir pamats tikai tad, ja viņš nav pierādījis savas rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka mērauklai.

Valdes locekļu solidāra atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem ir noteikta visās Eiropas Savienības dalībvalstīs.⁶¹¹ Tādējādi Latvijas Republikas Satversmes tiesa 2014. gada 13. jūnija spriedumā lietā Nr. 2014-02-01 pamatoti ir atzinusi, ka valdes locekļu solidāras atbildības princips ir viens no komerciesību pamatprincipiem⁶¹², norādot: “Ja valdes loceklis nevar pierādīt, ka individuāli ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, tad viņš solidāri atbild arī par citu valdes locekļu nodarītajiem zaudējumiem. Tātad likumdevējs ieviesis prezumpciju, ka visi valdes locekļi ir solidāri atbildīgi par komercsabiedrības pārvaldību neatkarīgi no tā, kā viņu starpā sadalīti pārvaldības pienākumi. Pat tad, ja valdes loceklis vadības funkciju nav īstenojis, viņam ir visi likumā noteiktie pienākumi, tostarp pienākums atbildēt par kapitālsabiedrībai vai trešajām personām nodarītajiem zaudējumiem.”⁶¹³

Tādējādi solidāras atbildības pienākums neatkrīt tikai tamdēļ vien, ka valdes loceklis vadības funkciju faktiski nav īstenojis. Piemēram, valdes loceklis savu bezdarbību nevar attaisnot ar

⁶⁰⁹ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.2.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶¹⁰ Izņemot nokavējumu (1687.p.), visas citas saistības pretējas atsevišķa kopparādnieka darbības sekas krīt arī uz pārējiem. Tādēļ, ja saistības priekšmets ir bojāts vai iznīcināts aiz viena kopparādnieka vainas, par zaudējumiem atbild arī pārējie.

⁶¹¹ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 162-171. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

⁶¹² Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr.2014-02-01, 14.2.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 117.

⁶¹³ Turpat, 14.2.2. punkts.

argumentu, ka viņš valdē ievēlēts „skata pēc, jo Komerclikums neparedz iespēju iecelt valdes locekli „skata pēc”, bet gluži pretēji noteic, ka valdes locekļi vada sabiedrību tikai kopīgi (Komerclikuma 222. pants, 302. pants). Attiecīgi, pat ja valdes loceklis vadības funkciju nav īstenojis, viņam ir visi likumā noteiktie pienākumi, tostarp atbildības pienākums par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.⁶¹⁴ Savukārt, ja valdes loceklim tiek liegta sabiedrības vadības iespēja (piemēram, dalībnieka ietekmē), valdes loceklim jābūt jāatkāpjas par tās nodibināšanu vai atjaunošanu, vai arī jāatkāpjas no amata.⁶¹⁵

Solidāras atbildības pienākums neatkrīt arī tad, ja ir noteikta valdes locekļu kompetenču sadale. Tā, pirmkārt, kontekstā ar valdes locekļu civiltiesisko atbildību tiesiska nozīme ir tikai dalībnieku sapulces lēmumam par valdes locekļu kompetenču sadali. Uz minēto aspektu ir norādījis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016. gada 20. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), atzīstot, ka “pienākumu (kompetenču) sadale, par ko savstarpēji vienojušies valdes locekļi, neietekmē valdes locekļa atbildību un nevar būt pamats valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības.”⁶¹⁶ Minētais ir skaidrojams ar to, ka atbilstoši likumam jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu piedziņu ietilpst dalībnieku sapulces kompetencē (Komerclikuma 210. panta pirmās daļas 7. punkts, 268. panta pirmās daļas 4. punkts) un tādēļ valdes locekļa atbildību nevar ietekmēt tāda kompetenču sadale, par ko lēmuši paši valdes locekļi.

Otrkārt, kompetenču sadale nekādā ziņā nepiešķir valdes loceklim tiesības centrēties tikai uz savu kompetenci, neinteresējoties par pārējo valdes locekļu darbu. Valdes loceklim jebkurā gadījumā saglabājas pienākums pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu. Ja valdes loceklis neveic nepieciešamos pasākumus, lai iegūtu informāciju par citu valdes locekļu darbu, ir atzīstams, ka valdes loceklis nav veicis pietiekamu pārraudzību. Turklāt, ja valdes loceklim ir aizdomas par citu valdes locekļu rīcības neatbilstību sabiedrības interesēm, viņam ir pienākums būt aktīvam un nepieciešamības gadījumā iejaukties, lai novērstu sabiedrības interešu apdraudējumu.⁶¹⁷

Solidāras atbildības pienākums neatkrīt arī tad, ja valdes loceklis ir izpildījis prettiesisku rīkojumu vai “samierinājies” ar citu valdes locekļu pieļauto pārkāpumu. Tā, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 12. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211) atzīts: “Ja valdes loceklim rodas šaubas par cita valdes locekļa rīcības tiesiskumu, tad viņš nedrīkst ar to samierināties. Gluži pretēji, tā kā valdes locekļi vada

⁶¹⁴ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/40.

⁶¹⁵ Sk. arī: Haas/Ziemons. In: Michalski, GmbHG. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2010, § 43 Rn. 153.

⁶¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), 9.4. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶¹⁷ Līdzīgi: Rauter R., Ratka T. In: Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/303.

sabiedrību tikai kopīgi, katram valdes loceklim jāpārtrauc pārējo valdes locekļu darbība un, konstatējot nelikumības, attiecīgi jāreaģē, piemēram, jāatsakās izpildīt rīkojumus, kuru tiesiskums izraisa pamatotas aizdomas. Minēto negroza apstākļi, ka valdes locekļiem tikusi sadalīta izlemjamo jautājumu kompetence. Līdz ar to valdes loceklim jādara viss iespējamais un saprātīgi no viņa sagaidāmais, lai novērstu zaudējumu rašanos.”⁶¹⁸ Tādējādi, ja sabiedrības vadību īsteno vairāki valdes locekļi, ir sagaidāms, ka valdes loceklis īsteno efektīvus pasākumus, lai mazinātu iespējamās nelabvēlīgās sekas, kas sabiedrībai varētu rasties cita valdes locekļa pārkāpuma rezultātā. Pretējā gadījumā valdes loceklim solidāri jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.⁶¹⁹

Situācijā, ja objektīvi nav iespējams noskaidrot, kurš valdes loceklis ir vainojams zaudējumu nodarīšanā, solidāra atbildība var tikt piemērota visiem valdes locekļiem. Turklāt solidāras atbildības pienākums ir piemērojams, neatkarīgi no pārkāpuma būtības un valdes locekļa vainas pakāpes.⁶²⁰ Piemēram, par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem solidāri atbild ne vien tas valdes loceklis, kurš ir izdarījis pārkāpumu, bet arī valdes loceklis, kurš nav pietiekami rūpīgi pārraudzījis attiecīgo valdes loekli.⁶²¹ Tomēr, kā jebkura tiesība, arī tiesība prasīt solidāru atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem ir īstenojama labā ticībā, tas ir, rēķinoties ar otras puses pamatotajām un tiesiski aizsargājamām interesēm. Tādējādi, lai gan valdes locekļa pārkāpuma būtība un vainas pakāpe nemazina solidāras atbildības pienākumu, būtiski ir ņemt vērā, ka ne vienmēr ir konstatējams adekvāts cēloniskais sakars starp individuāli pieļauto pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Attiecīgi, ja adekvāts cēloniskais sakars būtu konstatējams tikai attiecībā uz vienu vai dažu valdes locekļu pieļauto pārkāpumu, nebūtu pamata atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem piemērot valdes locekļiem, starp kuru pieļauto pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem nav konstatējams adekvāts cēloniskais sakars.

Atbilstoši judikatūrai solidāra atbildība var tikt piemērota arī attiecībā uz vairāku sastāvu valdes locekļiem. Proti, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 20. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-2/2016 (C04268309) norādīts: “Pastāvot zināmiem apstākļiem, valdes locekļu solidāra atbildība var iestāties arī tad, ja tie darbojušies dažādos laika posmos.]..[gadījumā, ja dažādos periodos darbošos valdes locekļu rīcības rezultātā ir radīta situācija, kurā nav iespējams konstatēt zaudējumu nodarīšanas brīdi, tad šādi zaudējumi uzskatāmi par nedalītiem

⁶¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211), 9.2. punkts; līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.2.1. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁶¹⁹ Līdzīgi: Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). *Directors' & Officers (D&O) Liability*. Tort and Insurance Law. Vol.36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 900.

⁶²⁰ Valdes locekļa pārkāpuma būtībai un vainas pakāpei var būt nozīme, regresa kārtībā risinot jautājumu par savstarpēju atbildības sadalījumu starp valdes locekļiem (Civillikuma 1686.p.).

⁶²¹ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 255.

Civillikuma 1674. panta izpratnē, un par tiem solidāri atbild visi tie valdes locekļi, kuru rīcības rezultātā šāda situācija radusies.”⁶²² Tomēr būtiski atzīmēt, ka minētajā spriedumā vairāku sastāvu valdes locekļu solidāra atbildība ir saistīta ar situāciju, ja šo valdes locekļu rīcības rezultātā nav iespējams konstatēt zaudējumu nodarīšanas brīdi. Attiecīgi, ja sabiedrībai nodarīto zaudējumu rašanās brīdis ir skaidri nosakāms, par tiem atbild tie valdes locekļi, kas attiecīgajā brīdī bija amatā.

Diemžēl jāteic, ka līdzšinējā tiesu praksē novērojams konsekvences trūkums jautājumā par valdes locekļu solidāras atbildības būtību. No Komerclikuma 169. panta kopsakarā ar Civillikuma 1682. un 1683. pantu izriet, ka:

- 1) valdes loceklis solidāri atbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja attiecībā uz viņu pastāv valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi (krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša rīcība ir prezumējama),
- 2) katrs no solidāri atbildīgajiem valdes locekļiem atbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pilnā apjomā,
- 3) prasītājs var izvēlēties, pret kuru no solidāri atbildīgajiem valdes locekļiem celt prasību, turklāt prasītājs var celt prasību pret vienu, vairākiem vai visiem valdes locekļiem,
- 4) atbildības apmērs nav ierobežots ar noteiktu apmēru vai summu. Pat ja valdes locekļi savstarpēji vienojas par atbildības apmēra ierobežojumiem, šāda vienošanās saista tikai pašus valdes locekļus, bet ne sabiedrību.

Atbilstoši valdes locekļu solidāras atbildības būtībai Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2012. gada 7. marta spriedumā lietā Nr. SKC-113/2012 pamatoti atzina, ka gadījumā, ja valdes locekļu darbības rezultātā nodarīti zaudējumi sabiedrībai, sabiedrība pēc brīvas izvēles ir tiesīga prasīt visas saistības izpildījumu jeb visu zaudējumu atlīdzināšanu no visiem vai tikai no dažiem valdes locekļiem vai arī tikai no viena. Minētajā spriedumā Senāts arī īpaši uzsvēra, ka atbildētājs nevar norādīt, pret kuru no valdes locekļiem prasītājai bija jāceļ prasība, kā arī celt ierunas, ka prasība obligāti ceļama pret visiem valdes locekļiem. Citiem vārdiem, prasītāja var izvēlēties jebkuru no valdes locekļiem, vai arī vairākus, izvērtējot iespējas gūt apmierinājumu no viņu mantas un katra atbildības pakāpi par zaudējumus nesošo lēmumu pieņemšanu.⁶²³

Savukārt 2015. gada 27. februāra spriedumā lietā Nr. SKC-0008/2015 (C29206608) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments atzina, ka “pat gadījumā, ja starp atbildētājiem nevar pastāvēt solidāra atbildība, minētais nevar būt pamats prasības noraidīšanai. Jautājums par to,

⁶²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-2/2016 (C04268309), 9.8. punkts; līdzīgi Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912), 6.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912), 11. punkts. Pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁶²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 07.03.2012. spriedums lietā Nr. SKC-113/2012, 8.1. punkts [nav publicēts].

vai piedziņa veicama solidāri, vai arī nosakāmas piedzenamās summas daļas attiecībā pret katru no atbildētājiem, ir vairāk procesuāls, kam nav ietekmes uz prasības pamatotību kopumā. Atzīstot, ka nepastāv pamats solidārai atbildībai, būtu jānosaka atbildētāju dalīta atbildība.”⁶²⁴

Tomēr, kā secināms no tiesu prakses analīzes, vairākās tiesu lietās, kurās prasība tika celta tikai pret atsevišķiem valdes locekļiem, tā ir vai nu pilnībā noraidīta vai arī kasācijas instancē atcelts prasītājam labvēlīgs tiesas spriedums, jo, tiesas ieskatā, prasība vai nu nav bijusi celta vai arī lieta nav bijusi izskatīta atbilstoši valdes locekļu solidāras atbildības būtībai. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ar 2013. gada 1. oktobra spriedumu lietā Nr.C04271809, PAC-0841/13 (Senāts atteica ierosināt kasācijas tiesvedību) pievienojās pirmās instances tiesas sprieduma pamatojumam: “Par prasības noraidīšanas pamatu kalpo arī tas apstāklis, ka prasītāja, neskatoties uz to, ka Komerclikuma 169. panta otrā daļa nosaka, ka valdes un padomes locekļi atbild solidāri par zaudējumiem, ko tie nodarījuši sabiedrībai, prasību ir cēlusi tikai pret vienu no valdes locekļiem.”⁶²⁵ Savukārt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 30. augusta spriedumā lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912) norādīts, ka izskatāmajā lietā prasības priekšmets ir solidāra saistība pret vairākām personām, kura nav izskatāma dalīti pret katru atbildētāju atsevišķi, vienlaikus uzsverot to, ka nenoskaidrojot katra valdes locekļa darbības noteiktā laika posmā un nedodot vērtējumu darbības (bezdarbības) sekām, nav iespējams izdarīt pamatotus secinājumus par katra valdes locekļa atbildības esamību vai neesamību.⁶²⁶ Tādējādi secināms, ka tiesu praksē trūkst konsekventas pieejas jautājumā par valdes locekļu solidāru atbildību.

⁶²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.02.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0008/2015 (C29206608), 9.7. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 01.10.2013. spriedums lietā Nr. PAC-0841/13 (C04271809), 2.4. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912), 6.4. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

7. PRASĪBAS CELŠANA

7.1. Atbildības subjekts

7.1.1. Valdes loceklis

Komerclikuma 169. pantā paredzētās atbildības piemērošanas sākuma atskaites punkts ir lēmuma par valdes locekļa ievēlēšanu spēkā stāšanās brīdis. Proti, lai gan lēmums par valdes locekļa ievēlēšanu ir komercreģistrā ierakstāma ziņa (Komerclikuma 8. panta trešās daļas 3. un 4. punkts), šim ierakstam ir tikai deklaratīvs (informatīvs), nevis konstitutīvs (tiesības radošs) raksturs. Atbilstoši Komerclikuma 216. panta trešās daļas noteikumiem sabiedrības dalībnieku lēmums attiecībā uz valdes locekļiem ir spēkā ar tā pieņemšanas brīdi, ja šajā lēmumā nav noteikts cits lēmuma spēkā stāšanās termiņš. Tādējādi, ja vien lēmumā par valdes locekļa ievēlēšanu nav noteikts cits šī lēmuma spēkā stāšanās datums, līdz ar dienu, kad pieņemts lēmums par valdes locekļa ievēlēšanu, valdes loceklim ir piemērojama Komerclikuma 169. pantā paredzētā atbildība (neatkarīgi no tā, vai ir veikts atbilstošs ieraksts komercreģistrā).

Komerclikuma 169. pantā paredzētā atbildība neizbeidzas līdz ar valdes locekļa atsaukšanu vai amata atstāšanu. Proti, prasība var tikt celta arī pret valdes locekli, kas amatu ir atstājis (atsaukts saskaņā ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu vai pamatojoties uz valdes locekļa paziņojumu), ja pārkāpums ir pieļauts amata pilnvaru laikā un nav notecējis prasījuma noilguma termiņš. Tā kā komercreģistra ierakstam par valdes locekļa atsaukšanu vai amata atstāšanu ir deklaratīvs raksturs, valdes locekļa amata pilnvaras beidzas ar dienu, kad stājies spēkā lēmums par valdes locekļa atsaukšanu vai dienu, kad valdes loceklis paziņojis par amata atstāšanu. Tomēr, ja valdes loceklis pēc amata atstāšanas faktiski ir turpinājis īstenot sabiedrības vadību, viņam Komerclikuma 169. pantā paredzētā atbildība var tikt piemērota kā sabiedrības faktiskajam vadītājam.

Lai gan pēc vispārējā principa valdes loceklim ir piemērojama atbildība par pārkāpumu, kas pieļauts amata pilnvaru laikā, būtiski ņemt vērā, ka daži pienākumi saista valdes loceklim arī pēc amata pilnvaru izbeigšanās. Kā piemēru var minēt konfidencialitātes pienākumu un informācijas sniegšanas pienākumu sabiedrības maksātnespējas gadījumā.⁶²⁷

⁶²⁷ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 217.; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 2.

7.1.2. Faktiskais vadītājs

Komerclikuma 169. pants regulē valdes locekļa atbildību, nespecifizējot, vai šis regulējums ir attiecināms uz “juridisko” vai “faktisko” valdes locekli. Līdzīgs tiesiskais regulējums ir vairumā Eiropas Savienības dalībvalstu, tomēr divpadsmit valstīs (Austrijā, Beļģijā, Dānijā, Francijā, Grieķijā, Igaunijā, Luksemburgā, Maltā, Rumānijā, Slovākijā, Zviedrijā un Vācijā) tiesu praksē vai tiesību doktrīnā tiek atzīts, ka likumā noteiktā valdes locekļa atbildība ir piemērojama arī faktiskajam vadītājam.⁶²⁸ Arīdzan tiesību zinātnieku izstrādātajā Eiropas sabiedrību likuma modeli norādīts, ka tiesa var atzīt par valdes locekli (direktoru) arī tādu personu, kura formāli amatā nav bijusi iecelta.⁶²⁹

Arī Latvijas tiesību literatūrā ir aktualizēts jautājums par Komerclikuma 169. pantā paredzētās atbildības piemērošanu faktiskajam vadītājam, tas ir, personai kura atklāti vai slēpti faktiski īsteno valdes locekļa funkcijas, secinot, ka atbildības piemērošana ir saistāma ar faktisku sabiedrības pārstāvības un vadības funkciju īstenošanu, nevis formālu atrašanos valdes locekļa amatā.⁶³⁰ Attiecīgi Komerclikuma 169. pantā paredzētā atbildība var tikt piemērota, piemēram, sabiedrības dalībniekam, pilnvarniekam vai prokūristam, ja konkrētā gadījuma apstākļi liecina, ka šī persona slēpti vai atklāti ir rīkojusies kā sabiedrības faktiskais vadītājs, tas ir, pārstāvējusi sabiedrību attiecībās ar trešajām personām un īstenojusi sabiedrības vadības funkciju (nodarbojusies ar sabiedrības darbības stratēģisko plānošanu, darba organizēšanu un pārraudzīšanu, biznesa lēmumu pieņemšanu u.c. valdes kompetencē esošu jautājumu kārtošanu).

Jāatzīmē, ka faktisko vadītāju problemātika ir atzīta arī tiesībpolitiskā līmenī, par ko nepārprotami liecina likuma “Par nodokļiem un nodevām” 2019. gada 13. novembra grozījumi (stājās spēkā 2020. gada 1. janvārī). Ar šiem grozījumiem tika papildināts likuma “Par nodokļiem un nodevām” 60. pants, paredzot, ka process par juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu budžetam var tikt uzsākts ne tikai pret valdes locekli, bet arīdzan pret personu, kura ir faktiski īstenojusi valdes funkcijas un uzdevumus laikā, kad attiecīgie nokavētie nodokļu maksājumi ir izveidojušies. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Valsts ieņēmumu dienests bieži konstatē gadījumus, kad faktiski juridiskās personas darbību nodrošina pilnvarotās personas (arī

⁶²⁸ Study on Director`s Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 45-55. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, p.172-182 [aplūkots 28.11.2016.].

⁶²⁹ European Model Company Act, Section 9.01 (2): “The court may identify as a director a person that acts as such while not having been formally appointed (a “de facto director”) or a person in accordance with which instructions the board is accustomed to act (“shadow director”).” Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [aplūkots 20.02.2020.].

⁶³⁰ Latkovskis A. Faktiskais valdes loceklis. Jurista Vārds, 2018, Nr.9 (1015), 21.-26. lpp.

prokūristi), un tādēļ grozījumi nepieciešami, lai tiktu stiprināta juridisko personu faktisko amatpersonu, pārstāvju, dalībnieku u.c. personu atbildība.⁶³¹

Vienlaikus būtiski ņemt vērā, ka valdes locekļa atbildības institūts nevar tikt piemērots uz pieņēmuma pamata, ka attiecīgā persona ir uzskatāma par sabiedrības faktisko vadītāju. Proti, valdes locekļa atbildības institūta mērķis ir aizsargāt sabiedrības mantu, un tādēļ likumā paredzētā atbildība uz valdes locekli ir attiecināma saistībā ar svešas (sabiedrības) mantas pārvaldīšanu. Attiecīgi šo institūtu nevar piemērot personai, kura nepārvalda sabiedrības mantu, tas ir, neveic valdes kompetencē esošus uzdevumus sabiedrības (mantas) pārvaldīšanā. Tādējādi ieinteresētajai personai jāspēj pamatot un pierādīt to, ka attiecīgā persona faktiski ir īstenojusi valdes locekļa funkcijas, lai gan juridiski šajā amatā nav tikusi ievēlēta.⁶³²

Tomēr, kā secināms no vācu tiesību literatūras, praksē tas parasti sagādā ievērojamas grūtības, jo nav iespējams formulēt uz visām situācijām attiecināmu robežšķirtni, kas ļautu nošķirt to, vai konkrētajā gadījumā runa ir par faktisku sabiedrības vadību, prettiesisku ietekmes īstenošanu vai atsevišķu uzdevumu veikšanu. Vācu tiesu praksē un tiesību literatūrā ir atzīts, ka noteicošā nozīme ir tam, ar kādu intensitāti attiecīgā persona ir rīkojusies un kādus uzdevumus veikusi, īpaši uzsverot to, ka atsevišķu valdes kompetencē esošu uzdevumu veikšana tomēr nav pietiekams pamats valdes locekļa atbildības institūta piemērošanai.⁶³³

Ja sabiedrības valdē nav ievēlēts neviens valdes loceklis (vai amatā ieceltais valdes loceklis ir fiktīvs), domājams, ir pamats secināt, ka sabiedrības vadību īsteno faktiskais vadītājs. Proti, valde ir obligāta sabiedrības pārvaldes institūcija, bez kuras nav iespējama sabiedrības tiesībspējas un rīcībspējas īstenošana. Tādējādi, ja sabiedrībai nav likumā noteiktā kārtā iecelts valdes loceklis vai ieceltais valdes loceklis ir fiktīvs, vadoties no loģikas un taisnprātības apsvērumiem, ir pamats izdarīt pieņēmumu par to, ka tās vadību īsteno faktiskais vadītājs, kura identitāte noskaidrojama, ņemot vērā konkrētā gadījuma apstākļus.

Vienlaikus jāteic, ka faktiskā vadītāja atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem izriet arī no vispārējām civiltiesībām. Proti, sabiedrības faktiskajam vadītājam kā sabiedrības pilnvarniekam vai lietvedim nenoliedzami ir pienākums pārzināt uzņemtās lietas ar vislielāko rūpību un atbildēt par zaudējumiem, kas nodarīti aiz vieglas neuzmanības (Civillikuma 2295. pants, 2333. pants). Tā kā vispārējo civiltiesību regulējums jautājumā par pilnvarnieka (lietveža) atbildību ir ļoti tuvs Komerclikuma 169. pantā iekļautajam regulējumam par valdes locekļa atbildību, jāatzīst,

⁶³¹ Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 11. lpp. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A35541D101AFA6C3C225849300269C83?OpenDocument> [aplūkots 20.02.2020.].

⁶³² Latkovskis A. Faktiskais valdes loceklis. Jurista Vārds, 2018, Nr.9 (1015), 24. lpp.

⁶³³ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 19 ff.; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 3.

ka jautājuma izšķiršana par sabiedrības faktiskā vadītāja atbildību saskaņā ar vispārējo civiltiesību priekšrakstiem varētu būt tiesiski vienkāršāks un ērtāks risinājums.

7.1.3. Fiktīvi iecelts valdes loceklis

Latvijā samērā raksturīga ir tā sauktā “izkārtnes” valdes locekļu problemātika. Piemēram, apjaušot sabiedrības maksātnespējas neizbēgamību, sabiedrības valdē nereti fiktīvi tiek ieceltas personas, kuras faktiski neveic sabiedrības vadību un valdē tiek ieceltas nolūkā izvairīties no likumā paredzētās atbildības tām personām, kas faktiski īsteno sabiedrības vadību. No vienas puses, faktiska sabiedrības vadības neīstenošana pati par sevi neatbrīvo valdes locekli no atbildības pienākuma par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, jo Komerclikuma 169. panta otrā daļa paredz solidāru atbildību, no kuras valdes loceklis var atbrīvoties, ja pierāda, ka ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. No otras puses, ja persona valdē ir iecelta fiktīvi (ar mērķi izvairīties no likumā paredzētās atbildības), aktualizējas jautājums par Civillikuma 1415. un 1438. panta piemērošanu.

Proti, lēmums par valdes locekļa atsaukšanu un iecelšanu ir tiesisks darījums, uz kuru attiecināmi vispārējie Civillikuma noteikumi⁶³⁴, tostarp Civillikuma 1415. pants, kurš paredz absolūtu spēkā neesamību gribas izteikumam, kas neatbilst likumam, labiem tikumiem vai ir vērsts uz likuma apiešanu. Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums par valdes locekļa maiņu, ja tas ir vērsts uz izvairīšanos no likumā paredzētās atbildības, atbilstoši Civillikuma 1415. pantam ir uzskatāms par absolūti spēkā neesošu gribas izteikumu. Turklāt šāds lēmums ir uzskatāms arī par šķietamu jeb fiktīvu gribas izteikumu Civillikuma 1438. panta izpratnē, ja neviena no iesaistītajām personām nevēlas tiesiski saistīties, bet vēlas radīt trešajām personām iesaistīšanu, ka ir notikusi patiesi gribēta un reāla valdes sastāva maiņa, tādējādi cenšoties izvairīties no likumā paredzētās atbildības. Šāds šķietams jeb fiktīvs gribas izteikums atbilstoši Civillikuma 1438. pantam ir absolūti spēkā neesošs. Attiecīgi pēc vispārējā principa tiek uzskatīts, ka šāds gribas izteikums neizraisa nekādas tiesiskas sekas.⁶³⁵

Vienlaikus atzīmējams, ka lēmums par fiktīva valdes locekļa iecelšanu amatā nevar tikt atzīts par spēkā neesošu ar atpakaļejošu spēku (latīņu val. – *ex tunc*), ja tā rezultātā tiek aizskartas trešo personu pamatotās intereses.⁶³⁶ Tādējādi secināms, ka fiktīvi ieceltajam valdes loceklim nav tiesiska pamata piemērot Komerclikuma 169. pantā paredzēto atbildību tikai tad, ja viņš sabiedrības

⁶³⁴ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 172. lpp.; arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 03.10.2019. spriedums lietā Nr. SKC-185/2019 (C30594016), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].

⁶³⁵ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 185.-186. lpp.

⁶³⁶ Sal.: Staudingers J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Erstes Buch. Allgemeiner Teil. §§ 134 – 163. 13. Auflage. Berlin: de Gruyter, 1996, § 138, Rn. 94, 108.

vadību nekad nav īstenojis un sabiedrības valdē ir bijis iecelts tikai tādēļ, lai no likumā paredzētās atbildības izvairītos tās personas, kas faktiski īstenojušas sabiedrības vadību.

7.2. Prasības celšanas kārtība

7.2.1. Dalībnieku sapulces lēmums

Atbilstoši Komerclikuma 172. panta pirmajai daļai, 210. panta pirmās daļas 7. punktam un 268. panta pirmās daļas 4. punktam jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli ietilpst dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē. Tādējādi secināms, ka Latvijā jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekli prioritāra nozīme ir piešķirta dalībnieku gribai.

Līdzīgs tiesiskais regulējums ir arī, piemēram, Vācijā un Austrijā (attiecībā uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību), Itālijā, Spānijā, Norvēģijā.⁶³⁷ Tomēr jāteic, ka samērā daudzās valstīs (piemēram, Vācijā un Austrijā attiecībā uz akciju sabiedrībām, Polijā, Šveicē, Nīderlandē, Lielbritānijā, Amerikas Savienotajās Valstīs⁶³⁸) prasības celšanai pret valdes locekli dalībnieku sapulces lēmums nav nepieciešams, respektīvi, jautājuma izlemšana ietilpst valdes vai padomes kompetencē.

Tādējādi secināms, ka Komerclikumā noteikto prasību pēc dalībnieku sapulces lēmuma nebūt nevar vērtēt kā vispārpieņemtu praksi, turklāt šāda prasība neiederas tā dēvētajā divpakāpju (angļu val. – *two-tier*) korporatīvās pārvaldības modelī, tas ir, kapitālsabiedrībās, kurās ir padome (sk. plašāk promocijas darba 7.2.1.3. punktu).

7.2.1.1. Dalībnieku sapulces lēmuma *ratio legis*

Jautājums par to, kāds ir prasības pēc dalībnieku sapulces lēmuma *ratio legis*, ir visnotaļ diskutabls. Tiesību literatūrā ir norādīts, ka šāda regulējuma mērķis ir novērst iespējamus interešu konfliktus, kas, ņemot vērā solidāras atbildības principu, varētu rasties valdes vai padomes locekļiem.⁶³⁹ Tomēr, ja šāda regulējuma vienīgais mērķis būtu novērst eventuāli iespējamās interešu konflikta situācijas, prasība pēc dalībnieku sapulces lēmuma būtu lieka gadījumos, kad prasība ceļama pret bijušo valdes locekli. Turklāt, lai novērstu iespējamus interešu konfliktus, jautājums par prasības celšanu pret valdes locekli nav jānodod vispārējā dalībnieku sapulces kompetencē (kā tas atbilstoši spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam ir paredzēts Latvijas tiesībās), bet gan drīzāk

⁶³⁷ Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). *Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol.36.* Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, pp. 947-950.

⁶³⁸ *Ibid.*, pp. 949-951.

⁶³⁹ Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). *Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol.36.* Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 947.

jāparedz dalībnieku sapulcei lēmuma pieņemšanas tiesības situācijās, ja ir konstatējams valdes vai padomes locekļu interešu konflikts.

Sistēmiski iztulkojot Komerclikuma tiesību normas, drīzāk ir pamats secināt, ka Komerclikuma 172. panta pirmā daļa kalpo kā zināms valdes locekļa komerciālās rīcības brīvības garants. Respektīvi, pildot amata pienākumus, valdes loceklis var paļauties, ka prasība pret viņu netiks celta, ja dalībnieku sapulce par to nav lēmusi (izņemot likumā paredzētos gadījumus, piemēram, dalībnieku mazākuma vai kreditora prasība sabiedrības labā, kā arī maksātnespējas procesa administratora prasība pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas⁶⁴⁰). Respektīvi, atbilstoši spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam citas sabiedrības pārvaldes institūcijas (valde, padome) vai līgumiskie pārstāvji prasību pret valdes locekli nevar celt pēc savas iniciatīvas.⁶⁴¹

Attiecīgi prasība pēc dalībnieku sapulces lēmuma ir ne vien eventuāli iespējamā interešu konflikta novēršanas norma, bet arī kontroles instruments, ko likumdevējs noteicis, lai nodrošinātu to, ka lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli atbilstu sabiedrības labākajām interesēm. Diemžēl praksē šis regulējums nereti tiek izmantots negodprātīgi, un tādēļ apsverama ir līdzšinējās paradigmas maiņa, piešķirot tiesības lemt par prasības celšanu pret valdes locekli arī neatkarīgai ar publisko varu apveltītai institūcijai (sk. plašāk promocijas darba 7.2.1.4. punktu).

7.2.1.2. Lēmuma saturs un pieņemšanas kārtība

Komerclikuma 172. pantā nav paredzētas īpašas prasības attiecībā uz dalībnieku sapulces lēmuma saturisko būtību. Tādēļ dalībnieku sapulces lēmumā nav nepieciešams ietvert apstākļu, uz kuriem pamatots prasījums, detalizētu izklāstu un zaudējumu aprēķinu.⁶⁴² Tomēr, tā kā dalībnieku sapulces lēmums ir vienpusējs tiesisks darījums⁶⁴³, uz to ir attiecināmi vispārējo civiltiesību noteikumi, tostarp Civillikuma 1417. pants, atbilstoši kuram nav spēkā pilnīgi nenoteikti darījumi. Piemēram, Vācijas tiesu praksē ir atzīts, ka dalībnieku lēmumā ir jānorāda, kāda pārkāpuma izdarīšana valdes loceklim tiek pārņemta, vienlaikus uzsverot, ka nav nepieciešams precīzs lietas apstākļu izklāsts un pietiek ar situācijas aprakstu, kuras rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi.⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109), 7.1.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].

⁶⁴¹ Līdzīgi: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 350, 149. lpp.

⁶⁴² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.2.1. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶⁴³ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 172. lpp.; arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 03.10.2019. spriedums lietā Nr. SKC-185/2019 (C30594016), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].

⁶⁴⁴ Drescher I. Die Haftung des GmbH-Geschäftsführers. 7.Aufl. Köln: RWS Verlag, 2013, Rn. 16.; Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 85.

Lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli ir pieņemams dalībnieku sapulcē ar klātesošo vienkāršu balsu vairākumu, un likums aizliedz statūtos noteikt lielāku balsu vairākumu. Šajā ziņā būtiski ņemt vērā, ka dalībnieku sapulcē nav balsstiesību tam sabiedrības dalībniekam, kurš vienlaikus ir arī valdes loceklis, pret kuru ceļama prasība (Komerclikuma 211. panta otrās daļas 2. punkts, 280. panta otrās daļas 1. punkts).

Komerclikuma 172. pants neierobežo sabiedrības dalībnieku tiesības pieņemt lēmumu par prasības celšanu pret valdes locekli atkarībā no tā, cik ilgi viņš vairs nepilda valdes locekļa pienākumus konkrētajā sabiedrībā.⁶⁴⁵ Tomēr sabiedrības dalībniekiem ir jārēķinās ar likumā noteikto prasījuma pret valdes locekli noilguma termiņu, pretējā gadījumā varētu tikt konstatēta dalībnieku rupja neuzmanība, ceļot nepamatotu prasību pret valdes locekli, kas atbilstoši Komerclikuma 172. panta septītajai daļai ir pamats solidarai par prasības celšanu balsojušo dalībnieku atbildībai.

7.2.1.3. Dalībnieku sapulces vs. padomes kompetence

Prasība pēc dalībnieku sapulces lēmuma ir samērā loģiska attiecībā uz tādu kapitālsabiedrību, kurai nav padomes, jo tādā gadījumā uzticības mandātu valdes loceklim dod sabiedrības dalībnieku sapulce, lemjot par valdes locekļa ievēlēšanu. Ceļot prasību pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu piedziņu, faktiski tiek izvērtēts jautājums par to, kā valdes loceklis ir īstenojis viņam doto uzticības mandātu. Tādējādi ir saprotama likumā noteiktā prasība, ka jautājums par prasības celšanu pret valdes locekli ir jāizlemj tai sabiedrības institūcijai, kas šo uzticības mandātu ir devusi, tas ir, dalībnieku sapulcei.

Akciju sabiedrībām un sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, kurām ir izveidota padome, jautājums par valdes locekļa ievēlēšanu un valdes darbības pastāvīgu uzraudzīšanu ietilpst padomes kompetencē (Komerclikuma 220. panta otrā daļa, 292. panta pirmās daļas 1. punkts). Respektīvi, šādā gadījumā uzticības mandātu valdes loceklim dod padome, turklāt padome ir arī atbildīga par valdes darbības pastāvīgu uzraudzību. Tādējādi visnotaļ likumsakarīgi būtu, ja padomei būtu tiesības patstāvīgi lemt jautājumu par prasības celšanu pret valdes locekli.

Jāatzīmē, ka G20/OECD Korporatīvās pārvaldības principos jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli nebūt nav minēta kā akcionāru obligātā vai vēlamā kompetence. Protī, minētajos principos uzsvērts, ka akcionāriem ir obligāti jānodrošina tiesības 1) izmantot drošas metodes īpašumtiesību reģistrēšanai, 2) nodot vai atsavināt akcijas, 3) savlaicīgi un regulāri iegūt atbilstošu būtisku informāciju par kapitālsabiedrību, 4) piedalīties akcionāru sapulcēs un

⁶⁴⁵ Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.2.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

balsot tajās, 5) ievēlēt un atsaukt padomes locekļus un 6) piedalīties kapitālsabiedrības peļņas sadalē. Attiecībā uz vēlamajām akcionāru kompetencēm OECD Korporatīvās pārvaldības principi min jautājuma izlemšanu par grozījumiem statūtos, jaunu akciju izlaišanu un netipiskiem darījumiem.⁶⁴⁶

Jāatzīmē arī tas, ka atbilstoši Vācijas tiesiskajam regulējumam lēmumu par prasības celšanu pret akciju sabiedrības valdes locekli ir tiesīga pieņemt padome, tomēr padomei ir pienākums šādu prasību celt, ja tā nolemj akcionāru sapulce (§ 147 (1) AktG).⁶⁴⁷ Latvijas valdes locekļa atbildības regulējums ir izstrādāts, par paraugu izmantojot vācu komerciesības, tomēr nav saprotams, kādēļ Latvijas tiesībās padomei tiek liegtas tiesības izlemt par prasības celšanu pret valdes locekli.

Jāņem vērā, ka padome nevar pilnvērtīgi īstenot valdes uzraudzības funkciju (Komerclikuma 292. panta pirmās daļas 1. un 2. punkts), ja padomei nav piešķirta kompetence lemt par prasības celšanu pret valdes locekli. Turklāt jāņem vērā, ka tā dēvētā divpakāpju (angļu val. – *two-tier*) korporatīvās pārvaldības modeļa *ratio legis* ir nodrošināt to, lai valdi pārraudzītu neatkarīga un objektīva institūcija.⁶⁴⁸ Valdes neatkarīgas pārraudzības modelis pilntiesīgi nedarbojas, ja lēmumu par prasības celšanu pret valdes locekli pieņem dalībnieku (akcionāru) sapulce, nevis padome.

Līdz ar to, ja sabiedrībai ir padome, jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli būtu nododama padomes, nevis dalībnieku sapulces kompetencē. Tādējādi padome varētu efektīvāk uzraudzīt valdes darbību. Turklāt ar šādu regulējumu labāk tiktu aizsargātas mazākuma dalībnieku intereses, kā arī nodrošināta efektīvāka valdes locekļa atbildības institūta darbība, jo īpaši situācijās, kad valdes locekļa pārkāpums ir saistīts ar vairākuma dalībniekam lojālu, bet sabiedrības labākajām interesēm neatbilstošu rīcību.

No vienas puses, pamatots ir Latvijas tiesību literatūrā paustais viedoklis, ka padomes locekļi var nonākt interešu konflikta situācijā, izlemjot jautājumu par prasības celšanu pret valdes locekli.⁶⁴⁹ Respektīvi, ja padome nav pienācīgi uzraudzījusi valdi, prasības celšana pret valdes locekli var radīt personīgās atbildības risku arī padomes locekļiem, jo atbilstoši Komerclikuma 169. panta otrajai daļai par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem valdes un padomes locekļi atbild solidāri. Šādā situācijā padomes locekļi varētu būt “izvairīgi” jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekļiem.

⁶⁴⁶G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015, chapter II, A,B, p. 20. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 12.04.2018.].

⁶⁴⁷ Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018, p. 195.

⁶⁴⁸ Līdzīgi: Vutt A., Vutt M. Duties and Liability of the Members of the Supervisory Board of Limited Companies in Estonia. Juridica International, 2017, Vol. 26, p. 67.

⁶⁴⁹ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komercestrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 221. lpp.

No otras puses, atbilstoši Komerclikuma 172. panta trešajai daļai sabiedrības prasību pret valdes locekli ceļ un uztur padome. Tādējādi, neraugoties uz valdes un padomes locekļu solidāras atbildības principu, likumdevējs padomes interešu konflikta risku nav novērtējis kā tik būtisku, lai nevarētu uzticēt padomei prasības pret valdes locekli celšanu un uzturēšanu. Turklāt atbilstoši Komerclikuma 292. panta pirmās daļas 6. punktam padomes kompetencē ir iepriekš izskatīt visus jautājumus, kas ir akcionāru sapulces kompetencē, un sniegt par tiem atzinumu. Tātad atbilstoši šobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam padomei ir jādod dalībnieku (akcionāru) sapulcei atzinums par to, vai ir ceļama prasība pret valdes locekli. Līdz ar to secināms, ka tā dēvētās divpakāpju korporatīvās pārvaldības sistēmas ietvaros Latvijas tiesību aktos ir nostiprināta būtiska padomes loma jautājumā par valdes locekļa atbildības institūta piemērošanu, un tādēļ tikai likumsakarīgi būtu tas, ka padome izlemtu arīdzan jautājumu par prasības celšanu pret valdes locekli. Nolikā novērst iespējamus interešu konfliktus, lietderīgāk būtu noteikt speciālu regulējumu šādai interešu konflikta situācijai, nevis vispār izslēgt no padomes kompetenču klāsta jautājuma izlemšanu par prasības celšanu pret valdes locekli. Līdzīga pieeja ir nostiprināta daudzās Komerclikuma tiesību normās, tostarp, piemēram, Komerclikuma 184.² panta ceturtajā un piektajā daļā.

Ņemot vērā minēto, Komerclikuma 172. panta pirmo daļu būtu vēlams grozīt, piemēram,

- 1) Komerclikuma 172. panta pirmajā daļā izslēgt vārdus “valdes locekļiem”,
- 2) Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā: “Prasību pret valdes locekļiem ceļ, pamatojoties uz padomes vai, ja tādas nav, dalībnieku sapulces lēmumu. Uz dalībnieku sapulces lēmumu attiecināmi šā panta pirmās daļas noteikumi.”,
- 3) Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.² daļu šādā redakcijā: “Padomes loceklim nav balsstiesību jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekli, ja viņa intereses saduras ar sabiedrības interesēm.”,
- 4) Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.³ daļu šādā redakcijā: “Padomei ir pienākums celt prasību pret valdes locekli, ja dalībnieku sapulcē pieņemts lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli un dalībnieku sapulce prasības celšanai nav ievēlējusi citu pārstāvi. Uz dalībnieku sapulces lēmumu attiecināmi šā panta pirmās daļas noteikumi.”,
- 5) Izteikt Komerclikuma 172. panta trešās daļas pirmo teikumu šādā redakcijā “Sabiedrības prasību pret valdes locekli ceļ un uztur padome, ja dalībnieku sapulce prasības celšanai un uzturēšanai nav ievēlējusi citu pārstāvi.”

7.2.1.4. Paradigmas maiņa – kompetences piešķiršana ar publisku varu apveltītam orgānam

Atbilstoši Komerclikuma 172. pantam jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekli prioritāra nozīme tiek piešķirta dalībnieku gribai. Taču nenoliedzams ir fakts, ka sabiedrības dalībniekiem var būt interešu konflikts jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekli, it īpaši tad, ja valdes locekļa pārkāpums izpaužas kā sabiedrības dalībniekam lojāla, bet sabiedrības labākajām interesēm neatbilstoša rīcība (jo īpaši augsts šāds interešu sadursmes risks pastāv sabiedrības finansiālo grūtību gadījumā). Šādā situācijā saprātīgi nav pamata sagaidīt, ka sabiedrības dalībnieki, rūpējoties par sabiedrības labākajām interesēm, varētu izlemt par prasības celšanu pret valdes locekli.

Protams, tiesības celt prasību pret valdes locekli ir arī dalībnieku mazākumam (Komerclikuma 172. panta otrā daļa), turklāt šādas tiesības dalībnieku mazākumam ir pat tad, ja dalībnieku sapulce ar balsu vairākumu nobalsojusi pret prasības celšanu.⁶⁵⁰ Tomēr praktiski šīs tiesības īstenot var izrādīties neiespējami vai ļoti apgrūtināti, jo dalībnieku mazākuma rīcībā var nebūt pietiekamas pierādījumu bāzes prasības celšanai, turklāt dalībnieku mazākumam ir jāfinansē tiesāšanās izdevumi. To, ka dalībnieku mazākums ļoti reti izmanto likumā paredzētās tiesības celt prasību pret valdes locekli, apliecina autores veiktā Latvijas tiesu prakses empīriskā analīze (šādas prasības veido tikai 2,04 % no analizētajām tiesu lietām).

Atbilstoši Civilprocesa likuma 90. panta otrās daļas noteikumiem tiesības celt prasību ir paredzētas arī dzan prokuroram. Lai gan Civilprocesa likuma 90. panta otrā daļa orientē prokuratūru uz piedalīšanos lietās, kurām ir būtiska valstiska un sociāla nozīme⁶⁵¹, jāatzīst, ka prokuroram ir samērā plašas pilnvaras, proti, tiesības celt prasību arī tad, ja, veicot prokurora pārbaudi, ir konstatēts likuma pārkāpums (Civilprocesa likuma 90. panta otrās daļas trešais punkts). Turklāt atbilstoši Prokuratūras likuma⁶⁵² 17. panta otrās daļas 3. punktam prokuroram ir ne vien tiesības, bet pat pienākums, konstatējot likuma pārkāpumu, iesniegt prasības pieteikumu tiesā. Tādējādi, ja prokurors, veicot pārbaudi, konstatē, ka valdes loceklis ir pārkāpis Komerclikuma 169. pantu, prokuroram atbilstoši Civilprocesa likuma 90. panta otrās daļas trešajam punktam un Prokuratūras likuma 17. panta otrās daļas 3. punktam ir tiesības celt atbilstošu prasību.

Vienlaikus jāatzīmē, ka analizētajās tiesu lietās neviena no prasībām nav bijusi celta pēc prokurora iniciatīvas. Tas varētu būt skaidrojams ar nepietiekamo finansējumu, atbilstošas pieredzes un zināšanu trūkumu, un šī problēma ir raksturīga ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs.⁶⁵³ Attiecīgi nav pamata sagaidīt, ka prokuratūra varētu nodrošināt valdes

⁶⁵⁰ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 384, 164. lpp.

⁶⁵¹ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zin. red. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2011, 250. lpp.

⁶⁵² Prokuratūras likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 2. jūnijs, Nr. 65.

⁶⁵³ Sal.: Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016, p. 64. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 28.02.2018.].

locekļa atbildības institūta efektīvu praktisko piemērojamību. Tādējādi līdz sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanai jautājums par prasības celšanu pret valdes locekli faktiski ir atkarīgs tikai no privātas (dalībnieku) iniciatīvas. Taču empīriskie dati liecina, ka privātā iniciatīva nenodrošina pietiekamu valdes locekļa atbildības institūta praktisko piemērojamību.

Piemēram, pētījumā par valdes locekļu (direktoru) pienākumiem un atbildību Eiropas Savienībā secināts, ka teju visās Eiropas Savienības dalībvalstīs pastāv zināmas problēmas ar valdes locekļu civiltiesiskās atbildības praktisku piemērošanu, norādot, ka tas ir izskaidrojams nevis ar atbildības normu saturu, bet gan dažādu apstākļu sinerģiju – pamatā valdes atbildības institūta iedarbības efektivitāti negatīvi ietekmē tas, ka tiesvedības procesi ir pārlietu ilgstoši, dārgi un nav skaidrības par sagaidāmo rezultātu, kā arī dalībvalstu likumos nav iekļauti pietiekami stimulējoši instrumenti prasību celšanai sabiedrības maksātnespējas gadījumā.⁶⁵⁴ Savukārt pētījumā par Eiropas Savienības dalībvalstu maksātnespējas tiesisko regulējumu un praksi secināts, ka biežākie šķēršļi valdes locekļu civiltiesiskās atbildības praktiskai piemērošanai ir tiesvedības procesa izmaksas un ilgums, pierādījumu trūkums un fakts, ka valdes loceklim nepieder manta, pret kuru varētu vērst piedziņu labvēlīga sprieduma gadījumā.⁶⁵⁵

Arīdzan Eiropas Komisijas 2012. gada 12. decembra Rīcības plānā “Eiropas uzņēmējdarbības tiesības un korporatīvā vadība – mūsdienīgs tiesiskais regulējums akcionāru lielākai iesaistīšanai un noturīgāku uzņēmumu veidošanai” atzīts, ka Eiropas Savienības dalībvalstīs pastāv zināms akcionāru intereses trūkums attiecībā uz vadības saukšanu pie atbildības par tās lēmumiem un darbībām.⁶⁵⁶ Minētajā plānā uzsvērts, ka laba korporatīvā pārvaldība ir ļoti būtiska, jo labi pārvaldītiem uzņēmumiem ir lielāka iespējamība kļūt konkurētspējīgākiem un noturīgākiem ilgtermiņā.⁶⁵⁷

Nenoliedzami, komercdarbības īstenošana pamatā ir privāttiesisko attiecību jautājums, tomēr slikta korporatīvā pārvaldība būtiski ietekmē arīdzan publiskās intereses. Piemēram, slikta korporatīvā pārvaldība ļoti negatīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi un pazemina saistību izpildes kultūru, radot nevēlamu ietekmi arīdzan uz makroekonomiskajiem rādītājiem un valsts ekonomisko izaugsmi. Attiecīgi slikta korporatīvā pārvaldība ietekmē ne tikai sabiedrības dalībnieku (akcionāru)

⁶⁵⁴ Sk.: Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, p. XVI-XVIII, Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

⁶⁵⁵ Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016, pp. 62-65. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 28.02.2018.].

⁶⁵⁶ Eiropas Komisijas 2012. gada 12. decembra Rīcības plāns: Eiropas uzņēmējdarbības tiesības un korporatīvā vadība – mūsdienīgs tiesiskais regulējums akcionāru lielākai iesaistīšanai un noturīgāku uzņēmumu veidošanai. COM (2012) 740, 3.lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52012DC0740> [aplūkots 20.02.2020.].

⁶⁵⁷ Turpat.

intereses, bet gan ievērojami plašāku objektīvi aizsargājamo interešu loku, tostarp, sabiedrības kreditoru, darbinieku un sadarbības partneru intereses.

Tādējādi valdes locekļa atbildības institūta praktiskās piemērošanas zemie rādītāji, kā arī negatīvās sekas, kas sliktas korporatīvās pārvaldības rezultātā iestājas plašam objektīvi ieinteresēto personu lokam, vedina vērtēt to, vai valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti var nodrošināt tikai ar privātu iniciatīvu, vai tomēr nepieciešams paredzēt iespēju celt prasību pret valdes locekli arī ar publisko varu apveltītai speciālai institūcijai.

Piemēram, šāds regulējums, reaģējot uz finanšu krīzi un korporatīvajiem skandāliem, ir ieviests Austrālijā, nodibinot ar publisko varu apveltītu centrālo regulatoru (Australian Securities and Investments Commission (ASIC)), un piešķirot šim regulatoram tiesības veikt korporatīvās izmeklēšanas un auditus, kā arī tiesības celt prasību pret valdes locekļiem par zaudējumu piedziņu, kas sabiedrībai radušies korporatīvo pārkāpumu rezultātā. Kā secināts empīriskā pētījumā par ASIC darbības rezultātiem, šī regulatora darbībai ir ļoti būtiska loma labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanā, jo aptuveni pusē no visiem tiesvedības procesiem pret valdes locekli prasība tiek celta pēc ASIC iniciatīvas.⁶⁵⁸

Austrālijas pozitīvā pieredze ir likusi aizdomāties arī citu valstu tiesību zinātniekiem. Piemēram, iespējas paredzēšana celt prasību pret valdes locekli ar publisko varu apveltītai institūcijai ir atzinīgi novērtēta Vācijā⁶⁵⁹ un Lielbritānijā.⁶⁶⁰ Lielākoties šāda nostāja tiek pamatota ar apsvērumu, ka valdes pienācīga kontrole un laba korporatīvā pārvaldība diemžēl nevar tikt nodrošināta tikai ar privātas iniciatīvas regulējumu. Savukārt publiskas iniciatīvas regulējuma ieviešana nodrošina vairākus pozitīvus aspektus, piemēram, prasība pret valdes locekli var tikt celta neatkarīgi no sabiedrības dalībnieku gribas un faktiskajām iespējām (tādējādi labāk tiek aizsargātas ne tikai dalībnieku mazākuma tiesības, bet arī citu objektīvi ieinteresēto personu, piemēram, darbinieku, kreditoru un sadarbības partneru intereses), turklāt tādējādi labāk darbojas valdes locekļa atbildības institūta preventīvā funkcija, tas ir, valdes locekļi apzinās, ka prasību pret viņiem var celt ne vien pēc privātas, bet arī publiskas iniciatīvas, un tādēļ apzinīgāk un rūpīgāk pilda amata pienākumus.⁶⁶¹

Latvijas tiesu prakses analīze nenoliedzami norāda uz to, ka valdes locekļa atbildības institūts faktiski nedarbojas ārpus sabiedrības maksātnespējas procesa. Proti, no analizētajām tiesu

⁶⁵⁸ Hedges J., Bird H., Gilligan G, Godwin A., Ramsay I. An Empirical Analysis of Public Enforcement of Directors' Duties in Australia, 2016. Pieejams: <https://corpgov.law.harvard.edu/2016/06/09/an-empirical-analysis-of-public-enforcement-of-directors-duties-in-australia/> [aplūkots 19.02.2018.].

⁶⁵⁹ Plessis J.J., Cordes N. Claiming Damages from Members of Management Boards in Germany: Time for a Radical Rethink and Possible Lessons from Down Under? *The Company Lawyer*, 2015, Vol. 36, No. 11.

⁶⁶⁰ Keay A., Welsh M. Enforcing Breaches of Directors' Duties by a Public Body and Antipodean Experiences. *Journal of Corporate Law Studies*, 2015, Vol. 15, No. 2, pp. 255-284.

⁶⁶¹ Keay A. The Public Enforcement OF Directors' Duties: A Normative Inquiry. *Common Law World Review*, 2014, Vol. 43, No. 2, pp. 118-119.

lietām 73,47 % gadījumu prasību ir cēlis maksātnespējas procesa administrators pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas, un, pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu, prasība ir tikusi celta tika 18,37 %. Turklāt Latvijā izteikti problemātisks ir jautājums par savlaicīgu maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, respektīvi, vairumā gadījumu maksātnespējas process tiek uzsākts tikai pēc tam, kad sabiedrībai vispār nav mantas. Tādējādi valdes locekļa atbildības regulējums diemžēl lielākoties neattur valdes locekļus no tādu pasākumu īstenošanas, kas negatīvi ietekmē sabiedrības spēju turpināt komercdarbību vai izpildīt saistības pret kreditoriem.

Tādējādi sagaidāms, ka arī Latvijas tiesību politikas veidotājiem jau drīzā nākotnē būs jāpārvērtē tas, vai spēkā esošais tiesiskais regulējums spēj nodrošināt labu korporatīvo pārvaldību, vai tomēr nepieciešama sekošana Austrālijas piemēram, nodibinot ar publisku varu apveltītu speciālu institūciju un piešķirot tai tiesības veikt korporatīvās izmeklēšanas un tiesības celt prasību pret valdes locekli. Pirmais solis šajā virzienā jau ir sperts, paredzot Valsts ieņēmumu dienestam tiesības administratīvā procesa kārtībā pieņemt lēmumu par juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu budžetam no valdes locekļa, kurš attiecīgo amatu ieņēmis laikā, kad attiecīgie nokavētie nodokļu maksājumi ir izveidojušies, ja pastāv likuma "Par nodokļiem un nodevām" 60. panta pirmajā daļā noteiktie kritēriji. Šāds regulējums stiprina valdes locekļa atbildības institūta preventīvo funkciju, taču tikai ierobežotā spektrā – attiecībā uz nodokļu maksājumiem. Tādējādi, lai nodrošinātu pietiekamu valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti, vērtējams ir jautājums par nepieciešamību izveidot speciālu institūciju korporatīvās pārvaldības pārraudzībai un valdes locekļa atbildības institūta stiprināšanai.

7.2.2. Prasības celšana pēc dalībnieku mazākuma pieprasījuma

Dalībnieku mazākuma tiesības celt prasību pret valdes locekli regulē Komerclikuma 172. panta otrā, piektā un sestā daļa, kā arī Komerclikuma 173. panta otrā daļa. Minēto tiesību normu saturs rada iespaidu, ka dalībnieku mazākuma tiesību aizsardzība Latvijā ir ļoti augsta. Proti, tiesības pieprasīt prasības celšanu ir dalībnieku mazākumam, kurš kopā pārstāv ne mazāk par vienu divdesmitdaļu no pamatkapitāla⁶⁶², un dalībnieku mazākums šādu prasību var celt, ja pati sabiedrība to nav izdarījusi mēneša laikā no dalībnieku mazākuma pieprasījuma saņemšanas.⁶⁶³ Turklāt atbilstoši Komerclikuma 172. panta otrās, sestās daļas un Komerclikuma 173. panta otrās daļas

⁶⁶² Piemēram, Austrijā, Dānijā, Francijā, Grieķijā, Horvātijā, Īrijā, Slovēnijā, Zviedrijā šādas tiesības ir dalībnieku mazākumam, kurš kopā pārstāv ne mazāk par vienu desmitdaļu no pamatkapitāla. Sk.: Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014, pp. 216-217.

⁶⁶³ Piemēram, Vācijā un Lielbritānijā dalībnieku mazākumam ir tiesības celt prasību, ja tiesa to ir atļāvusi, respektīvi, jautājums par prasības pieļaujamību ir tiesas kompetencē. Sk.: Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014, p. 217.

noteikumiem dalībnieku mazākumam ir tiesības celt prasību pret valdes locekli pat tad, ja dalībnieku sapulce nav lēmusi par prasības celšanu⁶⁶⁴, ar balsu vairākumu nobalsojusi pret prasības celšanu⁶⁶⁵ vai lēmusi par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības. Šo noteikumu kopums ļauj Latvijas tiesisko regulējumu ierindot reitinga priekšgalā, vērtējot pēc dalībnieku mazākuma tiesībām celt prasību pret valdes locekli.⁶⁶⁶

Tomēr jāņem vērā, ka visbūtiskāk dalībnieku mazākuma tiesību realizāciju celt prasību pret valdes locekli ietekmē tiesiskais regulējums par tiesvedības procesa izmaksu segšanu, respektīvi, vai tiesvedības procesa izmaksas sedz sabiedrība vai tomēr tās jāsedz dalībnieku mazākumam.⁶⁶⁷ Latvijā, no vienas puses, tiek atzīts, ka dalībnieku mazākuma prasība ir ceļama sabiedrības vārdā⁶⁶⁸, tas ir, par prasītāju sabiedrības mazākuma dalībnieku celtā prasībā uzskatāma pati sabiedrība, savukārt sabiedrības mazākuma dalībnieki uzskatāmi par personām, kuras ir tiesīgas pēc būtības pieņemt lēmumus par šīs prasības virzību.⁶⁶⁹ Tā kā dalībnieku mazākuma prasībā par prasītāju ir uzskatāma pati sabiedrība, atbilstoši Civilprocesa likuma noteikumiem sabiedrībai būtu jāsedz arī tiesāšanās izdevumi. Tomēr nedz Civilprocesa likumā, nedz Komerclikumā nav paredzēts piespiedu mehānisms to tiesāšanās izdevumu segšanai, kas dalībnieku mazākumam rodas, ceļot un uzturot prasību pret valdes locekli, un tādēļ šo izdevumu atgūšanai var būt nepieciešama atsevišķas prasības celšana. Tā rezultātā dalībnieku mazākums lielā mērā tomēr ir spiests uzņemties tiesvedības risku, kas savukārt ievērojami samazina dalībnieku mazākuma tiesību īstenošanas efektivitāti.

Otrs aspekts, kas ievērojami apgrūtina dalībnieku mazākuma tiesību īstenošanu, ir ierobežotā pieeja sabiedrības lietām un dokumentiem. Piemēram, atbilstoši Komerclikuma 194. panta noteikumiem dalībniekam ir tiesības saņemt no valdes informāciju par sabiedrības darbību un iepazīties ar visiem sabiedrības dokumentiem. Taču praksē šo tiesību izmantošana nereti tiek liegta un mazākuma dalībnieks ir spiests vērsties tiesā ar prasību par informācijas sniegšanu un tiesību nodrošināšanu iepazīties ar dokumentiem. Dalībnieku mazākumam gan ir tiesības pieprasīt arī iekšējo revīziju (Komerclikuma 183. panta otrā daļa), tomēr dalībnieka mazākuma pieaicināts revidents ir tiesīgs veikt iekšējo revīziju tikai tad, ja dalībnieku sapulce noraida dalībnieku

⁶⁶⁴ Respektīvi, dalībnieku mazākumam ir tiesības celt prasību, ja sabiedrība to neceļ viena mēneša laikā, un dalībnieku mazākumam nav jāpieprasa dalībnieku sapulces sasaukšana šī jautājuma izskatīšanai. Sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.02.2016. spriedums lietā Nr. SKC-80/2016 (C15242411), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.]; arī Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).

⁶⁶⁵ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 384, 164. lpp.

⁶⁶⁶ Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 205-207. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].

⁶⁶⁷ Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. European Business Organization Law Review 15, 2014, p. 219.

⁶⁶⁸ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 388, 165. lpp.

⁶⁶⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 20.12.2012. lēmums lietā Nr. SPC-55/2012, 6.1. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 29.05.2019.].

mazākuma pieprasījumu par revīzijas veikšanu (Komerclikuma 183. panta trešā daļa). Tādējādi, ja valde vai dalībnieku sapulce nolemj veikt iekšējo revīziju, dalībnieku mazākumam pēc būtības tiek liegta iekšējās revīzijas veikšana.

Visbeidzot jāatzīmē arī tas, ka dalībnieku mazākuma iniciatīvu celt prasību pret valdes locekli ļoti samazina arī tas, ka pozitīva iznākuma gadījumā dalībnieku mazākuma ieguvums var izrādīties ļoti niecīgs, ņemot vērā to, ka piedzīto summu saņem sabiedrība un tādējādi vienīgais potenciāli iespējamais mantiskais ieguvums dalībnieku mazākumam varētu rasties tikai tad, ja prasības rezultātā pieaugtu sabiedrības daļu vērtība. Tā rezultātā dalībnieku mazākuma riski ir nesalīdzināmi augstāki par eventuāli sagaidāmo guvumu no prasības celšanas pret valdes locekli.⁶⁷⁰

Lai arī dalībnieku mazākuma tiesību īstenošana nereti ir ļoti apgrūtināta vai nelietderīga, protams, jāņem vērā arī tas, ka ir būtiski nodrošināt, lai sabiedrības dalībnieku mazākums savas tiesības izmantotu sabiedrības labākajās interesēs, nevis, piemēram, personīgo attiecību konfliktu risināšanai. Tādējādi nav atbalstāms tāds tiesiskais regulējums, kas neparedzētu nekādus tiesiskas vai ekonomiskas dabas ierobežojumus dalībnieku mazākuma tiesību īstenošanai celt prasību pret valdes locekli. Drīzāk, rūpējoties par labas korporatīvās prakses iedzīvināšanu Latvijas tiesiskajā vidē, būtu nepieciešams paredzēt iespēju celt prasību pret valdes locekli ar publisko varu apveltītai institūcijai (sk. plašāk promocijas darba 7.2.1.4. punktu).

Vienlaikus atzīmējams, ka Komerclikuma 172. pantā būtu vēlams veikt vairākus precizējošus grozījumus, jo šobrīd spēkā esošais regulējums atsevišķos aspektos ir neskaidrs vai nepilnīgs. Piemēram, Komerclikuma 172. panta otrā daļa noteic, ka dalībnieku mazākuma pieprasījumu ir jāiesniedz sabiedrības institūcijai, kurai saskaņā ar šo likumu ir tiesības celt prasību. Ja sabiedrībai ir padome, tad atbilstoši Komerclikuma 172. panta trešajai daļai par šādu institūciju ir uzskatāma padome. Savukārt, ja sabiedrībai nav padomes, faktiski nav arī institūcijas, kurā dalībnieku mazākumam ir jāiesniedz pieprasījums. Proti, sabiedrībās, kurās nav padomes, prasību ceļ un uztur dalībnieku sapulces ievēlēts pārstāvis (Komerclikuma 172. panta trešās daļas otrais teikums).

Tiesību literatūrā ir norādīts, ja sabiedrībai nav padomes, ir jāsasauca dalībnieku sapulce.⁶⁷¹ Tomēr jāņem vērā, ka dalībnieku mazākumam nav tiešu tiesību sasaukt dalībnieku sapulci, turklāt Komerclikuma 172. panta otrās daļas jēga ir tieši pretēja - paredzēt dalībnieku mazākumam tiesības celt prasību bez dalībnieku sapulces lēmuma. Piemēram, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs savā praksē ir norādījis, ka Komerclikuma 172. panta otrā daļa dod tiesības attiecīgajam sabiedrības dalībnieku mazākumam pašam celt šādu prasību, ja to neceļ sabiedrības valde vai padome, nevis

⁶⁷⁰ Sk. arī: Plessis J.J., Cordes N. Claiming Damages from Members of Management Boards in Germany: Time for a Radical Rethink and Possible Lessons from Down Under? *The Company Lawyer*, 2015, Vol. 36, No. 11.

⁶⁷¹ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 386, 165. lpp.

prasīt dalībnieku sapulces sasaukšanu.⁶⁷² Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016. gada 12. februāra spriedumā lietā Nr. SKC-80/2016 (C15242411) atzinis, ka dalībnieku mazākumam nav jāsasauc dalībnieku sapulce ar komercreģistra iestādes starpniecību, bet ir tiesības vērsties tiesā, ja sabiedrība prasību nav cēlusi saskaņā ar Komerclikuma 172. panta otrās daļas noteikumiem.⁶⁷³

Ņemot vērā Komerclikuma 172. panta otrajā daļā lietoto jēdzienu “institūcija, kurai saskaņā ar šo likumu ir tiesības celt prasību”, neskaidrs ir arī jautājums, kurai institūcijai viena mēneša laikā ir jāreaģē uz dalībnieku mazākuma pieprasījumu (tiesību normas citāts: “ja šī institūcija viena mēneša laikā neceļ prasību tiesā”) un bez kuras institūcijas starpniecības dalībnieku mazākums ir tiesīgs celt prasību tiesā (tiesību normas citāts: “dalībnieku mazākums šā panta sestajā daļā noteiktajā termiņā var celt prasību bez šīs institūcijas starpniecības”). Turklāt atzīmējams ir arī tas, ka nedz minētā tiesību norma, nedz kāda cita tiesību norma neparedz dalībnieku mazākuma informēšanas pienākumu par to, kādu lēmumu attiecīgā institūcija ir pieņēmusi, kā rezultātā dalībnieku mazākumam ir apgrūtinātas vai pat pilnībā liegtas tiesības savlaicīgi uzzināt par to, ka sabiedrība prasību necels.

Ņemot vērā to, ka Komerclikuma 172. panta otrās daļas jēga ir bijusi paredzēt dalībnieku mazākumam tiesības celt prasību bez dalībnieku sapulces lēmuma (tas ir, noteikt izņēmumu no Komerclikuma 172. panta pirmajā daļā noteiktās vispārējās kārtības sabiedrības prasības celšanai), kā arī ņemot vērā to, ka valde ir sabiedrības institūcija, kuras pienākums ir nodrošināt sabiedrības vadību, tas ir, sabiedrības darbības iekšējo organizāciju⁶⁷⁴ (tātad arī - savlaicīgu un pilnīgu informācijas apmaiņu starp visām sabiedrības pārvaldes institūcijām), sabiedrības valde būtu nosakāma par institūciju, kurā dalībnieku mazākumam jāiesniedz pieprasījums, un kurai jāsniedz dalībnieku mazākumam atbilde uz saņemto pieprasījumu.

Tādējādi Komerclikuma 172. panta otro daļu būtu vēlams izteikt šādā redakcijā: “Sabiedrībai ir pienākums celt prasību pret šā panta pirmajā daļā minētajām personām arī tad, ja to pieprasa dalībnieku mazākums, kurš kopā pārstāv ne mazāk par vienu divdesmitdaļu no pamatkapitāla. Dalībnieku mazākums pieprasījumu iesniedz sabiedrības valdei, kura ne vēlāk kā viena mēneša laikā no pieprasījuma saņemšanas dienas paziņo dalībnieku mazākumam, vai sabiedrība ir cēlusi tiesā prasību. Ja sabiedrība viena mēneša laikā neceļ prasību tiesā, dalībnieku mazākums šā panta sestajā daļā noteiktajā termiņā var celt prasību sabiedrības vārdā.”

Veicot šādus grozījumus, attiecīgi precizējams būtu arī Komerclikuma 172. panta piektās daļas otrais teikums, izsakot to šādā redakcijā: “Par svarīgu iemeslu jebkurā gadījumā uzskatāms šā

⁶⁷² Citēts no: Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).

⁶⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.02.2016. spriedums lietā Nr. SKC-80/2016 (C15242411), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶⁷⁴ Strupiņš A. Tiesas spriedumu komentāri: par valdes locekli kā darbinieku. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 16.-17. lpp.; Kārklīņš J. Par valdes locekļa tiesisko statusu. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708), 14.-15. lpp.

panta otrajā daļā minētais gadījums, kad sabiedrība, neņemot vērā dalībnieku mazākuma pieprasījumu, neceļ prasību tiesā.”

7.2.3. Prasības celšanas termiņš

Komerclikuma 172. panta sestā daļa noteic, ka sabiedrības prasība ceļama tiesā triju mēnešu laikā no dienas, kad dalībnieku sapulce pieņēmusi lēmumu par prasības celšanu vai kad saņemts dalībnieku mazākuma pieprasījums. Latvijas tiesību literatūrā ir pausti dažādi viedokļi par to, kāda ir šī termiņa juridiskā daba:

- 1) sākotnēji tika pausts viedoklis, ka šis termiņš ir vērtējams kā noilguma termiņš prasības celšanai,⁶⁷⁵
- 2) vēlāk ir ticis pausts viedoklis, ka Komerclikuma 172. panta sestā daļa noteic prekluzīvu termiņu, kas aprobežo tiesības esamību ar noteiktu laika periodu,⁶⁷⁶
- 3) kritizējot abus iepriekš minētos viedokļus, ir pausta nostāja, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktajam termiņam ir divējāda daba, respektīvi, attiecībā uz sabiedrības prasību tas ir termiņš, kādā padomei ir pienākums celt prasību pēc dalībnieku sapulces lēmuma pieņemšanas (termiņa notecējums neietekmē sabiedrības tiesības celt prasību pret valdes locekli), bet attiecībā uz dalībnieku mazākuma prasību tas ir prekluzīvs termiņš, vienlaikus atzīstot, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteikto termiņu nevar iztulkot atšķirīgi atkarībā no subjekta, uz kuru tas attiecināms, un tādēļ nepieciešami attiecīgi Komerclikuma grozījumi.⁶⁷⁷

Vērtējot minētos viedokļus, jāpiekrīt, ka vārdiskā ziņā Komerclikuma 172. panta sestajā daļā minētais termiņš ir noformulēts kā materiāli prekluzīvs termiņš, tas ir, termiņš, kas ir noteikts prasības celšanai un kura neievērošanas sekas ir prasības celšanas tiesību zudums.⁶⁷⁸ Tomēr attiecībā uz sabiedrības prasību (prasību, kas ceļama, pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu) šāds gramatisks tiesību normas iztulkojums ir pretrunā ar valdes locekļa atbildības institūta *ratio legis*. Proti, valdes locekļa atbildības institūts ir sabiedrības mantas aizsardzības instruments, un Komerclikuma 172. panta regulējums faktiski ir vērsts uz to, lai prasības celšana pret valdes locekli atbilstu sabiedrības interesēm. Sabiedrības (tās mantas aizsardzības) interesēs ir tas, lai padome vai dalībnieku sapulcē ievēlētais sabiedrības pārstāvis bez pamatota iemesla nevilcinātos ar prasības

⁶⁷⁵ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 399, 168. lpp.

⁶⁷⁶ Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).

⁶⁷⁷ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 227.-229. lpp.

⁶⁷⁸ Plašāk par materiāli prekluzīviem termiņiem: Kalniņš E. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 300. lpp.; Bordāns T. Prekluzīvi termiņi, to izpratne un lietojums tiesu praksē. Jurista Vārds, 2015, Nr. 19 (871), 30.-33. lpp.

celšanu, taču sabiedrības interesēs nav zaudēt prasījuma tiesības pret valdes locekli, ja prasība netiek celta trīs mēnešu laikā pēc dalībnieku sapulces lēmuma.

Jāatzīmē arī tas, ka nav saskatāms racionāls izskaidrojums, kādēļ būtu nepieciešams ierobežot laikā sabiedrības tiesības celt prasību pret valdes locekli. Piemēram, darba tiesībās materiāltiesiski prekluzīva termiņa (Darba likuma 122. pants) nepieciešamība izriet no nepieciešamības panākt ikviena darba strīda ātrāku izšķiršanu, kas atbilst gan darbinieka, gan darba devēja interesēm. Tāpēc darbinieks, kurš vēlas apstrīdēt darba tiesisko attiecību izbeigšanu vai darba līguma grozīšanu, ir spiests samērā īsā laikā celt prasību par atjaunošanu darbā, lai attiecīgais darba strīds iespējami ātrāk tiktu izšķirts tiesā nodibinot tiesisko skaidrību pušu strīdīgajās attiecībās.⁶⁷⁹

Korporatīvajā pārvaldībā ātrāka prasības celšana pret valdes locekli nav un nevar būt pašmērķis, it īpaši ņemot vērā šādas prasības komplicēto dabu un sarežģīto pierādījumu vākšanas procesu. Nenoliedzami, valdes loceklim varētu būt interese pēc tiesiskās noteiktības jautājumā par to, vai pret viņu tiks celta prasība, tomēr Komerclikumā nav iekļauts mehānisms valdes locekļa informēšanai par eventuāli iespējamo prasību, kā rezultātā valdes loceklis par prasību var uzzināt arī tikai pēc tās celšanas.⁶⁸⁰ Turklāt jebkurā gadījumā valdes locekļa interese uz tiesisko noteiktību nav samērojama ar sabiedrības interesēm saņemt to zaudējumu atlīdzinājumu, ko sabiedrība cietusi valdes locekļa pārkāpuma rezultātā. Attiecīgi nostāja, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktā termiņa neievērošana liedz sabiedrībai tiesības celt prasību pret valdes locekli, nav attaisnojama, raugoties no aizsargājamo interešu samērojamības viedokļa. Jāatzīmē arī tas, ka šāda nostāja paver ceļu negodprātīgai rīcībai, apzināti vilcinot prasības celšanu, un tādējādi faktiski atbrīvojot valdes locekli no atbildības, kas savukārt ir pretrunā ar Komerclikuma 173. pantā noteiktajiem stingrajiem ierobežojumiem valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības un Komerclikuma 169. panta piektajā daļā noteiktajam noilguma termiņam.

Tādējādi secināms, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktajam termiņam nav piešķirama prekluzīvas dabas termiņa nozīme attiecībā uz prasību, kas ceļama, pamatojoties uz sabiedrības dalībnieku lēmumu. Attiecīgi, ja prasība pret valdes locekli nav celta 3 mēnešu laikā no dienas, kad dalībnieku sapulce pieņēmusi lēmumu par prasības celšanu, tas var būt pamats padomes locekļu vai ievēlētā sabiedrības pārstāvja personīgajai atbildībai, taču neietekmē sabiedrības tiesības prasību celt arī vēlāk.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ Kalniņš E. Prasība par atjaunošanu darbā. Jurista Vārds, 2004, Nr. 13 (318).

⁶⁸⁰ Līdzīgi: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 228. lpp.

⁶⁸¹ Sal.: Koch J. In: Hüffer/Koch, Aktiengesetz. 12. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 147, Rn. 6; Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 85.

Vienlaikus jāpiekrīt viedoklim, ka ir pamats ierobežot laikā dalībnieku mazākuma tiesības celt prasību pret valdes locekli, jo sabiedrībai var būt leģitīma interese pēc tiesiskās noteiktības. Proti, nav pieļaujama situācija, ka sabiedrība saņem mazākuma dalībnieka pieprasījumu, bet nevar droši paredzēt, vai mazākuma dalībnieks prasību cels dažu mēnešu vai gadu laikā.⁶⁸² Turklāt jāņem vērā, ka dalībnieku mazākuma tiesībām celt prasību pret valdes locekli ir subsidiārs raksturs, respektīvi šo prasību dalībnieku mazākums var celt, ja to nedara pati sabiedrība.⁶⁸³ Attiecīgi dalībnieku mazākuma prasības subsidiārais raksturs attaisno tiesību celt prasību ierobežošanu laikā. Šāds ierobežojums neietekmē sabiedrības intereses un atbilst valdes locekļa atbildības institūta jēgai, jo, pat ja dalībnieku mazākums, savlaicīgi neceļot prasību, zaudē tiesības uz prasības celšanu, neskartas paliek sabiedrības tiesības celt šādu prasību, pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu.

Kopumā jāteic, ka Komerclikuma 172. panta sestās daļas vārdiskais formulējums ir ļoti neveiksmīgs, un, kā iepriekš norādīts, faktiski vedina pie secinājuma, ka minētā tiesību norma noteic materiāltiesiski prekluzīvu termiņu gan sabiedrības, gan arī dalībnieku mazākuma prasībai. Turklāt jāatzīmē tas, ka Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktais termiņš ne vien var radīt viedokļu dažādību par šāda termiņa juridisko dabu (ko uzskatāmi apliecina Latvijas tiesību literatūrā paustie dažādie viedokļi), bet šis termiņš nereti var izrādīties faktiski neizpildāms.

Piemēram, jāņem vērā, ka dalībnieku sapulces lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli tāpat kā jebkurš dalībnieku sapulces lēmums ir apstrīdams, un atbilstoši Komerclikuma 217. panta pirmās daļas un 288. panta pirmās daļas noteikumiem termiņš prasības celšanai par dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma atzīšanu par spēkā neesošu ir trīs mēneši no dienas, kad persona uzzināja vai kad tai vajadzēja uzzināt par sapulces lēmumu, bet ne ilgāks par gadu no sapulces norises dienas. Tādējādi, ja lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli tiek apstrīdēts tiesā, tiesa šo prasību nevar pagūt izskatīt Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktajā termiņā, kā rezultātā prasību pret valdes locekli faktiski nav iespējams celt trīs mēnešu laikā no dalībnieku sapulces lēmuma dienas.

Jāatzīmē arī tas, ka, piemēram, Vācijas tiesībās termiņš sabiedrības prasības celšanai ir noteikts tikai Akciju sabiedrību likumā, turklāt tikai tiesību normā, kura regulē padomes pienākumu celt prasību pret valdes locekli, ja tā ir nolēmusi akcionāru sapulce. Respektīvi, Vācijas Sabiedrību ar ierobežotu atbildību likumā ir noteikts, ka par prasības celšanu pret valdes locekli lemj dalībnieku sapulce (GmbHG § 46 Abs.8), taču likumā nav noteikts termiņš šādas prasības celšanai. Atbilstoši Vācijas Akciju sabiedrību likumam par sabiedrības prasības celšanu pret valdes locekli lemj padome (AktG § 111 Abs.1, § 112), un likums nenoteic termiņu prasības celšanai. Tikai tad, ja par prasības celšanu ir lēmusi akcionāru sapulcei, padomei ir pienākums šādu prasību celt sešu

⁶⁸² Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesnu namu aģentūra, 2013, 229. lpp.

⁶⁸³ Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).

mēnešu laikā (AktG § 147 Abs.1), taču šī termiņa neievērošana neietekmē sabiedrības tiesības prasību celt arī vēlāk.

Ņemot vērā minēto, Komerclikuma 172. panta sesto daļu būtu vēlams grozīt, izslēdzot no tiesību normas regulējumu par termiņu sabiedrības prasības celšanai, bet dalībnieku mazākuma prasībai termiņu skaitot no dienas, kad dalībnieku mazākums ir saņēmis sabiedrības atteikumu celt prasību. Piemēram, Komerclikuma 172. panta sesto daļu var izteikt šādā redakcijā: “Dalībnieku mazākuma prasība ceļama tiesā triju mēnešu laikā no dienas, kad dalībnieku mazākums saņēma vai tam vajadzēja saņemt sabiedrības valdes paziņojumu par sabiedrības prasības necelšanu. Prasībai pievieno pierādījumus par to, ka šie dalībnieki pārstāv ne mazāk par vienu divdesmitdaļu no sabiedrības pamatkapitāla, kā arī pierādījums par pieprasījuma iesniegšanu sabiedrības valdei un atteikuma saņemšanu”.⁶⁸⁴

7.3. Apgrieztais pierādīšanas pienākums

No Komerclikuma 169. panta otrās un trešās daļas korelācijas secināms, ka valdes locekļa atbildības institūts balstās uz prezumpciju – ja valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus, viņš nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.⁶⁸⁵ Tādējādi prasībā pret valdes locekli darbojas tā dēvētais apgrieztais pierādīšanas pienākums, tas ir, prasītājam nav jāpierāda valdes locekļa rīcības neatbilstība krietna un rūpīga saimnieka mērauklai, šis fakts ir prezumējams. Tomēr Komerclikuma 169. pants neatceļ prasības pamatošanas pienākumu, kas ir noteikts procesuālo tiesību normās. Respektīvi, valdes locekļa pārkāpuma un vainas prezumpcija neatbrīvo prasītāju no pienākuma savu prasību pamatot. Tādējādi, lai arī prasītājam nav jāpierāda valdes locekļa pārkāpums un vaina, prasītājam prasība ir jāpamato (Civilprocesa likuma 128. panta otrās daļas 5. punkts). Tas nozīmē, ka prasītājam prasības pieteikumā tomēr jānorāda uz apstākļiem, kas *pirmšķietami* liecina par to, ka valdes loceklis nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.

Tiesību literatūrā norādīts, ka Komerclikuma 169. pants nosaka valdes locekļa vainas prezumpciju, vienlaikus paredzot iespēju pierādīt, ka viņš konkrētajā gadījumā nav vainojams.⁶⁸⁶ Šī atziņa guvusi atbalstu arī tiesu praksē. Proti, Latvijas Republikas Augstākās tiesas (Senāta) Civillietu departamenta praksē nostiprinājusies atziņa, ka situācijā, ja valdes loceklis nepierāda, ka

⁶⁸⁴ Atbilstoši grozījumi nepieciešami arī Komerclikuma 172.panta otrajā daļā, precizējot, ka pieprasījums ir jāiesniedz sabiedrības valdei, kā arī paredzot sabiedrības valdei pienākumu paziņot dalībnieku mazākumam, vai sabiedrība cels tiesā prasību.

⁶⁸⁵ Līdzīgi: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 18.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-214/2016 (C19069109), 8.6. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 14.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-151/2014 (C20278109), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.]; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

⁶⁸⁶ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 350, 149. lpp.

rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, viņa vaina ir prezumējama (nereti piemetinot, ka nav tiesiskas nozīmes tam, vai valdes loceklis ir rīkojies ļaunprātīgi, jo atbildība ir piemērojama arī par vieglu neuzmanību).⁶⁸⁷

Jāteic gan, ka Komerclikuma 169. pantā paredzētās prezumpcijas dēvēšana par vainas prezumpciju var radīt nepareizu priekšstatu par tās saturisko tvērumu. Proti, jāņem vērā, ka valdes locekļa atbildības sistēmā jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” aptver kā pārkāpuma, tā arī vainas aspektus. Attiecīgi Komerclikuma 169. pantā noteiktā prezumpcija ir attiecināma ne vien uz valdes locekļa vainu, bet arī uz pārkāpumu. Nenoliedzami, ir samērā grūti noteikt robežšķirtni tam, kurā brīdī runa vēl ir par valdes locekļa pārkāpumu (neatbilstošu amata pienākumu izpildi), bet kurā – jau par valdes locekļa vainu. Turklāt, tā kā valdes locekļa vaina ir novērtējama pēc objektīviem kritērijiem, tikai izņēmuma gadījumos ir iespējama situācija, ka valdes loceklis ir pieļāvis pārkāpumu (nav izpildījis kādu no amata pienākumiem), bet nav vainojams par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.⁶⁸⁸ Tomēr, ņemot vērā jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” nozīmi valdes locekļa atbildības sistēmā, pamatotāk būtu teikt, ka Komerclikuma 169. pantā ir noteikta valdes locekļa pārkāpuma un vainas prezumpcija.

Būtiski atzīmēt, ka Komerclikuma 169. pantā paredzētā prezumpcija kā jebkura cita prezumpcija ir “pieņēmums uz varbūtības pamata, un tā nekad nedrīkst izslēgt arī citu varbūtību, proti, ka prezumētā fakta nav”.⁶⁸⁹ Attiecīgi valdes loceklim, iebilstot pret prasību, ir tiesības “apgāzt” prezumpciju, pierādot, ka viņš ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, tas ir, pierādot, ka 1) viņš nav izdarījis pārkāpumu, vai arī, ka 2) pārkāpums ir izdarīts, taču valdes loceklis tajā nav vainojams.⁶⁹⁰

Ja valdes loceklim neizdodas prezumpciju atspēkot (pierādīt, ka viņš ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks) vai viņš nemaz necenšas to atspēkot, Komerclikuma 169. pantā noteiktā

⁶⁸⁷ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 9.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112), 8.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.02.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513), 7.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113), 8.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.], Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106), 8.4. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].

⁶⁸⁸ Hölter W. In: Hölter/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 248.

⁶⁸⁹ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K.Torgāna zin.red. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2011, 269. lpp.; līdzīgi arī Helmholz R.H., Sellar W.D.H. The Law of Presumptions: Essays in Comparative Legal History. Berlin: Duncker & Humblot, 2009, p. 50.

⁶⁹⁰ Līdzīgi: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Jurista Vārds, 2013, Nr. 1 (752), 11.-12. lpp.; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 272.

prezumpcija saista tiesu.⁶⁹¹ Citiem vārdiem, ja valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus un nav pierādījis, ka viņš ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, tiesai nav rīcības brīvības pārvērtēt Komerclikuma 169. pantā noteiktās prezumpcijas pamatotību.⁶⁹² Tomēr tas nenozīmē, ka prezumpcijas neatspēkošana automātiski noved pie valdes locekļa atbildības pienākuma. Piemēram, tiesai jāvērtē, vai starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrības zaudējumiem pastāv adekvāts cēloniskais sakars. Turklāt jāņem vērā, ka valdes locekļa atbildības pienākumu ietekmē vispārējo civiltiesību noteikumi, ciktāl to piemērošanu neizslēdz Komerclikuma 169. pants kā speciālā tiesību norma. Tādējādi valdes locekļa atbildības pienākumu var ietekmēt arī arīdzan, piemēram, Civillikuma 1636., 1774.-1776. panta regulējums, labas ticības princips un *ex turpi causa* princips.

Augstākās tiesas tiesnesis Aigars Strupišs ir izteicis aicinājumu mainīt līdzšinējo komerciesību doktrīnu un vainojamības prezumpcijā iekļaut arī cēlonisko sakaru.⁶⁹³ Attiecībā uz minēto priekšlikumu jāteic, ka no Komerclikuma 169. panta trešās daļas nepārprotami izriet tikai un vienīgi valdes locekļa pienākums pierādīt savas rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka standartam. Citiem vārdiem, minētās tiesību normas vārdiskais formulējums tiešā veidā neatļauj izdarīt pieņēmumu cēlonisko sakaru.

Tomēr – vārdi kalpo jēgai, nevis otrādi. Tādēļ, lai arī parasti tiek uzskatīts, ka, ceļot zaudējumu atlīdzināšanas prasību, prasītājam ir jāpierāda cēloniskā sakara esība (un Komerclikuma 169. pants tiešā veidā neparedz ko citu), atsevišķās valstīs jau ir novērojama pielaidīgāka pieeja. Piemēram, Austrijas tiesu praksē tiek atzīta iespēja izdarīt pieņēmumu par cēloniskā sakara esamību, ja atbilstoši dzīves pieredzei pastāv liela varbūtība par cēloniskā sakara esību. Atbildētājs to var atspēkot, iesniedzot pierādījumus, ka lietas nav ritējušas savu ierasto gaitu vai zaudējumi radušies cita iemesla dēļ.⁶⁹⁴ Arī Vācijā, vadoties no principa *res ipsa loquitur*, tiek atzīts, ka tiesnesis var izdarīt pieņēmumu par cēloniskā sakara esamību, ja “fakti runā paši par sevi”.⁶⁹⁵ Tādējādi, vadoties no taisnprātības un loģikas apsvērumiem, atsevišķos gadījumos varētu būt pieļaujams izdarīt pieņēmumu par cēloniskā sakara esamību.

Tiesu praksē ir uzsvērts, ka Komerclikuma 169. pantā noteiktā prezumpcija sāk darboties tikai pēc tam, kad prasītājs ir pierādījis sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru.⁶⁹⁶ Piemēram,

⁶⁹¹ Sal.: Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 351. lpp.

⁶⁹² Sal.: Helmholz R.H., Sellar W.D.H. The Law of Presumptions: Essays in Comparative Legal History. Berlin: Duncker & Humblot, 2009, p. 96.

⁶⁹³ Strupišs A. Komerciesību attīstība piemērošanas praksē. Jurista Vārds, 2017, Nr. 50 (1004), 9. lpp.

⁶⁹⁴ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/234.

⁶⁹⁵ Van Dam C. European Tort Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 324.

⁶⁹⁶ Sk., piemēram: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910), 7.1. un 7.4. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), 9.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.01.2014. spriedums lietā Nr. SKC-101/2014 (C23039311), 7. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 30. jūnija spriedumā lietā Nr. C04332612, SKC-182/2017 norādīts: “Vainojamības prezumpcija, pārliekot pierādīšanas pienākumu no prasītāja uz atbildētāju (valdes locekli), sāk darboties, kad prasītājs atbilstoši sacīkstes principam un Civilprocesa noteikumiem par pierādījumiem un pierādīšanu, ir pierādījis zaudējumu esamību, kas radušies kā amatpersonas rīcības (darbības vai bezdarbības) sekas, kā arī cēlonisko sakaru starp amatpersonas rīcību un zaudējumiem.”⁶⁹⁷ Savukārt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 6. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910) uzsvērts: “Līdz brīdim, kamēr prasītājs nav pierādījis prasību (savu prasījumu pamatotību), atbildētājam nekas nav jāpierāda, viņš var prasību noliegt bez jebkādiem pierādījumiem. Pierādīšanas pienākums atbildētājam rodas ar to brīdi, kad prasītājs ir pierādījis savu prasību. Respektīvi, gadījumā, kad savu prasību par zaudējumu esamību nespēj pierādīt prasītājs, tiesai nav pamata pierādīšanas pienākumu pārliegt uz atbildētāju, liekot pēdējam pierādīt iebildumu pamatotību.”⁶⁹⁸

Vienlaikus jāatzīmē, ka lietās, kurās maksātnešpējas procesa administrators cēlis prasību saistībā ar naudas līdzekļu noņemšanu no konta vai citādu sabiedrības mantas samazinājumu situācijās, kad administratoram nav nodoti mantas samazinājumu attaisnojoši dokumenti, faktiski tiek izdarīts pieņēmums par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru.⁶⁹⁹ Iespēja izdarīt pieņēmumu par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru tiek atzīta arī dzan starptautiskajā praksē situācijās, kad valdes loceklis ir “parūpējies” par pierādījumu neesamību (iznīcinājis sabiedrības dokumentus, bez dokumentāliem pierādījumiem atsavinājis vai kā citādi samazinājis sabiedrības mantu u.tml.).⁷⁰⁰

Tomēr kopumā jāteic, ka Latvijas tiesu praksē novērojama stingra nostāja jautājumā par prasītāja pienākumu pierādīt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2015. gada 24. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110) norādīts: “Prasot atlīdzināt sabiedrības valdes locekļa rīcības rezultātā radušos zaudējumus, prasītājam jāpierāda ar valdes locekļa rīcību saistītais sabiedrības

⁶⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁶⁹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910), 7.1. punkts; līdzīgi Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012), 9.1. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁶⁹⁹ Līdzīgi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213), 6.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313), 5.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212), 7. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁷⁰⁰ Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 266 f.; Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 37.

mantas samazinājums (peļņas atrāvums). Ja nav zaudējumu, tad atbildība neiestājas un atkrīt nepieciešamība vērtēt valdes locekļa rīcību.”⁷⁰¹

7.4. Civilprasības un kriminālprocesa savstarpējā korelācija

Satversmes tiesa ir pamatoti norādījusi, ka “valdes locekļa atbildība par krietna un rūpīga saimnieka pienākumu nepildīšanu var iestāties nesaistīti ar to, vai viņa vaina par komercsabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem ir konstatēta ar spēkā stājušos spriedumu krimināllietā. Proti, spēkā stājies spriedums krimināllietā nav obligāts priekšnoteikums tam, lai atzītu komercsabiedrības valdes locekļa civiltiesisko atbildību par likumā noteikto krietna un rūpīga saimnieka pienākumu nepildīšanu.”⁷⁰²

Turklāt civiltiesiskā atbildība var tikt piemērota arī tad, ja par izdarīto pārkāpumu bija uzsākts kriminālprocess, kas noslēdzās ar tā izbeigšanu. Proti, “civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumi ir citi, tāpat salīdzinājumā ar kriminālprocesu civilprocesā ir citi pierādīšanas standarti un vērtēšanas kritēriji. Līdz ar to kriminālprocesa izbeigšana]..[automātiski neizslēdz prettiesiskuma konstatēšanas iespējamību ar civilprocesuāliem līdzekļiem, noskaidrojot lietas apstākļus pēc tiesas sēdē pārbaudītiem pierādījumiem, kurus iesniegušas puses un kuri iegūti likumā paredzētā kārtībā, tajos fiksētās ziņas (informāciju) izvērtējot kopumā. Citiem vārdiem, lēmumam kriminālprocesā ir piešķirama ierobežota prejudiciāla nozīme, kā to nosaka Civilprocesa likuma 96. panta trešā daļa.”⁷⁰³

Vienlaikus atzīmējams tas, ka krimināllietas materiāli var tikt izmantoti kā rakstveida pierādījums civilprasības ietvaros arī tad, ja kriminālprocess ir izbeigts. Proti, kā to uzsvēris Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2017. gada 31. marta spriedumā lietā Nr. SKC-114/2017, krimināllietas materiāli jākvalificē kā vienas puses iesniegtie rakstveida pierādījumi. Līdz ar to tiesai minēto pierādījumu pārbaude un izvērtēšana ir jāveic tādā kārtībā un ar tādu mērķi, kā to nosaka Civilprocesa likuma normas. Citiem vārdiem, pat ja kriminālprocess ir izbeigts, krimināllietas materiāli tiesai jāvērtē kā civillietā iegūti rakstveida pierādījumi, lai atbildētu uz jautājumu, vai šie pierādījumi kopsakarā ar pārējiem lietā iegūtajiem pierādījumiem apstiprina faktus, uz kuriem balstās prasījums vai iebildumi civillietā.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110), 6.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁷⁰² Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2. punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-02-01_Spriedums.pdf. [aplūkots 20.02.2018.].

⁷⁰³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712), 8.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 28.02.2018.].

⁷⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.03.2017. spriedums lietā Nr. SKC-114/2017 (C14050013), 10. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 28.02.2018.].

7.5. Prasības noilgums

7.5.1. Noilguma termiņš

Saskaņā ar 2017. gada 6. jūnija Grozījumiem Komerclikuma 169. panta piektajā daļā, kas stājas spēkā 2017. gada 13. jūlijā, prasījumi pret valdes un padomes locekli noilgst piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas. Pirms minētajiem grozījumiem jautājums par noilgumu prasījumam pret valdes locekli bija viens no diskusijas priekšmetiem, jo attiecīgais jautājums Komerclikuma 169. pantā nebija regulēts.

Piemēram, tiesību literatūrā bija pausts viedoklis, ka sabiedrības prasījums, kas radies valdes locekļa prettiesiskas rīcības rezultātā, noilgst piecu gadu laikā.⁷⁰⁵ Tomēr, vērtējot Komerclikuma 169. panta ģenēzi, secināms, ka pirms minētajiem grozījumiem prasījumiem pret valdes locekli bija piemērojams vispārējais noilguma termiņš (pie šāda secinājuma ir nonācis arī LR Augstākās tiesas Civillietu departaments, taisot 2017. gada 30. novembra spriedumu lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810)⁷⁰⁶).

Proti, Komerclikuma projektā, kas sākotnēji tika iesniegts Saeimā, 175. pantā bija paredzēts regulējums gan par valdes locekļa atbildību, gan arī kreditora prasību sabiedrības labā, un panta astotajā daļā bija noteikts, ka saskaņā ar šo pantu ceļamās prasības noilguma termiņš ir pieci gadi no prasības tiesības rašanās dienas. Pēc Juridiskās komisijas priekšlikuma pants tika sadalīts divās daļās – atsevišķi valdes locekļa atbildības regulējums un kreditora prasība sabiedrības labā (šobrīd Komerclikuma 169. un 170. pants), taču saīsinātā noilguma regulējums tika pārcelts tikai uz kreditora prasības regulējumu (Komerclikuma 170. pantu).

Tādējādi no Komerclikuma likumprojekta redzams, ka saīsināts noilguma termiņš bija iecerēts arī sabiedrības prasībām, taču tas no likuma “pazuda”, sadalot pantu divās daļās, tas ir – atsevišķi nodalot regulējumu par valdes locekļa atbildību no regulējuma par kreditora prasību sabiedrības labā. Tomēr ar 2002. gada 14. februāra Komerclikuma grozījumiem saīsināts noilguma termiņš tika izslēgts arī no Komerclikuma 168. panta, kas regulē atbildību par valdes locekļa ietekmēšanu. Turklāt ar šiem grozījumiem tika precizēts arī Komerclikuma 169. pants, kas liek domāt par to, ka likumdevējs apzināti bija atteicies no saīsināta noilguma termiņa, un savu nostāju atkal mainīja ar 2017. gada 6. jūnija Grozījumiem Komerclikumā.

Tomēr diskutabls ir jautājums, vai 2017. gada 6. jūnija Grozījumi Komerclikuma 169. panta piektajā daļā, kas stājas spēkā 2017. gada 13. jūlijā, ir attiecināmi arī uz valdes locekļu

⁷⁰⁵ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komerccdarījumi. Atbildība. Komerccstrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 230. lpp.

⁷⁰⁶ Lāvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 10.2.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

atbildību par zaudējumiem, kas nodarīti pirms šo grozījumu spēkā stāšanās. Saskaņā ar Civillikuma 3. pantu katra civiltiesiska attiecība apspriežama pēc likumiem, kas bijuši spēkā tad, kad šī attiecība radusies, pārgrozījusies vai izbeigusies. Tādējādi, ja zaudējumi ir nodarīti (tiesiskā attiecība radusies) pirms Komerclikuma 169. panta piektās daļas spēkā stāšanās, atbilstoši Civillikuma 3. panta noteikumiem saīsinātais noilguma termiņš uz šādu prasījumu nav attiecināms. Attiecīgi secināms, ka attiecībā uz prasījumiem par zaudējumiem, kas nodarīti pirms 2017. gada 13. jūlija, ir piemērojams vispārējais noilguma termiņš, tas ir, 10 gadi.

7.5.2. Speciālais noilguma termiņš

Komerclikuma 171. panta trešā daļa noteic, ka situācijā, ja valdes loceklis ir pieļāvis konkurences aizlieguma pārkāpumu, sabiedrības prasījums par zaudējumu atlīdzību noilgst triju mēnešu laikā no dienas, kad pārējie valdes locekļi vai padomes (ja tāda ir izveidota) locekļi ir uzzinājuši par konkurences aizlieguma pārkāpumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas. Tādējādi minētajā tiesību normā (pretstatā Komerclikuma 169. panta piektajai daļai) ir paredzēta subjektīvi-objektīva atskaites sistēma noilguma termiņa tecējuma aprēķināšanai, turklāt, vadoties pēc subjektīvā kritērija, noilguma termiņš ir ļoti īss – tikai trīs mēneši.

Jāteic gan, ka trūkst loģiska izskaidrojuma, kādēļ Komerclikuma 171. panta trešajā daļā subjektīvais kritērijs ir ticis saistīts ar brīdi, kad pārējie valdes locekļi vai padomes locekļi (ja tāda ir izveidota) ir uzzinājuši par konkurences aizlieguma pārkāpumu.⁷⁰⁷ Proti, jāņem vērā, ka jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli ietilpst dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē (Komerclikuma 172. panta pirmā daļa, 210. panta pirmās daļas 7. punkts, 268. panta pirmās daļas 4. punkts), piešķirot dalībnieku mazākumam tiesības pieprasīt prasības celšanu vai celt prasību, ja atbildīgā institūcija to neceļ (Komerclikuma 172. panta otrā daļa). Turklāt padome ir obligāta pārvaldes institūcija tikai akciju sabiedrībām (Komerclikuma 209. pants, 220. panta pirmā daļa), savukārt kā akciju sabiedrības, tā arī sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdē var būt arī tikai viens valdes loceklis (Komerclikuma 221. panta otrā daļa, 304. panta pirmā daļa). Tādējādi vairumā gadījumu Komerclikuma 171. panta trešajā daļā paredzētais subjektīvais kritērijs nemaz nevar tikt izpildīts.

Attiecīgi, lai Komerclikuma 171. panta trešās daļas regulējums sasniegtu savu mērķi, būtu nepieciešams to redakcionāli precizēt, piemēram, izsakot to šādā redakcijā: “Šā panta otrajā daļā minētie prasījumi noilgst triju mēnešu laikā no dienas, kad sabiedrības dalībnieki uzzināja vai

⁷⁰⁷ Komentējot Komerclikuma 171. panta trešo daļu, Aigars Strupiņš jau 2003. gadā norādīja: “domājams, ka tiks izdarīts attiecīgs grozījums, attiecinot komentējamo normu arī uz dalībniekiem.” Sk.: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 378, 161. lpp.

viņiem vajadzēja uzzināt par konkurences aizlieguma pārkāpumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas.”

7.5.3. Noilguma termiņa tecējuma sākums

Atbilstoši Komerclikuma 169. panta piektajai daļai noilguma tecējums sākas ar zaudējumu nodarīšanas dienu. Tādējādi Komerclikuma 169. pantā ir nostiprināta Latvijas vispārējām civiltiesībām raksturīgā tā dēvētā objektīvā atskaites sistēma. Proti, atbilstoši Civillikuma 1896. un 1899. pantam noilgums sāk tecēt ar prasījuma nodibināšanas dienu un tās personas nezināšana, kurai ir prasības tiesība, noilgumu nenovērš.⁷⁰⁸ Tas nozīmē, ka atbilstoši Latvijas civiltiesībām noilguma tecējumu neietekmē tas, vai prasījumtiesīgā persona zina par prasības tiesības esamību. Citiem vārdiem, prasījumtiesīgās personas nezināšana nenovērš noilguma tecējumu un tādēļ uz vispārējā pamata noilguma tecējums skaitāms *a die scientiae* (neatkarīgi no zināšanas).⁷⁰⁹ Un, tā kā Komerclikums nenoteic pretējo, secināms, ka prasījumi pret valdes locekli noilgst piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas, neatkarīgi no tā, vai prasījumtiesīgā persona zināja par zaudējumu nodarīšanu.⁷¹⁰

Šādas noilguma termiņa skaitīšanas sistēmas lielākā priekšrocība ir tā, ka noilguma termiņa notecējuma iestāšanās ir viegli paredzama.⁷¹¹ Proti, ja noilguma termiņš būtu rēķināms pēc subjektīvās atskaites sistēmas, jautājums par noilguma termiņu būtu ļoti strīdīgs un novestu pie tā, ka vienveidīgi prasījumi noilgtu dažādos termiņos, atkarībā no tā, kad prasījumtiesīgā persona ir

⁷⁰⁸ Interesanti atzīmēt, ka, lai gan Civillikuma 1899.pants nepārprotami noteic: “Tās personas nezināšana, kurai ir prasības tiesība, noilgumu nenovērš”, minētā panta komentāros ir norādīta pilnīgi pretēja atziņa: “Ja likumā nav noteikts cits noilguma tecējuma sākuma termiņš (kā, piemēram, 1633., 1634.p.), tad vadās no principa, ka noilgums sāk tecēt ar brīdi, kad kreditors uzzinājis vai viņam vajadzēja uzzināt par tiesību pārkāpumu” (sk.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna visp. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 360.-361. lpp.). Šāda atziņa ir guvusi atbalstu arī tiesu praksē, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 30.11.2019. spriedums lietā Nr. SKC-276/2019 (C16094115), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 26.10.2018. spriedums lietā Nr. SKC-186/2018 (C24162815), 7.4. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 04.11.2019.].

⁷⁰⁹ Senāta Civilā kasācijas departamenta 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 818 un 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 833. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 13. sējums: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 5306. un 5319. lpp.; arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta [..].2019. spriedums lietā Nr.[..], SKC-[B]/2019, 7.3.3. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 13.11.2019.].

⁷¹⁰ Tā dēvētā objektīvā atskaites sistēma ir noteikta arī vācu komerciesībās (lai gan vispārējās civiltiesībās ir nostiprināta subjektīvās atskaites sistēma), savukārt, piemēram, Austrijā un Šveicē noilguma termiņš ir rēķināms pēc subjektīvās atskaites sistēmas, respektīvi, noilguma tecējums sākas ar brīdi, kad cietušais ir uzzinājis par savu tiesību aizskārumu, sk.: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/182 ff.; Jörg, F.S, Arter. O. Das Recht der schweizerischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH). Bern: Stämpfli Verlag, 2015, S. 171.

⁷¹¹ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37 (940), 27.-31. lpp.

uzzinājusi par savu tiesību celt prasību.⁷¹² Nenoliedzami, šādai sistēmai ir arī trūkumi, piemēram, ir iespējamās situācijas, kad prasījums jau ir noildzis, pirms vēl prasījumtiesīgā persona ir uzzinājusi par tā esamību.⁷¹³

Tomēr būtiski ņemt vērā, ka Latvijas civiltiesībās netiek atzīta iespēja iegūt tiesības (tostarp tiesības uz noilguma ierunu) ar ļaunprātīgu rīcību. Uz minēto aspektu, atsaucoties uz principu *nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest* (burtiskā tulkojumā no latīņu valodas - neviens nevar padarīt savu stāvokli labāku ar savu pārkāpumu) ir norādījis Senāta Civilās kasācijas departaments 1936. gada 25. novembra spriedumā lietā Nr. 1019, atzīstot, ka likums neaizsargā ļaunprātīgu rīcību un personu, kas savas formālās tiesības ieguvusi ar ļaunprātību, un tādēļ situācijā, ja atbildētājs ļaunprātīgi panācis to, ka cietušais likumā noteiktā termiņā neizmanto savu prasījuma tiesību, atbildētājam nav tiesību celt iebildumus pret prasību, atsaucoties uz noilgumu.⁷¹⁴

Tādējādi, ja prasījumtiesīgā persona valdes locekļa ļaunprātīgas rīcības dēļ nav zinājusi, ka valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus, valdes loceklim nav tiesību iebilst pret prasību, formāli atsaucoties uz noilguma iestāšanos. Piemēram, ja valdes loceklis ir aktīvi slēpis pieļauto pārkāpumu, noilguma tecējums sākas nevis ar zaudējumu nodarīšanas dienu, bet brīdi, kad pārkāpums ir ticis atklāts vai to vajadzēja atklāt.⁷¹⁵

Turklāt jāņem vērā arī tas, ka tiesības uz noilguma ierunu ierobežo ne vien *nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest* princips, bet arī labas ticības princips (Civillikuma 1. pants). Respektīvi, labas ticības principam pretēja atsaukšanās uz noilgumu var tikt uzskatīta par tiesību nepieļaujamu izlietošanu.⁷¹⁶ Lielākoties runa varētu būt par situācijām, kad noilguma ieruna būtu vērtējama kā tiesību izlietošana aizsargājamo interešu neesamības vai nesamērības apstākļos, respektīvi, gadījumiem, kad valdes loceklim nav aizsargājamo interešu vai sabiedrības intereses ir atzīstamas par svarīgākām.⁷¹⁷ Piemēram, runa varētu būt par situācijām, kad valdes loceklis apzināti nav savlaicīgi iesniedzis sabiedrības maksātnespējas procesa pieteikumu vai maldinājis kreditorus par sabiedrības finansiālo situāciju, tādējādi būtiski apgrūtinot vai samazinot kreditoru prasījumu segšanas iespējas sabiedrības maksātnespējas procesā. Šādā gadījumā noilguma termiņa rēķināšana no zaudējumu nodarīšanas dienas varētu būt pretrunā ar Civillikuma 1. pantu, jo nesamērīgi aizskartu sabiedrības kreditoru intereses uz kreditoru prasījumu segšanu sabiedrības

⁷¹² Līdzīgi: Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийских (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т. II. Рига: Г.Гемпель и Ко, 1914, с. 1544.

⁷¹³ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37 (940), 27.-31. lpp.

⁷¹⁴ Senāta Civilā kasācijas departamenta 25.11.1936. spriedums lietā Nr. 1019. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 13. sējums: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998, 5324. lpp.

⁷¹⁵ Līdzīgi: Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 331e.

⁷¹⁶ Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr.37 (940), 27.-31. lpp.

⁷¹⁷ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 143. lpp.

maksātnespējas procesā. Jāņem gan vērā, ka Civillikuma 1. pants ir piemērojams tikai tad, ja tiesiskā strīda risinājums, piemērojot jebkuras citas uz strīdus gadījumu attiecināmās tiesību normas, izrādās absolūti netaisnīgs kādai no pusēm.⁷¹⁸ Tādējādi Civillikuma 1. panta piemērošana, koriģējot Komerclikuma 169. panta piektajā daļā noteikto noilguma tecējuma atskaites sistēmu, ir attaisnojama tikai tad, ja nepieciešams novērst acīmredzami netaisnīgu lietas iznākumu.

Noteikt to, kad ir sācis tecēt Komerclikuma 169. panta piektajā daļā noteiktais noilgums prasījumam pret valdes locekli, var izrādīties liels izaicinājums, jo ne vienmēr viennozīmīgi ir konstatējama zaudējumu nodarīšanas diena. Kā piemēru var minēt situāciju, ja sabiedrība cietusi zaudējumus no ekonomiski neattaisnojama darījuma. Latvijas Republika Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2019. gada 24. aprīļa spriedumā lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710) atzīts, ka zaudējumu nodarīšana (un attiecīgi arī – noilguma termiņa tecējuma sākums) nav saistīta ar līguma noslēgšanas faktu, bet ar šo līgumu izpildi (konkrētajā lietā – zaudējumu nodarīšanas faktu, saņemot komerciālai apgrozībai neatbilstošus procentu maksājumus), īpaši uzsverot arī to, ka “nav juridiski pareizi noilguma sākumu skaitīt no pirmā maksājuma veikšanas brīža.”⁷¹⁹

Diemžēl, minētās tēzes spriedumā nav motivētas ar materiālo tiesību normām. Senāts ir norādījis vien uz to, ka jautājums par noilguma iestāšanos konkrētajā gadījumā bija jāvērtē, izvērtējot prasītāja norādīto darījumu slēgšanas apstākļus, respektīvi, ka darījumi noslēgti pretēji likuma prasībām, ka valdes locekļi vienlaikus bija arī vairākuma akcionāri un faktiski kontrolēja tās darbību, un tikai pēc atbildētāju atbrīvošanas no valdes locekļa amata bija iespējams izvērtēt darījumu ekonomisko ietekmi uz sabiedrību un konstatēt sabiedrībai nodarītos zaudējumus no tai neizdevīgu zaudējumus radošu darījumu noslēgšanu.⁷²⁰

Jautājums par to, vai zaudējumi tiek nodarīti jau ar ekonomiski neattaisnota darījuma noslēgšanu, vai tomēr – ar izpildi, nenoliedzami ir diskutabls. Autores prāt, izšķirošā nozīme ir tam, kādi zaudējumi konkrētajā gadījumā ir radušies - atrauta sagaidāmā peļņa, pieaugušas sabiedrības saistības vai samazinājušies sabiedrības aktīvi.

Atbilstoši Civillikuma 1772. pantam jau cēlies zaudējums var būt vai nu cietušā tagadējās mantas samazinājums, vai arī sagaidāmās peļņas atrāvums. Tādējādi sagaidāmās peļņas atrāvums ir “jau cēlies zaudējums”, kas dod tiesības uz atlīdzinājumu uzreiz pēc pārkāpuma izdarīšanas, tas ir, attiecīgā darījuma noslēgšanas. Līdz ar to, ja zaudējumi no ekonomiski neattaisnojama darījuma izpaužas kā sagaidāmās peļņas atrāvums, šāda prasījuma noilgums sāk tecēt no attiecīgā darījuma noslēgšanas, nevis izpildījuma dienas.

⁷¹⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 148. lpp.

⁷¹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710), 10.2. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

⁷²⁰ Turpat, 10.3. punkts.

Atbilstoši komercietiesību doktrīnai saistības par zaudējumiem ir atzīstamas līdz ar to rašanās dienu⁷²¹, un arī Latvijas jaunākajā tiesu praksē šāda tēze ir atzīta par pareizu, norādot, ka apstāklim, vai sabiedrība šīs saistības ir izpildījusi, nav izšķirošas nozīmes.⁷²² Turklāt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2019. gada [...] spriedumā lietā Nr.[..], SKC-[B]/2019 ir īpaši uzsvērts, ka ir kļūdaini noilguma tecējuma sākumu saistīt ar saistību izpildes datumu, norādot, ka noilgums skaitāms no brīža, kad prasītājam ir nodarīti zaudējumi (konkrētās lietas ietvaros – no brīža, kad stājās spēkā spriedums, ar kuru tik noteikts atlīdzības maksāšanas pienākums).⁷²³ Līdz ar to, ja valdes loceklis noslēdzis ekonomiski neattaisnojamu darījumu, nodibinot sabiedrībai saistības, noilgums prasījumam pret valdes locekli sāk tecēt nevis ar šo saistību izpildījumu, bet gan dienu, kad sabiedrībai ir iestājies nodibināto saistību izpildīšanas pienākums (sk. arī Civillikuma 1896. pantu).

Sarežģītāk ir noteikt noilguma tecējuma sākumu prasījumam par zaudējumu atlīdzināšanu, kas izpaužas kā sabiedrības aktīvu samazinājums, jo sabiedrības aktīvi var turpināt samazināties ilgstošā laika periodā pēc ekonomiski neattaisnojama darījuma noslēgšanas. Piemēram, Vācijas un Austrijas tiesību literatūrā un tiesu praksē ir atzīts, ka gadījumos, kad zaudējumu apmērs pēc pārkāpuma izdarīšanas ir turpinājis pieaugt, noilguma termiņš sāk tecēt jau ar sākotnējo zaudējumu nodarīšanas brīdi.⁷²⁴ Tādējādi minētajās valstīs tiesu praksē un tiesību doktrīnā tiek atzīta tā dēvētā “vienotā skatījuma” pieeja jautājumā par noilguma tecējumu prasījumiem par zaudējumu atlīdzināšanu. Respektīvi, vispārēji tiek atzīts, ka, ciktāl saprātīgi ir paredzams zaudējumu apmērs, kas cietušajam radīsies pārkāpuma rezultātā, prasījuma noilguma termiņš sāk tecēt līdz ar pirmo zaudējumu iestāšanās brīdi, piemērojot to arī attiecībā uz tiem zaudējumiem, kas radīsies vēlāk.⁷²⁵

Tomēr, tā kā Komerclikuma 169. panta piektā daļa noteic, ka prasījumi pret valdes locekli noilgst piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas, nav pamata piemērot Vācijas un Austrijas tiesību sistēmās atzīto “vienotā skatījuma” pieeju jautājumā par noilguma tecējumu prasījumam par zaudējumu atlīdzināšanu. Proti, no Komerclikuma 169. panta piektās daļas nepārprotami izriet, ka noilgums sāk tecēt tikai pēc tam, kad zaudējumi jau ir nodarīti. Turklāt arī

⁷²¹ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/7.

⁷²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 11.2.2. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komercietibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].

⁷²³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta [...] 2019. spriedums lietā Nr.[..], SKC-[B]/2019, 7.3.3. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 13.11.2019.].

⁷²⁴ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/183 a; Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 331 a;

⁷²⁵ Ellenberger J. In: Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. 73. Aufl. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2014, § 199, Rn. 14.

Civillikuma 1901. pants noteic, ka “periodiskos izpildījumos katram atsevišķam izpildījumam iesākas arī sevišķs noilgums, skaitot ar to dienu, kurā tam iestājas termiņš.” Lai gan Civillikuma 1901. pants regulē noilguma tecējumu prasījumos par periodiskiem izpildījumiem, pēc analogijas tajā nostiprinātā noilguma tecējuma aprēķināšanas kārtība būtu attiecināma arī uz tiem gadījumiem, kad pēc pārkāpuma izdarīšanas turpina pieaugt cietušajam nodarītie zaudējumi.

7.5.4. Noilguma termiņa reformēšana

Lai gan piecu gadu noilguma termiņš sabiedrības prasījumam pret valdes locekli tika noteikts, tikai sākot no 2017. gada 13. jūlija, diskutējams ir jautājums par to, ciktāl šāds noilguma termiņš ir samērojams ar saīsināto noilguma termiņu, ko Komerclikuma 406. pants paredz prasījumiem no komercdarījuma. Proti, atbilstoši Komerclikuma 406. panta noteikumiem no komercdarījuma izrietošie prasījumi noilgst triju gadu laikā, ja likumā nav noteikts cits noilguma termiņš. Tādējādi, ja sabiedrība triju gadu laikā nav izlietojusi prasījuma tiesības pret tās noslēgtā komercdarījuma partneri, sabiedrība zaudē prasījuma tiesības.

Nemot vērā to, ka prasījuma tiesību zaudēšana pret sabiedrības komercdarījuma partneri eventuāli var krietni nelabvēlīgāk ietekmēt sabiedrības mantisko stāvokli, nekā prasījuma tiesību zaudēšana pret sabiedrības valdes locekli, Komerclikuma 169. pantā noteikto noilguma termiņu būtu vēlams saskaņot ar Komerclikuma 406. pantu. Turklāt jāņem vērā arī tas, ka Komerclikuma 169. pants paredz tā dēvēto apgriezto pierādīšanas pienākumu, kas ir attiecināms arī uz amatu atstājušajiem valdes locekļiem. Tādējādi piecu gadu noilguma termiņš ir vērtējams kā nesamērīgi garš un komerciesiskajām attiecībām neatbilstošs, it īpaši situācijās, ja prasība tiek celta pret amatu atstājušo valdes locekli, kuram, iespējams, vispār nav piekļuves sabiedrības dokumentiem. Šajā ziņā jāatzīmē, ka, piemēram, tiesību zinātnieku izstrādātajā Eiropas sabiedrību likuma modelī ieteikts noteikt trīs gadu noilguma termiņu prasījumiem pret valdes locekli.⁷²⁶

Tomēr, tā kā pastāv risks, ka valdes loceklis var mēģināt slēpt izdarīto pārkāpumu, tādējādi cenšoties sevi pasargāt no personīgās atbildības riska, noilguma termiņš būtu nosakāms kā objektīvi-subjektīvs (līdzīgi, kā tas šobrīd jau ir noteikts Komerclikuma 171. panta trešajā daļā). Piemēram, Komerclikuma 169. pantu varētu izteikt šādā redakcijā: “Prasījumi pret valdes un padomes locekli noilgst trīs gadu laikā no dienas, kad sabiedrības dalībnieki uzzināja vai viņiem vajadzēja uzzināt par pieļauto pārkāpumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas.”

⁷²⁶ European Model Company Act, Section 10.05: “Claims regarding damages to the company shall become time-barred after three years.” Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [aplūkots 20.02.2020.].

8. VALDES LOCEKĻA ATBRĪVOŠANA NO ATBILDĪBAS

8.1. Vispārīgs apraksts

Komerclikumā ir vairākas tiesību normas, kuras tieši attiecas uz valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības. Atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarīto zaudējumu, ja viņš rīkojies labā ticībā dalībnieku sapulces likumīga lēmuma ietvaros. Savukārt saskaņā ar Komerclikuma 173. pantu dalībnieku sapulce var atbrīvot valdes locekli no atbildības vai pieņemt lēmumu par izlīguma slēgšanu. Tādējādi, sistematizējot Komerclikuma noteikumus, var izdalīt šādus likumā tieši regulētus tiesiskus instrumentus valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem:

- 1) *ex ante* (iepriekšēji) pieņemts dalībnieku sapulces lēmums, ko valdes loceklis izpildījis labā ticībā (Komerclikuma 169. panta ceturta daļa);
- 2) *ex post* (pēc zaudējumu nodarīšanas) pieņemts dalībnieku sapulces lēmums noslēgt izlīgumu vai atteikties no prasības pret valdes locekli (Komerclikuma 173. panta pirmā daļa).

Tomēr līdztekus likumā tieši regulētiem instrumentiem jāmin arī komerciesību doktrīnā atzītais instruments – kompetenču sadale, kā arī ļoti neviennozīmīgi vērtētā iespēja atbrīvot valdes locekli no atbildības, ar privāttiesisku vienošanos modificējot likumā noteikto atbildības regulējumu.

8.2. Rīcība saskaņā ar likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu

Komerclikuma 169. panta ceturta daļas regulējums izriet no tā, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus kā krietnam un rūpīgam saimniekam (Komerclikuma 169. panta pirmā daļa), jānodrošina sabiedrības darbības likumība, tostarp jāpilda likumīgi dalībnieku sapulces lēmumi. Tomēr būtiski ņemt vērā, ka valdes loceklim ir saistoši tikai likumīgi dalībnieku sapulces lēmumi. Tas nozīmē, ka atbildības imunitāti nerada nelikumīga dalībnieku sapulces lēmuma izpilde. Turklāt atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai likumīga dalībnieku sapulces lēmuma izpilde atbrīvo valdes locekli no atbildības tikai tad, ja valdes loceklis, izpildot šo lēmumu, rīkojies labā ticībā.

Tādējādi ir secināms, ka atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturta daļas noteikumiem valdes loceklim nav jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja:

- 1) dalībnieku sapulce pieņēmusi likumīgu lēmumu,
- 1) valdes loceklis ir rīkojies atbilstoši dalībnieku sapulces lēmumā noteiktajam,

- 2) sabiedrībai nodarīto zaudējumu rašanās ir tiešā cēloniskā sakarā ar dalībnieku sapulces lēmuma izpildīšanu,
- 3) izpildot dalībnieku sapulces lēmumu, valdes loceklis rīkojies labā ticībā.

Komerclikuma 169. panta ceturrtā daļa ir piemērojama arī attiecībā uz akciju sabiedrības valdes locekļiem, respektīvi, akciju sabiedrības valdes loceklis neatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš rīkojies labā ticībā likumīga akcionāru sapulces lēmuma ietvaros. Piemērojot Komerclikuma 169. panta ceturto daļu attiecībā uz akciju sabiedrības valdes locekli, gan ir būtiski ņemt vērā, ka akcionāru sapulce – atšķirībā no sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulces – nav tiesīga izskatīt jebkuru valdes kompetencē esošu jautājumu (Komerclikuma 210. panta otrā daļa, 268. panta otrā daļa). Tādējādi akciju sabiedrības gadījumā pastāv papildu kritērijs Komerclikuma 169. panta ceturrtās daļas piemērošanai, respektīvi, atbildības imunitāti var radīt tikai tāds akcionāru sapulces lēmums, kas pieņemts akcionāru sapulces kompetences ietvaros.⁷²⁷

8.2.1. Likumīgs dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums

Ņemot vērā to, ka dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums ir darījums,⁷²⁸ par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu ir uzskatāms tāds lēmums, kas nav apstrīdams vai absolūti spēkā neesošs.⁷²⁹ Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma apstrīdēšanas pamatus regulē Komerclikuma 217. un 286. pants, savukārt absolūtas spēkā neesamības pamati ir noteikti Civillikumā (piemēram, Civillikuma 1405., 1409., 1415., 1438., 1439., 1445. pants).⁷³⁰

Lai arī Komerclikuma 286. pants ir detalizētāks par 217. pantu, būtībā gan dalībnieku sapulces (SIA), gan arī akcionāru sapulces (AS) lēmuma likumības stūrakmens ir tā saturiskā atbilstība likumam un statūtiem, un būtisku pārkāpumu neesamība lēmuma pieņemšanas procedūrā. Tādējādi, vērtējot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma likumību, vērā ņemama ir gan lēmuma būtība (saturs), gan lēmuma pieņemšanas procedūra (piemēram, sapulces sasaukšana un norise, informācijas pieejamība par izskatāmo jautājumu, balsošana).

⁷²⁷ Sal.: Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 236.

⁷²⁸ Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 172. lpp.; arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 03.10.2019. spriedums lietā Nr. SKC-185/2019 (C30594016), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].

⁷²⁹ Līdzīgi: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 124; Spindler In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 237; plašāk par lēmumu absolūto spēkā neesamību: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/271 ff.

⁷³⁰ Jāatzīst gan, ka Latvijas tiesībās (atšķirībā, piemēram, no Vācijas un Austrijas tiesībām) nav pietiekami nošķirti apstrīdami un absolūti spēkā neesoši dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumi, kas apgrūtina tiesību normu iztulkošanu un piemērošanu. Piemēram, atbilstoši Komerclikuma 286. panta pirmās daļas 1.punktam labu tikumu pārkāpums ir viens no dalībnieku sapulces lēmuma apstrīdēšanas pamatiem, lai gan atbilstoši Civillikuma 1415. pantam šāds pārkāpums padara dalībnieku sapulces lēmumu par absolūti spēkā neesošu.

Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums saturiski atbilst likumam, ja lēmums pēc būtības ir tiesisks, tas ir, ar to netiek pārkāpts likums un aizskartas kāda tiesību subjekta ar likumu aizsargātās tiesības.⁷³¹ Piemēram, par likumīgu lēmumu nav uzskatāms tāds lēmums, kas satur rīkojumu nepildīt publiski tiesiskos pienākumus, neievērot likuma prasības vai īstenot pasākumus, kuru veikšanas gadījumā valdes loceklim var iestāties civiltiesiskā atbildība par trešajām personām nodarītajiem zaudējumiem, kriminālatbildība vai administratīvā atbildība. Tādējādi valdes loceklis ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu nevar attaisnot, piemēram, nepareizu grāmatvedības kārtošānu, izvairīšanos no nodokļu nomaksas, krāpšanu, konkurences noteikumu pārkāpumus, autortiesību neievērošanu vai savlaicīgu maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu.⁷³²

Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma atbilstība likumam ir vērtējama plašākā nozīmē, ar to saprotot arī vispārējās darījuma spēkā neesamības pamatus, piemēram, Civillikuma 1415. pantā noteikto aizliegumu rīkoties pretēji labiem tikumiem. Tādējādi par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu nevar uzskatīt tādu lēmumu, kas satur labiem tikumiem neatbilstošu vai uz likuma apiešanu vērstu rīkojumu valdei. Piemēram, labiem tikumiem pretējs ir tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, kas vērsts uz kaitējuma nodarīšanu trešajām personām (it īpaši – sabiedrības kreditoriem vai dalībnieku mazākumam), satur rīkojumu izmantot negodīgas darījumu metodes vai kā citādi neatbilst komerciesiskās apgrozības morāli ētiskajiem principiem.⁷³³

Diskutabls ir jautājums, vai par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu var uzskatīt tādu lēmumu, kas ir saimnieciski neizdevīgs sabiedrībai. No vienas puses, dalībniekiem (akcionāriem) savas kompetences ietvaros ir tiesības pēc saviem ieskatiem lemt par rīcību ar sabiedrības mantu, un, no šāda aspekta raugoties, ir pieļaujami arī saimnieciski neizdevīgi lēmumi, piemēram, rīkojums neizmantojot saimnieciski izdevīgāko piedāvājumu.⁷³⁴ No otras puses, jāņem vērā, ka rīcībai ar sabiedrības mantu jāatbilst visu dalībnieku (akcionāru) interesēm.⁷³⁵ Turklāt, ja saimnieciski neizdevīga dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpilde samazina sabiedrības mantu tiktāl, ka sabiedrība vairs nespēj izpildīt saistības pret kreditoriem, šāda lēmuma atbilstība likumam ir ļoti diskutabla, jo tas aizskar kreditoru tiesības saņemt prasījuma apmierinājumu no sabiedrības mantas. Tādējādi saimnieciski neizdevīga dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpilde atbrīvo valdes loekli no atbildības tikai tādā gadījumā, ja valdes loceklim, saprātīgi

⁷³¹ Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: "A.Strupiša juridiskais birojs" SIA, 2003, § 355.2., 151.-152. lpp.; Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 9/417.

⁷³² Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/274.

⁷³³ Plašāk par labu tikumu pārkāpuma nozīmi privāttiesiskajās attiecībās: Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 220.-229. lpp.; Slicāne E. Labi tikumi un to nozīme darījumu tiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2005, Nr. 14 (369), 1.lpp., 4.-7. lpp., turpinājums 2005, Nr. 15 (370), 9.-13. lpp.

⁷³⁴ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/263.

⁷³⁵ Līdzīgi: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: "A.Strupiša juridiskais birojs" SIA, 2003, § 343.5., 145.-146. lpp.

raugoties, bija pamats uzskatīt, ka šāds lēmums neaizskar trešo personu (dalībnieku mazākuma,⁷³⁶ sabiedrības kreditoru) pamatotās intereses.⁷³⁷ Jo īpaši atbildības imunitāti nerada tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, kura izpildes rezultātā sabiedrība tiek novesta līdz maksātnespējai vai nespēj turpināt saimniecisko darbību.⁷³⁸

Vērtējot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma likumību, vērā ņemami ir arī tā pieņemšanas procesuālie aspekti. Proti, atbilstoši Komerclikuma 217. un 286. panta noteikumiem dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums var tikt atzīts par spēkā neesošu, ja pieļauti būtiski pārkāpumi sapulces sasaukšanā vai lēmuma pieņemšanas procedūrā. Jāņem gan vērā, ka atbilstoši judikatūrai lēmuma pieņemšanas procedūras formālu pārkāpumu esamība nav pietiekams pamats dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma atzīšanai par spēkā neesošu. Par spēkā neesošu ir atzīstams tikai tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, kura pieņemšanas procedūrā (piemēram, sapulces izsludināšanā) ir pieļauti būtiski pārkāpumi, kas radījuši tiesību aizskārumu.⁷³⁹ Tādējādi nebūtiski procesuāli pārkāpumi lēmuma pieņemšanas procedūrā vai tādi procesuāli pārkāpumi, kas nav aizskāruši kāda tiesību subjekta tiesības, paši par sevi nav pietiekams pamats, lai apšaubītu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma likumību.

Strīdīgs ir jautājums, vai par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu var uzskatīt tādu lēmumu, attiecībā uz kuru ir notecējis likumā noteiktais tā apstrīdēšanas termiņš. Atbilstoši Komerclikuma 217. panta pirmajai daļai (288. panta pirmajai daļai) prasību par dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma atzīšanu par spēkā neesošu var celt triju mēnešu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas. Atbilstoši judikatūras atziņām minētais dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma apstrīdēšanas termiņš ir prekluzīvs,⁷⁴⁰ tādējādi, tam notekot, zūd tiesības celt prasību par dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma apstrīdēšanu. Līdz ar to rodas jautājums, vai par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu var uzskatīt tādu lēmumu, kas sakarā ar likumā noteiktā apstrīdēšanas termiņa notecējumu kļuvis neapstrīdams.

No vienas puses, notekot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma apstrīdēšanas termiņam, vairs nav iespējama šī lēmuma apstrīdēšana. No otras puses, apstrīdēšanas termiņa notecējums pats

⁷³⁶ Dalībnieku mazākums nav uzskatāms par “klasisku” trešo personu, tomēr Komerclikumā ir vairākas tiesību normas, kuras aizsargā dalībnieku mazākuma tiesības, paredzot iespēju rīkoties pretēji dalībnieku vairākuma lēmumam (tostarp, Komerclikuma 172.p.2.d., 173.p.3.d.). Tādējādi dalībnieku mazākumu ir pamats uzskatīt par trešo personu situācijās, kurās dalībnieku vairākuma lēmums vai rīcība aizskar dalībnieku mazākuma intereses.

⁷³⁷ Līdzīgi: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 190. lpp.; Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/263.

⁷³⁸ Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 34.

⁷³⁹ Strupiņš A. SIA dalībnieku lēmumu atzīšana par spēkā neesošiem: teorija un tiesu prakse. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens Nr.11/2015, 55.-57. lpp.

⁷⁴⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.09.2015. spriedums lietā Nr. SKC-2778/2015 3.1. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-177/2016, 8. punkts. Spriedumi pieejami: www.at.gov.lv [aplūkoti 19.01.2017.].

par sevi tomēr neatceļ lēmuma saturisko būtību (piemēram, neatbilstību likumam) vai pārkāpumus lēmuma pieņemšanas procedūrā. Turklāt, tā kā dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums ir darījums, gadījumos, kad tas atbilstoši vispārējām civiltiesībām ir absolūti spēkā neesošs (piemēram, Civillikuma 1415. pantā paredzētajā gadījumā), tam trūkst juridiskā spēka jau uz likuma pamata.⁷⁴¹ Šāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums valdes loceklim nav saistošs un tādēļ tā izpilde neatbrīvo valdes locekli no likumā paredzētās atbildības.⁷⁴²

Būtiski ņemt vērā arī to, ka Komerclikuma 169. panta ceturtā daļa pieprasa valdes locekļa rīcību labā ticībā. Tādējādi nav pamata atbrīvot valdes locekli no atbildības gadījumos, kad valdes loceklis rīkojies tāda dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros, kas nav ticis apstrīdēts Komerclikuma 217. pantā (288. pantā) noteiktajā kārtībā, ja viņš ir zinājis vai viņam vajadzēja zināt, ka šis lēmums nav likumīgs. Proti, ja valdes loceklim, objektīvi raugoties, bija jāapzinās dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma nelikumība, rīcība šāda lēmuma ietvaros ir uzskatāma par labas ticības principa pārkāpumu, jo laba ticība nav savienojama ar formālu tiesību un pienākumu izlietošanu.

Pierādīšanas pienākums par to, ka izpildītais dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums ir likumīgs, gulstas uz valdes locekli,⁷⁴³ jo Komerclikuma 169. panta ceturtā daļa pēc būtības regulē priekšnoteikumus, kuriem pastāvēt, nav konstatējams valdes locekļa pārkāpums. Tā kā atbilstoši Komerclikuma 169. panta trešajai daļai valdes loceklim nav jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš pierāda, ka ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, ir secināms, ka valdes loceklim ir jāpierāda izpildītā dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma likumīgums.

Vienlaikus jāatzīmē, ka situācijā, ja sabiedrība ceļ prasību pret valdes locekli saistībā ar nelikumīga dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpildi, ir būtiski izvērtēt, vai šāda prasība nav uzskatāma par tiesību netaisnprātīgu izlietošanu, tas ir, savstarpēji pretrunīgu rīcību (*venire contra factum proprium*), kas nav savienojama ar pieprasījumu rīkoties labā ticībā. Piemēram, ja, pieņemot lēmumu, sabiedrības dalībnieki (akcionāri) ir zinājuši vai viņiem bija jāzina, ka lēmums nav likumīgs, tad vēlāka sabiedrības prasība pret valdes locekli par šāda lēmuma izpildes rezultātā nodarīto zaudējumu piedziņu neatbilst Civillikuma 1. pantā nostiprinātajam labas ticības principam.

8.2.2. Rīcība dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros

⁷⁴¹ Sk.: Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 186. lpp.

⁷⁴² Līdzīgi: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/273 ff.

⁷⁴³ Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn.125; Spindler In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 239.

Atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai viens no priekšnoteikumiem valdes locekļa atbildības imunitātei ir viņa rīcība dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros. Tas nozīmē, ka valdes loceklis nav jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem tikai tad, ja viņš ir izpildījis dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumā noteikto. Tādējādi dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumam jābūt pietiekami konkrētam (ar rīkojumu vai norādēm valdei), turklāt valdes locekļa rīcībai jābūt tiešā cēloniskā sakarā ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumā noteikto.⁷⁴⁴

Ja dalībnieku (akcionāru) sapulcē attiecīgais jautājums ir vispārīgi izskatīts, taču nav pieņemts lēmums dot konkrētus rīkojumus vai norādes valdei, to nav pamata uzskatīt par izpildāmu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, kas atbrīvo valdes locekli no atbildības. Piemēram, valdes locekļa atbildību neietekmē jautājuma apspriešanas gaitā izteiktie ieteikumi vai viedokļi, ja tam nav sekojis likumā noteiktajā kārtībā pieņemts dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums ar konkrētiem rīkojumiem vai norādēm valdei.⁷⁴⁵

Būtiski ņemt vērā, ka Komerclikuma 169. panta ceturtajā daļā ir runa par dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu. Nepieciešamība pēc dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ir izskaidrojama ar to, ka valdes locekļa atbildības imunitāte ir iespējama tikai tādā gadījumā, ja sapulces ietvaros ikvienam dalībniekam (akcionāram) ir bijusi iespēja paust savu nostāju, kā arī likumā noteiktajā kārtībā lēmumu apstrīdēt.⁷⁴⁶ Tādējādi valdes locekļa atbildību neietekmē tādi dalībnieku (akcionāru) rīkojumi vai norādes, kas doti ārpus sapulcē nolemtā (piemēram, vairākuma akcionāra vienpersonisks rīkojums). Turklāt valdes loceklis nevar atbrīvoties no atbildības ar ierunu, ka viņš ir rīkojies dalībnieku (akcionāru) interesēs un, ja vien atbilstoša dalībnieku (akcionāru) sapulce tiktu sasaukta, tā būtu akceptējusi valdes rīcību.⁷⁴⁷

Tā kā atbildības imunitāti rada dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpilde, savu rīcību valdes loceklis var attaisnot tikai ar tādu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, kas pieņemts pirms attiecīgās rīcības īstenošanas. Proti, vēlāks valdes locekļa rīcības apstiprinājums pats par sevi neatbrīvo valdes locekli no atbildības.⁷⁴⁸ Piemēram, Komerclikuma 169. panta ceturta daļa nav piemērojama, ja valdes loceklis ir noslēdzis sabiedrības interesēm neatbilstošu līgumu un pēc līguma noslēgšanas dalībnieku sapulce nolēmusi apstiprināt šāda līguma noslēgšanu. Vēlāka apstiprinājuma gadījumā valdes loceklis no atbildības var tikt atbrīvots tikai tad, ja dalībnieku (akcionāru) sapulce Komerclikuma 173. pantā noteiktajā kārtībā ir nolēmusi par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības.

⁷⁴⁴ Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 124.

⁷⁴⁵ Spindler G. In: *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz*. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 241 ff.

⁷⁴⁶ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). *Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung*. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/258.

⁷⁴⁷ Spindler G. In: *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz*. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 248 f.

⁷⁴⁸ Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 123.

Valdes loceklis nav atbrīvots no likumā noteiktās atbildības arī tajos gadījumos, kad dalībnieku (akcionāru) sapulce ir pieņēmusi zināšanai informāciju par valdes rīcību,⁷⁴⁹ piemēram, uz klausot valdes ziņojumu par noslēgtajiem darījumiem vai īstenoto komercdarbību (Komerclikuma 221. panta piektā daļa, 311. pants). Arī dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums par gada pārskata apstiprināšanu pats par sevi neatbrīvo valdes locekli no atbildības par viņa rīcību attiecīgajā pārskata periodā (Komerclikuma 173. panta trešā daļa).

Izpildot likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, valdes loceklim jāievēro krietna un rūpīga saimnieka gādība (Komerclikuma 169. panta pirmā daļa). Respektīvi, valdes loceklim jāatbild par zaudējumiem, ko viņš sabiedrībai nodarījis, neievērojot pietiekamu rūpību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpildē.⁷⁵⁰

8.2.3. Labas ticības principa pārkāpuma neesamība

Valdes loceklim neiestājas atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, kuri radušies, izpildot likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, tikai tad, ja valdes loceklis ir rīkojies labā ticībā. Šāda tiesiskā regulējuma pamatā ir Civillikuma 1. pantā nostiprinātais labas ticības princips, kas pieprasa tiesības izlietot un pienākumus pildīt labā ticībā, tas ir, rīkoties taisnprātīgi (godīgi), būt uzticamam un lojālam, turēt doto vārdu, sadarboties ar otru pusi, rēķināties ar citu personu pamatotajām interesēm un dibināto uzticēšanos, kā arī atturēties no nesaprātīgas vai neattaisnojamas rīcības un kaitējuma nodarīšanas citām personām.⁷⁵¹ Tādējādi valdes loceklis savu rīcību nevar attaisnot ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, ja šāda lēmuma izpilde nav savienojama ar pieprasījumu rēķināties ar citu personu (jo īpaši – sabiedrības kreditoru vai dalībnieku mazākuma) aizsargājamām interesēm vai kā citādi neatbilst labas ticības principam.

Piemēram, valdes loceklis savu rīcību nevar attaisnot ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, ja pēc lēmuma pieņemšanas ir būtiski mainījušies apstākļi, kuri pastāvēja lēmuma pieņemšanas brīdī.⁷⁵² Ja sakarā ar apstākļu izmaiņām dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpilde varētu nodarīt kaitējumu sabiedrībai, valdes loceklim ir pienākums atturēties no šāda lēmuma izpildes un sasaukt jaunu sapulci attiecīgā jautājuma izskatīšanai.⁷⁵³

⁷⁴⁹ Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 279.

⁷⁵⁰ Līdzīgi: Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 246.

⁷⁵¹ Sk. plašāk: Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 2007, Nr. 6 (459), 5.-13. lpp.

⁷⁵² Fleischer H. In: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 277.

⁷⁵³ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 245.

Tāpat nav pamata valdes locekļa atbildības imunitātei, ja valdes loceklis, izpildot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, atradies interešu konflikta stāvoklī. Respektīvi, ja valdes loceklis ir atradies interešu konfliktā, nav pamata uzskatīt, ka viņš ir rīkojies labā ticībā un vadoties vienīgi no sabiedrības interesēm.⁷⁵⁴

Vērtējot to, vai valdes loceklis, izpildot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, rīkojies labā ticībā, jāņem vērā, ka pieprasījums pēc labas ticības ievērošanas likumā ir paredzēts nolūkā nodrošināt taisnīgumu un novērst tiesību formālu (netaisnprātīgu) izlietošanu.⁷⁵⁵ Piemēram, par tiesību formālu izlietošanu ir pamats runāt gadījumos, kad valdes loceklis vienlaikus ir vienīgais vai vairākuma dalībnieks (akcionārs), kurš balsojis par tādu lēmumu, kas aizskar dalībnieku mazākuma vai sabiedrības kreditoru intereses. Proti, šādā gadījumā valdes loceklis, izmantodams dalībnieku (akcionāru) sapulces institūtu, pēc būtības dod rīkojumus/norādes pats sev. Tādējādi atsaukšanās uz šādu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu kā pamatu valdes locekļa atbildības imunitātei ir vērtējama kā tiesību formāla izlietošana, kas neatbilst labas ticības principam. Tādējādi valdes loceklis nevar atsaukties uz dalībnieku mazākuma vai sabiedrības kreditoru intereses aizskarošu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu kā pamatu viņa atbrīvošanai no atbildības, ja valdes loceklis vienlaikus ir vienīgais vai vairākuma dalībnieks (akcionārs), kurš pieņēmis attiecīgo lēmumu.⁷⁵⁶

Par tiesību netaisnprātīgu izlietošanu ir atzīstami gadījumi, kad valdes loceklis dalībnieku (akcionāru) sapulcei sniedzis nepatiesu vai nepilnīgu informāciju. Proti, no labas ticības principa izriet aizliegums iegūt tiesiskus labumus ar negodīgu rīcību.⁷⁵⁷ Persona, kura likumā noteiktos priekšnoteikumus radījusi ar negodīgu rīcību, nevar iegūt no tā sev kādas tiesības vai tiesiskus labumus. Tādējādi valdes loceklis nav atbrīvojams no atbildības, ja viņš dalībnieku (akcionāru) sapulcei sniedzis nepatiesu vai nepilnīgu informāciju, tādā veidā negodprātīgi panākot tāda lēmuma pieņemšanu, kādu dalībnieki (akcionāri) nepieņemtu, būdami pilnībā informēti.⁷⁵⁸

Vērtējot valdes locekļa rīcības atbilstību labai ticībai, jāņem vērā, ka jēdziens “labā ticība” ir ģenerālklausula. Tādējādi, no vienas puses, šī jēdziena satura atklāšanā var ņemt vērā tiesu prakses un tiesību zinātnes atziņas un vadīties no citiem tiesību principiem, vispārējās tiesiskās apziņas un tiesību sistēmā atrodamajiem vērtējumiem. No otras puses, “labā ticība” – tāpat kā jebkura cita

⁷⁵⁴ Sal.: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komerctarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 202. lpp.

⁷⁵⁵ Krons M. Civillikuma 1.pants. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1937, Nr.2, 271. lpp.

⁷⁵⁶ Līdzīgi: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/257.

⁷⁵⁷ Schulze R. In: Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4.Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2002, § 242, Rn. 2.

⁷⁵⁸ Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn.125.

ģenerālklausula – nav visaptveroši un izsmeļoši definējama.⁷⁵⁹ Tādēļ valdes locekļa rīcība ir novērtējama, ņemot vērā konkrētā gadījuma apstākļus.

8.2.4. Kreditoru un dalībnieku mazākuma tiesības

Būtiski ņemt vērā, ka atbilstoši Komerclikuma 170. panta otrās daļas 3. punkta noteikumiem dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpilde neatbrīvo valdes locekli no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja prasību pret valdes locekli ceļ sabiedrības kreditors, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības (Komerclikuma 170. panta pirmā daļa). Minētā tiesību norma ir uzskatāma par speciālo attiecībā pret Komerclikuma 169. panta ceturto daļu.⁷⁶⁰

Zināmā mērā varētu šķīst, ka šāds tiesiskais regulējums ir pretrunā ar valdes locekļa pienākumu pildīt likumīgus dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumus, kas atbilstoši Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai nodrošina valdes locekļa atbildības imunitāti. Tomēr jāņem vērā, ka par likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu nevar uzskatīt tādu lēmumu, kura izpildes rezultātā sabiedrības kreditors nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, jo šāds lēmums aizskar kreditora ar likumu aizsargātās tiesības. Tādējādi, ja dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma izpildes rezultātā kreditors nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, šāds lēmums neiztur likumības kritēriju, kas jau pats par sevi ir šķērslis Komerclikuma 169. panta ceturtais daļas piemērošanai.

Turklāt nav noslēpums, ka situācijā, kad sabiedrība ir nonākusi finansiālās grūtībās, tās dalībnieku (akcionāru) un kreditoru intereses nonāk īpaši izteiktā pretstatā. Respektīvi, apzinādamies to, ka sabiedrības maksātnespējas gadījumā visi līdzekļi primāri tiks novirzīti kreditoru prasījumu segšanai un sabiedrības dalībnieki (akcionāri) visticamāk neko nesaņems, sabiedrības dalībnieki (akcionāri) ir ieinteresēti īstenot darbtības, kas maksimāli atbilst viņu pašu, nevis kreditoru interesēm.⁷⁶¹ Tādējādi šādā situācijā sabiedrības kreditoru intereses ir pakļautas īpašam riskam, kura mazināšanas nolūkam ir paredzēts Komerclikuma 170. panta otrās daļas regulējums.

Nevar nepamanīt, ka Komerclikuma 170. panta otrās daļas 3. punktam līdzvērtīgs tiesiskais regulējums nav paredzēts attiecībā uz dalībnieku mazākuma tiesībām celt prasību pret valdes locekli (Komerclikuma 172. panta otrā daļa). Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka atbilstoši

⁷⁵⁹ Sk. plašāk: Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Privāttiesību teorija un prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 376.-377. lpp.

⁷⁶⁰ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 363.3., 158. lpp.

⁷⁶¹ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency. New York, 2013, p. 4-5 (5). Pieejams: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part4-ebook-E.pdf> [aplūkots 09.01.017.].

Komerclikuma 169. panta ceturtajai daļai atbildības imunitāti valdes loceklim rada rīcība labā ticībā likumīga dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros. Ja dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums neattaisnojami aizskar dalībnieku mazākuma tiesības, diskutabls ir jautājums, vai šāds lēmums ir uzskatāms par likumīgu lēmumu, un apšaubāma ir arī valdes locekļa rīcības atbilstība labai ticībai. Līdz ar to šāda lēmuma izpildes gadījumā valdes locekļa atbildība atkrīt tikai tad, ja viņš pierāda savas rīcības atbilstību krietna un rūpīga saimnieka gādībai.

8.3. Attiešanās no prasības pret valdes locekli un izlīgums

Atbilstoši Komerclikuma 173. panta pirmajai daļai dalībnieku sapulce var atbrīvot valdes locekļi no atbildības vai pieņemt lēmumu par izlīguma slēgšanu tikai par viņa faktiski veiktu konkrētu dalībnieku sapulcē atklātu rīcību, kuras rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi. Tādējādi ir secināms, ka Komerclikuma 173. panta pirmā daļa noteic būtiskus ierobežojumus lēmuma pieņemšanai par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības. Pirmkārt, minētā tiesību norma nepieļauj iespēju atbrīvot valdes locekli no atbildības vispār (kopumā) vai no hipotētiskas atbildības par vēl nenotikušu pārkāpumu vai priekšā stāvošiem zaudējumiem.⁷⁶² Otrkārt, atbilstoši Komerclikuma 173. panta pirmās daļas noteikumiem sabiedrības dalībnieki (akcionāri) var lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības tikai tad, ja ir pietiekami informēti par valdes locekļa pārkāpumu un tā sekām.⁷⁶³

Tādējādi no Komerclikuma 173. panta pirmās daļas izriet šādi ierobežojumi valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības un izlīguma slēgšanai ar valdes locekli:

- 1) lēmuma pieņemšanas tiesības – tikai dalībnieku (akcionāru) sapulcei;
- 2) tiesības lemt tikai pēc tam, kad valdes loceklis jau ir īstenojis rīcību (darbību vai bezdarbību), kuras rezultātā nodarīti zaudējumi sabiedrībai;
- 3) dalībnieku (akcionāru) sapulcei jābūt pietiekami informētai par valdes locekļa īstenoto rīcību un tās nelabvēlīgajām sekām attiecībā uz sabiedrību;
- 4) atbrīvojums nevar būt vispārējs – tas var attiekties tikai uz konkrētu valdes locekļa pieļautu pārkāpumu.

Komerclikuma 173. panta pirmajā daļā paredzētie ierobežojumi valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības noteikti nolūkā novērst to, ka lēmums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības tiek pieņemts pārāgri, kamēr vēl nav iespējams pilnvērtīgi izvērtēt to, kādas sekas sabiedrībai radījusi

⁷⁶² Līdzīgi: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 411., 172. lpp.

⁷⁶³ Par ierobežojumiem valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 19.01.2017.].

valdes locekļa rīcība.⁷⁶⁴ Ja dalībnieku (akcionāru) sapulce, pieņemot lēmumu atbrīvot valdes locekli no atbildības, minētos ierobežojumus nav ievērojusi, šāds lēmums nav spēkā, tas ir, nerada valdes loceklim atbildības imunitāti.⁷⁶⁵

Komerclikuma 173. panta pirmajā daļā paredzētie ierobežojumi ir piemērojami arī uz izlīgumu tiesā vai šķīrējtiesā, pilnīgu vai daļēju atteikšanos no prasības (Civilprocesa likuma 74. panta trešās daļas 1. punkts) un citām darbībām, kuras pēc savas ekonomiskās būtības atbilst izlīgumam vai vērstas uz valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības.⁷⁶⁶ Piemēram, Komerclikuma 173. panta pirmās daļas regulējums ir attiecināms arī uz vienošanos par prasības necelšanu (*pactum de non petendo*).⁷⁶⁷

Būtiski atzīmēt, ka Komerclikuma 173. pants neuzliek sabiedrībai pienākumu turpināt acīmredzami nepamatotu tiesvedību pret valdes locekli. Respektīvi, ja pirmšķietami ir pamats uzskatīt, ka prasība pret valdes locekli tiks noraidīta, sabiedrībai ir tiesības šādu tiesvedību neturpināt (piemēram, nesniegt apelācijas vai kasācijas sūdzību) bez attiecīga sabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma.⁷⁶⁸ Personām, kas pieņem lēmumu neturpināt uzsāktu tiesvedību (padomes locekļiem AS gadījumā, un valdes vai padomes locekļiem SIA gadījumā – Komerclikuma 172. panta trešā daļa), jāievēro krietna un rūpīga saimnieka gādība, lemjot par tiesvedības neturpināšanu, kā arī jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem nepietiekamas rūpības gadījumā.⁷⁶⁹

8.3.1. Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums

Lēmumu par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu var pieņemt dalībnieku (akcionāru) sapulcē ar vienkāršu balsu vairākumu, ja statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits. Ja zaudējumus ir nodarījis valdes loceklis, kas vienlaikus ir arī sabiedrības dalībnieks (akcionārs), viņam dalībnieku (akcionāru) sapulcē nav balsstiesību jautājumā par sevis kā valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības (Komerclikuma 211. panta otrās daļas 1. punkts, 280. panta otrās daļas 3. punkts).⁷⁷⁰ Tādējādi, ja valdes loceklis ir vienīgais sabiedrības dalībnieks (akcionārs), viņš

⁷⁶⁴ Sal.: Koch J. In: Hüffer/Koch, Aktiengesetz. 12. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 93, Rn. 76; Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 128.

⁷⁶⁵ Līdzīgi: Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: "A.Strupiņa juridiskais birojs" SIA, 2003, § 412., 173. lpp.

⁷⁶⁶ Sal.: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 129.

⁷⁶⁷ Sal.: Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 309.

⁷⁶⁸ Līdzīgi: Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 260.

⁷⁶⁹ Sal.: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 129.

⁷⁷⁰ Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn.252.

nevar pats sevi atbrīvot no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, pieņemot Komerclikuma 173. panta pirmajā daļā paredzēto dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu.

Valdes locekli no atbildības atbrīvo tikai tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, kurā ir nepārprotami pēc būtības izlemts jautājums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma noslēgšanu. Tādējādi valdes locekļa atbildība neatkrīt tikai tamdēļ vien, ka dalībnieku (akcionāru) sapulce ir apstiprinājusi valdes locekļa noslēgto darījumu, pieņēmusi zināšanai vai apspriedusi valdes ziņojumu par rīcību, kuras rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi.⁷⁷¹ Atbildības imunitāti nerada arī dzan dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums par gada pārskata apstiprināšanu (Komerclikuma 173. panta trešā daļa).

Sabiedrības dalībniekiem (akcionāriem) ir tiesības, nevis pienākums atbrīvot valdes locekli no atbildības vai lemt par izlīguma slēgšanu. Līdz ar to dalībniekiem (akcionāriem) ir zināma rīcības brīvība attiecībā uz to, kuru valdes locekli atbrīvot no atbildības, un kuru – ne. Turklāt dalībnieki (akcionāri) var nolemt, ka valdes loceklis no atbildības tiek atbrīvots tikai daļēji. Tādējādi atbrīvojums no atbildības attiecas tikai uz to valdes locekli, par kuru ir pieņemts attiecīgs dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, un tikai tādā apmērā, kā tas noteikts šajā lēmumā.⁷⁷²

Būtiski ņemt vērā, ka Komerclikuma 173. pantā paredzētajā kārtībā dalībnieki (akcionāri) var lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības tikai pēc tam, kad valdes loceklis jau ir nodarījis zaudējumus sabiedrībai. Tādējādi atbildības imunitāti valdes loceklim nerada tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, kas pieņemts pirms valdes locekļa rīcības.

Dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu ir apstrīdams tāpat kā jebkurš cits dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums.⁷⁷³ Tomēr, ņemot vērā to, ka šāds lēmums neierobežo nedz sabiedrības kreditora, nedz dalībnieku mazākuma tiesības celt prasību sabiedrības labā pret valdes locekli (Komerclikuma 170. panta otrā daļa, 173. panta otrā daļa), nav saskatāma racionāla vajadzība tā apstrīdēšanai.

8.3.2. Faktiski veikta konkrēta valdes locekļa rīcība

Komerclikuma 173. pants nepieļauj iespēju atbrīvot valdes locekli no atbildības par plānotu (vēl neveiktu) rīcību vai rīcību vispār. Respektīvi, lēmums, ar kuru dalībnieki (akcionāri) lemj par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības, var tikt pieņemts tikai pēc tam, kad valdes loceklis ar savu rīcību jau ir nodarījis zaudējumus sabiedrībai. Turklāt šāds lēmums var attiekties tikai un vienīgi uz konkrētu valdes locekļa rīcību (piemēram par sabiedrības interesēm neatbilstoša līguma noslēgšanu), nevis uz rīcību vispār. Piemēram, Komerclikuma 173. panta pirmās daļas noteikumiem

⁷⁷¹ Līdzīgi: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 130.

⁷⁷² Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: "A.Strupiša juridiskais birojs" SIA, 2003, § 414., 174. lpp.

⁷⁷³ Sal.: Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 130.

neatbilst dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums atbrīvot valdes locekli no atbildības par visiem zaudējumiem, ko valdes loceklis sabiedrībai nodarījis iepriekšējā pārskata gadā.

Ja sabiedrības dalībnieki vēlas, lai valde īsteno kādu pasākumu, kas eventuāli sabiedrībai var nodarīt zaudējumus, tad dalībnieku (akcionāru) sapulce ir tiesīga dot valdei rīkojumu vai norādes par noteiktu rīcību. Tomēr, dodot šādu iepriekšēju rīkojumu valdei, dalībnieku (akcionāru) sapulce nevar vienlaikus lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības, ja dotā rīkojuma izpilde nodarīs sabiedrībai zaudējumus. Proti, Komerclikuma 173. panta pirmā daļa nepārprotami noteic, ka tiesības lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības dalībnieku (akcionāru) sapulcei ir tikai pēc tam, kad valdes loceklis ar savu rīcību jau ir nodarījis zaudējumus sabiedrībai. Tādējādi dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumā noteiktā rīkojuma izpilde automātiski nenodrošina valdes loceklim atbildības imunitāti, un šādā situācijā ir izvērtējams, vai ir pamats Komerclikuma 169. panta ceturtais daļas piemērošanai.

8.3.3. Zaudējumi

Atbilstoši Komerclikuma 173. pantam valdes locekli var atbrīvot tikai no tādiem sabiedrības zaudējumiem, kuri ir “jau cēlušies” (Civillikuma 1772. pants). Tādējādi minētajai tiesību normai neatbilstošs ir tāds dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums, ar kuru nolemts atbrīvot valdes locekli no atbildības par “priekšā stāvošiem” zaudējumiem (Civillikuma 1771. pants).⁷⁷⁴

Tomēr diskutabls ir jautājums, līdz kādai noteiktības pakāpei dalībniekiem (akcionāriem) jābūt informētiem par sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, lai varētu pieņemt lēmumu par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu. Proti, Komerclikuma 173. panta pirmā daļa noteic, ka lēmums var tikt pieņemts tikai par “faktiski veiktu konkrētu dalībnieku sapulcē atklātu” valdes locekļa rīcību, kuras rezultātā sabiedrībai nodarīti zaudējumi. Tas nozīmē, ka netiek pieļauta iespēja atbrīvot valdes locekli no atbildības par 1) vēl neveiktu rīcību, 2) nekonkrētu rīcību, 3) rīcību, kas nav atklāta dalībnieku sapulcē, un 4) rīcību, kas vēl nav izraisījusi zaudējumus. Kā redzams, lai arī Komerclikuma 173. panta pirmā daļa viennozīmīgi noteic, ka zaudējumu nodarīšanas fakts ir viens no priekšnoteikumiem, lai varētu lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības, minētā tiesību norma tomēr “klusē” par zaudējumu apmēru.

Jāņem vērā, ka atlīdzināmus zaudējumus veido ne vien cietušā “tagadējās mantas samazinājums”, bet arī “sagaidāmās peļņas atrāvums” (Civillikuma 1771.-1772. pants). Tādējādi precīza nodarīto zaudējumu apmēra noteikšana ir sarežģīta, turklāt nereti zaudējumu apmēru nevar

⁷⁷⁴ Līdzīgi: Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 411.2., 172. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 11.3. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 19.01.2017.].

līdz galam noskaidrot uzreiz pēc pārkāpuma.⁷⁷⁵ Līdz ar to strīda gadījumā nodarīto zaudējumu apmēru var noteikt tikai un vienīgi tiesa, piemērojot Civillikuma noteikumus par zaudējumu novērtēšanu (Civillikuma 1786.-1792. pants). Ja dalībniekiem (akcionāriem) būtu tiesības lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu tikai tad, ja ir skaidri zināms sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmērs, nepamatoti tiktu ierobežota Komerclikuma 173. panta piemērošana gadījumos, kad nodarīto zaudējumu apmērs ir strīdīgs. Respektīvi, tādā gadījumā dalībnieki (akcionāri) par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu varētu lemt tikai pēc tāda tiesas sprieduma spēkā stāšanās, ar kuru konstatēts valdes locekļa nodarīto zaudējumu apmērs.

Tādējādi, ņemot vērā Komerclikuma 173. panta pirmās daļas vārdisko nozīmi un zaudējumu atlīdzības strīdiem raksturīgo augsto nenoteiktības pakāpi, ir secināms, ka dalībniekiem (akcionāriem) ir tiesības lemt par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma noslēgšanu arī tādos gadījumos, kad vēl nav skaidri zināms sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmērs. Vienlaikus gan jāņem vērā, ka dalībnieki (akcionāri) var pieņemt izsvērtu lēmumu par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma slēgšanu tikai tad, ja viņu rīcībā ir pietiekama informācija par valdes locekļa izdarītās rīcības sekām (ar to saprotot nevis neapstrīdami pierādītu, bet gan saprātīgi ticamu zaudējumu apmēru). Piemēram, ja valde nesniedz dalībniekiem (akcionāriem) pilnīgu informāciju par savas rīcības sekām vai sniedz maldinošu informāciju, nav pamata uzskatīt, ka valdes rīcība ir pietiekami atklāta, un tādējādi šādā situācijā dalībnieku (akcionāru) lēmums nevar radīt valdes loceklim atbildības imunitāti.

Turklāt būtiski ņemt vērā, ka, lai gan ir pieļaujams pieņemt dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, precīzi nezinot sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, lēmumā ir jānoteic, kādā apmērā valdes loceklis no atbildības tiek atbrīvots. Pretējā gadījumā nav iespējams noteikt, kādā mērā valdes loceklis ir atbrīvots no atbildības, un attiecīgi šāds lēmums nevar radīt valdes loceklim atbildības imunitāti.

8.3.4. Dalībnieku mazākuma un kreditoru tiesības

Sabiedrības noslēgts izlīgums ar valdes loekli un dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums atbrīvot valdes loekli no atbildības neierobežo dalībnieku mazākuma un kreditoru tiesības celt prasību pret valdes loekli (Komerclikuma 170. panta otrās daļas 1. un 2. punkts, 173. panta otrā daļa). Respektīvi, neraugoties uz spēkā esošu izlīgumu vai dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības, pastāvot Komerclikuma 169. pantā noteiktajiem

⁷⁷⁵ Fillers A. Priekšā stāvoša zaudējumu jēdziena vēsturiskā interpretācija. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 150. lpp.

atbildības priekšnoteikumiem, valdes loceklim jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja prasību sabiedrības labā cēlis kreditors, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, vai sabiedrības dalībnieku mazākums.

Diskutabls gan ir jautājums par sabiedrības kreditora vai dalībnieku mazākuma prasījuma pamatotību situācijā, ja izlīgumu ar valdes loekli Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā apstiprinājusi tiesa. Proti, apstiprinot izlīgumu, tiesa izbeidz tiesvedību lietā un tādēļ atkārtota griešanās tiesā strīdā starp tām pašām pusēm, par to pašu priekšmetu un uz tā paša pamata nav pieļaujama (Civilprocesa likuma 225. pants, 228. panta otrā). Tā kā dalībnieku mazākums prasību pret valdes loekli ceļ sabiedrības vārdā,⁷⁷⁶ atbilstoši Civilprocesa likuma 225. pantam tiesā apstiprināts izlīgums varētu būt šķērslis dalībnieku mazākumam celt prasību pret valdes loekli. Tomēr šāds Civilprocesa likuma tiesību normu iztulkojums būtu pretrunā ar Komerclikuma 173. panta otro daļu. Turklāt jāņem vērā, ka, apstiprinot izlīgumu, tiesa lietu neizskata pēc būtības, bet gan tikai vērtē to, vai izlīgums atbilst Civilprocesa likuma prasībām. Lai arī saskaņā ar Civilprocesa likuma 226. panta trešās daļas 4. punktu izlīgums nav pieļaujams, ja izlīguma noteikumi aizskar citas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses, neskatot lietu pēc būtības, tiesas iespējas konstatēt trešo personu (tostarp, piemēram, dalībnieku mazākuma) tiesību aizskārumu ir visnotaļ ierobežotas.

Turklāt, tā kā tiesa, apstiprinot izlīgumu, neskata lietu pēc būtības, nav pamata uzskatīt, ka lēmumam par izlīguma apstiprināšanu ir tāds pats spēks kā tiesas spriedumam. Respektīvi, stājoties spēkā tiesas lēmumam par izlīguma apstiprināšanu, tas ir izpildāms piespiedu kārtā (Civilprocesa likuma 228. panta trešā daļa), tomēr šādam lēmumam nav likuma spēka, kāds ir tiesas spriedumam (Civilprocesa likuma 203. panta piektā daļa). Attiecīgi tiesas lēmums par izlīguma apstiprināšanu nepadara izlīguma noteikumus par obligātiem un saistošiem trešajām personām, un neierobežo trešo personu tiesība vērst savus prasījumus pret kādu no izlīguma pusēm. Citiem vārdiem, tiesā apstiprināta izlīguma tiesiskās sekas attiecībā pret trešajām personām ir līdzvērtīgas sekām, kādas trešajām personām rodas no citu personu noslēgta līguma (Civillikuma 1519. panta otrā daļa). Tādējādi tiesā apstiprināts izlīgums ar valdes loekli nevar būt šķērslis sabiedrības kreditora vai dalībnieku mazākuma prasībai pret valdes loekli.

8.4. Valdes locekļa atbildība sabiedrības maksātnespējas gadījumā

Vērtējot Komerclikumā tieši regulētos instrumentus valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības (Komerclikuma 169. panta ceturtnā daļa, 173.pants), ir secināms, ka to pamatā ir sabiedrības dalībnieku (akcionāru) griba. Atbilstoši Komerclikuma 170. panta otrajai daļai šāda

⁷⁷⁶ Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, § 388., 165. lpp.

dalībnieku (akcionāru) griba nav saistoša sabiedrības kreditoram, ja viņš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, un daļēji saistoša tā ir dalībnieku mazākumam (sk. Komerclikuma 173. panta otrā daļa). Komerclikums “klusē” par to, kā sabiedrības dalībnieku (akcionāru) griba ietekmē maksātnespējas procesa administratora prasību pret valdes locekli. Respektīvi, vai sabiedrības maksātnespējas gadījumā valdes locekļa atbildība atkrīt, ja:

- 1) valdes loceklis zaudējumus sabiedrībai nodarījis, labā ticībā izpildot likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, vai
- 2) pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas sabiedrības dalībnieki (akcionāri), ievērojot Komerclikuma 173. panta pirmās daļas noteikumus, pieņēmuši lēmumu par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma noslēgšanu.

No vienas puses, nav pamata uzskatīt, ka līdz ar sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanu zaudē spēku iepriekš pieņemtie dalībnieku (akcionāru) sapulču lēmumi jautājumos, kas skar valdes atbildību. Šādas sekas neparedz neviena Maksātnespējas likuma norma. No otras puses, ņemot vērā Maksātnespējas likuma 57. pantā paredzētās maksātnespējas pazīmes, ir secināms, ka sabiedrības maksātnespējas procesa pamatā ir tās nespēja izpildīt savas saistības pret kreditoriem. Atbilstoši Komerclikuma 170. panta noteikumiem šādā situācijā ikviens sabiedrības kreditors var celt prasību pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzības piedziņu, un šīs tiesības neierobežo nedz fakts, ka zaudējumi nodarīti, izpildot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, nedz arī dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīgums ar valdes locekli. Turklāt šādu prasību sabiedrības kreditors var celt arī pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas.⁷⁷⁷

Tādējādi atbilstoši Komerclikuma 170. panta noteikumiem, neraugoties uz spēkā esoša dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma esamību, valdes loceklim jāatbild par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja prasību sabiedrības labā cēlis kreditors, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības. Šāds tiesiskais regulējums ir izskaidrojams ar to, ka valde ir tā sabiedrības institūcija, kas pārvalda sabiedrības mantu un kurai jā rūpējas, lai sabiedrība varētu izpildīt savas saistības pret kreditoriem. Tādējādi, ja sabiedrībai rodas finansiālas grūtības, ir sagaidāms, ka valdes locekļi veiks adekvātus un atbilstošus pasākumus sabiedrības maksātnespējas novēršanai, tostarp mainīs sabiedrības vadības fokusu no tās dalībnieku (akcionāru) ekonomisko interešu īstenošanas uz iespējamo zaudējumu samazināšanu tās kreditoriem.⁷⁷⁸ Ja valdei neizdodas

⁷⁷⁷ Strupiņš A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A.Strupiņa juridiskais birojs” SIA, 2003, § 358, 152. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 21.06.2013. lēmums lietā Nr. SKC-2020/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013> [aplūkots 19.01.2017.].

⁷⁷⁸ UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors’ obligations in the period approaching insolvency. New York, 2013, p. 10 (4), 11 (g). Pieejams: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part4-ebook-E.pdf> [aplūkots 09.01.2017.].

sekmīgi atrisināt radušās finansiālās grūtības, tai jārēķinās, ka līdz ar sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanu tieši kreditori iegūst prioritāri aizsargājamo tiesību subjektu statusu.⁷⁷⁹

Līdz ar to, lai arī sabiedrība tiek dibināta tās dalībnieku (akcionāru) ekonomisko interešu īstenošanas nolūkam, no Komerclikuma 170. panta otrās daļas izriet, ka dalībnieku (akcionāru) gribai ir prioritāra nozīme tikai tiktāl, ciktāl sabiedrība spēj izpildīt saistības pret tās kreditoriem. Respektīvi, ja sabiedrībai ir labi maksātnespējas rādītāji un adekvāta finansiālā situācija, valdes loceklim nav jāatbild par zaudējumiem, kurus viņš sabiedrībai nodarījis, labā ticībā izpildot likumīgu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu (Komerclikuma 169. panta ceturtā daļa) vai par zaudējumiem, no kuru atlīdzināšanas pienākuma viņš ir atbrīvots ar atbilstošu dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu (Komerclikuma 173. panta pirmā daļa). Tomēr šī atbildības imunitāte zūd, ja sabiedrība nonāk finansiālās grūtībās un nespēj izpildīt saistības pret kreditoriem. Proti, atbilstoši Komerclikuma 170. panta otrajai daļai sabiedrības kreditoram, kurš nevar panākt sava prasījuma apmierināšanu no sabiedrības, ir tiesības celt pret valdes locekli prasību par sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu arī tajos gadījumos, kad zaudējumi nodarīti, izpildot dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, vai dalībnieku (akcionāru) sapulce atbrīvojusi valdes locekli no atbildības, pieņemot Komerclikuma 173. panta pirmajā daļā paredzēto lēmumu.

Nenoliedzami, Komerclikuma 170. panta otrā daļa regulē individuāla (atsevišķa) kreditora prasību sabiedrības labā. Tomēr būtiski ņem vērā, ka maksātnespējas procesa administrators prasību ceļ kreditoru kopuma interesēs situācijā, kad sabiedrībai nepietiek mantas visu kreditoru prasījumu apmierināšanai. Turklāt atbilstoši Maksātnespējas likuma 65. panta 8. punktam viens no administratora pienākumiem ir izvērtēt un celt tiesā prasību pret sabiedrības valdes locekļiem par viņu nodarīto zaudējumu atlīdzības piedziņu. No šāda aspekta raugoties, nav pamata uzskatīt, ka dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums neietekmē valdes locekļa atbildību tikai tad, ja prasību par sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu ceļ individuāls (atsevišķs) kreditors. Respektīvi, ja likumdevējs ir noteicis, ka dalībnieku (akcionāru) griba neierobežo individuāla (atsevišķa) kreditora iespēju celt prasību sabiedrības labā (Komerclikuma 170. panta otrā daļa), vēl jo mazāk šāda griba ierobežo kreditoru kopuma interesēs celtu prasību, ko sabiedrības maksātnespējas gadījumā īsteno maksātnespējas procesa administrators. Citiem vārdiem, ja Komerclikuma 170. panta otrajā daļā noteiktās tiesiskās sekas paredzētas individuāla (atsevišķa) kreditora aizsardzībai, tad šādām sekām vēl jo vairāk būtu jāiestājas situācijā, kad prasību pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto

⁷⁷⁹ Sk. arī: Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerciesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 09.01.2017.]; UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency. New York, 2013, p. 11 (g). Pieejams: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part4-ebook-E.pdf> [aplūkots 09.01.2017.]; Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctrīdu aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 210. lpp.

zaudējumu atlīdzības piedziņu sabiedrības labā (tas ir, kreditoru kopuma interesēs) cēlis administrators, izpildot Maksātnespējas likuma 65. panta 8. punktā noteikto pienākumu.

Šāds secinājums ir izdarāms, piemērojot tā dēvēto “slēdzienu no mazākā uz lielāko”, atbilstoši kuram situācijās, kad likums ir paredzējis noteiktas tiesiskās sekas mazāk nozīmīgam dzīves gadījumam, šādas sekas vēl jo vairāk ir attiecināmas uz nozīmīgākiem līdzīgiem dzīves gadījumiem.⁷⁸⁰ Atbilstoši tiesību teorijas atziņām šāds slēdziens ir izmantojams, ja tiesību piemērotājs sastopas ar neregulētu dzīves gadījumu, kuram būtu sagaidāms tiesiskais regulējums, taču tā nav. Tomēr tiesību normā ir regulēts līdzīgs dzīves gadījums un, balstoties uz šo faktisko sastāvu līdzību un to, ka neregulētais gadījums pelna tādu pašu risinājumu vēl augstākā pakāpē, tiesību piemērotājam ir pamats piemērot “slēdzienu no mazākā uz lielāko”.⁷⁸¹

Līdz ar to, piemērojot analogijas slēdzienu (konkrēti – “slēdzienu no mazākā uz lielāko”), ir secināms, ka sabiedrības dalībnieku (akcionāru) griba neierobežo maksātnespējas procesa administratora tiesības celt prasību pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzības piedziņu. Respektīvi, ja valdes loceklis, vadot sabiedrību, nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks un šādas rīcības rezultātā nodarījis zaudējumus sabiedrībai, sabiedrības maksātnespējas gadījumā valdes loceklim jāatbild par šiem zaudējumiem arī tad, ja valdes loceklis rīkojies dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros.⁷⁸² Pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas valdes locekļa atbildības imunitāti nerada arī dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmums atbrīvot valdes locekli no atbildības, izlīgums ar valdes locekli vai citas darbības, kuras pēc savas ekonomiskās būtības atbilst izlīgumam vai bijušas vērstas uz valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības.⁷⁸³ Minēto negroza fakts, ka kreditoru prasījumi pret sabiedrību, kurus nav iespējams apmierināt sabiedrības maksātnespējas procesa laikā, radušies pēc dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma pieņemšanas.⁷⁸⁴

Jāņem vērā arī tas apstāklis, ka sabiedrības maksātnespējas gadījumā pret valdes locekli celtās prasības mērķis ir atgūt līdzekļus, no kuriem apmierināt kreditoru prasījumus.⁷⁸⁵ Tādējādi šādā situācijā saduras valdes locekļa intereses (neatbildēt par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem) un sabiedrības kreditoru intereses (saņemt prasījuma apmierinājumu). Tā kā šīs

⁷⁸⁰ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J.Neimanis, 2004, 180. lpp.; 620. rindk.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 335. – 336. lpp.

⁷⁸¹ Sk. plašāk: Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 113. lpp., 211. rindk.

⁷⁸² Sal.: Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 280.

⁷⁸³ Sal.: Hölters W. In: Hölters/Bearbeiter, Aktiengesetz: AktG. Kommentar. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014, § 93, Rn. 325.

⁷⁸⁴ Sal.: Spindler G. In: Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014, § 93, Rn. 271.

⁷⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411), 10. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015, 9. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkoti 09.01.2017.].

intereses ir savstarpēji izslēdzošas, nepieciešams noteikt, kuras no tām aizsargā likums. Un, ņemot vērā Komerclikuma 170. panta otrās daļas noteikumus, ir secināms, ka sabiedrības maksātspējas gadījumā priekšroka ir dodama kreditoru, nevis valdes locekļa interešu aizsardzībai.

Turklāt jāatzīmē, ka faktiski visās Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek ierobežotas iespējas atbrīvot valdes locekli no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem, ja tas skar kreditoru intereses, tostarp arī sabiedrības maksātspējas gadījumā.⁷⁸⁶ Kā norādīts pētījumā par valdes locekļu atbildību Eiropas Savienībā, ko pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma veica Londonas Ekonomisko un politisko zinātņu skola sadarbībā ar vairāk kā 60 tiesību ekspertiem, šādi ierobežojumi ir ārkārtīgi būtiska valdes atbildības regulējuma sastāvdaļa, jo bez tiem tiktu būtiski apdraudēta kreditoru aizsardzība.⁷⁸⁷

8.5. Kompetenču sadale

Komerclikuma 169. panta otrā daļa noteic valdes locekļu solidāru atbildību par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. No vienas puses, šāds regulējums ir likumsakarīgs, ņemot vērā to, ka atbilstoši Komerclikuma 222. un 302. pantam valdes locekļi vada sabiedrību kopīgi. No otras puses, nav pamata uzskatīt, ka pienākums vadīt sabiedrību kopīgi liedz iespēju sadalīt valdes locekļu kompetences (pārdošana, ražošana, finanses, mārketingu u.tml.).⁷⁸⁸ Šāda kompetenču sadale var paaugstināt valdes darba efektivitāti. Turklāt lielā uzņēmumā valdes darbs bez kompetenču sadales ir teju neiespējams. Proti, viens no krietna un rūpīga saimnieka pienākumiem ir kompetenta un profesionāla uzticēto funkciju veikšana. Ja sabiedrība īsteno komercdarbību vairākās jomās (piemēram, ražo preces un sniedz pakalpojumus), nav pamata sagaidīt, ka visi valdes locekļi varētu būt vienlīdz kompetenti katrā komercdarbības aspektā. Tādējādi, lai praktiski piemērotu krietna un rūpīga saimnieka rīcības standartu, ir pat vēlams noteikt katram valdes loceklim tā kompetencē esošo jautājumu loku.⁷⁸⁹

Vienlaikus būtiski ņemt vērā, ka valdes locekļu kompetenču sadale ir tiesiska tikai tiktāl, ciktāl tā neskar funkcijas, kas attiecas uz sabiedrības vadību, ko valde kā sabiedrības izpildinstitūcija var īstenot tikai kopīgi. Respektīvi, nav pieļaujams, ka valdes locekļu kompetenču sadales rezultātā sabiedrības vadības funkcija faktiski tiek deleģēta tikai vienam vai atsevišķiem

⁷⁸⁶ Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 172-182. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 28.11.2016.].

⁷⁸⁷ Ibid, p. 183.

⁷⁸⁸ Līdzīgi: Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercdarījumi. Atbildība. Komercstrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 205. lpp.

⁷⁸⁹ Līdzīgi: Rasnačs L. Valdes locekļu un prokūristu tiesības pārstāvēt kapitālsabiedrību un šo tiesību izlietošanas kontrole. Grām.: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 427. lpp.

valdes locekļiem. Piemēram, nav pieļaujams, ka kādam no valdes locekļiem tiek nodotas tiesības vienpersoniski izlemt sabiedrības komercdarbības īstenošanā būtiskus jautājumus (piemēram, saimnieciskās darbības politiku) vai jautājumus, kas saskaņā ar likumu imperatīvi ietilpst valdes kā sabiedrības izpildinstitūcijas kompetencē.⁷⁹⁰

Lai arī kompetenču sadale var būt nepieciešama efektīva valdes darba nodrošināšanai, neviennozīmīgs ir jautājums par to, kā tas ietekmē valdes locekļu atbildību. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016. gada 20. aprīļa spriedumā lietā Nr.SKC-0002/2016⁷⁹¹ atzina, ka “pienākumu (kompetenču) sadale, par ko savstarpēji vienojušies valdes locekļi, neietekmē valdes locekļa atbildību un nevar būt pamats valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības.” Būtiski atzīmēt, ka minētajā lietā par kompetenču sadali bija vienojušies paši valdes locekļi, tādēļ šī sprieduma atziņas nav attiecināmas uz gadījumu, kad par kompetenču sadali lēmuši sabiedrības dalībnieki (akcionāri). Proti, tā kā jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli par sabiedrībai nodarīto zaudējumu piedziņu ietilpst dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē (Komerclikuma 210. panta pirmās daļas 7. punkts, 268. panta pirmās daļas 4. punkts), valdes locekļa atbildību nevar ietekmēt tāda kompetenču sadale, par ko lēmuši paši valdes locekļi. Tomēr, ja par kompetenču sadali ir lēmuši sabiedrības dalībnieki (akcionāri), domājams, tas ietekmē (nevis automātiski pilnībā izslēdz) arī valdes locekļu atbildību. Respektīvi, šādā gadījumā valdes loceklim ir tiesības paļauties, ka dalībnieki (akcionāri), lemjot par kompetenču sadali, ir vēlējušies noteikt primāri atbildīgās personas par katru attiecīgo kompetenci. Pretējā gadījumā nav nekāda racionāla iemesla noteikt valdes locekļu kompetenču sadali.

Tādējādi, ja kompetenču sadale ir tiesiski noteikta ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu, katrā konkrētā situācijā ir vērtējams, vai valdes loceklis ir vainojams par zaudējumiem, kas radušies cita valdes locekļa kompetencē esošu pienākumu neizpildes vai nepienācīgas izpildes dēļ. Vērtējot valdes locekļa vainojamību, jāņem vērā, ka kompetenču sadale nekādā ziņā nepiešķir valdes loceklim tiesības centrēties tikai uz savu kompetenci, neinteresējoties par pārējo valdes locekļu darbu. Valdes loceklim jebkurā gadījumā saglabājas pienākums pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu. Ja valdes loceklis neveic nepieciešamos pasākumus, lai iegūtu informāciju par citu valdes locekļu darbu, ir atzīstams, ka valdes loceklis nav veicis pietiekamu pārraudzību. Turklāt, ja valdes loceklim ir aizdomas par citu valdes locekļu rīcības neatbilstību sabiedrības interesēm, viņam ir pienākums būt aktīvam un nepieciešamības gadījumā iejaukties, lai novērstu sabiedrības interešu apdraudējumu.⁷⁹²

⁷⁹⁰ Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 2, Rn. 10.

⁷⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 09.01.2017.].

⁷⁹² Līdzīgi: Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/303.

Uz pienākumu pārraudzīt pārējo valdes locekļu darbu īpašu uzmanību vēršis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2014. gada 12. novembra spriedumā lietā SKC-676/2014,⁷⁹³ norādot: “Ja valdes loceklim rodas šaubas par cita valdes locekļa rīcības tiesiskumu, tad viņš nedrīkst ar to samierināties. Gluži pretēji, tā kā valde vada sabiedrību tikai kopīgi, katram valdes loceklim jāpārrauga pārējo valdes locekļu darbība un, konstatējot nelikumības, attiecīgi jāreaģē, piemēram, jāatsakās izpildīt rīkojumus, kuru tiesiskums izraisa pamatotas aizdomas. Minēto negroza apstākļi, ka valdes locekļiem tikusi sadalīta izlemjamo jautājumu kompetence. Līdz ar to valdes loceklim jādara viss iespējamais un saprātīgi no viņa sagaidāmais, lai novērstu zaudējumu rašanos.”

Tādējādi ir secināms, ka ar dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu tiesiski noteikta valdes locekļu kompetenču sadale pilnībā neizslēdz valdes locekļa atbildību, bet var ietekmēt viņa vainojamību par nodarītajiem zaudējumiem. Respektīvi, tiesiski īstenotas kompetenču sadales gadījumā primāri atbildīgs par zaudējumiem ir tas valdes loceklis, kura kompetencē ietilpa attiecīgais jautājums, savukārt pārējie valdes locekļi atbild, ja nav īstenojuši pietiekamu valdes darba pārraudzību vai nav iejaukušies situācijā, kad saprātīgi bija sagaidāma valdes locekļa aktīva rīcība iespējama sabiedrības interešu aizskāruma novēršanai.⁷⁹⁴

8.6. Atbildības “mīkstināšana” ar vienošanos

Komerclikuma 169. pants nesatur norādi, ka pantā ietvertajam regulējumam pretējas vienošanās nav spēkā (kā tas, piemēram, attiecībā uz pilnsabiedrības biedru atbildības ierobežošanu tieši paredzēts Komerclikuma 94. panta otrajā daļā, 96. panta otrajā daļā). Tādēļ rodas jautājums, kāds ir Komerclikuma 169. pantā ietvertu tiesību normu saturs – dispozitīvs vai imperatīvs. Respektīvi, vai ir pieļaujama Komerclikuma 169. pantā noteiktās valdes locekļa atbildības “mīkstināšana”, iekļaujot atšķirīgus noteikumus sabiedrības dibināšanas līgumā, statūtos, citā iekšējā sabiedrības tiesību aktā (piemēram, valdes reglamentā) vai līgumā ar valdes locekli. Piemēram, vai ir pieļaujams sabiedrības statūtos noteikt saīsinātu noilguma termiņu prasības celšanai pret valdes locekli vai to, ka valdes loceklis atlīdzina tikai tos zaudējumus, kurus viņš nodarījis ļaunā nolūkā.

Tā kā starp sabiedrību un valdes locekli pastāv pilnvarojumam līdzīgas tiesiskās attiecības⁷⁹⁵, neapšaubāmi noteicošā loma šajās attiecībās ir tā dēvētajam privātautonomijas principam, atbilstoši kuram šo tiesisko attiecību dalībniekiem ir izvēles iespējas noteikt tiem

⁷⁹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 09.01.2017.].

⁷⁹⁴ Līdzīgi: Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29. Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 220 ff.

⁷⁹⁵ Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercedarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 191. lpp.

izdevīgu savstarpējo attiecību modeli. Respektīvi, pieredze apliecina, ka valsts nespēj tik efektīvi identificēt, formulēt un sabalansēt indivīdu intereses privāttiesību jomā, kā to spēj paši privāttiesisko attiecību subjekti. Tādējādi privāttiesiskās attiecības, tostarp attiecības starp sabiedrību un valdes locekli, balstās privāttiesiskās autonomijas un līgumu brīvības principa ietvaros.⁷⁹⁶

Vienlaikus jāatzīst, ka Komerclikuma 169. pantā noteiktās valdes locekļa atbildības “mīkstināšana”, iekļaujot atšķirīgus noteikumus sabiedrības dibināšanas līgumā, statūtos vai citā iekšējā sabiedrības tiesību aktā, zināmā mērā ir pretrunā ar valdes locekļa atbildības institūta mērķi. Proti, valdes locekļa atbildības institūts ir sabiedrības mantas aizsardzības instruments,⁷⁹⁷ ar kura palīdzību tiek aizsargātas kā sabiedrības dalībnieku (akcionāru), tā arī sabiedrības kreditoru intereses. Tādējādi valdes locekļa atbildības institūts ne vien aizsargā sabiedrības dalībnieku (akcionāru) intereses saglabāt un vairojot viņu ieguldījumus, bet arī līdzsvaro tā dēvēto nošķirtās atbildības principu (Komerclikuma 137. pants),⁷⁹⁸ aizsargājot kreditoru intereses saņemt prasījuma apmierinājumu no sabiedrības mantas. Attiecīgi, ar privāttiesisku vienošanos “mīkstinot” likumā noteikto valdes locekļa atbildības regulējumu, tiktu būtiski apdraudēta valdes locekļa atbildības kā nošķirtās atbildības principu (Komerclikuma 137. pants) līdzsvarojoša tiesiskā instrumenta daba. Turklāt, kā atzīts tiesību literatūrā, neraugoties uz privāttiesiskajām attiecībām raksturīgo privātautonomiju, civiltiesiskās atbildības vispārēja ierobežošana tomēr ir likumdevēja prerogatīva.⁷⁹⁹

Tādējādi jāteic, ka jautājums par valdes locekļa atbildības “mīkstināšanu” ar iekšēju tiesību aktu vai vienošanos, ir visnotaļ strīdīgs. Piemēram, Austrijas Augstākā tiesa kādā no saviem nolēmumiem atzina, ka regulējums par valdes locekļa atbildību ir imperatīvs. Neraugoties uz to, Austrijas tiesību literatūrā tiek atzīta iespēja valdes locekļa atbildību “mīkstināt” noteikumus iekļaut sabiedrības dibināšanas līgumā vai statūtos, ciktāl tas neaizskar kreditoru prasījumu apmierināšanas iespējas (šādi atbildību ierobežojoši noteikumi nav saistoši sabiedrības maksātnešpējas gadījumā). Tomēr tiesību zinātnieku vidū nav vienprātības, vai lēmumu “mīkstināt” likuma noteikumus par valdes locekļa atbildību var pieņemt tikai vienbalsīgi vai ar balsu vairākumu, kā arī, vai var atbrīvot valdes locekli no atbildības par rupju neuzmanību vai ļaunu

⁷⁹⁶ Strupiņš A. Privātautonomijas princips un tā robežas statūtos. Grām.: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013, 280. lpp., 284. lpp.

⁷⁹⁷ Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 40.

⁷⁹⁸ Sal.: Rabensdorf R. Die Durchgriffshaftung im deutschen und russischen Recht der Kapitalgesellschaften. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2009, S. 5 ff.

⁷⁹⁹ Torgāns K. Civiltiesiskās atbildības līgumiska ierobežošana. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 106. lpp.

nolūku.⁸⁰⁰ Turklāt šāda atbildības “mīkstināšana” tiek uzskatīta par nepieļaujamu attiecībā uz akciju sabiedrības valdes locekļiem,⁸⁰¹ jo likumā ir noteikti stingrāki ierobežojumi akciju sabiedrības valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības pēc tam, kad zaudējumi jau ir nodarīti (Latvijā šādi ierobežojumi ir noteikti Komerclikuma 173.pantā un tie ir attiecināmi ne tikai uz akciju sabiedrībām, bet arī uz sabiedrībām ar ierobežotu atbildību).

Arī Vācijas tiesību doktrīnā nav vienprātības par to, vai ir pieļaujams *ex ante* (iepriekš) vienoties par atkāpēm no likumā noteiktā valdes locekļa atbildības regulējuma. Tāpat kā Austrijā šāda iespēja principiāli tiek noliegta attiecībā uz akciju sabiedrības valdes locekļu atbildību (ņemot vērā likumā noteiktos ierobežojumus valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības pēc zaudējumu nodarīšanas).⁸⁰² Savukārt pielaidīgāka attieksme ir attiecībā uz sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes locekļiem. Piemēram, vadošajā Vācijas tiesību doktrīnā tiek atzīta iespēja sabiedrības statūtos noteikt, ka valdes loceklis atbild tikai par rupju neuzmanību vai ļaunu nolūku.⁸⁰³ Tomēr aizvien biežāk šāda nostāja tiek apšaubīta, norādot, ka valdes locekļa pienākums atbildēt arī par vieglu neuzmanību ir noteikts kreditoru interešu aizsardzības nolūkā. Respektīvi, tā kā sabiedrība par saistībām atbild tikai ar savu mantu (tā dēvētais nošķirtās atbildības princips), valdes locekļa pienākums sabiedrību vadīt atbilstoši likumā noteiktajam rūpības standartam ir būtisks instruments sabiedrības maksātspējas novēršanai, tādējādi aizsargājot kreditoru intereses saņemt sava prasījuma izpildījumu no sabiedrības mantas.⁸⁰⁴

Vērtējot Latvijas tiesisko regulējumu, ir pamats secināt, ka vienošanās par atkāpēm no Komerclikuma 169.panta regulējuma tomēr nav pieļaujamas. Lai arī Komerclikuma 169.pants nesatur tiešu aizliegumu vienoties par pantā ietvertajam regulējumam pretējiem valdes locekļa atbildības noteikumiem, tas tomēr nenozīmē, ka Komerclikuma 169.pants satur dispozitīvu regulējumu. Pirmkārt, jāņem vērā, ka tā dēvētais līgumu brīvības princips nav absolūts un tam ir būtiski izņēmumi attiecībā uz vispārējās civiltiesiskās atbildības ierobežošanu. Proti, līgumiska vispārējās civiltiesiskās atbildības ierobežošana ir pieļaujama robežās, kas neskar trešo personu tiesības un nav pretrunā ar labas ticības principu.⁸⁰⁵ Valdes locekļa atbildības vispārēja *ex ante* “mīkstināšana” iziet ārpus sabiedrības un valdes locekļa savstarpējām attiecībām, jo var aizskart sabiedrības kreditoru vai dalībnieku mazākuma tiesības.

⁸⁰⁰ Rauter R., Ratka T. In: Ratka / Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Auflage. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/277 ff.

⁸⁰¹ Ibid., Rn. 9/422.

⁸⁰² Koch J. In: Hüffer/Koch, Aktiengesetz. 12. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 93, Rn.2; Seyfarth G. Vorstandsrecht. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 23, Rn. 129; Binder S. Grenzen der Vorstandshaftung. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, S. 189.

⁸⁰³ Zöllner W., Noack U. In: Baumbach/Hueck, GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017, § 43, Rn. 46.

⁸⁰⁴ Haas/Ziemons. In: Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016, § 43, Rn. 299.8 ff.

⁸⁰⁵ Torgāns K. Civiltiesiskās atbildības līgumiska ierobežošana. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 105. un 110. lpp.

Turklāt būtiski ņemt vērā, ka atbilstoši Komerclikuma 173. panta noteikumiem valdes locekļa *ex post* (pēc zaudējumu nodarīšanas) atbrīvošana no atbildības ir pieļaujama tikai par faktiski veiktu konkrētu valdes locekļa rīcību, kas atklāta dalībnieku (akcionāru) sapulcē. Tādējādi, tā kā Latvijā (atšķirībā, piemēram, no Austrijas) ir ierobežota iespēja atbrīvot valdes locekli no hipotētiskas atbildības, nav nekāda pamata uzskatīt, ka Komerclikuma 169. pants ir dispozitīvs tiesiskais regulējums. Respektīvi, vispārējās *ex ante* (iepriekšējās) atkāpes no Komerclikuma 169. panta regulējama nav savienojamas ar stingriem ierobežojumiem valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības pēc zaudējumu nodarīšanas. Turklāt šādas atkāpes būtu pretrunā ar valdes locekļa atbildības institūta pamatfunkciju nodrošināt to, lai sabiedrība tiktu labi pārvaldīta un nenonāktu līdz maksātnespējai.⁸⁰⁶ Tādējādi, sistemātiski iztulkojot Komerclikuma 169. un 173. pantu, kā arī ņemot vērā valdes locekļa atbildības institūta mērķi, ir secināms, ka Komerclikuma 169. pantā iekļautais regulējums ir imperatīvs.

⁸⁰⁶ Sk. arī: Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, 14.2.2. punkts, Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 117.

9. VALDES LOCEKĻA ATBILDĪBAS INSTITŪTA EMPĪRISKA ANALĪZE

9.1. Uzņēmēju anketēšanas rezultāti un to analīze

Lai gūtu pilnīgāku ieskatu valdes locekļa atbildības institūta iedarbībai praksē, promocijas darba ietvaros tika veikta uzņēmēju anketēšana. Anketa tika izsūtīta visiem Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras biedriem, kopā vairāk kā 2500 personām. Anketu aizpildīja 121 respondents, kas ir pietiekams skaits, lai izdarītu kvalitatīvus un izsvērtus secinājumus par respondentu viedokli. Anketēšanas rezultātu apkopojums ir pievienots promocijas darbam kā pielikums Nr.1, un promocijas darba turpinājumā īsumā ir aplūkoti būtiskākie secinājumi.

9.1.1. Korporatīvās pārvaldības prakse

Pieņemot biznesa lēmumus, valdes locekļi pamatā fokusējas uz uzņēmuma ilgtermiņa attīstību (49,1 %), tomēr būtiska nozīme ir arī peļņas gūšanai (18,2 %) un uzņēmuma spējai izpildīt saistības pret kreditoriem (17,7 %). Tādējādi secināms, ka Latvijas uzņēmumos korporatīvā pārvaldība tiek īstenota atbilstoši starptautiskās prakses un komerciesību doktrīnas mūsdienu nostājai, uzsvāru liekot uz ilgtermiņa un uzņēmuma pastāvēšanu, nevis - pēc iespējas lielākas peļņas gūšanu īstermiņā.

Sniedzot viedokli par jēdzienu “krietns un rūpīgs saimnieks”, respondentu nostāja lielā mērā atbilst tiesu prakses un tiesību zinātnes atziņām jautājumā par šī jēdziena saturisko tvērumu. Proti, 28,3 % respondenti to ir saistījuši ar prasību rīkoties tā, kā tas visvairāk atbilst uzņēmuma interesēm, 31,4 % - ar prasību rīkoties ekonomiski pamatoti un saprātīgi, bet 20,5 % - ar prasību būt apzinīgam un godprātīgam. Jāteic gan, ka, komentējot sniegtās atbildes, daļa respondentu veltījuši kritiskus vārdus šī jēdziena lietojumam, norādot gan uz tā pārlielo relativitāti, gan arī augsto abstrakciju un iespējamo subjektīvismu tā piemērošanā, kā arī šī jēdziena vecišķumu.

Sniedzot viedokli jautājumā par to, kas raksturo labu valdes locekli, respondenti pamatā norādījuši uz vairākām iezīmēm – godprātību, atbildīgumu, kompetenci un stratēģisku redzējumu, iniciatīvu un fleksibilitāti, labām organizatoriskām spējām, drosmi, spēju novērtēt un vadīt riskus. Samērā bieži respondenti ir norādījuši arī uz korporatīvās pārvaldības sagaidāmo rezultātu – šajā aspektā visbiežāk minēta darbinieku apmierinātība, stabila uzņēmuma darbība, izaugsme un peļņas gūšana, reputācija. Tādējādi secināms, ka respondentu viedoklis šajā jautājumā lielā mērā saskan ar starptautiskajā praksē atzīto izpratni par labas korporatīvās pārvaldības principiem.

Tādējādi, lai gan vairums respondentu (77 %) personīgi nav saskārušies ar valdes locekļa atbildības jautājumu, un liela daļa respondentu uzskata, ka jautājumā par valdes locekļa atbildību

nav pieejama pietiekama informācija (35,5 %) vai tā ir grūti saprotama (17,4 %), respondentu (iespējams, intuitīvā) nostāja par korporatīvajā pārvaldībā aizsargājamām interesēm un jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturu lielā mērā atbilst gan komercietisību doktrīnas, gan arī judikatūras atziņām. Attiecīgi, lai gan daudzi respondenti ir veltījuši kritiskus vārdus tiesiskajam regulējumam un jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojumam, aptaujas rezultāti neuzrāda objektīvu nepieciešamību valdes locekļa atbildības regulējumā atteikties no jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojuma vai detalizētāk regulēt valdes locekļa atbildības institūtu.

9.1.2. Valdes locekļa atbildības riski un to vadība

Atbildot uz jautājumu, kādas atbildības piemērošana ir ar vislielāko riska pakāpi, 51,2 % respondentu ir minējuši civiltiesisko atbildību, 42,1 % - kriminālatbildību, bet 6,6 % - administratīvi tiesisko atbildību. Respondenti civiltiesisko atbildību atzinuši arīdzan par visefektīvāko labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanas instrumentu (šādu vērtējumu pauduši 39,7 % respondentu). Teju trešdaļa (26,4 %) respondentu norādījuši, ka visefektīvāk labu korporatīvo pārvaldību nodrošina aizliegums ieņemt valdes locekļa amatu, 9,9 % minējuši administratīvo naudas sodu, bet tikai 5,8 % - kriminālatbildību.

Vairums respondentu (65,3 %) ir norādījuši, ka viņi biznesa lēmumus pieņem, rēķinoties ar iespējamo valdes locekļa atbildību. Tomēr visnotaļ liela daļa valdes locekļu par personīgās atbildības jautājumiem vispār nedomā (18,2 %), vai arī nerēķinās ar personīgās atbildības risku (11,6 %). Tādējādi secināms, ka teju trešdaļu no valdes locekļiem personīgās atbildības iespēja īpaši nesatrauc. Komentējot sniegtās atbildes, ir norādīts uz to, ka pārlika centrēšanās uz personīgās atbildības riskiem var samazināt lēmumu pieņemšanas efektivitāti, kā arī norādīts uz to, ka valdes loceklis paļaujas uz nošķirtās atbildības principu.

Minētie dati gan paši par sevi nav pamats secinājumam par iespējamo valdes locekļu bezatbildību. Proti, jāņem vērā, ka vairums respondentu (53,7 %) ir atzinuši personīgās atbildības risku kā neatņemamu biznesa sastāvdaļu. Līdz ar to, apstāklis, ka ikdienas lēmumus valdes loceklis pieņem, nedomājot par personīgās atbildības risku, var liecināt arī par pragmatisku redzējumu, drosmi vai augstu risku vadības prasmi.

Vērtējot valdes locekļa civiltiesiskās atbildības iespējamību, tikai 16,5 % respondenti to atzinuši par augstu, bet 21,5 % respondentu pauduši pārliecību, ka bažām par personīgās atbildības risku nav pamata, ja amata pienākumi tiek pildīti godprātīgi. Komentējot sniegtās atbildes, daži respondenti gan pauduši bažas par informācijas nepieejamību, kā arī norādījuši uz vienotas tiesu prakses trūkumu un atbildības risku arī godprātīgas rīcības gadījumā.

Jautājumā par to, kas ir galvenie valdes locekļa civiltiesiskās atbildības riski, respondentu nostāja nav bijusi vienota. 20,3 % respondentu kā lielāko atbildības risku minējuši grūti prognozējamās tirgus izmaiņas, 18,6 % - biežus likuma grozījumus, 16,3 % - iespējamo atbildību par kreditoru prasījumiem, 15,6 % - neskaidrus atbildības kritērijus, bet 12,3 % - dalībnieku/akcionāru savstarpējos konfliktus. Tādējādi secināms, ka Latvijā valdes locekļi personīgās atbildības iespējamību pamatā saista ar likumu mainību un trūkumiem, kā arī personīgas dabas konfliktiem, nevis ekonomiskas dabas aspektiem.

Centrālie instrumenti, kas Latvijā tiek izmantoti nolūkā ierobežot vai mazināt personiskās atbildības risku, ir biznesa lēmumu saskaņošana dalībnieku sapulcē (34,3 %) un kompetenču jomu sadalīšana (19,1 %). Samērā bieži tiek izmantoti arī tādi instrumenti kā civiltiesiskās atbildības apdrošināšana (13,5 %) un dalībnieku/akcionāru lēmumi par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības (9,6 %). Vienlaikus atzīmējams, ka vairāk kā piektdaļa respondentu (20,8 %) ir norādījuši uz to, ka viņi neizmanto nekādus personīgās atbildības risku pārvaldības instrumentus.

Šie dati būtiski atšķiras no citu vācu tiesību sistēmas valstu pieejas, kurās lielā cietnā ir gan dažādu atbilstības programmu izmantošana, gan arī valdes locekļa civiltiesiskās atbildības apdrošināšana.⁸⁰⁷ Tas lielā mērā varētu būt skaidrojams ar biznesa un tiesiskās kultūras atšķirībām. Respektīvi, priekšrokas došana atbilstības programmām liecina par sociāli atbildīgu pieeju, cenšoties preventīvi novērst iespējamus pārkāpumus. Savukārt apdrošināšanas instrumentu izmantošana liecina par nopietnu attieksmi pret iespējamo atbildību un tās nelabvēlīgajām sekām.

Latvijā, līdzīgi kā vairumā post-sociālistisko valstu novērojama tendence problēmas risināt tad, kad tās jau ir iestājušās, attiecīgi mazāk uzmanības veltot pārkāpuma prevencijas rīku izmantošanai.⁸⁰⁸ Turklāt tiesiskā paklausība Latvijā ir nesalīdzināmi zemāka, kā vadošajās Rietumeiropas valstīs. Attiecīgi Latvijā valdes locekļi īpaši nerūpējas par personīgās atbildības aspektiem vai arī pilnībā pajaujas uz jurista/advokāta spēju palīdzēt, ja tāda nepieciešamība rastos. Piemēram, 18,2 % respondentu ir norādījuši, ka par personīgās atbildības aspektiem vispār nedomā, 43% respondentu nav iedziļinājušies valdes locekļa civiltiesiskās atbildības regulējumā, bet 27,3 % respondentu pilnībā paļaujas uz savu juristu/advokātu.

⁸⁰⁷ Cvik E.D., MacGregor Pelikánová R. A comparative study of the legal liability of executives in LLC in the Czech Republic and some of other EU member states. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, 2016, No. 36, pp. 61-62.

⁸⁰⁸ Sk, piemēram, par Čehijas pieredzi: Cvik E.D., MacGregor Pelikánová R. A comparative study of the legal liability of executives in LLC in the Czech Republic and some of other EU member states. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, 2016, No. 36, pp. 60-62.

9.1.3. Valdes locekļa atbildības institūta novērtējums no uzņēmēju skatpunkta

Vērtējot valdes locekļa civiltiesiskās atbildības tiesisko regulējumu, tikai 5 % respondentu to atzinuši par optimālu, bet 27,3 % norādījuši, ka nepieciešams detalizētāks regulējums, 15,7 % pauduši viedokli, ka atbildības kritēriji ir pārlietu stingri, bet 4,1 % - ka nepieciešams paredzēt stingrāku valdes locekļa atbildību. Būtiski atzīmēt, ka ļoti liela daļa respondentu, tas ir, 43 % atzinuši, ka nav iedziļinājušies tiesiskajā regulējumā. Liela daļa no respondentiem – 27,3 % jautājumā par tiesisko regulējumu pilnībā paļaujas uz juristu vai advokātu.

Jāatzīmē arī tas, ka tikai 9,1 % no respondentiem uzskata sevi par pietiekami informētiem attiecībā uz valdes locekļa civiltiesiskās atbildības tiesisko regulējumu un tiesu praksi, savukārt 35,5 % ir atzinuši, ka atbilstoša informācija nav pieejama, bet 17,4 % norādījuši, ka informācijas ir daudz, taču to ir grūti saprast. Līdz ar to secināms, ka Latvijā līdzīgi kā, piemēram, Čehijā valdes locekļi nav pietiekami informēti par valdes locekļa civiltiesiskās atbildības tiesisko regulējumu un piemērošanas praksi.⁸⁰⁹ Lai arī nepietiekama informētība nevar kalpot par pārkāpuma attaisnojumu, valdes locekļa atbildības institūts, domājams, darbotos efektīvāk, ja uzņēmuma vadītāji būtu pietiekami informēti. Tādējādi nolūkā nodrošināt labu korporatīvo pārvaldību Latvijas biznesa vidē ir saskatāma objektīva nepieciešamība pēc uzņēmējiem saprotamas un pieejamas informācijas.

Vērtējot valdes locekļa civiltiesiskās atbildības regulējumu, visvairāk kritisku vārdu veltīts neskaidriem atbildības kritērijiem, norādot, ka ir grūti saprast personīgās atbildības robežšķirtni, un kā iemeslu minot gan neskaidru/nepietiekamu tiesisko regulējumu, gan arī tā piemērošanas praksi (dažādu vai nekonsekventu interpretāciju). Tiek norādīts arī uz salīdzinoši augstu personīgās atbildības iespējamību biznesa risku gadījumā, kā arī to, ka ir netaisnīgi tik augstu atbildību paredzēt valdes locekļiem, it īpaši ņemot vērā vainas prezumpciju, grūtības pierādīt savas rīcības attaisnojāmību, solidāras atbildības principu un atbildības “griestu” neesamību.

Kopumā secināms, ka respondentu viedoklis jautājumā par valdes locekļa atbildības institūta tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi vērtējams kā samērā negatīvs vai kritisks. Tomēr, vērtējot sniegtās atbildes kopsakarā, saskatāms, ka šāda nostāja lielā mērā ir skaidrojama ar to, ka uzņēmējiem nav pieejama pietiekama informācija vai arī tā ir grūti saprotama.

9.1.4. Uzņēmēju priekšlikumi

⁸⁰⁹ Plašāk par Čehijas datiem: Cvik E.D., MacGregor Pelikánová R. A comparative study of the legal liability of executives in LLC in the Czech Republic and some of other EU member states. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration, 2016, No. 36, pp. 57-60.

Respondenti, izsakot priekšlikumus, visbiežāk norādījuši uz nepieciešamību noteikt detalizētāku tiesisko regulējumu un skaidrākus atbildības kritērijus, it īpaši – lai varētu labāk nošķirt valdes locekļa negodprātību no biznesa riska. Vairāki priekšlikumi ir saistīti ar esošā tiesiskā regulējuma būtiskām izmaiņām, piemēram:

- 1) paredzēt atbildību tikai par tīšu nodarījumu vai ļaunprātīgu rīcību,
- 2) atteikties no vainas prezumpcijas,
- 3) paredzēt atbildības limitus,
- 4) atteikties no valdes locekļu solidāras atbildības principa.

Vairāki respondenti ir norādījuši uz nepieciešamību paaugstināt atbildību uzņēmuma dalībniekiem/akcionāriem, kā arī ieviest obligātu valdes locekļa civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu.

Jāteic, ka vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs valdes loceklim atbildība ir paredzēta tikai tad, ja pārkāpums ir izdarīts aiz rupjas neuzmanības vai ļaunprātīgi⁸¹⁰, dažās valstīs likumā nav paredzēta valdes locekļa vainas prezumpcija, respektīvi, prasītājam jāpierāda prasība vispārējā kārtībā.⁸¹¹ Tomēr šādu priekšlikumu īstenošana, attiecīgi grozot Komerclikuma 169. pantu, nav atbalstāma, ņemot vērā to, ka tiesiskā apziņa un tiesiskā kultūra Latvijā ir salīdzinoši zemā līmenī. Tādējādi salīdzinoši stingrs valdes locekļa atbildības regulējums ir objektīvi nepieciešams, lai nodrošinātu pēc iespējas labāku korporatīvo pārvaldību.

9.2. Tiesu prakses kvantitatīvā analīze

9.2.1. Tiesvedības rezultāts (prasības apmierināšanas/noraidīšanas koeficients) un tā sasaiste ar prasības summu

Kā secināms no promocijas darba ietvaros veiktās tiesu lietu analīzes, līdzšinējā tiesu praksē lietas iznākums prasībā pret valdes locekli caurmērā ir bijis vairāk labvēlīgs prasītājam nekā valdes loceklim. Proti, no analizētajām lietām:

- 1) prasība ir pilnībā apmierināta 18,37 % gadījumu,
- 2) prasība ir daļēji apmierināta 36,73 % gadījumu,
- 3) prasība ir noraidīta 18,37 % gadījumu,
- 4) lieta vēl nav izskatīta 16,33 % gadījumu, bet lieta izbeigta – 10,20 % gadījumu.

⁸¹⁰ Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013, pp. 172-182. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 28.11.2016.].

⁸¹¹ Ibid.

Vērtējot lietas iznākuma dinamiku pa gadiem laika periodā no 2013. līdz 2019. gada 19. jūlijam, secināms, ka laikā no 2013. gada līdz 2015. gadam prasības lielākoties ir tikušas daļēji apmierinātas (66 % gadījumu), bet 2016. gadā ir bijis vienāds noraidīto un daļēji apmierināto prasību skaits. Zināms pagrieziena punkts ir 2017. gads, proti, 2017. gada laikā ir izskatīts visvairāk lietu prasībās pret valdes locekli, turklāt vairumā gadījumu prasība pret valdes locekli ir tikusi apmierināta. Jāatzīmē arī tas, ka pēc 2017. gada ir samazinājies to gadījumu skaits, kad prasība pret valdes locekli ir tikusi noraidīta.

Interesanta aina atklājas, aprēķinot vidējo prasības summu atkarībā no tā, kāds ir lietas iznākums. Proti, vismazākā vidējā prasības summa ir bijusi lietās, kur prasība ir tikusi apmierināta, vislielākā – lietās, kuras vēl nav izskatītas vai ir izbeigtas. Un tieši, vidējā prasības summa ir bijusi šāda:

- 1) lietās, kuras vēl nav izskatītas – 9 591 250,04 EUR,
- 2) lietās, kuras ir izbeigtas – 572 893,71 EUR,
- 3) lietās, kurās prasība ir noraidīta – 237 094,50 EUR,
- 4) lietās, kurās prasība ir daļēji apmierināta – 358 289,20 EUR,
- 5) lietās, kurās prasība ir apmierināta – 211 645,44 EUR.

Minētie dati nepārprotami liecina, ka tiesas ir salīdzinoši piesardzīgākas, izskatot prasību pret valdes locekli ar lielāku prasības summu.

9.2.2. Prasītājs

No analizētajām lietām 73,47 % gadījumu prasību ir cēlis maksātnespējas procesa administrators pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas. Sabiedrība, pamatojoties uz dalībnieku sapulces lēmumu, prasību ir cēlusi 18,37 % gadījumu, bet mazākuma dalībnieks tikai 2,04 % gadījumu. Jāatzīmē, ka nevienā no analizētajām tiesu lietām prasību nav cēlis kreditors sabiedrības labā, pamatojoties uz Komerclikuma 170. pantu, taču 6,12 % gadījumu prasību ir cēlis kreditors savā vārdā un labā, pamatojoties uz delikta pārkāpumu (vispārējo civiltiesisko atbildību).

Tādējādi secināms, ka valdes locekļa atbildības institūts vairumā gadījumu tiek "iedarbināts" tikai sabiedrības maksātnespējas gadījumā, turklāt pilnībā nedarbojas Komerclikuma 170. pantā paredzētais regulējums kreditora prasības celšanai sabiedrības labā.

9.2.3. Prasības pamats

Analizējot lietas pēc prasības pamata, secināms, ka vairumā gadījumu prasība pret valdes locekli ir tikusi celta saistībā ar neattaisnotu naudas līdzekļu noņemšanu no konta, ekonomiski nepamatotu vai saprātīgai komercpraksei neatbilstošu rīcību, dokumentu nenodošanu maksātnespējas procesa administratoram vai likuma pārkāpumu, un tieši:

- 1) ekonomiski nepamatota vai saprātīgai komercpraksei neatbilstoša rīcība ir bijusi celtās prasības pamats 19,40 % gadījumu,
- 2) neattaisnota naudas līdzekļu noņemšana no sabiedrības konta – 19,40 % gadījumu,
- 3) maksātnespējas procesa administratoram nav nodoti (vai ir daļēji nodoti) sabiedrības dokumenti pēc sabiedrības maksātnespējas procesa pasludināšanas – 14,93 %,
- 4) fiktīvi darījumi – 10,45 %,
- 5) likuma pārkāpums – 10,44 %,
- 6) nodokļu uzrēķins vai neattaisnojams saistību pieaugums – 8,96 %,
- 7) pārmērīga riska uzņemšanās – 2,99 %,
- 8) cits prasības pamats – 13,43 %.

Tādējādi secināms, ka vairumā gadījumu Latvijas tiesu praksē prasības pret valdes locekļiem ir tikušas celtas saistībā ar acīmredzamiem pārkāpumiem, tomēr prasība ir tikusi pilnībā apmierināta tikai 18,37 % gadījumu, bet daļēji apmierināta 36,73 % gadījumu. Tādējādi secināms, ka samērā bieži, neraugoties uz acīmredzamu valdes locekļa pārkāpumu, prasības pret valdes locekli izskatīšanas rezultāts prasītājam ir bijis tikai daļēji labvēlīgs vai pat nelabvēlīgs, un pamatā tas ir skaidrojams ar grūtībām pierādīt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru (sk. plašāk promocijas darba 9.2.4. punktu).

9.2.4. Prasības noraidīšanas pamats

Vērtējot prasības noraidīšanas pamatu, secināms, ka lielākoties prasība ir tikusi noraidīta kā nepierādīta, un tieši:

- 1) tiesa prasību noraidījusi, jo konstatējusi, ka prasība nav pierādīta 30 % gadījumu,
- 2) 50 % gadījumu tiesa prasību noraidījusi, jo konstatējusi, ka prasītājs nav pierādījis zaudējumu esamību vai apmēru,
- 3) 10 % gadījumu tiesa nav konstatējusi valdes locekļa pārkāpumu vai prettiesisku rīcību,
- 4) savukārt 10 % gadījumu tiesa nav konstatējusi prasītāja tiesību aizskārumu.

Šie dati liecina, ka sabiedrībai nodarīto zaudējumu pierādīšanu ir ļoti problemātiska, un tādēļ, lai palielinātu valdes locekļa atbildības regulējuma efektivitāti, būtu vēlams Komerclikuma 169.pantu būtu vēlams papildināt ar tiesību normu, kas paredzētu tiesai tiesības, pamatojoties uz vispusīgu apstākļu novērtējumu, noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru pēc sava ieskata, ja valdes

loceklis amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks, taču nav iespējams vai ir pārmērīgi grūti precīzi noteikt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru.

9.2.5. Citi kritēriji

Analizējot tiesu spriedumus, secināms, ka tiesa, motivējot spriedumu:

- 1) Ir atsaukusies uz judikatūru un tiesību literatūru – 45,10 % gadījumu,
- 2) Ir atsaukusies tikai uz judikatūru – 29,41 % gadījumu,
- 3) Ir atsaukusies tikai uz tiesību literatūru – 5,88 % gadījumu,
- 4) 19,61 % gadījumu nav atsaukusies ne uz judikatūru, ne uz tiesību literatūru.

Ņemot vērā to, ka tiesai, izskatot prasību pret valdes locekli, ir jākonkretizē ģenerālklausulas “krietns un rūpīgs saimnieks” saturs, visnotaļ pārsteidzošs šķiet fakts, ka teju 1/5 no visām kasācijas instancē izskatītajām lietām tiesa sprieduma motīvu daļā nav atsaukusies ne uz judikatūru, ne uz tiesību literatūru. Tādējādi, lai gan Latvijas tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa, ka Komerclikuma 169.pantā lietotais jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir atklāts (nenoteikts juridisks) jēdziens jeb ģenerālklausula, un tiesas uzdevums ir šo jēdzienu piepildīt ar juridiski nozīmīgu saturu, spriedumā atspoguļojot izdarīto secinājumu pamatojumu⁸¹², līdzšinējā tiesu praksē tiesas motīvi nereti ir bijuši visnotaļ skopi. Tādējādi jāsecina, ka ir zināms pamats uzņēmēju anketās paustajai kritikai par Komerclikuma 169. panta piemērošanas praksi, un būtu vēlama izvērstāka spriedumu juridiskā argumentācija, nodrošinot iespēju saskatīt sprieduma iemeslus un novērtēt risinājuma objektivitāti un pareizību”.⁸¹³

⁸¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513), 9. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0297-16 (C30389009), 8. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309), 9.3. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710), 6.2. punkts; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407), 10. punkts. Spriedumi pieejami: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkoti 29.05.2019.].

⁸¹³ Sk. arī: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

KOPSAVILKUMS

1. Valdes locekļa atbildības institūta centrā ir preventīvā funkcija, respektīvi, tas ir centrēts uz to, lai nodrošinātu uzticamu, apzinīgu un lietpratīgu valdes locekļa amata pienākumu izpildi un novērstu negodprātīgu amata pilnvaru izmantošanu. Tomēr, ja sabiedrībai ir pasludināts maksātnespējas process, priekšplānā izvirzās valdes locekļa atbildības kompensējošā funkcija.
2. Lai gan pēdējās desmitgadēs aizvien izteiktāka kļūst tendence valdes locekļa atbildības jautājumus regulēt detalizētāk, starptautiskie pētījumi un vairāku valstu (Spānijas, Portugāles, zināmā mērā arī – Austrālijas un Apvienotās Karalistes) pieredzes apkopojums liecina, ka detalizētāks tiesiskais regulējums pats par sevi nepalielina valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti. Turklāt detalizētāks tiesiskais regulējums var mazināt valdes locekļa atbildības institūta fleksibilitāti. Tādējādi Latvijai nevajadzētu sekot tendencei attiecībā uz valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma detalizāciju.
3. Ņemot vērā komercdarbībai raksturīgo daudzveidību un mainīgumu, valdes locekļa atbildības tiesiskajā regulējumā parasti tiek izmantotas ģenerālklausulas, Latvijā – “krietns un rūpīgs saimnieks”. Šis ģenerālklausulas lietojums valdes locekļa atbildības sistēmā ir izpelnījies kritiku, tomēr tiesu prakses analīze neliecina, ka šādai kritikai būtu objektīvs pamats. Jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” priekšrocība ir tā plašā semantiskā nozīme, kas aptver ne vien pienācīgas rūpības, bet arī lojalitātes un labas ticības aspektus. Turklāt šis jēdziens tiek lietots sabiedrības līguma, pilnvarojuma tiesisko attiecību un vainas pakāpju regulējumā, kuram ir būtiska loma valdes locekļa atbildības institūta piemērošanā. Tādējādi jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojums Komerclikuma 169. pantā nodrošina valdes locekļa atbildības institūta elastību un “sazobi” ar vispārējām civiltiesībām. Attiecīgi, lai gan līgumu un deliktu tiesību harmonizācija nenoliedzami ir vērsta uz saprātīgas personas (rīcības) koncepta ieviešanu, pirms vispārējo civiltiesību reformēšanas nav atbalstāma atteikšanās no jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojuma Komerclikuma 169. pantā.
4. Latvijas līdzšinējā tiesu praksē jēdziens “krietns un rūpīgs saimnieks” ir ticis saistīts ar tiesisku, apzinīgu un saprātīgu rīcību, sabiedrības interešu ievērošanu, ekonomiski pamatotu vai saprātīgas komerciālās apgrozības praksei atbilstošu rīcību, saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības peļņas maksimizēšanu un sabiedrības mantas saglabāšanu, kā

arī valdes locekļa informētību. Tiesu praksē pagaidām nav pietiekami vērtēti jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” saturiskā tvēruma elementi attiecībā uz biznesa lēmumu pieņemšanu, kompetentu un lietpratīgu vadības īstenošanu, lojalitātes pienākumu un pienākumu rīkoties labā ticībā, kam neapšaubāmi ir ļoti būtiska loma labas korporatīvās pārvaldības nodrošināšanā.

5. Augstākajā abstrakcijas pakāpē valdes locekļa pienākumu rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam var reducēt līdz pienākumam rīkoties sabiedrības labākajās interesēs. Attiecīgi sabiedrības labāko interešu koncepts ir izmantojams kā mēraukla, vadoties no kuras katrā konkrētā dzīves gadījumā ir vērtējams tas, vai valdes loceklis ir rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.
6. Sabiedrības labākās intereses nav statiska satura jēdziens, tās ir atkarīgas no daudziem faktoriem, tostarp sabiedrības finansiālās situācijas. Tomēr pamatā runa ir par pēc iespējas efektīvu komercdarbību, sabiedrības finansiālo stabilitāti un sekmīgu ilgtermiņa attīstību. Turklāt valdes locekļa atbildības institūta attīstība liecina par pieaugošu sociāli atbildīgas korporatīvās pārvaldības doktrīnas nozīmi, sabiedrības labāko interešu konceptu saistot arīdzan ar prasību rēķināties ar iesaistīto personu (darbinieku, kreditoru, klientu, piegādātāju) pamatotajām interesēm un pienākumu rūpēties par vides un sociālo standartu ievērošanu.
7. Valdes locekļa atbildības institūts neaizstāj pašas sabiedrības atbildību un neatceļ nošķirtās atbildības principu (Komerclikuma 137. pants). Tādēļ biznesa risks ir jāuzņemas sabiedrībai, nevis tās valdes locekļiem. Šāda nostādne piešķir valdes loceklim komerciālās rīcības brīvību, tas ir, tiesības izlemt kā ikdienas, tā arī stratēģiskus biznesa lēmumus, paļaujoties uz to, ka personīgā atbildība var tikt piemērota tikai tad, ja valdes loceklis nav ievērojis likumā vai iekšējā tiesību aktā (sabiedrības dibināšanas līgumā, statūtos, dalībnieku lēmumos, vadības līgumā u.tml.) noteiktās prasības vai rīkojies pretēji sabiedrības labākajām interesēm.
8. Rūpības pienākums ir viens no centrālajiem valdes locekļa atbildības institūta elementiem. Šī pienākuma idejiskā pamatnostādne ir nodrošināt to, lai valdes loceklis amata funkcijas pildītu ar pienācīgu rūpību, tostarp, neatkarīgi no likumā vai privāto tiesību aktā tieši noteiktajiem pienākumiem, veiktu to, kas saprātīgi nepieciešams un objektīvi iespējams sabiedrības labāko interešu nodrošināšanai.

9. Pienācīgas rūpības prasība nav absolūta. No valdes locekļa sagaidāmo rūpību ietekmē tādi kritēriji kā sabiedrības lielums un darbības joma, iecerētās rīcības risks un sagaidāmā ietekme uz sabiedrību, alternatīvas rīcības iespējamība, sabiedrības finansiālais stāvoklis un citi objektīvi abstraktie kritēriji. Ietekmējošo faktoru uzskaitījumu nav iespējams definēt izsmelīgi, taču vienojošais faktors ir saprātīgas rīcības koncepts. Respektīvi, novērtējot valdes locekļa rīcību, atskaites punkts ir tas, kāda rīcība attiecīgajā situācijā un apstākļos saprātīgi būtu sagaidāma no personas, kas vada pēc apjoma un darbības veida līdzīgu sabiedrību. Tādējādi, izšķirot konkrētu dzīves gadījumu, tiesnesim jāsalīdzina valdes locekļa rīcība ar hipotētiski sagaidāmo rīcību, par robežšķirtni izmantojot saprātīguma kritēriju; turklāt šis vērtējums izdarāms, ņemot vērā konkrētā dzīves gadījuma faktiskos apstākļus.
10. Praksē visnotaļ sarežģīti ir nošķirt to, vai valdes loceklis ir bijis pietiekami rūpīgs, pieņemot biznesa lēmumu, jo, lūkojoties uz situāciju atpakaļskatā, tā parasti šķiet viennozīmīgāka, kā brīdī, kad jāpieņem lēmums par vispiemērotāko rīcības alternatīvu. Lai nošķirtu valdes locekļa nolaidību no biznesa neveiksmes, starptautiskajā praksē tiek izmantota tā dēvētā *business judgment rule* doktrīna. Šīs doktrīnas mērķis ir nodrošināt to, lai valdes loceklim nebūtu jāatbild par neveiksmīgu biznesa lēmumu, ja viņš ir ievērojis noteiktos (atzītos) biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus.
11. Starptautiskajā praksē tiek atzīti šādi biznesa lēmuma pieņemšanas kritēriji, kurus ievērojot, valdes loceklim nav jāatbild par neveiksmīgu biznesa lēmumu (tas ir, biznesa lēmumu, kas rezultējies ar zaudējumiem): 1) pietiekama informētība, 2) saprātīgs pamats pieņemumam par lēmuma atbilstību sabiedrības labākajām interesēm, 3) interešu konflikta neesamība un 4) laba ticība. Šo kritēriju kopums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu biznesa lēmuma novērtēšanu no *ex ante* skatupunkta, tas ir, ņemot vērā apstākļus, kas pastāvēja un valdes loceklim bija zināmi vai objektīvi varēja būt zināmi biznesa lēmuma pieņemšanas brīdī.
12. Pieņemot biznesa lēmumu, ļoti būtiska nozīme var būt situācijas kontekstam vai tiesiski nenovērtējamiem aspektiem (intuīcija, izdoma u.tml.). Tādējādi, normatīvi definējot biznesa lēmuma pieņemšanas kritērijus, var tikt ierobežotas iespējas katrā konkrētajā gadījumā meklēt saprātīgu līdzsvaru starp komerciālās rīcības brīvību un valdes locekļa atbildības pienākumu. Līdz ar to, lai gan daudzās Eiropas valstīs ir ieviests speciāls biznesa

lēmumu pieņemšanas regulējums, Latvijai nevajadzētu sekot šai tendencei. Vienlaikus atzīmējams, ka būtu vēlama tiesu prakses tālākattīstība jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” iztulkošanā, atzīstot *ex ante* skatījumu biznesa lēmumu novērtēšanā un detalizētāk definējot kritērijus, pēc kuriem būtu nošķirams neveiksmīgs biznesa lēmums no krietna un rūpīga saimnieka gādībai neatbilstošas valdes locekļa rīcības.

13. Valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi ir šādi: 1) zaudējumi sabiedrībai, 2) krietna un rūpīga saimnieka standartam neatbilstoša valdes locekļa rīcība jeb amata pienākumu nepildīšana kā krietnam un rūpīgam saimniekam (ietver kā pārkāpuma, tā arī vainas elementu), 3) cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.
14. Lai aprēķinātu sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, jānosaka starpība starp sabiedrības faktisko mantisko stāvokli, kāds radies valdes locekļa pieļautā pārkāpuma rezultātā, un paredzamo (hipotētisko) mantas stāvokli, kāds sabiedrībai būtu, ja valdes loceklis būtu rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Veicot zaudējumu aprēķinu, jāņem vērā sabiedrības ekonomiskie ieguvumi no valdes locekļa pieļautā pārkāpuma. Ja sabiedrībai pasludināts maksātnespējas process, atlīdzināmo zaudējumu apmērs ir reducējams līdz maksātnespējas procesā atzīto kredītoru prasījumu un maksātnespējas procesa izmaksu kopsummai.
15. Sabiedrībai nodarīto zaudējumu aprēķināšana var izrādīties ļoti komplicēta, jo nereti nav iespējams noteikt to, kāds būtu sabiedrības mantiskais stāvoklis, ja valdes loceklis nebūtu pieļāvis pārkāpumu. Tādējādi valdes locekļa atbildības institūta efektivitāte varētu tikt paaugstināta, ja Komerclikuma 169. pants tiktu papildināts ar tiesību normu, kas paredz tiesai tiesības, pamatojoties uz vispusīgu apstākļu novērtējumu, noteikt atlīdzināmo zaudējumu apmēru pēc sava ieskata, ja valdes loceklis amata pienākumus nav pildījis kā krietns un rūpīgs saimnieks, taču nav iespējams vai ir pārmērīgi grūti precīzi noteikt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru.
16. Valdes locekļa vaina ir konstatējama, ja viņš pārkāpumu izdarījis tīši vai nav rīkojies ar tādu rūpību, kāda attiecīgajā situācijā un apstākļos saprātīgi būtu sagaidāma. Tas nozīmē, ka valdes locekļa vainas konstatējumā būtiska nozīme ir konkrētā gadījuma apstākļiem, kuru novērtējuma rezultātā ir izdarāms secinājums, vai valdes loceklim, saprātīgi raugoties, būtu bijis jārīkojas citādi.

17. Latvijas tiesu praksē nostiprinājusies atziņa, ka valdes loceklim jāatbild pat par vieglu neuzmanību, taču trūkst detalizētāka vērtējuma par to, kā nošķirt vieglu neuzmanību no situācijām, kad valdes locekļa vaina nav konstatējama. Starptautiskajā praksē tiek atzīts, ka valdes loceklis nav vainojams par izdarīto pārkāpumu, ja, piemēram, pieļāvis atvainojumu maldību (pamatā runa ir par gadījumiem, kad ir pārkāpts neskaidrs tiesiskais regulējums) vai pamatoti paļāvis uz kompetenta speciālista padomu.
18. Valdes locekļa atbildības kontekstā ir piemērojama adekvātās cēloņsakarības teorija. Respektīvi, cēloniskais sakars ir konstatējams tikai tad, ja zaudējumi ir valdes locekļa pieļautā pārkāpuma parastās, dabiskās un saprātīgi paredzamās sekas. Tādējādi cēloniskais sakars starp valdes locekļa pārkāpumu un nodarītajiem zaudējumiem parasti nav konstatējams, ja (1) tādi paši zaudējumi sabiedrībai rastos arī tad, ja valdes loceklis nebūtu pieļāvis pārkāpumu vai arī (2) sekas, kas iestājušās valdes locekļa pārkāpuma rezultātā, ir netipiskas (sabiedrībai nodarītie zaudējumi nav pieļautā pārkāpuma parastās, dabiskās un saprātīgi paredzamās sekas).
19. Valdes locekļu solidāra atbildība ir piemērojama, ja attiecībā uz katru no solidāri atbildīgajiem pastāv visi valdes locekļa atbildības priekšnoteikumi. Tomēr solidāras atbildības pienākumu nemaina individuāli pieļautā pārkāpuma būtība vai vainas pakāpe. Vienlaikus jāņem vērā, ka ne vienmēr ir konstatējams adekvāts cēloniskais sakars starp individuāli pieļauto valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.
20. No Komerclikuma 169. panta otrās un trešās daļas korelācijas secināms, ka valdes locekļa atbildības institūts balstās uz prezumpciju – ja valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus, viņš nav rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Valdes loceklim ir tiesības šo prezumpciju atspēkot, pierādot pretējo, tas ir, to, ka viņš nav pieļāvis pārkāpumu vai nav vainojams par pieļauto pārkāpumu. Ja prezumpcija paliek neatspēkota, tiesai jāvērtē, vai starp valdes locekļa pārkāpumu un sabiedrības zaudējumiem pastāv adekvāts cēloniskais sakars. Turklāt jāņem vērā, ka valdes locekļa atbildības pienākumu ietekmē vispārējo civiltiesību noteikumi, ciktāl to piemērošanu neizslēdz Komerclikuma 169. pants kā speciālā tiesību norma. Tādējādi valdes locekļa atbildības pienākumu var ietekmēt arī dzan, piemēram, Civillikuma 1636., 1774.-1776. pantu regulējums, labas ticības princips un *ex turpi causa* princips.

21. Komerclikuma 169. panta piektajā daļā ir nostiprināta Latvijas vispārējām civiltiesībām raksturīgā tā dēvētā objektīvā atskaites sistēma, atbilstoši kurai noilguma tecējumu neietekmē tas, vai prasījumtiesīgā persona zina par prasības tiesības esamību. Tomēr būtiski ņemt vērā, ka Latvijas civiltiesībās netiek atzīta iespēja iegūt tiesības (tostarp tiesības uz noilguma ierunu) ar ļaunprātīgu rīcību (*nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest* princips). Tādējādi, ja prasījumtiesīgā persona valdes locekļa ļaunprātīgas rīcības dēļ nav zinājusi, ka valdes loceklis nodarījis sabiedrībai zaudējumus, valdes loceklim nav tiesību iebilst pret prasību, formāli atsaucoties uz noilguma iestāšanos.
22. Komerclikuma 169. pantā noteikto noilguma termiņu būtu vēlams saskaņot ar Komerclikuma 406. pantu. Piemēram, Komerclikuma 169. pantu varētu izteikt šādā redakcijā: “Prasījumi pret valdes un padomes locekli noilgst trīs gadu laikā no dienas, kad sabiedrības dalībnieki uzzināja vai viņiem vajadzēja uzzināt par pieļauto pārkāpumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no zaudējumu nodarīšanas dienas.”
23. Komerclikuma 171. panta trešās daļas regulējumu nepieciešams saskaņot ar 172. pantu, piemēram, izsakot to šādā redakcijā: “Šā panta otrajā daļā minētie prasījumi noilgst triju mēnešu laikā no dienas, kad sabiedrības dalībnieki uzzināja vai viņiem vajadzēja uzzināt par konkurences aizlieguma pārkāpumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no pārkāpuma izdarīšanas dienas.”
24. Komerclikuma 172. panta sestajā daļā noteiktajam termiņam nav piešķirama prekluzīvas dabas termiņa nozīme attiecībā uz prasību, kas ceļama, pamatojoties uz sabiedrības dalībnieku lēmumu. Attiecīgi, ja prasība pret valdes locekli nav celta 3 mēnešu laikā no dienas, kad dalībnieku sapulce pieņēmusi lēmumu par prasības celšanu, tas var būt pamats padomes locekļu vai ievēlētā sabiedrības pārstāvja personīgajai atbildībai, taču neietekmē sabiedrības tiesības prasību celt arī vēlāk.
25. Komerclikuma 172. pantā ir konstatējamas vairākas būtiskas nepilnības, kas mazina valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti un rada pamatu dažādām interpretācijām, un tādēļ ir saskatāma objektīva nepieciešamība grozīt Komerclikuma 172. pantu. Piemēram:
- 25.1. ja sabiedrībai ir padome, jautājuma izlemšana par prasības celšanu pret valdes locekli būtu nododama padomes, nevis dalībnieku sapulces kompetencē. Tādējādi padome varētu efektīvāk uzraudzīt valdes darbību. Turklāt ar šādu regulējumu labāk tiktu aizsargātas mazākuma dalībnieku intereses, kā arī nodrošināta efektīvāka valdes

locekļa atbildības institūta darbība, jo īpaši situācijās, kad valdes locekļa pārkāpums ir saistīts ar vairākuma dalībniekiem lojālu, bet sabiedrības labākajām interesēm neatbilstošu rīcību;

- 25.2. nepieciešams veikt vairākus precizējošus grozījumus jautājumā par dalībnieku mazākuma tiesībām celt prasību pret valdes locekli, nosakot, ka dalībnieku mazākumam pieprasījums par prasības celšanu pret valdes locekli ir jāiesniedz sabiedrības valdei, kurai savukārt ir pienākums informēt dalībnieku mazākumu par prasības celšanu (prasības celšanas termiņu būtu vēlams pakārtot atteikuma saņemšanas brīdīm);
- 25.3. Komerclikuma 172. panta sesto daļu vajadzētu grozīt, izslēdzot no tiesību normas regulējumu par termiņu sabiedrības prasības celšanai, bet dalībnieku mazākuma prasībai termiņu skaitīt no dienas, kad dalībnieku mazākums ir saņēmis vai tam vajadzēja saņemt sabiedrības atteikumu.

26. Autore izsaka priekšlikumu veikt šādus grozījumus Komerclikuma 172. pantā:

- 26.1. Komerclikuma 172. panta pirmajā daļā izslēgt vārdus “valdes locekļiem”;
- 26.2. Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā: “Prasību pret valdes locekļiem ceļ, pamatojoties uz padomes vai, ja tādas nav, dalībnieku sapulces lēmumu. Uz dalībnieku sapulces lēmumu attiecināmi šā panta pirmās daļas noteikumi”;
- 26.3. Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.² daļu šādā redakcijā: “Padomes loceklim nav balsstiesību jautājumā par prasības celšanu pret valdes locekli, ja viņa intereses saduras ar sabiedrības interesēm”;
- 26.4. Papildināt Komerclikuma 172. pantu ar 1.³ daļu šādā redakcijā: “Padomei ir pienākums celt prasību pret valdes locekli, ja dalībnieku sapulcē pieņemts lēmums par prasības celšanu pret valdes locekli un dalībnieku sapulce prasības celšanai nav ievēlējusi citu pārstāvi. Uz dalībnieku sapulces lēmumu attiecināmi šā panta pirmās daļas noteikumi”;
- 26.5. Komerclikuma 172. panta otro daļu izteikt šādā redakcijā: “Sabiedrībai ir pienākums celt prasību pret šā panta pirmajā daļā minētajām personām arī tad, ja to pieprasa dalībnieku mazākums, kurš kopā pārstāv ne mazāk par vienu divdesmitdaļu no pamatkapitāla. Dalībnieku mazākums pieprasījumu iesniedz sabiedrības valdei, kura ne vēlāk kā viena mēneša laikā no pieprasījuma saņemšanas dienas paziņo dalībnieku mazākumam, vai sabiedrība ir cēlusi tiesā prasību. Ja sabiedrība viena

- mēneša laikā neceļ prasību tiesā, dalībnieku mazākums šā panta sestajā daļā noteiktajā termiņā var celt prasību sabiedrības vārdā”;
- 26.6. Izteikt Komerclikuma 172. panta trešās daļas pirmo teikumu šādā redakcijā “Sabiedrības prasību pret valdes locekli ceļ un uztur padome, ja dalībnieku sapulce prasības celšanai un uzturēšanai nav ievēlējusi citu pārstāvi”;
- 26.7. Komerclikuma 172. panta piektās daļas otro teikumu izteikt šādā redakcijā: “Par svarīgu iemeslu jebkurā gadījumā uzskatāms šā panta otrajā daļā minētais gadījums, kad sabiedrība, neņemot vērā dalībnieku mazākuma pieprasījumu, neceļ prasību tiesā;”
- 26.8. Komerclikuma 172. panta sesto daļu izteikt šādā redakcijā: “Dalībnieku mazākuma prasība ceļama tiesā triju mēnešu laikā no dienas, kad dalībnieku mazākums saņēma vai tam vajadzēja saņemt sabiedrības valdes paziņojumu par sabiedrības prasības necelšanu. Prasībai pievieno pierādījumus par to, ka šie dalībnieki pārstāv ne mazāk par vienu divdesmitdaļu no sabiedrības pamatkapitāla, kā arī pierādījums par pieprasījuma iesniegšanu sabiedrības valdei un atteikuma saņemšanu.”
27. Lai gan komercdarbības īstenošana pamatā ir privāttiesisko attiecību jautājums, slikta korporatīvā pārvaldība būtiski ietekmē arīdzan publiskās intereses (negatīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi un pazemina saistību izpildes kultūru, aizskar sabiedrības kreditoru, darbinieku, sadarbības partneru intereses). Empīriskie dati diemžēl liecina, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums nenodrošina pietiekamu valdes locekļa atbildības institūta praktisko piemērojamību. Tādējādi valdes locekļa atbildības institūta praktiskās piemērošanas zemie rādītāji, kā arī negatīvās sekas, kas sliktas korporatīvās pārvaldības rezultātā iestājas plašam objektīvi ieinteresēto personu lokam, vedina vērtēt jautājumu par nepieciešamību izveidot speciālu institūciju korporatīvās pārvaldības pārraudzībai un valdes locekļa atbildības institūta stiprināšanai, piešķirot tai tiesības veikt korporatīvās izmeklēšanas un tiesības celt prasību pret valdes locekli.
28. Komerclikumā ir tieši regulēti tikai divi instrumenti valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības: 1) labā ticībā īstenota valdes locekļa rīcība likumīga dalībnieku sapulces lēmuma ietvaros (Komerclikuma 169. panta ceturtnā daļa.) un 2) dalībnieku sapulces lēmums par valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības vai izlīguma noslēgšanu (Komerclikuma 173. pants). Šo tiesību instrumentu pamatā ir sabiedrības dalībnieku (akcionāru) griba. Tomēr sabiedrības dalībnieku (akcionāru) griba nerada valdes loceklim atbildības imunitāti sabiedrības maksātnešpējas gadījumā. Tādējādi pēc sabiedrības maksātnešpējas procesa

pasludināšanas valdes loceklim jāatbild par zaudējumiem, ko viņš nodarījis sabiedrībai, neievērojot krietna un rūpīga saimnieka gādību, pat tad, ja viņš rīkojies dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma ietvaros, un neraugoties uz dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atbrīvot valdes loekli no atbildības, izlīgumu ar valdes loekli vai citām pirms sabiedrības maksātspējas procesa pasludināšanas īstenotām darbībām, kuras pēc savas ekonomiskās būtības atbilst izlīgumam vai bijušas vērstas uz valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības.

29. Komerctiesību doktrīnā tiek atzīts, ka arī tiesiski noteikta kompetenču sadale ir viens no instrumentiem valdes locekļa atbrīvošanai no atbildības. Jāteic gan, ka tiesiski noteikta kompetenču sadale pilnībā neizslēdz valdes locekļa atbildību, bet var ietekmēt viņa vainojamību par nodarītajiem zaudējumiem. Respektīvi, tiesiski īstenotas kompetenču sadales gadījumā primāri atbildīgs par zaudējumiem ir tas valdes loceklis, kura kompetencē ietilpa attiecīgais jautājums, savukārt pārējie valdes locekļi atbild, ja nav īstenojuši pietiekamu valdes darba pārraudzību vai nav iejaukušies situācijā, kad saprātīgi bija sagaidāma valdes locekļa aktīva rīcība iespējama sabiedrības interešu aizskāruma novēršanai.
30. Tiesu prakses analīze liecina, ka līdzšinējā tiesu praksē lietas iznākums prasībā pret valdes loekli ir bijis vairāk labvēlīgs prasītājam, nekā valdes loceklim. Tomēr tas lielā mērā skaidrojams ar to, ka lielākoties (73,47 % no analizētajām tiesu lietām) prasību pret valdes loekli ir cēlis maksātspējas procesa administrators pēc sabiedrības maksātspējas procesa pasludināšanas, turklāt vairumā gadījumu prasība ir bijusi celta saistībā ar acīmredzami negodprātīgu valdes locekļa rīcību.

Anotācija

Valdes locekļa atbildības institūta efektīva darbība pozitīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi, samazina komercdarbības kontroles izmaksas un veicina ekonomisko aktivitāti. Tomēr šī tiesību institūta vēsturiskā attīstība un nemitīgā transformācija liecina par būtiskiem izaicinājumiem, ar kuriem nākas saskarties kā tiesību politikas veidotājiem, tā tiesību normu piemērotājiem, meklējot saprātīgu līdzsvaru starp komerciālās rīcības brīvību un valdes locekļa atbildības pienākumu.

Darba mērķis ir iztirzāt valdes locekļa atbildības institūta būtību un atbildības elementus, apzināt valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses problēmjautājumus, un sniegt izsvērtus priekšlikumus vēlamajiem Komerclikuma grozījumiem un tiesu prakses tālākattīstībai, kas nodrošinātu efektīvāku valdes locekļa atbildības institūta darbību.

Šim nolūkam darbā detalizēti iztirzāts valdes locekļa atbildības institūts, apkopota un sistemātiski analizēta tiesu prakse valdes locekļa atbildības jautājumos, apzinātas komerciesību (doktrīnas) novitātes, izvērtēts valdes locekļa atbildības tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse citās valstīs, anketēšanas ceļā noskaidrots Latvijas uzņēmēju (valdes locekļu) viedoklis par valdes locekļa atbildības tiesisko regulējumu, identificēti un iztirzāti valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses trūkumi, nepilnības un pretrunas.

Darbā secināts, ka valdes locekļa atbildības tiesiskā regulējuma “mugurkauls” (Komerclikuma 169. pants) ir ļoti elastīgs un saturiski ietilpīgs, turklāt tas ir labā “sazobē” ar vispārējo civiltiesību regulējumu. Tādējādi nav nepieciešama valdes locekļa atbildības regulējuma detalizācija vai atteikšanās no jēdziena “krietns un rūpīgs saimnieks” lietojuma valdes locekļa atbildības regulējumā. Tomēr, lai valdes locekļa atbildības institūts darbotos efektīvāk, Komerclikuma 169. pantu būtu vēlams papildināt ar tiesību normu, kas paredz tiesai tiesības noteikt sabiedrībai nodarīto zaudējumu apmēru, kā arī kombinēt valdes locekļa atbildības priekšrakstus ar tā dēvētajām *ex ante* normām.

Vienlaikus darbā konstatētas būtiskas nepilnības Komerclikuma 172. pantā, kas mazina valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti un rada pamatu dažādām interpretācijām. Tādēļ autore izsaka priekšlikumu grozīt Komerclikuma 172. pantu, paredzot padomes kompetenci izlemt jautājumu par prasības celšanu pret valdes locekli (iekļaujot arī regulējumu iespējamām interešu konflikta situācijām), precizēt regulējumu jautājumā par dalībnieku mazākuma tiesībām celt prasību pret valdes locekli un izslēgt no tiesību normas regulējumu, kas paredz termiņu sabiedrības prasības celšanai. Turklāt, tā kā darba ietvaros veiktā tiesu prakses analīze nepārprotami norāda uz to, ka valdes locekļa atbildības institūts faktiski nedarbojas ārpus sabiedrības maksātnespējas procesa, autore vedina pārvērtēt to, vai valdes locekļa atbildības institūta efektivitāti var nodrošināt tikai ar privātu iniciatīvu, vai tomēr nepieciešama līdzšinējās paradigmas maiņa, paredzot iespēju celt prasību pret valdes locekli arī bez publisko varu apveltītai speciālai institūcijai.

Veicot izvērstu tiesu prakses analīzi, darbā secināts, ka tiesu praksē ir ielikti fundamentāli pamati valdes locekļa atbildības institūta praktiskai piemērošanai. Piemēram, valdes locekļa pienākums rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam tiek saistīts ar tiesisku, apzinīgu un saprātīgu rīcību, sabiedrības interešu ievērošanu, ekonomiski pamatotu vai saprātīgas komerciālās apgrozības praksei atbilstošu rīcību, saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības peļņas maksimizēšanu un sabiedrības mantas saglabāšanu. Vienlaikus jāatzīst, ka pagaidām tiesu praksē nav pietiekami vērtēti vairāki būtiski tiesību jautājumi, piemēram, par biznesa lēmumu pieņemšanu un novērtēšanu, zaudējumu aprēķināšanu, valdes locekļu solidāru atbildību un vainu, cēlonisko sakaru, noilgumu, valdes locekļa atbrīvošanu no atbildības. Polemikas rezultātā autore darbā sniedz atziņas par tiesu prakses tālākattīstības virzienu un valdes locekļa atbildības sistēmā ietilpstošu jēdzienu interpretāciju.

Abstract

Effective operation of the board member liability has a positive effect on the business environment, reduces business oversight expenses and facilitates economic activity. However, the history of this legal institution's development and its continual transformation are indicative of major challenges facing policymakers and judges in search of a reasonable balance between commercial freedom and the liability of board members.

The goal of this paper is to review the core and constituent elements of board member liability, study essential issues in legal regulation and the practice of their application, and to offer weighed suggestions for amendments to the Commercial Law and for further development of legal practice that would facilitate more effective operation of the board member liability.

To facilitate this undertaking, the legal regulation and the practice of their application were analysed, innovations in commercial law (doctrine) were investigated, the legal regulation of board member liability and the practices of its application abroad were evaluated, opinions of Latvian entrepreneurs (board members) about the legal regulation of board member liability were obtained via questionnaire, and the flaws, omissions and inconsistencies in the legal regulations of board member liability and its application were identified and discussed.

The paper concludes that the "backbone" of legal regulations pertaining to board member liability (Commercial Law Section 169) is highly flexible and broad in terms of its content, and integrates well with general civil law regulations. Thus, more detailed regulation of board member liability is not necessary, and the notion of "diligent and careful manager" in the regulation of board member liability should not be omitted. However, in order for the board member liability institution to operate more effectively, Section 169 of the Commercial Law could be supplemented with a regulation that grants courts the right to determine the amount of losses sustained by a company, and board member liability injunctions should be combined with so-called *ex ante* regulatory norms.

The paper also identifies major flaws in Commercial Law Section 172, decreasing the effectiveness of the board member liability institution and allowing a variety of interpretations. The author therefore recommends amendments to Commercial Law Section 172, specifying that the matter of filing a claim against a board member should lie within the competence of the council (including regulations for potential conflict-of-interest situations), making regulations for the matter of minority shareholder rights to file claims against a board member more precise, and excluding from the law regulations that specify a period of time during which a company's claim should be filed. Furthermore, because the analysis of judicial practice clearly shows that the board member liability institution is essentially non-functional outside of corporate insolvency proceedings, the author suggests reassessment of whether the effectiveness of the board member liability institution may be ensured via a private initiative alone, or whether a paradigm shift is necessary – allowing claims against a board member to be filed by public authority.

Following an extended analysis of judicial practice, the paper concludes that it lays the fundamental bases for practical applications of the board member liability institution. For instance, the duty of a board member to operate as a diligent and careful manager is linked to legal, conscious, reasonable action, adherence to the interests of the company, action that is economically justified or consistent with commercial practices, a reasonable balance between maximising company profits and maintaining company property. Unfortunately, insights expressed in judicial practice remain fragmentary; for instance, judicial practice is lacking in the matter concerning adoption and evaluation of business decisions, calculation of losses, joint liability and fault of board members, causation, period of limitations, and relief of a board member from liability. As a result of the polemic, the author includes statements in the paper regarding the further development of judicial practice and the interpretation of elements of board member liability regulation.

Annotation

Effizientes Funktionieren des Instituts der Haftung des Vorstandsmitglieds beeinflusst positiv das Geschäftsumfeld, reduziert die Kosten für die Überwachung der Geschäftstätigkeit und fördert die wirtschaftliche Aktivität. Doch die historische Entwicklung dieses Rechtsinstituts und dessen ständige Transformation zeugt von den wesentlichen Herausforderungen, denen sowohl die Gestalter der Rechtspolitik, als auch die Anwender der Rechtsnormen bei der Suche nach einem vernünftigen Gleichgewicht zwischen dem unternehmerischen Ermessen und der Haftungspflicht des Vorstandsmitglieds begegnen müssen.

Das Ziel der Arbeit ist, das Wesen und die Haftungselemente der Haftung des Vorstandsmitglieds zu erörtern, die Problemfragen der Rechtsregelung und deren Anwendungspraxis zu erkennen, sowie auch ausgewogene Vorschläge für die erwünschten Änderungen des Handelsgesetzes und für die Weiterentwicklung der Gerichtspraxis zu liefern.

Zu diesem Zweck wird in der Arbeit das Institut der Haftung des Vorstandsmitglieds erörtert, die Gerichtspraxis systematisch analysiert, die Novitäten des Handelsrechts (der Doktrin) erkannt, die rechtliche Regelung und deren Anwendungspraxis in anderen Ländern ausgewertet, die Meinung der lettischen Unternehmer (Vorstandsmitglieder) zur rechtlichen Regelung der Haftung der Vorstandsmitglieder festgestellt, die Nachteile, Mängel und Widersprüche der rechtlichen Regelung der Haftung der Vorstandsmitglieder und deren Anwendungspraxis identifiziert und erörtert.

In der Arbeit wird die Schlussfolgerung gezogen, dass „das Rückgrat“ der rechtlichen Regelung der Haftung des Vorstandsmitglieds (Artikel 169 des Handelsgesetzes) sehr flexibel und inhaltsreich ist, dazu verfügt sie über eine gute „Verzahnung“ mit der allgemeinen zivilrechtlichen Regelung. Insoweit ist eine Detaillierung der Regelung der Haftung des Vorstandsmitglieds nicht notwendig und eine Verzicht auf die Verwendung des Begriffs „gewissenhafter und sorgfältiger Verwalter“ in der Regelung der Haftung des Vorstandsmitglieds ebenfalls nicht notwendig. Allerdings wäre es wünschenswert, den Artikel 169 des Handelsgesetzes mit einer Rechtsnorm zu ergänzen, die für das Gericht das Recht auf die Bestimmung des für die Gesellschaft angerichteten Schadensumfangs vorsieht, sowie auch die Vorschriften für die Haftung des Vorstandsmitglieds mit den so genannten *ex ante*-Regelungen zu ergänzen.

Gleichzeitig sind in der Arbeit wesentliche Mängel im Artikel 172 des Handelsgesetzes konstatiert. Daher äußert die Autorin den Vorschlag, den Artikel 172 des Handelsgesetzes zu ändern, indem für den Rat die Kompetenz vorgesehen wird, über die Erhebung einer Forderung gegen den Vorstandsmitglied zu bestimmen (eine Regelung für die eventuellen Konfliktsituationen ist auch einzuschließen), sowie auch die Regelung betreffend Minderheitsrechte zu präzisieren und die Regelung, die eine Frist für die Erhebung einer Forderung durch die Gesellschaft vorsieht, aus der Rechtsnorm zu streichen. Außerdem, da das Institut der Haftung des Vorstandsmitglieds außerhalb des Insolvenzverfahrens der Gesellschaft faktisch nicht funktioniert, ruft die Autorin auf, auszuwerten, ob die Effizienz des Instituts der Haftung des Vorstandsmitglieds nur mit der privaten Initiative gewährleistet werden kann, oder ist doch eine Änderung des bisherigen Paradigmas notwendig, in dem die Möglichkeit einer Forderungserhebung gegen den Vorstandsmitglied auch für eine mit der öffentlichen Macht ausgestattete Institution vorgesehen wird.

Bei der Durchführung einer umfassenden Analyse der Gerichtspraxis wurde in der Arbeit die Schlussfolgerung gezogen, dass in der Gerichtspraxis fundamentale Grundlagen für den praktischen Einsatz des Instituts der Haftung des Vorstandsmitglieds geschaffen sind. Leider sind die in der Gerichtspraxis geäußerten Erkenntnisse bisher fragmentär, zum Beispiel, es fehlt an der Gerichtspraxis in den folgenden Fragen: Treffen und Auswerten der Geschäftsentscheidungen, Berechnung der Schaden, Solidarhaftung und Verschulden der Vorstandsmitglieder, Kausalität, Verjährung, Befreiung des Vorstandsmitglieds von der Haftung. Als Ergebnis der Polemik liefert die Autorin in der Arbeit die Erkenntnisse über die Richtung der Weiterentwicklung der Gerichtspraxis und über die Interpretation der Begriffe, die in das System der Haftung des Vorstandsmitglieds eingeschlossen sind.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS

Literatūra:

1. Apsītis H. Jaunais civillikums. Grām.: Prezidenta Ulmaņa Civillikums. Rakstu krājums. Rīga: Pagalms, 1938.
2. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
3. Bērziņš J. Komercsabiedrības amatpersonu civiltiesiskās atbildības aspekti. Jurista Vārds, 2009, Nr. 19 (572).
4. Bordāns T. Prekluzīvi termiņi, to izpratne un lietojums tiesu praksē. Jurista Vārds, 2015, Nr. 19 (871).
5. Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933.
6. Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2011.
7. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zin. red. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2011.
8. Fillers A. Priekšā stāvoša zaudējumu jēdziena vēsturiskā interpretācija. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
9. Grīvnieks E. Civiltiesiskais noilgums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 37 (940).
10. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
11. Gulbis R. Judikatūras maiņa. Valdes locekļa atbildība par nodokļu un ar tiem saistīto maksājumu parādiem sabiedrības maksātnešpējas gadījumā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2016, Nr. 13/2016.
12. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005.
13. Kalniņš E. Jēdziena “zaudējumi” izpratnes tālākas attīstīšanas nepieciešamība. Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017.
14. Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
15. Kalniņš E. Prasība par atjaunošanu darbā. Jurista Vārds, 2004, Nr. 13 (318).
16. Kalniņš E. Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
17. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Privāttiesību teorija un prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
18. Kažoka I. Tiesību romantiķa – Ronalda Dvorkina – mantojums. Jurista Vārds, 2013, Nr. 9 (760).
19. Kārkliņš J. Nejaušs notikums, vainojamība un civiltiesiskā atbildība. Grām.: Rakstu krājums no Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 5. starptautiskās zinātniskās konferences „Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi.” Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
20. Kārkliņš J. Par valdes locekļa tiesisko statusu. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708).
21. Kārkliņš J. Vainojamas darbības konstatēšanas priekšnoteikumi. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I. 2016. gada 16.–17. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
22. Kārkliņš J. Vispārējie noteikumi un novitātes deliktu tiesisko attiecību regulējumā. Grām.: Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.

23. Kļaviņa Z., Novicāne E. Valdes locekļu atbildība par biznesa lēmumiem. Vai Komerclikumā jāievieš business judgment rule? Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).
24. Krons M. Civillikuma 1.pants. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1937, Nr. 2.
25. Latkovskis A. Faktiskais valdes loceklis. Jurista Vārds, 2018, Nr. 9 (1015).
26. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna visp. zinātniskajā redakcijā. Rīga: Mans Īpašums, 2000.
27. Leja M. Princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2017, Nr. 35 (989).
28. Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, 2010, Nr. 1/2010.
29. Lielkalne B. Valdes locekļu nodarbinātības problemātiskie aspekti. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708).
30. Lielkalne B. Atkāpe no komerciesību pamatprincipiem: korporatīvā plīvura jeb ierobežotās atbildības atcelšana. Jurista Vārds, 2020, Nr. 09 (1119).
31. Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds, 2016, Nr. 16 (919).
32. Melķis E. Attīstības tendences dažos tiesību teorijas un prakses jautājumos. Grām.: Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
33. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004.
34. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.
35. Novicāne E. Valdes locekļa atlīdzības samērīguma problemātika. Jurista Vārds, 2014, Nr. 28 (830).
36. Rasnačs L. Sabiedrības prasību celšana pēc mazākuma pieprasījuma. Jurista Vārds, 2012, Nr. 38 (737).
37. Rasnačs L. Valdes locekļu un prokūristu tiesības pārstāvēt kapitālsabiedrību un šo tiesību izlietošanas kontrole. Grām.: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013.
38. Rudāns S. Darījuma rakstiska forma. Jurista Vārds, 2008, Nr. 3 (508).
39. Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: Komerctiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā. Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
40. Sinaiskis V. Likuma nezināšana. Jurists, 1929, Nr. 3 (10).
41. Slicāne E. Labas ticības princips un tā piemērošana Latvijas civiltiesībās. Jurista Vārds, 2007, Nr. 6 (459).
42. Slicāne E. Labi tikumi un to nozīme darījumu tiesiskajās attiecībās. Jurista Vārds, 2005, Nr. 14 (369).
43. Strupišs A. Kapitālsabiedrības dalībnieku savstarpējo attiecību tiesiskais pamats. Jurista Vārds, 2009, Nr. 14/15 (557/558).
44. Strupišs A. Komerctiesību attīstība piemērošanas praksē. Jurista Vārds, 2017, Nr. 50 (1004).
45. Strupišs A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: „A.Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003.
46. Strupišs A. Privātautonomijas princips un tā robežas statūtos. Grām.: Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013.
47. Strupišs A. SIA dalībnieku lēmumu atzīšana par spēkā neesošiem: teorija un tiesu prakse. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens Nr. 11/2015.
48. Strupišs A. Tiesas spriedumu komentāri: par valdes locekli kā darbinieku. Jurista Vārds, 2012, Nr. 9 (708).
49. Šarmers K.O. U teorija. Vadība no topošās nākotnes. Zvaigzne ABC, 2018.
50. Torgāns K. Civiltiesiskās atbildības līgumiska ierobežošana. Grām.: Ārvalsts investīcijas:

- kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
51. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
 52. Torgāns K. Vainojamības izpratne civiltiesībās. Grām.: Torgāns K., Kārklīņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.
 53. Ahern D. Legislating for Directors' Duty to Exercise Care, Skill and Diligence in Ireland: A Comparative Perspective. *International Company and Commercial Law Review*, 2010, Vol. 21 (8).
 54. Bachmann G. Gutachten E zum 70. Deutschen Juristentag. Reform der Organhaftung? – Materielles Haftungsrecht und seine Durchsetzung in privaten und öffentlichen Unternehmen. München: Verlag C. H. Beck, 2014.
 55. Bainbridge S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. *Vanderbilt Law Review*, 2004, Vol. 57 (1).
 56. Baumbach/Hueck. GmbHG. 20. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2013.
 57. Baumbach/Hueck. GmbHG. 21. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2017.
 58. Beck'scher Online-Kommentar GmbHG. 29.Edition, Stand: 01.06.2016.
 59. Benedict Sh., Feaver D. Directors' Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? *The Dalhousie Law Journal*, 2014.
 60. Berger A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Vol. 43, Part 2. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991.
 61. Binder S. *Grenzen der Vorstandshaftung*. Berlin: Duncker & Humblot, 2016.
 62. Binder U., Kraayvanger J. Regress der Kapitalgesellschaft bei der Geschäftsleitung für gegen das Unternehmen verhängte Geldbußen. *Betriebs-Berater*, 2015.
 63. Bitė V., Gumuliauskienė G. The Business Judgment Rule in Lithuania. *European Business Organization Law Review*, 2016, Vol. 17, Issue 4.
 64. Borok T. A. Modern Approach to Redefining "in the Best Interests of the Corporation". *Windsor Review of Legal and Social Issues*, 2013, Vol. XV.
 65. Cvik E.D., MacGregor Pelikánová R. A comparative study of the legal liability of executives in LLC in the Czech Republic and some of other EU member states. *Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration*, 2016, No. 36.
 66. Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds). *Directors' & Officers (D&O) Liability. Tort and Insurance Law*. Vol. 36. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018.
 67. Dotevall R. Liability of Members of the Board of Directors and the Managing Director. *Scandinavian Studies in Law*, 2001, Vol. 41.
 68. Drescher I. *Die Haftung des GmbH-Geschäftsführers*. 7. Aufl. Köln: RWS Verlag, 2013.
 69. Eisenberg M.A. The Duty of Care of Corporate Directors and Officers. *University of Pittsburgh Law Review*, 1989, Vol. 51.
 70. Eisenberg M.A. An Overview of the Principles of Corporate Governance. *The Business Lawyer*, Vol. 48, August 1993.
 71. Fain C.F. Corporate Director and Officer Liability. *University of Arkansas at Little Rock Law Journal*, Spring 1996, Vol. 18, No. 3.
 72. Faure M.G. The complementary roles of liability, regulation and insurance in safety managements: theory and practice. *Journal of Risk Research*, 2014, Vol. 17, No. 6.
 73. Gauch P., Schmid J. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch*. I. Band. Einleitung – Personenrecht. 3. Aufl. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1998.
 74. Gerner-Beuerle C., Schuster E.F. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review* 15, 2014.
 75. Gurrea-Martinez A. Re-examing the Law and Economics of the Business Judgment Rule: Notes for its Implementation in non-US Jurisdictions. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 2.

76. Harper Ho V. Enlightened Shareholder Value: Corporate Governance beyond the Shareholder-Stakeholder Divide. *The Journal of Corporation Law*, 2010, Vol. 36:1.
77. Hayne K. M. Directors' Duties and a Company's Creditors. *Melbourne University Law Review*, 2014, Vol. 38.
78. Häusler M.S. Haftung ohne Kausalitätsnachweis. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2013.
79. Helmholz R.H., Sellar W.D.H. *The Law of Presumptions: Essays in Comparative Legal History*. Berlin: Duncker & Humblot, 2009.
80. Henssler/Strohn. *Gesellschaftsrecht*. 1. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2011.
81. Henssler/Strohn. *Gesellschaftsrecht*. 2. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2014.
82. Holtz R.W. Interested Transaction by Corporate Directors: A Weakening of the Fiduciary Duty of Loyalty. *Suffolk University Law Review*, 1994, Vol. 28, No. 1.
83. Hölter/Bearbeiter. *Aktiengesetz: AktG. Kommentar*. München: Verlag C. H. Beck/Verlag Franz Vahlen, 2014.
84. Hopt K.J. Vergleichende Corporate Governance. *Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR)*, 2011, Vol. 175.
85. Hüffer/Koch. *Aktiengesetz*. 12. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2016.
86. Jauernig/Bearbeiter. *Bürgerliches Gesetzbuch mit Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen*. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1999.
87. Jörg F.S., Arter, O. *Das Recht der schweizerischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH)*. Bern: Stämpfli Verlag, 2015.
88. Kaal W. A., Painter, R. W. Initial Reflections on an Evolving Standard: Constraints on Risk Taking by Directors and Officers in Germany and the United States. *Seton Hall Law Review*, 2010, Vol. 40 (4).
89. Kandestin C. D. The Duty to Creditors in Near-Insolvent Firms: Eliminating the "Near-Insolvency" Distinction. *Vanderbilt Law Review*, May 2007, Vol. 60, No. 4.
90. Key A. Ascertaining the Corporate Objective: An Entity Maximisation and Sustainability Model. *Modern Law Review*, September 2008, Vol. 71 (5).
91. Key A. Directors' Duties to Creditors: Contractarian Concerns Relating to Efficiency and Over-Protection of Creditors. *The Modern Law Review*, 2003, Vol. 66 (5).
92. Key A. Formulating a Framework for Directors' Duties to Creditors: An Entity Maximisation Approach. *Cambridge Law Journal*, 2005, Vol. 64 (3).
93. Key A. Shareholder Primacy in Corporate Law: Can It Survive – Should It Survive. *European Company and Financial Law Review*, 2010, Vol. 7.
94. Key A. Stakeholder Theory in Corporate Law: Has it Got What it Takes. *Richmond Journal of Global Law & Business*, 2010, Vol. 9 (3).
95. Key A. The Director's Duty to Take into Account the Interests of Company Creditors: When Is It Triggered? *Melbourne University Law Review*, 2001, Vol. 25 (2).
96. Key A. The Public Enforcement OF Directors' Duties: A Normative Inquiry. *Common Law World Review*, 2014, Vol. 43, No. 2.
97. Key A., Welsh M. Enforcing Breaches of Directors' Duties by a Public Body and Antipodean Experiences. *Journal of Corporate Law Studies*, 2015, Vol. 15, No. 2.
98. Kostant P.C. Meaningful Good Faith: Managerial Motives and the Duty to Obey the Law. *New York Law School Law Review*, 2010/11, Vol. 55.
99. Koziak J. Business Judgement Rule in Czech Corporations Act. *Juridical Tribune*, December 2013, Vol. 3, Issue 2.
100. Kraakman R., Armour J., Davies P., Enriques L., Hansmann H., Hertig G., Hopt K., Kanda H., Pargendler M., Ringe W.G., Rock E. *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Third Edition. Oxford University Press: 2017.
101. Laguado Giraldo C.A. Factors Governing the Application of the Business Judgements Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU. *Vniversitas*. Bogotá

- (Colombia), 2006, No. 111.
102. Langford R.T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. *Cambridge Law Journal*, 2016, Vol. 75 (3).
 103. Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. *TFM* 2016/1.
 104. Lombard S., Joubert T. The Legislative Response to the Shareholders V Stakeholders Debate: A Comparative Overview. *Journal of Corporate Law Studies*, 2014, Vol. 14.
 105. Lubben S. J., Darnell A. J. Delaware's Duty of Care. *Delaware Journal of Corporate Law*, Vol. 31, 2006.
 106. Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors' Duties: Law, Theory and Evidence. *University of New South Wales Law Journal*, 2012, Vol. 35 (1).
 107. Michalski. GmbHG. 2.Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2010.
 108. Millon D. Piercing the Corporate Veil, Financial Responsibility, and the Limits of Limited Liability. *Emory Law Journal*, 2007, Vol. 56, No. 5.
 109. Mocsary G. A. Freedom of Corporate Purpose. *Brigham Young University Law Review*, 2016, Vol. 2016, Iss. 5.
 110. Mozal N. D. Why the Delaware Courts Express Two, and Only Two, Fiduciary Duties: A Response to How Many Fiduciary Duties are there in Corporate Law. *Southern California Law Review Postscript*, Vol 87: PS 156, 2014.
 111. Münchener Kommentar zum BGB. Buch 2. 5. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2009.
 112. Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 3: §§ 53-85. München: Verlag C. H. Beck, 2011.
 113. Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2012.
 114. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. 4. Auf. München: Verlag C. H. Beck, 2014.
 115. Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG. Band 2: §§ 35-52. München: Verlag C. H. Beck, 2016.
 116. Nietsch M. Corporate Illegal Conduct and Directors' Liability: an Approach to Personal Accountability for Violations of Corporate Legal Compliance. *Journal of Corporate Law Studies*, 2018, Vol. 18, No. 1.
 117. Nettle G. The Changing Position and Duties of Company Directors. *Melbourne University Law Review*, 2018, Vol. 41.
 118. Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. 64. Aufl. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2005.
 119. Palandt. Bürgerliches Gesetzbuch. 73. Aufl. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2014.
 120. Palmiter A.R. Duty of Obedience: The Forgotten Duty. *New York Law School Law Review*, 2010/11, Vol. 55.
 121. Pham N.T. Directors' liability. A legal and empirical study. B.v.: Wolters Kluwer, 2017.
 122. Pletter A. Verschulden als Grundlage der Haftung. Ein historischer Vergleich. Norderstadt: GRIN Verlag, 2013.
 123. Plessis J.J., Cordes N. Claiming Damages from Members of Management Boards in Germany: Time for a Radical Rethink and Possible Lessons from Down Under? *The Company Lawyer*, 2015, Vol. 36, No. 11.
 124. Ponta A., Badescu M. Director's Duty Not to Consciously Determine the Company to Break the Law - Reality of Controversy. *Juridical Tribune*, December 2018, Vol. 8, Issue 3.
 125. Ponta A. Good Faith in Corporate Law – an independent Fiduciary Duty or an Element of the Duty of Loyalty? *Juridical Tribune*, 2016, Vol. 6, No. 2.
 126. Ponta A. The Evolution and Challenges of Directors' Duty of Loyalty. In: Sararu C.S. *Contemporary Challenges in the Business Law: Contributions to the 6th International*

- Conference Perspectives of Business Law in the Third Millennium, November 25-26, 2016, Bucharest. Bucharest, ADJURIS. HeinOnline.
127. Ponta A., Catanã R.N. The Business Judgement Rule and its Reception in European Countries. *The Macrotheme Review*, 2015, No. 4 (7).
 128. Quinn J. The Duty of Good Faith in Light of the Business Judgment Rule. *International Company and Commercial Law Review*, 2016, Vol. 27 (4).
 129. Rabensdorf R. Die Durchgriffshaftung im deutschen und russischen Recht der Kapitalgesellschaften. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2009.
 130. Ratka/Rauter (Hg). Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung. 2. Aufl. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011.
 131. Rauterberg G., Talley E. Contracting out of the Fiduciary Duty of Loyalty: An Empirical Analysis of Corporate Opportunity Waivers. *Columbia Law Review*, 2017, Vol. 117, No. 5.
 132. Ringleb H.M. In *Deutscher Corporate Governance Kodex. Kommentar. 5. Auflage*. München: Verlag C. H. Beck, 2014.
 133. Rosenberg D. Delaware's Expanding Duty of Loyalty and Illegal Conduct: A Step Towards Corporate Social Responsibility. *Santa Clara Law Review*, 2012, Vol. 52, Number 1.
 134. Rosenberg D. Galactic Stupidity and the Business Judgment Rule. March 6, 2006. *Bepress Legal Series, Working Paper 1067*.
 135. Roth/Altmeppen. *GmbHG. 8. Auflage*. München: Verlag C. H. Beck, 2015.
 136. Ruohonen J. Company Directors' Key Duties and Business Judgment Rule. In: *Leading Change in a Complex World: Transdisciplinary Perspectives*. Tampere: Tampere: Tampere University Press, 2019.
 137. Samuel A. S. The Business Judgment Rule Revisited. *Hofstra Law Review*, 1979, Vol. 8:93.
 138. Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016.
 139. Schmidt A. *Handbuch der gesellschaftsrechtlichen Haftung in der GmbH-Insolvenz*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2013.
 140. Schulze R. *Bürgerliches Gesetzbuch. Handkommentar. 4. Aufl.* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2002.
 141. Sealy L. S. Directors' Wider Responsibilities – Problems Conceptual, Practical and Procedural. *Monash University Law Review*, 1987, Vol. 13.
 142. Seyfarth G. *Vorstandsrecht*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016.
 143. Stace V. Directors' Liability in Negligence – Challenging the “Elements of the Tort” Approach. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2016, Vol. 47 (3).
 144. Staudingers J. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Erstes Buch. Allgemeiner Teil. §§ 134 – 163. 13. Auflage*. Berlin: de Gruyter, 1996.
 145. Strohn L. Beratung der Geschäftsleitung durch Spezialisten als Ausweg aus der Haftung? *Die Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht (ZHR)*, 176 (2012).
 146. Van Dam C. *European Tort Law. Second Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
 147. Varzaly J. Protecting the Authority of Directors: An Empirical Analysis of the Statutory Business Judgment Rule. *Journal of Corporate Law Studies*, October 2012, Vol. 12, Issue 2.
 148. Vasiljevic M. Civil Law and Business Judgment Rule. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade International Edition*, 2012, No. 3.
 149. Velasco J. A. Defense of the Corporate Law Duty of Care. *The Journal of Corporation Law*, 2015.
 150. Velasco J. A. The Diminishing Duty of Loyalty. *Washington and Lee Law Review*, 2018, Vol. 75, No. 2.

151. Vutt A., Vutt M. Duties and Liability of the Members of the Supervisory Board of Limited Companies in Estonia. *Juridica International*, 2017, Vol. 26.
152. Wan W.Y. Directors' Defence of Reliance on Professional Advisers under Anglo-Australian Law. *Common Law World Review*, 2015, Vol. 44 (1).
153. Winiger B., Karner E., Oliphant K. (eds). *Digest of European Tort Law. Volume 3: Essential Cases on Misconduct*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018.
154. Worthington S. Directors' Duties, Creditors' Rights and Shareholder Intervention. *Melbourne University Law Review*, 1991, Vol.18.
155. Буковский В. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний Прибалтийскихъ (съ продолжениемъ 1912-1914 г.г. и съ разъяснениями). Т. II. Рига: Г.Гемлель и Ко, 1914.

Interneta resursi:

1. Aktuālie statistikas dati par maksātspējas procesu. 01.01.2018.-31.01.2018. Pieejams: http://www.mna.gov.lv/lv/publ_stat/67/ [aplūkots 19.06.2019.].
2. Eiropas Komisijas 2012. gada 12. decembra Rīcības plāns: Eiropas uzņēmējdarbības tiesības un korporatīvā vadība – mūsdienīgs tiesiskais regulējums akcionāru lielākai iesaistīšanai un noturīgāka uzņēmuma veidošanai. COM (2012) 740. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52012DC0740> [aplūkots 20.02.2020.].
3. Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Tirgus dalībnieki. Pieejams: <https://www.fktk.lv/tirgus-dalibnieki/sankcijas/> [aplūkots 10.07.2019.].
4. Kopējais ierosināto MNP lietu skaits sadalījumā pēc iesniedzēja veida. Pieejams: https://www.lursoft.lv/exec?act=MNR_LSTAT&stat_id=537 [aplūkots 19.06.2019.].
5. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejama: <http://www.tezaurs.lv/lv/> [aplūkots 03.02.2017.].
6. Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par nodokļiem un nodevām”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/A35541D101AFA6C3C225849300269C83?OpenDocument> [aplūkots 20.02.2020.].
7. Black B. S. The Principal Fiduciary Duties of Boards of Directors. Presentation at Third Asian Roundtable on Corporate Governance Singapore, 4 April 2001. Pieejams: <http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/1872746.pdf> [aplūkots 09.04.2018.].
8. Brandt F., Georgiou K. Shareholders vs Stakeholders Capitalism. University of Pennsylvania Law School: Comparative Corporate Governance and Financial Regulation, 2016. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019.].
9. European Confederation of Directors' Associations (ecoDa), AIG: Guide to Directors' Duties and Liabilities. September 2015. Pieejams: <http://www.cobcoe.eu/files/ecoda-directors-duties-final-wiyHwu.pdf> [aplūkots 12.04.2018.].
10. European Model Company Act (EMCA). First Edition, 2017. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [aplūkots 20.02.2020.].
11. G20/OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publishing, 2015. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2615021e.pdf?expires=1519294226&id=id&accname=guest&checksum=47052318733227BBB6FF5C595F88C65C> [aplūkots 12.04.2018.].
12. Hedges J., Bird H., Gilligan G, Godwin A., Ramsay I. An Empirical Analysis of Public Enforcement of Directors' Duties in Australia. 2016. Pieejams: <https://corpgov.law.harvard.edu/2016/06/09/an-empirical-analysis-of-public-enforcement-of-directors-duties-in-australia/> [aplūkots 19.02.2018.].

13. Study on a new approach to business failure and insolvency: Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices. January 2016. Pieejams: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eb2f832-47f3-11e6-9c64-01aa75ed71a1/language-ne> [aplūkots 28.02.2018.].
14. Study on Director's Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt. London, April 2013. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf [aplūkots 19.02.2018.].
15. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency. New York, 2013. Pieejams: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part4-ebook-E.pdf> [aplūkots 19.02.2018.].

Normatīvie akti:

1. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātspēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132 (Direktīva par pārstrukturēšanu un maksātspēju). Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32019L1023> [aplūkots 20.02.2020.].
2. Civillikumi. Vietējo likumu kopojuma III daļa. Tulkojums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem, kas izsludināti līdz 1935.gada 1.janvārim ar dažiem paskaidrojumiem. Sastādījuši Dr.iur. A.Būmanis, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs; H.Ēlerss, Kodifikācijas nodaļas vadītājs; J.Lauva, Kodifikācijas nodaļas sekretārs. Rīga: Valtera un Rapas akc.sab. neoficiāls izdevums, 1935.
3. Civīlprocesa nolikums. Rīga: Saeimas Kodifikācijas nodaļa, 1928.
4. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937. 20.februāris, Nr. 41.
5. Prokuratūras likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 2. jūnijs, Nr. 65.
6. Likums "Par nodokļiem un nodevām": LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 18. februāris, Nr. 26.
7. Kredītiestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24. oktobris. Nr. 163.
8. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris, Nr. 326/330.
9. Komerclikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr. 158/160 (2069/2071).
10. Koncernu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 13. aprīlis, Nr. 131/132.
11. Konkurences likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23. oktobris, Nr. 151.
12. Grozījumi Komerclikumā: LR likums. Pieņemts 14.02.2002. Latvijas Vēstnesis, 2002. 1. marts, Nr. 34.
13. Maksātspējas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 6. augusts, Nr. 124.
14. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20. jūnijs, Nr. 96.
15. Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31. oktobris, Nr. 216.
16. Grozījumi Komerclikumā: LR likums. Pieņemts 15.06.2017. Latvijas Vēstnesis, 2017. 29. jūnijs, Nr. 128.
17. Komerclikuma projekts. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima7/reg.likprj> [aplūkots 21.11.2014.].
18. Komerclikuma projekts trešajam lasījumam. Pieejams: <http://helios-web.saeima.lv/saeima7/reg.likprj> [aplūkots 21.11.2014.].

19. Likumprojekts „Grozījumi Maksātspējas likumā” (Nr.367/Lp11) trešajam lasījumam. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/1D46C8C9C0BCDD41C2257D0400204FF4?OpenDocument> [aplūkots 10.06.2019.].
20. Aktiengesetz (AktG) [Akciju sabiedrību likums]: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: [http://www.jusline.de/Aktiengesetz_\(AktG\).html](http://www.jusline.de/Aktiengesetz_(AktG).html) [aplūkots 25.11.2014.].
21. Australian Corporations Act 2001. [Austrālijas Sabiedrību likums]: Austrālijas likums. Pieejams: http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/s180.html [aplūkots 08.08.2019.].
22. Business Corporation Act [Sabiedrību likums]: Čehijas likums. Pieejams: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Business-Corporations-Act.pdf>. [aplūkots 21.02.2020.].
23. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) [Civilkodekss]: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_667.html [aplūkots 29.05.2019.].
24. Companies Act 2006 [Sabiedrību likums]: Apvienotās Karalistes likums. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/172> [aplūkots 11.04.2018.].
25. Corporate Enterprises Act [Sabiedrību likums]: Spānijas likums. Pieejams: <https://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/Portal/1292428455808?blobheader=ap> [aplūkots 21.02.2020.].
26. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) [Likums par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību]: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: [http://www.jusline.de/GmbH-Gesetz_\(GmbHG\)_Langversion.html](http://www.jusline.de/GmbH-Gesetz_(GmbHG)_Langversion.html) [aplūkots 25.11.2014.].
27. Handelsgesetzbuch (HGB) [Komerclikums]: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: [http://www.jusline.de/Handelsgesetzbuch_\(HGB\).html](http://www.jusline.de/Handelsgesetzbuch_(HGB).html) [aplūkots 25.11.2014.].
28. Kodeks Spolek Handlowych [Komerccsabiedrību kodekss]: Polijas likums. Angļu val. pieejams: <https://supertrans2014.files.wordpress.com/2014/06/the-commercial-companies-code.pdf> [aplūkots 08.06.2019.].
29. Zivilprozessordnung (ZPO) [Civilprocesa likums]: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/_287.html [aplūkots 29.05.2019.].

Juridiskās prakses materiāli:

1. Satversmes tiesas 25.10.2004. spriedums lietā Nr. 2004-03-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2004-03-01_Spriedums.pdf [aplūkots 10.01.2017.].
2. Satversmes tiesas 26.11.2009. spriedums lietā Nr. 2009-08-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2009-08-01_Spriedums.pdf [aplūkots 19.01.2017.].
3. Satversmes tiesas 13.06.2014. spriedums lietā Nr. 2014-02-01, Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 117.
4. Senāta Civilā kasācijas departamenta 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 818. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 13. sējums: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998.
5. Senāta Civilā kasācijas departamenta 28.10.1936. spriedums lietā Nr. 833. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 13. sējums: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998.
6. Senāta Civilā kasācijas departamenta 25.11.1936. spriedums lietā Nr. 1019. Latvijas Senāta spriedumi (1918-1940). 13. sējums: Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1934-1936). Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senatora Augusta Lēbera fonds, 1998.

7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.02.2009. spriedums lietā Nr. SKC – 79. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2009> [aplūkots 14.08.2013.].
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 29.09.2010. spriedums lietā Nr. SKC-191. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2010> [aplūkots 14.08.2013.].
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. SKC-25/2012 (C29338106). Pieejams: www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 [aplūkots 06.02.2019.].
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 08.02.2012. spriedums lietā Nr. SKC-622/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 29.05.2019.].
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 07.03.2012. spriedums lietā Nr. SKC-113/2012 [nav publicēts].
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 20.12.2012. lēmums lietā Nr. SPC-55/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 29.05.2019.].
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 21.06.2013. lēmums lietā Nr. SKC-2020/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2013> [aplūkots 19.01.2017.].
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 01.10.2013. spriedums lietā Nr. PAC-0841/13 (C04271809). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
15. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 06.12.2013. spriedums lietā Nr. SKC-432/2013 (C04127299). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
16. Latvijas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.01.2014. spriedums lietā Nr. SKC-101/2014 (C23039311). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.03.2018.].
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 17.03.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0128-14 (C27172910). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 14.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-151/2014 (C20278109). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
19. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.05.2014. spriedums lietā Nr. SKC-102/2014 (C04326407). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0038-14 (C04470710). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
21. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.10.2014. spriedums lietā Nr. SKC-0178-14 (C37107111). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
22. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.11.2014. spriedums lietā Nr. SKC-676/2014 (C31405211). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

23. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.02.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0008/2015 (C29206608). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.]
24. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.03.2015. spriedums lietā Nr. SKC-20/2015 (C16099809). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
25. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.06.2015. spriedums lietā Nr. SKC-73/2015 (C28245410). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
26. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.09.2015. spriedums lietā Nr. SKC-2778/2015. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2015> [aplūkots 19.01.2017.].
27. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-207/2015 (C28331110). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
28. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0183-15 (C04523810). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
29. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 10.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-255/2015 (C28350212). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
30. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-251/2015 (C03011111). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
31. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2015. spriedums lietā Nr. SKC-0253/2015 (C23065910). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
32. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.02.2016. spriedums lietā Nr. SKC-80/2016 (C15242411). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.03.2016. spriedums lietā Nr. SKC – 41/2016. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
34. Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.04.2016. spriedums lietā Nr. SKC-0002/2016 (C04268309). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
35. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 18.05.2016. spriedums lietā Nr. SKC-214/2016 (C19069109). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
36. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-7/2016 (C39072411). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/valdes-locekla-atbildiba> [aplūkots 29.05.2019.].
37. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-163/2016 (C37063012). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
38. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.06.2016. spriedums lietā Nr. SKC-177/2016. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2016> [aplūkots 19.01.2017.].
39. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.08.2016. spriedums lietā Nr. SKC-115/2016 (C26097912). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

40. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.09.2016. spriedums lietā Nr. SKC-297/2016 (C30389009). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 31.03.2017. spriedums lietā Nr. SKC-114/2017 (C14050013). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2017> [aplūkots 28.02.2018.].
42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 06.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-127/2017 (C04539910). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
43. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.04.2017. spriedums lietā Nr. SKC-195/2017 (C19058913). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
44. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 15.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-108/2017 (C02022712). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
45. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-171/2017 (C04170113). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-131/2017 (C20278109). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
47. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.06.2017. spriedums lietā Nr. SKC-182/2017 (C04332612). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
48. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 05.07.2017. spriedums lietā Nr. SKC-59/2017 (C30583912). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
49. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-177/2017 (C28466811). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
50. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.08.2017. spriedums lietā Nr. SKC-142/2017 (C04299313). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
51. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 20.09.2017. spriedums lietā Nr. SKC-170/2017 (C33314213). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
52. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 19.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-294/2017 (C04394513). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
53. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.10.2017. spriedums lietā Nr. SKC-322/2017 (C28338914). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
54. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 30.11.2017. spriedums lietā Nr. SKC-343/2017 (C04209810). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
55. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 28.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-359/2017 (C19034913). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
56. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. SKC-351/2017 (C04254513). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].

57. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 21.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-17/2018 (C30363714). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
58. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 22.03.2018. spriedums lietā Nr. SKC-96/2018 (C33413112). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
59. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 04.07.2018. spriedums lietā Nr. SKC-155/2018 (C30609515). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
60. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 26.10.2018. spriedums lietā Nr. SKC-186/2018 (C24162815). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
61. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. SKC-291/2018 (C26097912). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
62. Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 28.12.2018. spriedums lietā Nr. SKC-217/2018 (C27189813). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
63. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 24.04.2019. spriedums lietā Nr. SKC-46/2019 (C04394710). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 29.05.2019.].
64. Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 20.06.2019. spriedums lietā Nr. SKC-226/2019 (C31392114). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 21.02.2020.].
65. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 03.10.2019. spriedums lietā Nr. SKC-185/2019 (C30594016). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].
66. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 30.11.2019. spriedums lietā Nr. SKC-276/2019 (C16094115). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 13.11.2019.].
67. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta [..].2019. spriedums lietā Nr.[..], SKC-[B]/2019. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 13.11.2019.].
68. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 30.01.2020. spriedums lietā Nr. SKC-466/2020 (C29250718), 10.2. punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2020> [aplūkots 04.03.2020.].
69. Appellate Court of Illinois. Shlensky v. Wrigley, 237 N.E.2d, 95 Ill. App. 2d 173 (1968). Pieejams: <https://www.courtlistener.com/opinion/2092339/shlensky-v-wrigley/> [aplūkots 29.05.2019.].
70. Delaveras štata Augstākās tiesas spriedums lietā Cede & Co. v. Technicolor, Inc., 634 A.2d 345, 368-71 (Del. 1993). Pieejams: <https://casetext.com/case/cede-co-v-technicolor-inc-11> [aplūkots 29.05.2019.].
71. Delaveras štata Augstākās tiesas spriedums lietā Brehm v. Eisner, 46 A.2d 244, 264 (Del. 2000) Pieejams: <https://www.courtlistener.com/opinion/2206496/brehm-v-eisner/> [aplūkots 29.05.2019.].
72. Bundesgerichtshof, Urteil, v. 16.07.2007 - II ZR 3/04. Pieejams: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=cd83339b0864712fbfd90b609c136435&nr=41025&pos=0&anz=1> [aplūkots 29.05.2019.].

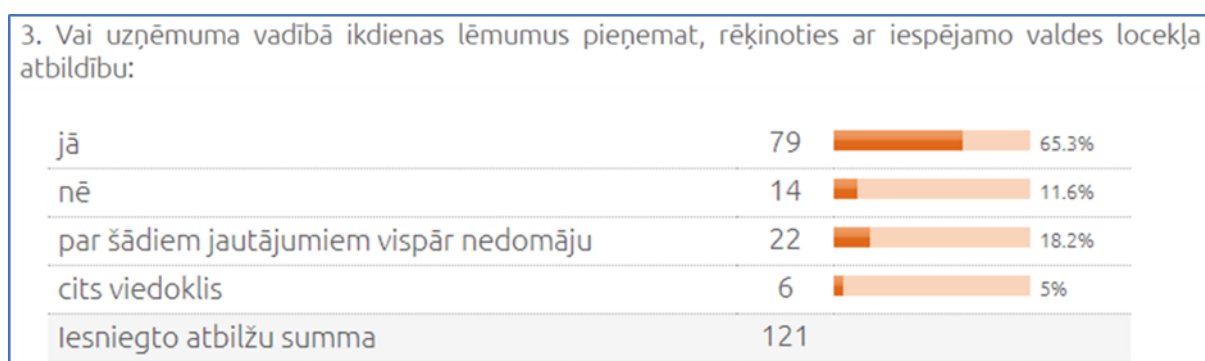
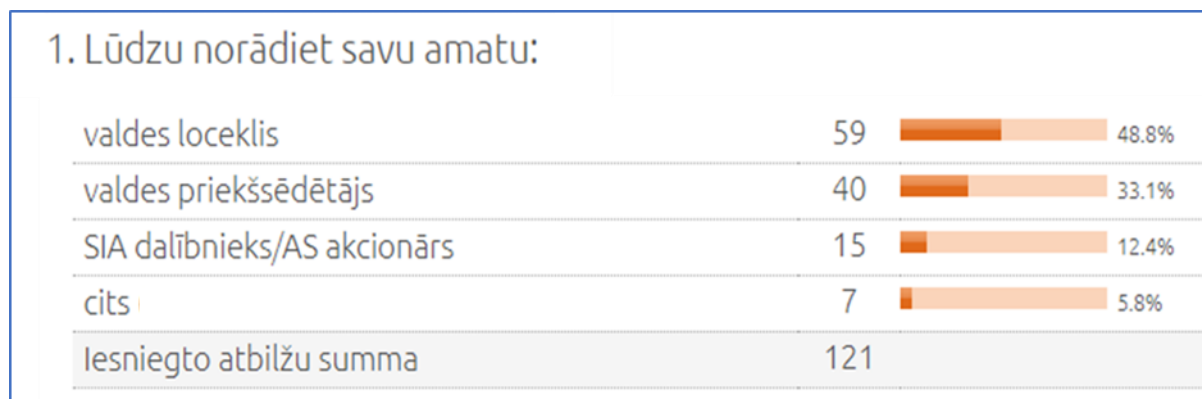
73. Konkurences padomes 2017.gada 31.augusta lēmums Nr.E02-17 “Par pārkāpuma konstatēšanu un naudas soda uzlikšanu”, lēmums ir pārsūdzēts un vēl nav stājies spēkā. Pieejams: https://www.kp.gov.lv/files/documents/V_E02-17%20Būvmateriāli.pdf [aplūkots 10.07.2019.].

PIELIKUMI

Aptauja "Uzņēmēju aptauja valdes locekļa atbildības jomā"

Respondentu skaits: 121

Rezultātu kopsavilkums:

4. Kurš valdes locekļa atbildības veids, Jūsaprāt, ir visefektīvākais, lai nodrošinātu labu korporatīvo pārvaldību:

aizliegums ieņemt valdes locekļa amatu	32		26.4%
pienākums atlīdzināt uzņēmumam nodarītos zaudējumus	48		39.7%
administratīvs naudas sods	12		9.9%
kriminālatbildība	7		5.8%
cita alternatīva	22		18.2%
iesniegto atbilžu summa	121		

5. Jūsaprāt, kādas atbildības piemērošana ir ar vislielāko riska pakāpi valdes locekļa amatā:

civiltiesiskā atbildība (valdes loceklim ir jāatlīdzina uzņēmumam nodarītie zaudējumi)	62		51.2%
administratīvi tiesiskā atbildība (valdes loceklim jāmaksā administratīvais sods)	8		6.6%
kriminālatbildība	51		42.1%
iesniegto atbilžu summa	121		

6. Kā vērtējat valdes locekļa civiltiesiskās atbildības iespējamību:

atbildības iespējamība ir ļoti augsta, jo pārāk bieži tiesas apmierina prasības par zaudējumu piedziņu no valdes locekļiem	20		16.5%
atbildības iespējamība ir zema, un ir pārspīlēta ažiotaža par šo aspektu	2		1.7%
strādājot godprātīgi, nav nekāda pamata bažām par iespējamo atbildību	26		21.5%
biznesā vienmēr jārēķinās ar iespējamo atbildību	65		53.7%
cits viedoklis	8		6.6%
iesniegto atbilžu summa	121		

7. Vai personīgi esat saskāries/-usies ar draudiem/faktiski celtu prasību pret Jums kā valdes locekli saistībā ar uzņēmumam nodarītajiem zaudējumiem:

jā	21		17.4%
nē	94		77.7%
jautājums uz mani nav attiecināms	6		5%
iesniegto atbilžu summa	121		

8. Kas, Jūsaprāt, ir galvenie valdes locekļa civiltiesiskās atbildības riski: (vairākas atbildes iespējamas)

grūti prognozējamas tirgus izmaiņas	61		20.3%
iespējamā atbildība par kreditoru prasījumiem (piemēram, nodokļu uzrēķinu)	49		16.3%
dalībnieku/akcionāru savstarpējie konflikti	37		12.3%
uzņēmuma finansiālā nestabilitāte vai iespējamā maksātnespēja	44		14.6%
bieži likuma grozījumi	56		18.6%
neskaidri atbildības kritēriji	47		15.6%
cits viedoklis	7		2.3%
iesniegto atbilžu summa	301		

9. Kādus instrumentus izmantojat, lai netiktu piemērota valdes locekļa civiltiesiskā atbildība: (vairākas atbildes iespējamas)

civiltiesiskās atbildības apdrošināšana	24		13.5%
valdes locekļu kompetenču jomu sadalīšana	34		19.1%
biznesa lēmumu saskaņošana dalībnieku sapulcē	61		34.3%
dalībnieku/akcionāru lēmumi par valdes atbrīvošanu no atbildības	17		9.6%
neizmantoju nekādus instrumentus	37		20.8%
cita alternatīva	5		2.8%
iesniegto atbilžu summa	178		

10. Vai Jums ir pieejama pietiekama informācija par valdes civiltiesiskās atbildības tiesisko regulējumu un tiesu praksi:

esmu pietiekami informēts/-a	11		9.1%
informācijas ir daudz, taču to "biznesa" cilvēkam ir grūti saprast	21		17.4%
nav pieejami atbilstoši skaidrojumi un informācija	43		35.5%
šajā jautājumā pilnībā paļaujos uz juristu/advokātu	33		27.3%
cits viedoklis	13		10.7%
iesniegto atbilžu summa	121		

11. Kā Jūs vērtējat Latvijas tiesisko regulējumu valdes civiltiesiskās atbildības jomā:

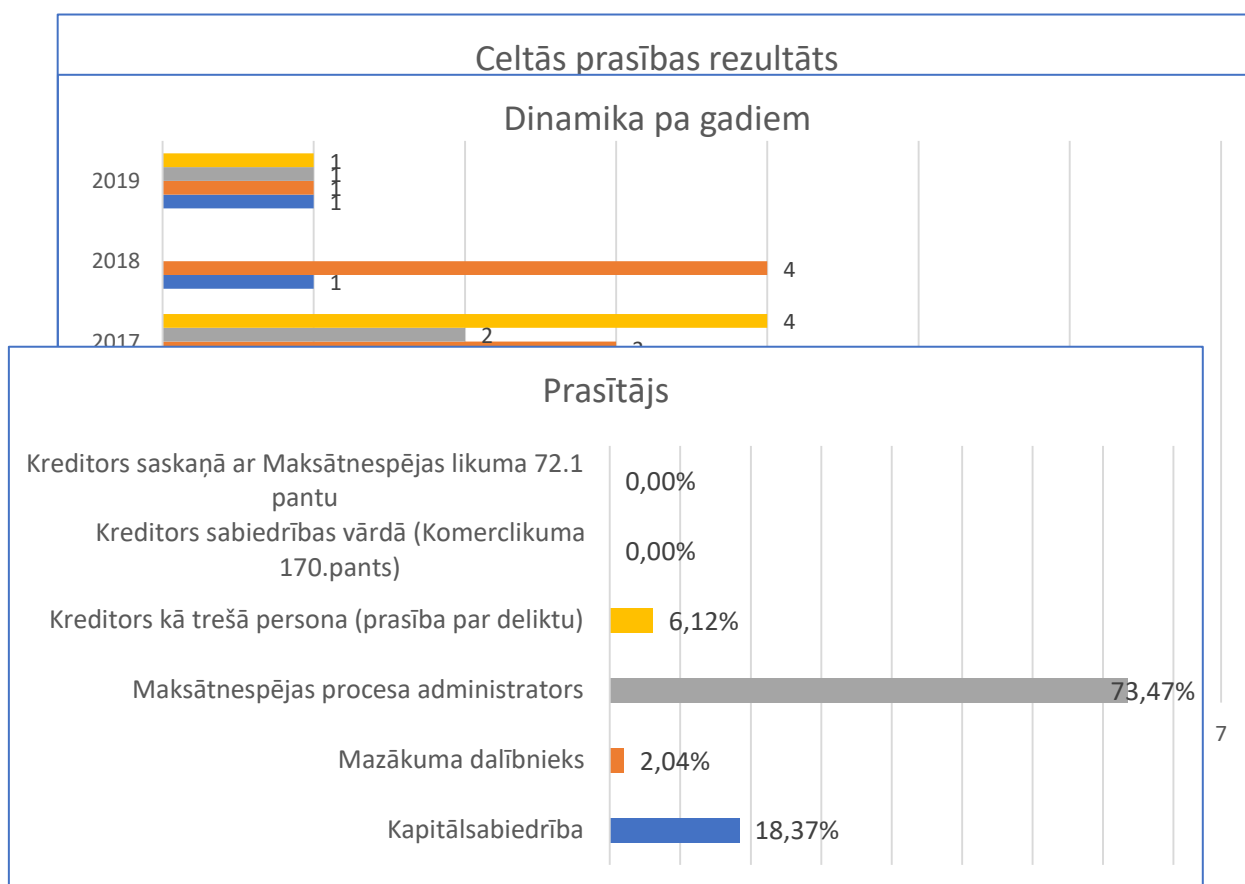
regulējums ir optimāls	6		5%
pārlieku stingri atbildības kritēriji	19		15.7%
jāparedz stingrāka valdes locekļu atbildība	5		4.1%
nepieciešams detalizētāks regulējums	33		27.3%
neesmu iedziļinājies/-usies	52		43%
cits viedoklis	6		5%
iesniegto atbilžu summa	121		

12. Kā Jūs saprotat Komerclikumā noteikto prasību valdes loceklim rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam: (vairākas atbildes iespējamas)

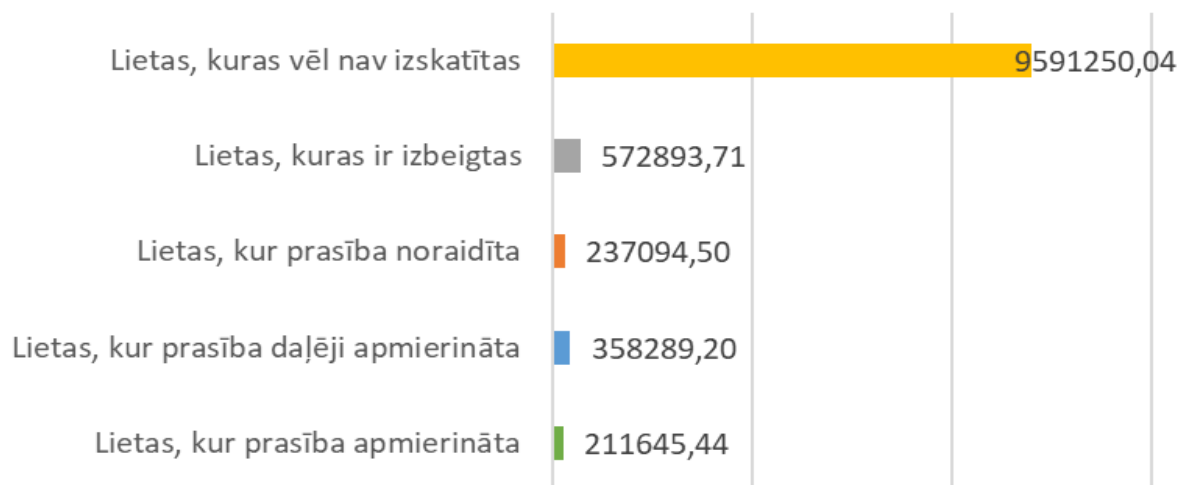
valdes loceklim jābūt apzinīgam un godprātīgam	53		20.5%
valdes loceklim jārīkojas ekonomiski pamatoti un saprātīgi	81		31.4%
valdes loceklim jārīkojas tā, kā tas visvairāk atbilst uzņēmuma interesēm	73		28.3%
valdes loceklim jārīkojas uzņēmuma dalībnieku/akcionāru interesēs	37		14.3%
tas ir nesaprotams rīcības kritērijs	8		3.1%
cits viedoklis	6		2.3%
iesniegto atbilžu summa	258		

Tiesu prakses kvantitatīvā analīze

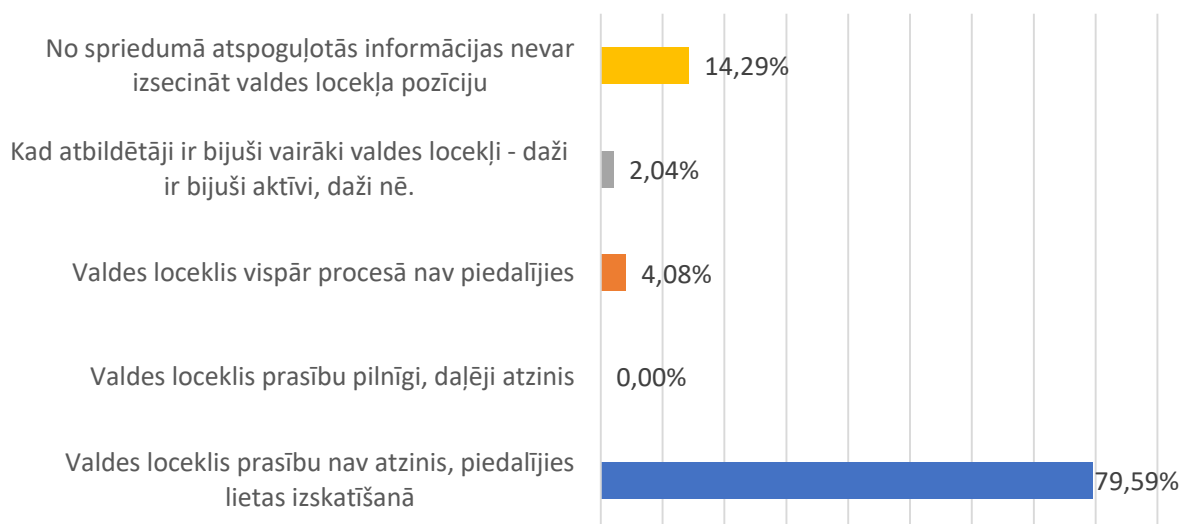
Vērtēts 51 nolēmums (visi kasācijas instances tiesu nolēmumi, kas ir pieejami anonimizēto nolēmumu datu bāzē), kas aptver kopā 49 tiesu lietas. Vērtējums atspoguļo situāciju uz 2019.gada 19.jūliju.

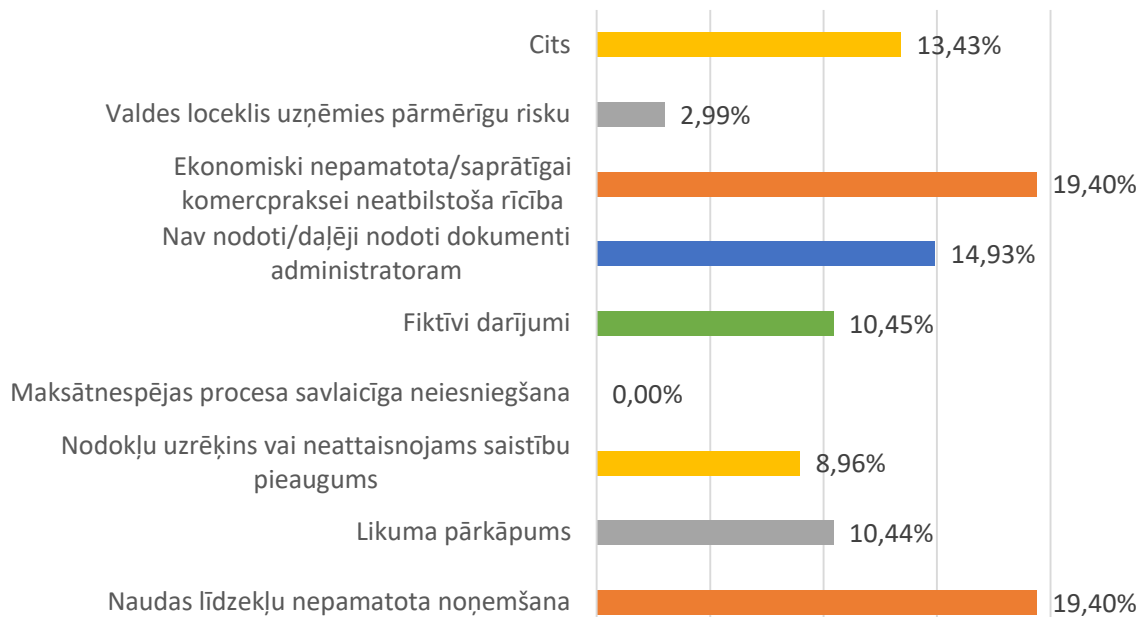
Vidējā prasības summa, EUR

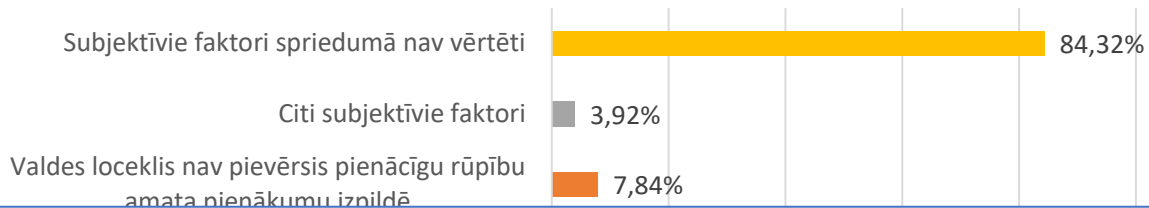
Vai valdes loceklis lietā ir sevi aktīvi aizstāvējis:

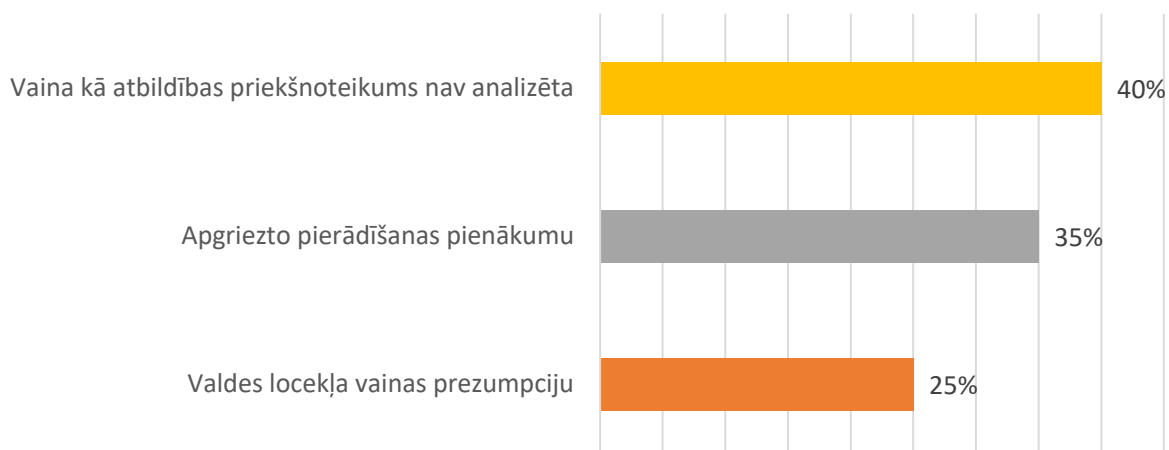
Prasības pamats

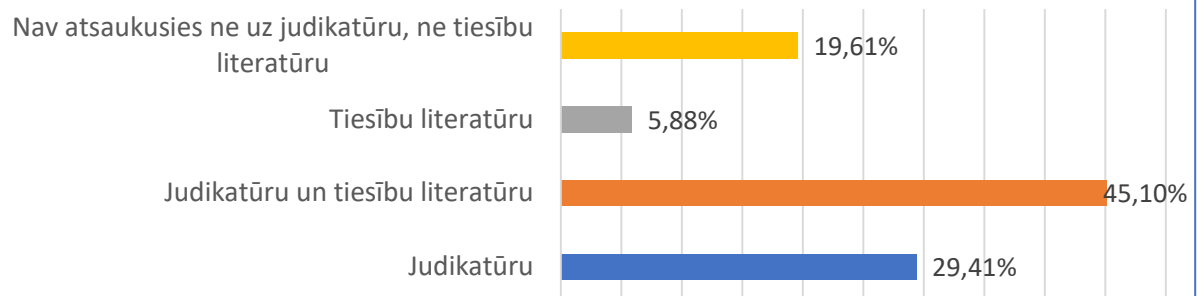
Subjektīvo faktoru vērtējums

Tiesa nolēmumā norādījusi uz:

Tiesa nolēmumā atsaukusies uz:

Prasības noraidīšanas pamats

